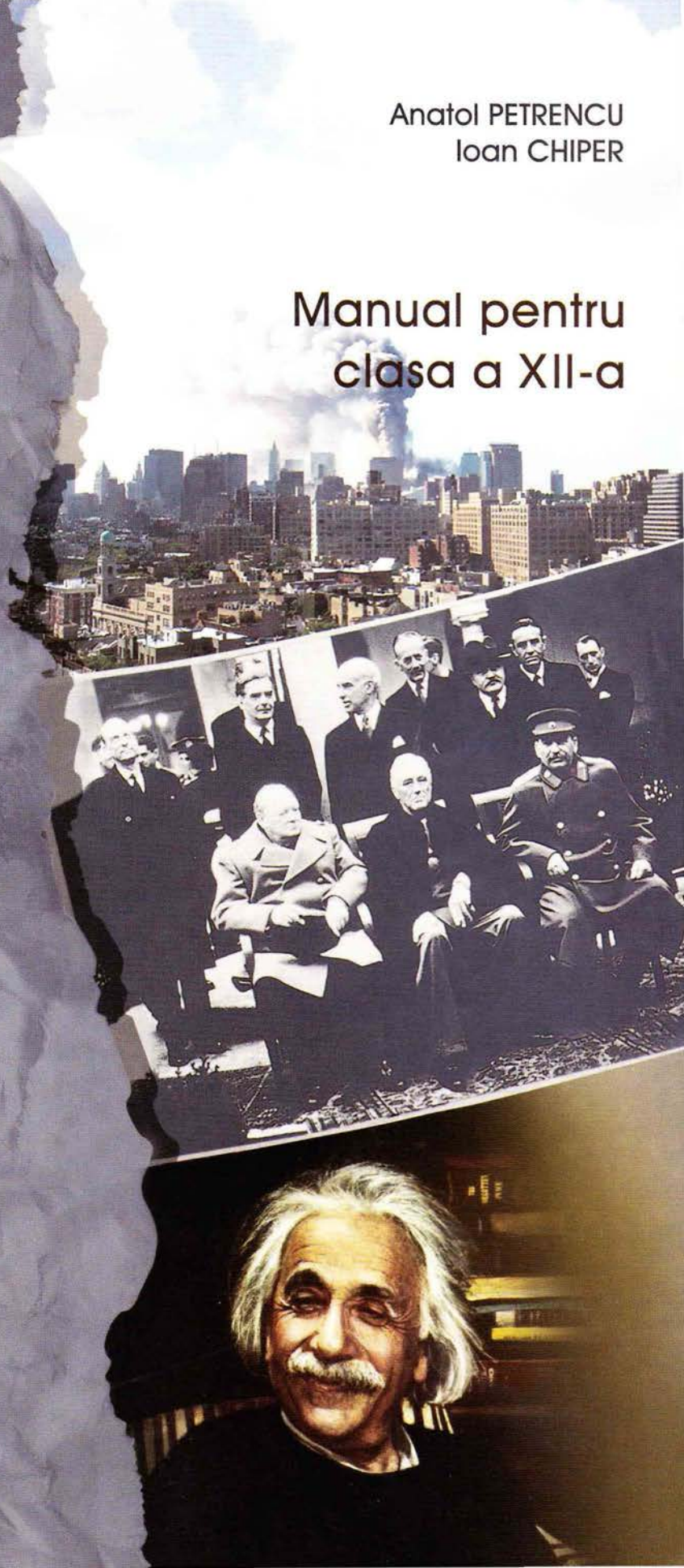

ISTORIA UNIVERSALĂ

Epoca contemporană

Anatol PETRENCU
Ioan CHIPER

Manual pentru
clasa a XII-a

Ministerul Învățămîntului al Republicii Moldova

Anatol Petrencu Ioan Chiper

ISTORIA UNIVERSALĂ

EPOCA CONTEMPORANĂ

Manual pentru clasa a XII-a

2011

INTRODUCERE

Istoria contemporană reflectă trecutul câtorva generații de oameni, ultimele aflate încă în viață. Istoria contemporană este istoria trăită de buneii și părinții noștri.

Istoriografia comunistă, mai ales cea din fosta URSS, fiind pusă în serviciul ideologiei bolșevice, corela începutul istoriei contemporane cu lovitura de stat din octombrie 1917, considerînd că odată cu acest eveniment s-a declanșat procesul trecerii omenirii „de la capitalism la socialism și comunism”. Deci, epoca contemporană, era tratată exclusiv din perspectiva orînduirii politice și social-economice instaurate nelegitim de bolșevici în Rusia. Odată cu prăbușirea sistemului comunist a dispărut și acest mod de tratare a epocii contemporane.

Istoricii din Occident, dar și o parte din cei din Federația Rusă interpretează istoria contemporană ca fiind istoria secolului XX, și nu fără teme. Secolul XX a fost timpul unor descoperiri științifice epocale în fizică, chimie, biologie, genetică etc., care au schimbat radical nivelul de trai al oamenilor. Secolul XX este era cuceririi spațiului cosmic și a lansării sateliților artificiali ai Pămîntului, ceea ce a revoluționat sistemul de comunicații. Tot în această perioadă a fost descoperită și valorificată energia atomică, au fost construite centrale atomoelectrice, care înlocuiesc treptat tradiționalele surse de energie.

Civilizația contemporană a trecut prin cîteva etape istorice distincte. După Primul Război Mondial a urmat o perioadă de dezvoltare pașnică a țărilor lumii (1918–1939), timp în care au fost restabilite economiile distruse ale țărilor participante la război. În plan social, a fost înregistrat un avînt al mișcărilor muncitorești, soldate în multe țări cu ample demonstrații, greve, dar și cu revoluții ale forțelor de extrema stîngă. Exemplul bolșevicilor din Rusia este concludent în acest sens. În fața expansionismului bolșevic, precum și din cauza unor factori interni, într-un șir de state se instaurează dictaturi fasciste sau regimuri autoritare. Preocuparea politicianilor europeni a devenit în acel moment istoric evitarea unui nou război. Pînă la urmă însă, aceste eforturi au eșuat.

În anii stabilizării politice și economice, SUA și statele europene au înregistrat ritmuri înalte de dezvoltare economică, avînd ca efect creșterea nivelului de trai al populației. Automobilul devenise simbolul prosperității americane. Se dezvoltau intens industria turismului, cinematografia etc., dar producția excesivă a mărfurilor a provocat cea mai amplă criză de supraproducție, care a afectat toate statele lumii, cu excepția URSS. Politicienii occidentali au căutat căi originale de ieșire din criză („noua orientare” a lui Fr. Roosevelt). Pe plan extern, confruntarea dintre statele totalitare și cele ale democrației parlamentare a dus la declanșarea unui nou război mondial, mai sîngeros decît prima conflagrație a lumii contemporane.

Cel de-al Doilea Război Mondial a constituit o confruntare militară, fără precedent în trecut, între statele agresoare și militariste, nemulțumite de rezultatele Primului

Război Mondial și țările ce au avut anumite foloase de pe urma aceleiași conflagrații. Al Doilea Război Mondial a cuprins peste 60 de state, ceea ce a constituit 80% din populația globului pământesc. Operațiile militare s-au desfășurat pe teritoriul a 40 de state; în rândurile armatelor au fost mobilizați cca 110 milioane de oameni, iar pierderile umane au fost estimate la peste 62 milioane de oameni. Cea de-a doua conflagrație a determinat o nouă corelație de forțe pe arena mondială.

După o scurtă pauză postbelică, omenirea a devenit martoră la o nouă scindare a statelor. De data aceasta, pe principii ideologice, s-au format două blocuri politico-economice: țările Occidentului, în frunte cu SUA, pe de o parte, și Uniunea Sovietică împreună cu noii săi sateliți din Europa Răsăriteană, pe de altă parte. Lumea s-a pomenit în atmosfera „războiului rece”, caracterizat printr-o amplă confruntare ideologică și politică, dar și printr-o nemaiîntâlnită cursă a înarmărilor, care „a înghițit” o bună parte din venitul național al statelor angajate, imense resurse ce puteau fi investite în construcția de școli, spitale, în realizarea diverselor programe umanitare etc. Această perioadă de confruntare a început în 1946 și a durat până la dispariția, în decembrie 1991, a bastionului comunismului – URSS.

La mijlocul secolului XX statele occidentale au fost cuprinse de revoluția tehnico-științifică și urmările acesteia. Într-un număr impunător de state, în special în SUA, s-au implementat mașini electronice de calcul, roboți industriali, tehnologii moderne, fapt ce a dus la ample modificări nu numai în economia acelor state, ci și în sfera socială. În SUA, de pildă, numărul angajaților în sfera productivă a ajuns mai mic decât în sfera deservirii. Mecanizarea completă și automatizarea agriculturii a transformat această ramură a economiei statelor occidentale, tradițional înapoiată, într-o ramură prosperă, aducătoare de mari venituri. Societățile occidentale au fost apreciate de specialiști ca societăți postindustriale.

Secolul XX s-a încheiat cu formarea unei lumi pluricentriste. S-au constituit mai multe centre de putere: SUA, Europa Occidentală, Japonia, China, Rusia (datorită potențialului ei militar), alte țări înalt dezvoltate. În consecință, în lume s-a creat un echilibru de forțe și de interese.

Omenirea a pășit în cel de-al treilea mileniu cu o bogată moștenire creată în secolul XX. Dar a luat cu sine și un șir de probleme deosebit de grave, care pot fi soluționate cu succes numai dacă statele lumii vor putea găsi căi de cooperare reciprocă. Este vorba de problemele ecologice, ridicarea temperaturii atmosferei, ceea ce duce la ample schimbări ale climei. Este vorba, de asemenea, de fenomene deosebit de grave ca, de pildă, terorismul mondial, traficul de droguri etc. Secolul XX a fost și secolul unor maladii grave – SIDA, cancerul, bolile cardiovasculare etc., a căror tratate va necesita eforturi sporite din partea specialiștilor.

Sfârșitul secolului XX a demonstrat clar existența unei tendințe de globalizare a omenirii, de formare a unui spațiu uman comun.

Problemele evoluției economice ale principalelor state ale lumii, analiza trăsurilor specifice ale democrațiilor parlamentare, dar și ale regimurilor totalitare, modul de viață și realitățile din cea de-a doua jumătate a secolului XX – divizarea statelor în bogate și sărace, „explozia” demografică și consecințele ei – sînt expuse în manualul de față. În capitole aparte am prezentat evoluția relațiilor internaționale, desfășurarea celor două războaie mondiale, realizările în știință și cultură, alte probleme cardinale ale omenirii de la sfârșitul mileniului II.

Temele din manual sînt expuse în conformitate cu Curriculumul Național „Științe socioumane”, aprobat de Ministerul Educației și Științei al Republicii Moldova.

Progresul economic și cel tehnico-științific în sec. XX

- SARCINI:**
- Amintiți-vă care au fost consecințele economice ale Primului Război Mondial.
 - Identificați în textul lecției caracteristicile generale ale evoluției economiei în prima jumătate a sec. XX.

1. EVOLUȚIA ECONOMICĂ A PRINCIPALELOR STATE ALE LUMII ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. XX

Refacerea economiei principalelor state ale lumii a durat pînă în 1924.

• Stabiliți acțiunile întreprinse de fiecare țară în parte pentru depășirea urmărilor războiului.

Herbert C. Hoover
(1874–1964)

...Spre deosebire de Churchill, Hoover nu avea acel caracter cald, înțelegător care să-i dea posibilitatea să le spună oamenilor cît de mult îl afectează și pe el suferința lor. Cîteva decenii mai tîrziu, cînd l-am cunoscut personal pe Hoover, am descoperit că în spatele aparenței de om rigid, rece se ascunde un suflet cald, un bărbat sensibil și timid. În timpul mandatului său de președinte, numai prietenii cei mai apropiați și membrii familiei l-au văzut cu lacrimi în ochi atunci cînd vorbea despre suferințele șomerilor.

Richard Nixon

• Primul Război Mondial a avut urmări dezastruoase pentru statele implicate în conflagrație: operațiunile militare au provocat distrugerea a numeroase unități economice (uzine, fabrici, căi ferate, poduri etc.), pricinuind pagube materiale enorme. Pe de altă parte, angajarea în război a obligat guvernele statelor beligerante să mobilizeze toate resursele interne financiare, materiale și umane pentru a moderniza ramurile industriale, legate atît de producția de război, cît și de cea pașnică. Franța, de pildă, a resimțit din plin ororile războiului. Nordul țării, care a fost unul din principalele teatre de operații, a avut de suferit cel mai mult. În același timp, fiind obligată să facă față comenzilor de război, conducerea franceză a impulsionat dezvoltarea industrială a centrului și sudului țării.

• Primul Război Mondial, deși s-a desfășurat, în fond, pe continentul european, a schimbat substanțial situația economică a SUA. Astfel, el a impulsionat dezvoltarea economiei americane, îndeosebi a producției industriale. Bunăoară, exportul mărfurilor americane a sporit de trei ori, de la 2,9 miliarde de dolari în 1914 la 7,9 miliarde în 1919. Cota SUA în producția industrială mondială s-a majorat considerabil: corporațiile americane produceau 3/5 din fonta și oțelul mondial, extrăgeau 2/3 din petrolul lumii, produceau 85% din totalul de automobile. Războiul a schimbat și statutul financiar al SUA care au devenit bancherul lumii. De aceea, nu este întîmplător că SUA vor juca un rol important în refacerea economiei statelor distruse de război (a Germaniei, în primul rînd) și că, pe de altă parte, crizele din economia americană vor afecta economiile altor țări.

• După încheierea Primului Război Mondial, conducerea SUA a fost preluată de Partidul Republican. Președinții republicani Warren G. Harding (1921–1923), Calvin Coolidge (1923–1929) și Herbert C. Hoover (1929–1933) considerau că statul (guvernul federal) are rolul de mijlocitor, și nu de participant activ la „jocul economic”. Astfel, H. Hoover considera că „adevăratul liberalism este atunci cînd statul asigură egalitatea posibilităților”. După trecerea pe făgaș pașnic, economia americană a fost cuprinsă, în toate sectoarele ei, de a doua revoluție industrială, cea a

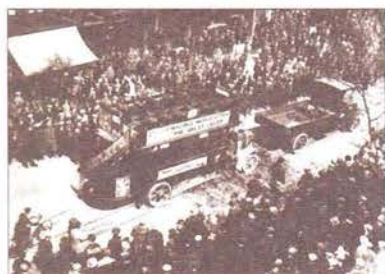
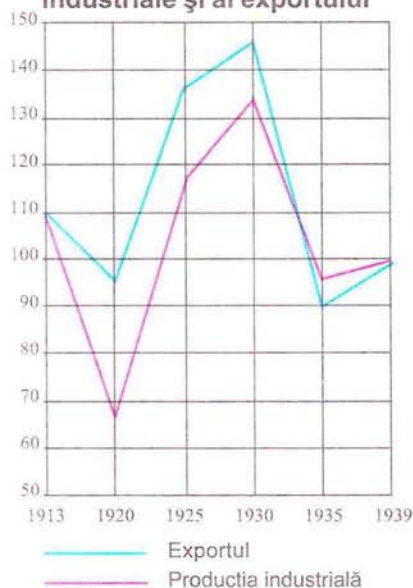
• **Justificați periodizarea evoluției economice a statelor lumii în prima jumătate a sec. XX:**

1918–1924;
1925–1928;
1929–1933;
1934–1939.

Uzină de automobile din SUA

Franța. Indicii producției industriale și ai exportului

Grevă generală în Anglia (1926)

petrolului și electricității. Rezultatele acestei revoluții au fost copleșitoare: producția în serie și standardizarea au devenit deviza economiei americane.

În perioada 1923–1929, producția industriei chimice a sporit cu 45%, cea a construcției de mașini – cu 35%. Totodată, economia americană producea, în cantități mari și de o calitate înaltă, mașini agricole, mobilă, frigidere, mașini de spălat, aspiratoare, aparate de radio și alte obiecte de uz casnic. Industria de automobile a invadat piața americană cu autoturisme, vândute pe bază de credit. Americanii au construit sute de mii de kilometri de șosele moderne, de-a lungul cărora au fost înălțate orașe.

Lupta pentru profit, lipsa unui control riguros din partea statului au dus la o criză de supraproducție, ce a cuprins SUA în anul 1929 (vezi § 2). Totuși, americanii vor reuși în curând să depășească această criză economică, astfel încât, în ajunul celui de-al Dolilea Război Mondial, ei posedau o economie viabilă.

• Un rol important în dezvoltarea economică a Franței interbelice l-au avut Alsacia și Lorena, retrocedate de către Germania prin Tratatul de la Versailles (1919). Aceste provincii au mărit considerabil potențialul industrial al țării. Regiunea carboniferă Saar, exploatată de francezi pînă în 1935, de asemenea a adus o contribuție esențială la dezvoltarea economică. La mijlocul anilor '20, economia franceză a învins dificultățile cu care s-a confruntat în timpul și după Primul Război Mondial. Ramurile industriale avansate – construcții de mașini-unelte, de automobile, avioane și nave, industria chimică și cea electrotehnică – se aflau în proces de reutilizare tehnică. Se adîncea specializarea producției. În 1925, indicele producției industriale globale era de 116 față de nivelul anului 1914, tendința de creștere fiind constantă (vezi schema). În același timp, avea loc consolidarea marilor întreprinderi prin sprijinul politicii economice a statului. Ca urmare, dintr-o țară agrar-industrială, Franța s-a transformat în una industrial-agrară. După volumul producției industriale, Franța se situa pe locul patru în lume, fiind devansată de SUA, URSS și Germania.

În economia Franței s-a accentuat procesul de concentrare și centralizare a producției, au apărut trusturi și concerne uriașe; de pildă, în industria constructoare de mașini – „Renault”, „Citroën” etc.

Societatea franceză trecea printr-un proces de diferențiere socială: mulți țărani se ruinau și plecau în orașe, lărgind rîndurile salariaților, dar și ale șomerilor.

• Deși economia Marii Britanii n-a avut de suferit de pe urma distrugerilor de război, totuși conflagrația mondială a determinat importante schimbări în economia țării. Ramurile tradiționale ale economiei decad, altele noi înregistrează o ascensiune dinamică, prosperă. Astfel, industria metalurgică a înregistrat o scădere ușoară, mineritul rămăsese, în ceea ce privește înzestrarea tehnică, la nivelul secolului al XVIII-lea, însă, pe acest fundal, apăreau și prosperau ramuri noi, ca cea chimică, constructoare de mașini, industria de avioane, ramuri siderurgice, ale industriei de război etc. În aceeași perioadă, în agricultura britanică a sporit producția cerealelor și cartofilor, în schimb, a scăzut producția de carne.

În Marea Britanie, problema șomajului era complexă. După război, numărul celor încadrați în câmpul muncii a crescut (de la 18,4 mil. în

...Criza din 1920–1931, cu toate că n-a dat loc la violențe, nici la răscoale, a fost mai profundă și mai periculoasă decât cea din 1816–1821. O bucată de vreme, câțiva buni observatori se întrebau dacă nu cumva Anglia era condamnată. Avansul pe care-l luase în secolul al XIX-lea față de rivalii săi fusese pierdut. Industria sa, nu atât de echipată ca cea a Germaniei și a Statelor Unite, era, în afară de aceasta, paralizată din pricina salariilor mai ridicate decât acelea de pe continent și de care trade-unionurile nu îngăduiau să se atingă cineva. Comerțul său exterior suferea din cauza sărăcirii lumii și a dispariției consumatorilor; plata comercială era lăsată fără nicio întrebuințare. Pentru a-și păstra rolul său de bancher al lumii, ea încearcă, pînă în 1931, să mențină valoarea aur a lirei sterline, și această politică monetară, care în teorie se putea susține, dar care în practică se dovedi nefastă, făcu să crească și mai mult șomajul.

André Maurois, *Istoria Angliei*, București, f.a., p. 652

- Explicați noțiunea „comunism de război”.
- Stabiliți tangențele dintre politica economică a URSS și cea a Germaniei și Italiei.

Afiș propagandistic despre construcția socializmului în URSS

1911 la 19,4 mil. în 1921), ceea ce nu a diminuat însă radical numărul total al șomerilor.

În 1926, după ce guvernul britanic a redus salarizarea minerilor, s-a declanșat o grevă generală: s-au închis uzinele și fabricile, nu circulau mijloacele de transport. Marea Britanie nu cunoscuse o grevă de asemenea amploare: numărul greviștilor a atins cifra de 5 milioane.

În același context, Marea Britanie s-a confruntat cu problema exportului de capital în străinătate: numai în a doua jumătate a anului 1931, treizeci și cinci de milioane de lire s-au scurs din băncile londoneze.

În anii 1931–1935, economia britanică a cunoscut o redresare spectaculoasă, care s-a datorat, în mare măsură, activității energice a lui Neville Chamberlain, devenit ministru al Finanțelor. Între măsurile luate de N. Chamberlain au fost: renunțarea la menținerea valorii în aur a lirei sterline, abandonarea liberului schimb, echilibrarea bugetului prin adoptarea unui regim de austeritate și stabilirea de noi impozite.

• În Rusia (din 1922 – Uniunea Sovietică) – o mare putere economică euro-asiatică – partidul bolșevic de guvernământ promova o politică de lichidare a proprietății private și a pieței libere, urmărind constituirea unei economii dirijate, bazate pe dictatul politic.

Astfel, după naționalizarea tuturor întreprinderilor, întreaga activitate economică a URSS a fost centralizată. Conducerea sovietică a elaborat planuri riguroase, care erau obligatorii pentru toate întreprinderile. În sectorul agrar, bolșevicii au aplicat „politica comunismului de război”, care presupunea colectarea de la țărani, în mod obligatoriu, a tuturor rezervelor de grâu, apoi a „surplusurilor” de alte produse alimentare.

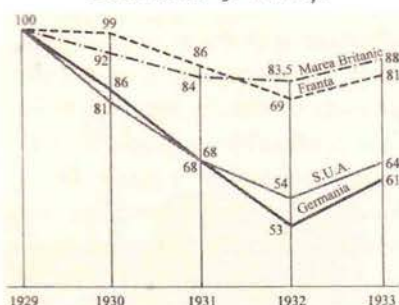
Promovarea acestei politici economice discreționare nu putea dura mult timp. Largi păături sociale au protestat vehement împotriva autorităților comuniste. Pentru a depăși criza economică deosebit de gravă, cu implicații în sferele politică și ideologică, conducerea sovietică a fost nevoită să înlocuiască sistemul de rechiziționare a produselor agricole prin plata unui impozit în natură, stabilit din timp. Plătind impozitul, țăranii obțineau dreptul de a vinde pe piață surplusul de produse. Comerțul, care a fost interzis și, practic, devenise imposibil în anii „comunismului de război”, se transformă în principala verigă de legătură între oraș și sat.

În 1925, conducerea sovietică ia decizia de a moderniza rapid economia țării, bazându-se exclusiv pe resursele interne. Este introdusă planificarea centralizată a economiei, iar controlul statului devine atotcuprinzător.

În domeniul agriculturii, comuniștii promovau în continuare o politică de aservire a țăranimii. Ei aveau nevoie de investiții în industrie și de mînă de lucru – pămîntul le furniza pe ambele. Cerealele rechiziționate de la colectivele agricole (colhozuri) erau vîndute în străinătate pentru a obține capital care să fie plasat în industrie, iar țăranii disponibilizați au fost recrutați ca forță de muncă în industrie. Politica colectivizării forțate a agriculturii a avut consecințe tragice: partea cea mai harnică a țăranimii a fost distrusă prin deportarea în Siberia și în alte locuri neprielnice pentru trai. Ca urmare, a început foametea, care a secerat viața a sute de mii de oameni.

• În anul 1922, în Italia, apoi în 1933, în Germania, la putere vin fasciștii și, respectiv, naziștii, care transformă economiile naționale ale celor două țări în economii de tip totalitar.

Producția industrială din SUA, Marea Britanie, Germania și Franța

„Nu! Nu mă veți constrânge!”
Francezii și belgienii au ocupat,
în ianuarie 1923, bazinul
carbonifer Ruhr și regiunea
Rinului. Această placardă
germană chema
la „rezistență pasivă”.

Dacă războiul ar fi fost amânat
pînă în 1943–1945, așa după cum
spusese Hitler, atunci Germania ar
fi fost mult mai bine pregătită și ar
fi avut la dispoziție rachete, avioa-
ne cu reacție, bombardiere inter-
continentale, poate chiar și arme
atomice. Deși Marea Britanie și
Franța n-au avut cunoștință de
acest lucru, declarația de război din
1939 a împiedicat Germania să
devină supraputerea pe care o
dorea Hitler. Tendința de angajare
într-un război total s-a transformat,
în urma neîndeplinirii exigențelor
acestuia, în Blitzkrieg.

R. Overy, istoric
și economist englez

Conducerea centralizată a întregii economii, prin mijloace de coordonare birocratică, este trăsătura de bază, comună pentru toate regimurile totalitare, atît a celor de stînga, cît și a celor de dreapta.

Economia Germaniei a fost ruinată în mare parte de război. Regiuni bogate în cărbune, minereu de fier și alte zăcămintele au fost cedate de germani în conformitate cu Tratatul de pace de la Versailles.

Zeci de mii de ostași au devenit invalizi de război, creștea vertiginos numărul șomerilor, starea de spirit a populației era deprimantă.

Din 1921, Germania a început să plătească reparațiile de război, ceea ce i-a afectat grav sistemul financiar. La sfîrșitul anului 1922, Germania a cerut să i se ofere moratoriu la achitarea reparațiilor, dar a primit răspuns negativ. Considerînd că Germania nu va putea achita cota următoare din suma reparațiilor, Franța și Belgia au introdus forțele lor militare în Ruhr și în regiunea Rinului (ianuarie 1923). Acțiunile francezilor și ale belgienilor au agravat situația economică și financiară a Germaniei. Țara a fost cuprinsă de ample manifestații de protest, de mitinguri și greve.

La propunerea americanilor, a fost formată o comisie însărcinată cu examinarea solvabilității Germaniei. În fruntea acestei comisii s-a aflat Charles G. Dawes. „Planul Dawes” prevedea acordarea de credite, împrumuturi, investiții de capital, în scopul restabilirii potențialului industrial al Germaniei, precum și eșalonarea plății reparațiilor de către germani.

Pe baza investițiilor străine, prevăzute de „planul Dawes”, datorită conjuncturii economice internaționale prielnice, precum și muncii asidue a germanilor, economia germană, inclusiv ramura militară, s-a redresat.

Marca germană și-a stabilizat cursul. În 1927, volumul exportului german a atins nivelul de pînă la război.

Criza economică mondială a avut urmări deosebit de grave asupra economiei germane, deoarece ea depindea în mare măsură de investițiile de peste hotare. Producția industrială a scăzut în 1932 cu 40% față de 1929. A suportat pierderi considerabile construcția de mașini, de automobile, de nave etc. S-a redus exportul, avînd ca efect deprecierea mărcii germane, numărul șomerilor a atins cifra de 4,5 mil. Situația catastrofală din economie a favorizat venirea naziștilor la putere.

Inițial, politica economică a naziștilor se afla sub controlul lui Hjalmar Schacht, președinte al Băncii Reichului (1933–1939) și ministru al Economiei (1934–1937). Între 1933 și 1936, fonduri importante din bugetul statului au fost alocate pentru activități care să asigure noi locuri de muncă – construirea autostrăzilor, defrișare, înălțarea unor edificii publice etc. Totodată, au sporit sumele alocate industriei de război.

În 1936, conducerea Germaniei a aprobat planul de patru ani, pentru a cărui realizare era responsabil Hermann Göring. Scopul planului – a pregăti forțele armate și economia Germaniei în vederea purtării unui viitor război.

La sfîrșitul anului 1938, producția industrială germană crescuse cu 105% față de 1933. Cercetătorii consideră că Germania nu avea totuși o economie pregătită pentru război.

Crestomație

- Numărul de automobile în SUA (mil.):
1914 – 1,2;
1921 – 10,4;
1921 – 26,5.
- Timpul necesar pentru producerea unui automobil
1902 – 14 ore;
1914 – 93 minute;
1925 – un automobil ieșea de pe conveier
în 10 secunde.
- Prețul unui automobil Ford:
1913 – 1500 dolari;
1920 – 760 dolari;
1927 – 600 dolari.

• **Analizați datele. Alcătuiți un eseu cu tema „Era automobilelor”.**

...Asta este legea exploatatorilor: să-l înfrângă pe cel înapoiat și slab. Este legea junglei instaurată de capitalism. Ești înapoiat, ești slab, deci ești „vinovat”; poți fi înfrânt și înrobit. Ești puternic – „tu ai dreptate”, deci trebuie să ne temem de timpul care trece. Nu trebuie să mai întârziem. Sintem cu 50 sau 100 de ani în urma țărilor avansate. Trebuie să străbatem distanța în zece ani. Ori facem acest lucru, ori vom fi zdrobiți (...)

Iosif Stalin

• **Comentați cuvintele dictatorului de la Kremlin. Credeți că dorința de a „străbate” distanța de 100 de ani în doar 10 ani putea fi realizată cu propriile mijloace financiare și fără comiterea unor crime față de propriul popor?**

Economia Germaniei în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, în opinia unor economiști englezi

B.H. Klein: Hitler și forțele armate cunoșteau situația precară a Germaniei în ceea ce privește materiile prime, iar în consecință au adoptat strategia războaielor scurte, care să nu slăbească excesiv economia. Acest plan avea și avantajul politic de a nu reduce în mod drastic producția de bunuri de consum... A fost nevoie de înfrângerea de la Stalingrad, în iarna 1942–1943, ca întreaga economie să fie mobilizată de urgență.

A. Milward: Blitzkrieg-ul era menit să evite războiul total; în același timp însă, nicio națiune nu cheltuise pînă atunci sume atît de mari pentru pregătirile de război... Adevăratul punct de cotitură în ceea ce privește economia l-a reprezentat eșecul germanilor de a cucerii Moscova, la sfîrșitul anului 1941. Odată cu primăvara anului 1942, mașina economiei germane era gata pentru război de uzură.

R. Overy: ...Hitler prevăzuse încă de la început un mare conflict în vederea preluării puterii mondiale; acest lucru necesita transformarea economiei în așa fel încît să răspundă cerințelor războiului total... Pregătirile sale pentru acest tip de război trebuia să se încheie pînă la 1943. Războiul cu Polonia, din 1939, urma să fie un război local, care nu presupunea, în opinia eronată a lui Hitler, amestecul Marii Britanii și al Franței. Izbucnirea prematură a conflictului pe plan european a găsît, în mod inevitabil, economia germană mobilizată doar în parte... Din 1933, creșterea economiei fusese direcționată în principal către nevoile războiului, și nu către consumul civil. În perioada cuprinsă între 1936 și 1939, peste două treimi din totalul investițiilor germane fuseseră îndreptate înspre obiective ținînd de război.

- **Urmăriți procesul de implicare a statului în economia țărilor cu regimuri parlamentar-democratice și a celor totalitare.**
- **Comentați expresia „declinul Europei”.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Caracterizați evoluția economică a statelor lumii în prima jumătate a secolului XX.
2. Arătați specificul celei de-a doua revoluții industriale.
3. Comparați politica economică a URSS cu cea a SUA, Franței și Marii Britanii.
4. Explicați esența economiilor de tip totalitar.
5. Stabiliți cît de mare este intervenția statului în sectorul economic în prima jumătate a sec. XX.
6. Alcătuiți o comunicare cu tema „Trăsăturile generale ale evoluției economice a statelor lumii în prima jumătate a sec. XX”.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Totalitarism** – regim politic ce prezintă o dominare totală a statului sau partidului-stat asupra tuturor activităților umane, asupra vieții private, vieții culturale, artistice, spirituale. Scopul declarat al regimurilor totalitare este formarea omului „nou” prin anihilarea oricărei individualități. Pentru a-și vedea realizate scopurile, regimurile totalitare recurg la teroare, care include, dar depășind-o cu mult, o simplă represiune.
- Trade-union** (trade-unionuri) – sindicat în Marea Britanie, care unește muncitori din aceeași ramură de activitate.

2. CRIZELE ECONOMICE ȘI DEPĂȘIREA LOR. MAREA DEPRESIUNE (1929–1933)

- Enumerați factorii care, în viziunea voastră, favorizează apariția crizelor economice.

Raportul dintre creșterea prețurilor și diminuarea puterii de cumpărare a banilor se determină în felul următor:

Presupunând o creștere anuală a indicelui general al prețurilor cu 20%, puterea de cumpărare a banilor va evolua astfel:

$$x = \frac{100}{120} \times 100 = 83,33\%.$$

Rezultă o depreciere, o scădere cu 16,67% a puterii de cumpărare a banilor.

Capitalismul. Economia și criza sistemului, București, 1981, p. 208

„Joia neagră” – 24 octombrie 1929, Wall Street, Bursa din New York

- Arătați legătura dintre fenomenele descrise în textul alăturat și criza economică.

- Enumerați cauzele marii depresiuni.

• Crizele reprezintă dereglări profunde și violente ale evoluției activității economice, ale procesului realizării reproducerii sociale, cu grave repercusiuni social-economice și politice.

Pentru secolul XX au fost caracteristice, în fond, crizele de supraproducție, care, în cele mai multe cazuri, au depășit cadrul național, având efecte la nivel mondial. Principalele crize economice s-au declanșat în anii 1907–1908 și 1914, fiind „întrerupte” de izbucnirea Primului Război Mondial. După prima conflagrație mondială, ample crize economice s-au produs în anii 1920–1921, 1929–1933 și 1937–1938.

O trăsătură specifică tuturor crizelor economice este inflația – proces de creștere disproporționată a masei monetare în raport cu cantitatea de mărfuri și servicii care se produc, ceea ce determină deprecierea puterii de cumpărare a banilor. Rezultatul nemijlocit al inflației este creșterea generală a tuturor prețurilor mărfurilor și serviciilor și scăderea puterii de cumpărare a banilor.

• Din 1929 până la mijlocul anilor '30, majoritatea statelor lumii au fost cuprinse de o criză economică foarte gravă, ce a avut drept rezultate pauperizarea maselor, reducerea volumului producției și a salariilor. Această criză a intrat în istorie sub denumirea „marea depresiune”.

Simptome ale viitoarei crize economice au apărut imediat după sfârșitul Primului Război Mondial. Cheltuielile enorme în domeniul militar au creat uriașe datorii de stat.

Aplicarea noilor tehnologii în agricultură a dus la sporirea esențială a producției agricole în situația în care cererea populației a rămas aceeași. Ca urmare, nereușind să-și acopere cheltuielile, mulți fermieri s-au ruinat.

Declanșarea unei crize de mari proporții devenise posibilă și din cauza comerțului mondial. Bunăoară, țările ce importau mărfuri din SUA deseori le plăteau cu bani împrumutați de la băncile americane. Aceasta însemna că orice cataclisme apărute în SUA se repercutau imediat în economia mondială.

• Cauza nemijlocită a declanșării marii depresiuni a constituit-o falimentul bursei hârtiilor de valoare din New York, ce s-a produs în octombrie 1929. În consecință, a început o criză economică nemaiîntâlnită până atunci, deosebită prin proporțiile și consecințele ei distrugătoare. În cele 44 luni de criză (1929–1933), au dat faliment 5761 de bănci, ale căror depozite însumau 5 miliarde de dolari.

Volumul total al producției industriale s-a redus considerabil: până la 53,8%. Cele mai drastice scăderi s-au înregistrat în ramurile avansate. De exemplu, în anii 1922–1929, în industria de automobile, volumul producției s-a micșorat cu 80% (de la 3 milioane la 600 mii), în industria cauciucului – cu 79,4%, în cea a oțelului – cu 76%. Totodată, au scăzut simțitor investițiile de capital.

Criza economică a afectat în modul cel mai grav agricultura mondială. Prețurile de achiziție a produselor agricole au scăzut, în medie, cu 58%.

Extinderea crizei economice în lume (1932)

• Apreciați acțiunile întreprinse de SUA pentru depășirea crizei economice.

Franklin Delano Roosevelt
(1882–1945)

F.D. Roosevelt – om politic american. Între anii 1913 și 1920 a fost viceministru la Ministerul Marinei; între 1929 și 1938 – guvernator al Statului New York; între 1933 și 1945 – președinte al SUA. A fost un politician realist; în 1933 a stabilit relații diplomatice cu URSS. În anii 30 a acuzat acțiunile agresive ale Germaniei, Italiei și Japoniei. Odată cu începerea celui de-al Doilea Război Mondial, s-a pronunțat pentru acordarea de ajutor Marii Britanii și Franței, împotriva Germaniei. După iunie 1941, F.D. Roosevelt a declarat că va susține URSS. A contribuit esențial la constituirea Coaliției anti-hitleriste.

Peste un milion de ferme au fost vândute la licitație. În ciuda faptului că o bună parte din populație flămânzea, fermierii erau nevoiți să distrugă cantități uriașe de grâu, carne, bumbac etc. Ulterior, ei vindeau restul producției agricole la prețuri mari, ca să-și recupereze cheltuielile.

Criza economică s-a extins rapid asupra altor state, inclusiv asupra României. În diverse țări, depresiunea s-a manifestat sub forme specifice. Bunăoară, în Brazilia erau arse zilnic vagoane de cafea boabe, folosită în calitate de combustibil solid.

Efectele distructive ale mării depresiuni au zdruncinat ritmurile comerțului exterior. Totodată, criza a lovit nemilos în forța de muncă: se închideau numeroase întreprinderi, sporind considerabil numărul șomerilor. În 1933, numai în SUA au fost înregistrați 12 mil. 830 mii de șomeri, ceea ce constituia 24,9% din forța aptă de muncă. În ansamblu, raportat la toate țările occidentale, numărul șomerilor era de 30 milioane.

• În plan social, criza economică a generat ample manifestații de protest. Astfel, șomerii au organizat două defilări ale „înfometaților” pe străzile Washingtonului. Revendicările șomerilor erau atât de ordin economic (asigurarea cu locuri de muncă, introducerea sistemului de asigurări sociale, asistența materială a șomerilor), cât și de ordin politic (dreptul de a organiza sindicate).

Pentru interpretarea și aprecierea progresului societăților umane, prezintă interes deopotrivă cauzele ce provoacă depresiunile economice și modalitățile prin care ele sînt depășite. În acest sens, este instructivă politica președintelui american Franklin Delano Roosevelt, orientată spre scoaterea economiei SUA din cea mai profundă criză a secolului trecut.

Obținînd victorie la alegerile prezidențiale din noiembrie 1932, noul președinte al SUA – care ulterior va fi ales de 4 ori consecutiv în această funcție – a inițiat un vast plan de reforme, cunoscut sub numele „New Deal” („Noul curs”). În discursurile sale publice, Fr. Roosevelt chema societatea americană la mobilizarea forțelor și la coeziune socială: „...să avem încredere în America (...), să avem încredere în instituțiile noastre, să avem încredere în noi înșine... Singurul lucru de care trebuie să ne fie teamă este frica înșăși”.

Noua conducere americană a înfăptuit un set larg de restructurări în domeniul economic, însoțite de reforme în plan social, care vizau ameliorarea condițiilor de muncă și de trai ale populației.

Realizarea programului „Noul curs” s-a desfășurat în două etape: 1933–1935, cînd eforturile principale au fost îndreptate spre redresarea economică, și 1935–1938, cînd administrația Fr. Roosevelt a operat o serie de reforme sociale.

Chiar a doua zi de la preluarea puterii, Roosevelt a instituit moratoriu asupra activității bancare, ordonînd închiderea tuturor băncilor din țară. Ulterior, a convocat Congresul în sesiune extraordinară, care, timp de o

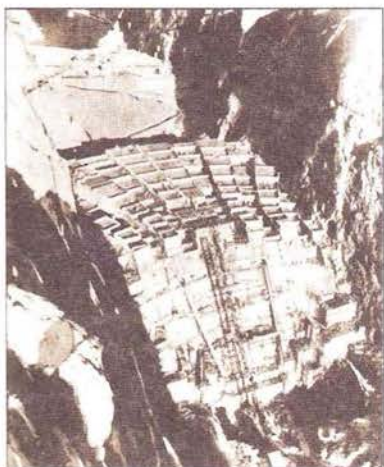
Criza economică din 1929–1933 poate fi analizată sub două aspecte.

Primul este lipsa totală a unui echilibru în economia internațională, din cauza inegalității de dezvoltare dintre SUA și restul lumii. Putem susține că sistemul mondial nu a funcționat din pricină că, spre deosebire de Marea Britanie, care fusese centrul său pînă la 1914, SUA nu au avut mare nevoie de restul lumii și, prin urmare, spre deosebire de Marea Britanie, care știa că sistemul mondial de plăți se baza pe lira sterlină și avea grijă ca aceasta să rămînă stabilă, nu au fost preocupate prea mult să acționeze ca un stabilizator global...

Cel de-al doilea aspect al crizei se fixează pe eșecul economiei mondiale în crearea cererii pentru o extindere durabilă. Temeliile prosperității din anii '20 au fost slabe, chiar și în Statele Unite, unde producția agricolă se afla deja în criză, iar plățile în bani, contrar mitului marii epoci a jazzului, nu au crescut spectaculos, ci au stagnat în ultimii ani ai boom-ului.

E. Hobsbawm, *O istorie a secolului XX. Era extremelor. 1914–1991*, Chișinău, 1999, p. 109–110

• **Comentați cele două aspecte ale crizei, expuse în fragmentul de mai sus. Aduceți argumente noi.**

Construirea unuia dintre cele mai mari baraje din lume
(Boulder City, Nevada, 1934)

sută de zile (9 martie–16 iunie), a examinat zeci de mesaje și proiecte de legi prezidențiale. A fost o activitate legislativă fără precedent în istoria Statelor Unite.

Congresul a adoptat o lege cu privire la sfera bancară, ce prevedea ca băncile să-și reînceapă activitatea după ce vor fi supuse unui control din partea statului. Exportul aurului a fost interzis, iar dolarul – devalorizat, fiind stabilit un nou curs oficial: o uncie de aur (o uncie = 31 grame) echivala cu 35 de dolari.

Statul a acordat credite băncilor; cu toate acestea, peste 2 mii de instituții bancare au fost lichidate. În acest mod, guvernul federal preluase controlul asupra operațiilor bancare și valutare ale țării.

Alte două legi adoptate de Congres dispuneau micșorarea salariilor funcționarilor de stat și a aparatului administrativ de la Casa Albă. De asemenea, un rol important în realizarea programului de reforme l-a jucat Legea privind anularea prohibiției consumului de băuturi alcoolice în SUA.

În aceeași perioadă, Congresul SUA a legiferat instituirea unui nou organ federal – Administrația Națională pentru Restabilire (National Recovery Administration – NRA). Între altele, o sarcină a acesteia era să elaboreze codurile concurenței cinstite (fair-play) pentru fiecare ramură industrială, în care se fixau volumul producției, tarifele salariale, se repartizau piețele de desfacere a mărfurilor etc. Controlul prețurilor și al volumului producției exercitat de către NRA a permis redresarea procesului de producție în industrie.

Congresul SUA a instituit, de asemenea, Administrația Reglementării Agriculturii (Agricultural Adjustment Administration – AAA). În scopul măririi prețurilor la producția agricolă, administrația Fr. Roosevelt, prin intermediul AAA, a promovat o politică de reducere și lichidare a surplusului de produse agricole.

Administrația Reglementării Agriculturii a încheiat acorduri cu fermierii, prin care aceștia se angajau, în schimbul unei compensații bănești oferite de stat, să nimicească o parte din suprafețele cultivate și producția excedentară. Ca urmare, au fost distruse 10 mil. acri (1 acru = 4046,86 m²) de plantații de bumbac, 12 mil. acri de plantații de tutun, au fost sacrificați 6 mil. de porci etc. Prin Legea cu privire la conservarea solului și repartizarea pământului, statul acorda subvenții fermierilor care lăsau anumite loturi necultivate.

După ce a fost obținută o redresare parțială a economiei americane, NRA și AAA au fost dizolvate.

Cea mai gravă problemă rămînea cea a șomajului. În martie 1933, administrația Franklin Roosevelt a decis înființarea taberelor de muncă, în care erau trimiși tinerii șomeri (în vîrsta de 18–25 de ani). Supuși unei discipline de tip militar, ei munceau la împăduriri, la ameliorația solului, la construcția de drumuri etc. Erau asigurați cu îmbrăcăminte și hrană; ei rămîneau în tabere, în medie, un an, primind 30 de dolari pe lună. Pînă la sfîrșitul anului 1941, în cadrul taberelor de muncă au lucrat circa 2 milioane de tineri; ei au împădurit 17 milioane de acri, au construit poduri, docuri și au efectuat vaste lucrări pentru conservarea solului.

Caricatură din revista „The Times” (1978)

• Comentați această caricatură.

Atunci când, în aprilie 1985, am acceptat să conduc Comitetul Central al PCUS în calitate de Secretar General, știam că mă așteaptă o muncă uriașă de transformări. Angajată în cursa epuizantă a înarmărilor, țara (URSS – AP) se găsea în mod evident la capătul puterilor. Mecanismele economice funcționau din ce în ce mai rău. Randamentul producției era în scădere. Cuceririle gândirii științifice și tehnice erau anulate de o economie total birocratică. Nivelul de trai al populației se prăbușea din ce în ce mai evident. Corupția pătrundea pretutindeni, manifestându-se fără rușine în toate verigile sistemului de gestionare. Descompunerea atingea chiar și viața spirituală: aparentul monolit ideologic, care închidea societatea într-o carapace, izbutea din ce în ce mai greu să filtreze minciuna, ipocrizia și cinismul oficial.

Mihail Gorbaciov, *Memorii*, București, 1994, p. 6–7

M. Gorbaciov scrie despre o economie „total birocratică”.

• Cum înțelegeți această noțiune? Care este rolul birocrației în societatea contemporană?

La insistența lui Franklin Roosevelt, Congresul a alocat 500 mil. de dolari pentru ajutorarea șomerilor. Guvernul federal și-a asumat răspunderea pentru lichidarea șomajului. În acest scop, a fost instituită Administrația Federală pentru Ajutor de Urgență, condusă de Harry L. Hopkins, care avea sarcina de a plasa forța de muncă disponibilă.

În 1935, la cererea președintelui Franklin Roosevelt, au fost alocate sume importante de bani pentru construirea unor obiective publice: spitale, școli, universități, poduri, aerodromuri, șosele, canale, parcuri, centrale electrice etc. În paralel, au fost înălțate blocuri locative pentru cei săraci (161 mii de locuințe, din sumele alocate în anul 1937, de pildă). O treime din aceste locuințe au fost repartizate populației de culoare. Datorită acestor ample șantiere de construcție, era angajată o bună parte din mîna de lucru disponibilă.

„Noul curs” al președintelui Roosevelt a contribuit esențial la scoaterea din criză a economiei țării, la îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă ale salariaților.

• Crizele economice s-au produs și după cel de-al Doilea Război Mondial, atât în țările capitaliste occidentale, cît și în blocul statelor socialiste, cu o economie etatizată, după modelul sovietic. În URSS, cea mai prelungită criză a coincis cu perioada de guvernare a lui Leonid Brejnev (așa-numita „stagnare brejnevistă” din anii 1965–1985).

În toți acești ani, economia URSS continua să rămînă supra-centralizată, neeficace și costisitoare. Sistemul administrativ de comandă și-a fortificat pozițiile, iar aparatul birocratic devenise deosebit de numeros: către mijlocul anilor '80 includea 18,5 mil. de oameni, ceea ce era de ajuns pentru a conduce toate statele lumii. Deoarece planurile de producție ale întreprinderilor erau dictate de sus, aplicarea invențiilor tehnico-științifice, de origine sovietică sau străină, devenise nerentabilă. Economia URSS producea mari cantități de marfă necompetitivă, care, nefiind solicitată de consumatori, era stocată în depozite. De asemenea, calitatea inferioară a mărfurilor era cauzată și de lipsa cointeresării materiale a producătorilor, care erau impuși să lucreze „pentru plan”, și nu pentru realizarea unor produse performante.

În perioada stagnării brejneviste au fost afectate de criză și celelalte sfere ale vieții sociale. După nivelul de trai, URSS ocupa locul 60 între țările lumii, iar în ceea ce privește nivelul de asistență medicală, inclusiv numărul paturilor de spital la o mie de locuitori și calitatea utilajului medical, URSS se afla pe aceeași treaptă cu Burkina Faso, stat în curs de dezvoltare din Africa Occidentală (datele reflectă situația din anul 1988).

La capitolul „moarte infantilă” URSS ocupa locul 52 în lume. Un nivel înalt al mortalității s-a înregistrat și în Moldova Sovietică: 26 decese la 1 000 de nou-născuți. După durata vieții, comparativ cu celelalte republici sovietice, RSS Moldovenească ocupa penultimul loc, devansînd Turkmenistanul. La același indice, pe plan mondial, ea împărțea cu Sri-Lanka locurile 47–48.

Cît privește nivelul de civilizație, Moldova Sovietică era întrecută chiar de Sri-Lanka, concurînd pe picior de egalitate doar cu restul țărilor din lumea a treia, cum ar fi Ciad, Nigeria, Angola sau Barbados.

Eric Hobsbawm, membru al Academiei Britanice și al Academiei Americane de Arte și Științe, despre efectele crizei

(...) Nu este surprinzător că efectele mării depresiuni asupra politicii și, în aceeași măsură, asupra concepției publice au fost dramatice și imediate. Ce ghinionist a fost guvernul care s-a aflat în funcție în timpul cataclismului, fie că a fost de dreapta, așa ca președinția lui Herbert Hoover în Statele Unite (1929–1933), fie că de stînga, așa ca guvernele laburiste din Marea Britanie și din Australia. Schimbarea nu a fost totdeauna atât de rapidă ca în America Latină, unde douăsprezece țări, în 1930–1931, și-au schimbat guvernele și regimurile, zece dintre ele prin lovituri de stat militare. Cu toate acestea, pe la mijlocul anilor '30 existau puține state a căror politică nu se schimbaseră foarte substanțial față de cea dinainte de prăbușire. În Europa și Japonia, a avut loc o cotire bruscă spre dreapta, cu excepția Scandinaviei, unde Suedia a intrat în 1932 în prima sa jumătate de secol de social-democrație, și a Spaniei, unde monarhia de Bourbon a dat, în 1931, curs liber unei republici nereușite și de scurtă durată. (...) Victoria aproape simultană a regimurilor naționaliste agresive în două mari puteri militare – Japonia (1931) și Germania (1933) – a avut cele mai grave consecințe... Porțile celui de-al Doilea Război Mondial s-au deschis în 1931.

O istorie a secolului XX. Era extremelor, p. 114

• **Demonstrați, pe baza argumentelor, existența unei legături strînse între criza economică mondială declanșată în 1929 și începutul celui de-al Doilea Război Mondial.**

Amendamente la Constituția Statelor Unite din perioada interbelică

1919

Amendamentul XVIII

1. ...Producerea, vînzarea sau transportarea băuturilor alcoolice în interiorul Statelor Unite și al tuturor teritoriilor aflate sub jurisdicția lor, precum și importarea și exportarea acestora sînt, pe această cale, interzise.

2. Congresul și diferitele state sînt concomitent împuternicite să aplice acest articol prin legislații corespunzătoare.

3. Acest articol va intra în vigoare doar în cazul în care va fi ratificat ca amendament al Constituției de către legislaturile diferitor state, conform prevederilor Constituției, în decurs de șapte ani de la data înaintării lui actuale (spre ratificare) de către Congres.

1920

Amendamentul XIX

Dreptul de vot al cetățenilor Statelor Unite nu poate fi retras sau limitat de către Statele Unite sau de către vreunul dintre state pe motiv de sex.

Congresul este împuternicit să aplice acest articol printr-o legislație corespunzătoare.

1933

Amendamentul XXI

1. Cel de-al 18-lea articol de amendament al Constituției Statelor Unite este abrogat pe această cale.

2. Transportarea sau importarea de băuturi alcoolice în orice stat, teritoriu sau posesiune a Statelor Unite în scopul livrării sau folosirii lor, prin încălcarea legilor în vigoare, este interzisă.

Constituția Statelor Unite ale Americii, p. 18–20

• **Cum explicați abrogarea amendamentului al XVIII-lea al Constituției SUA?**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Explicați noțiunea „criză economică”.
2. Explicați cauzele crizelor economice.
3. Prezentați, într-un scurt eseu, formele de manifestare a mării depresiuni în SUA.
4. Motivați extinderea crizei economice, începută în SUA, în toată lumea.
5. Marea depresiune a fost depășită prin reintroducerea protecționismului, reducerea împrumuturilor, politica de devalorizare monetară etc. Exemplificați în baza datelor unei țări.
6. Dintre țările europene, cele mai afectate de marea depresiune au fost Germania și Austria. Motivați de ce.
7. Care au fost cauzele ce au provocat crize în economia țărilor socialiste? Comparați-le cu cele din statele occidentale.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Moratoriu – amîinare a îndeplinirii obligațiilor de către o parte contractantă; se declară printr-o lege sau hotărîre a guvernului țării respective, în urma unor evenimente extraordinare, a unor forțe majore (război, catastrofe etc.). La declararea moratorului se anunță durata lui, teritoriul asupra căruia se extinde.

În perioada dintre cele două războaie mondiale noțiunea a fost folosită pentru a desemna termenul de trei luni, începînd de la care, într-un diferend internațional, a intervenit o sentință arbitrală sau un raport al Consiliului Societății Națiunilor, în timpul căruia statele membre trebuiau să se abțină de a recurge la război.

Amendament – îmbunătățire, modificare adusă unui proiect de act normativ sau de tratat, unei legi fundamentale (constituții).

3. ECONOMIA ÎN PERIOADA POSTBELICĂ. CENTRELE DE PUTERE ECONOMICĂ ȘI NOILE POLITICI LA SFÎRȘITUL SECOLULUI XX

După al Doilea Război Mondial, țările occidentale au cunoscut o perioadă de progres economic și de prosperitate.

• Urmăriți cum s-a realizat acest fenomen.

Afiș propagandistic pentru aprobarea „planului Marshall”

- Descrieți procesul de restabilire a economiei după război.
- Motivați intențiile SUA de a reface economia Europei.

Afiș propagandistic al Partidului Comunist francez împotriva „planului Marshall”

Pe afiș e scris: „Nu! Franța nu va fi o țară colonială!” „Americani – în America!”

• Al Doilea Război Mondial se apropia de sfârșit. Pentru a introduce o anumită ordine în relațiile monetare și financiare internaționale și pentru a evita un haos posibil în acest domeniu, în iulie 1944, la Bretton Woods, s-a convocat Conferința reprezentanților a 44 de state. Participanții la Conferință au semnat acordul cu privire la constituirea Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), care, împreună cu alte instituții bancare specializate ale ONU, reprezenta Banca Mondială.

Inițial, obiectivul Băncii Mondiale era „de a sprijini reconstrucția și dezvoltarea țărilor membre, de a facilita investițiile în scopuri productive pentru eliminarea urmărilor războiului”. În prezent, BIRD acordă țărilor membre credite și asistență tehnică pentru proiecte de dezvoltare economică. Sediul Băncii se află la Washington.

Tot la Bretton Woods a fost semnat acordul cu privire la înființarea Fondului Monetar Internațional (FMI) – instituție specializată a ONU care are ca scop „promovarea colaborării monetare internaționale și facilitarea expansiunii echilibrate a comerțului internațional prin crearea unor mecanisme care să permită ajustarea cursurilor de schimb, organizarea de consultări internaționale pentru perfecționarea practicilor valutare” etc.

Participanții la Conferința de la Bretton Woods au convenit să fixeze o acoperire stabilă în aur a dolarului SUA, iar celelalte valute să-și coreleze cursul cu valoarea dolarului american.

Aceasta a fost una din cele mai importante măsuri luate de guvernele occidentale în vederea refacerii economiilor distruse de război.

• O altă acțiune, la fel de importantă pentru redresarea economică a țărilor afectate de conflagrație, a fost planul Marshall.

La 5 iunie 1947, secretarul de stat al SUA, George Marshall, a expus în fața studenților Universității din Harvard planul de restabilire a Germaniei și a întregii Europe, exprimându-și convingerea că o Europă ruinată va influența negativ și economia SUA. Opțiunea sa era ca Germania să devină unul din partenerii comerciali ai SUA și o piață de desfacere pentru mărfurile americane. În viitor, Germania refăcută putea deveni aliat al SUA în confruntarea cu URSS. Astfel a luat naștere planul Marshall.

În conformitate cu prevederile acestuia, în Germania, în zona americană și cea engleză de ocupație, au început să sosească materie primă și produse alimentare (în sumă de 1,8 miliarde de dolari), îmbrăcăminte, ajutor valutar etc. Totodată, americanii au reușit să înfrângă opoziția rușilor și francezilor care se împotriveau dezvoltării industriale a zonelor engleză și americană din Germania. Modernizarea industriei s-a făcut pe baza tehnologiilor americane. După constituirea RFG, primul ei cancelar, Konrad Adenauer, a semnat, la 15 decembrie 1949, acordul de aderare a Republicii Federale Germania la planul Marshall.

Planul de refacere și dezvoltare a Europei viza nu numai RFG, ci și alte state europene ce au suferit de pe urma războiului, inclusiv URSS și sateliții acesteia. I. Stalin a considerat că planul Marshall prezintă un

Între anii 1947 și 1990 economia Franței a fost mixtă. Sectorul privat a coexistat cu sectorul public și capitalurile private erau asociate cu capitalurile publice în întreprinderi.

- Exprimați-vă opinia față de asemenea tip de economie.
- Precizați însemnătatea integrării economice.

amestec în afacerile interne ale altor state, respingînd oferta americanilor. Proiectul de asistență a fost respins și de alte regimuri comuniste din răsăritul Europei, precum și de Finlanda. Totuși, 16 state europene au beneficiat de ajutorul american în sumă de 17 miliarde de dolari, dintre care 60% au fost folosiți de RFG, Franța, Marea Britanie și Italia. Creditele acordate de americani erau investite în industrie, agricultură și în alte domenii. Realizarea cu succes a planului Marshall a produs un adevărat „miracol economic”, ce a cuprins RFG, Italia, iar mai târziu, și alte state.

• Un fenomen nou pentru Europa postbelică a fost integrarea economică. În 1951 s-a constituit Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, cu sediul la Bruxelles, avînd ca scop „formarea unei piețe comune a cărbunelui și a produselor siderurgice, în vederea unei repartizări mai judicioase a producției și a creșterii productivității muncii în statele membre”, acestea fiind Belgia, Franța, RF Germania, Italia, Luxemburg și Olanda.

În anul 1957 statele respective au semnat Tratatul de la Roma, ce prevedea organizarea Comunității Economice Europene (Piața Comună), prin care se urmărea „crearea unei piețe comune prin armonizarea politicilor economice și eliminarea obstacolelor din calea liberei circulații a persoanelor și capitalurilor statelor membre”.

Aceleași șase țări europene au încheiat, în 1957, la Roma, Tratatul cu privire la Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (Euratom), al cărei obiectiv era „coordonarea politicilor statelor membre în domeniul cercetării nucleare și al creării unei piețe comune pentru materialele și echipamentele nucleare”.

Aceste acorduri internaționale, la care, cu timpul, au aderat și alte state, au lichidat barierele vamale și au creat o piață de mare capacitate pentru desfășurarea mărfurilor țărilor membre.

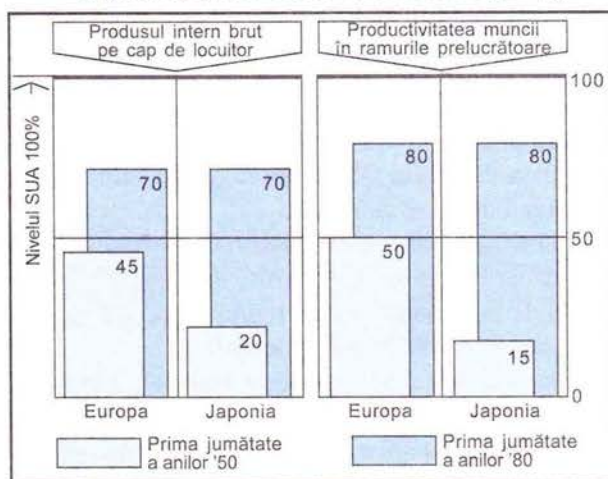
• În anii '60 statele occidentale, în frunte cu SUA, au resimțit din plin efectele revoluției tehnico-științifice. În primul rînd, s-a întreprins automatizarea producției, prin aplicarea în masă a mașinilor electronice de calcul (MEC): dacă în 1959, în SUA, funcționau 2034 de MEC, în 1969 erau deja 56 000 – de două

ori mai multe decît în celelalte state ale lumii (în Europa Occidentală și Japonia, în 1969, existau doar 24 000 de MEC). În anul 1969, SUA au alocat 4,2 miliarde de dolari pentru fabricarea calculatoarelor electronice, în timp ce Japonia, RFG, Franța și Marea Britanie – doar 1,8 miliarde de dolari, deci de 2,5 ori mai puțin.

În al doilea rînd, grație revoluției tehnico-științifice, nu numai că s-au modernizat mijloacele de producție, ci și s-a schimbat radical obiectul muncii: au fost obținute materiale sintetice ale căror proprietăți erau prestabilite; au apărut subramuri moderne ale industriei – electrotehnica, radiotehnica, industria chimică, industria de mașini etc.

Revoluția tehnico-științifică a contribuit la mecanizarea agriculturii – ramură tradițional înapoiată în majoritatea țărilor lumii; în anii '60, agricultura SUA, de pildă, era deja pe deplin mecanizată. Efectele progresului științific și tehnic s-au extins și în sferele neproductive: comerț, deservirea socială, sistemul bancar etc. Desigur, supertehnologiile nu ar fi apărut fără invențiile

Apropierea nivelului dezvoltării economice a principalelor state occidentale (în %)

- Analizați diagramele.
- Formulați trei concluzii.

Computerul și-a cucerit un loc permanent în viața tinerei generații.

- **Precizați care este rolul computerului în viața omului.**

Lordul J.M. Keynes a elaborat, în perioada următoare Primului Război Mondial, o concepție economică care-i poartă numele. El pornea de la constatarea unor contradicții ale economiei de piață, în special a contradicției dintre producție și consum – ca formă de manifestare și cauză a dezechilibrelor și crizelor economice.

J.M. Keynes recunoștea incapacitatea economiei capitaliste de a se mai autoregla prin „mecanismul pieței de liberă concurență” și propunea ca soluție completarea mecanismului pieței cu intervenția statului în scopul corectării dezechilibrelor ciclice și evitării amplificării lor. S-ar realiza aceasta prin stimularea investițiilor private și, mai ales, prin promovarea unui program guvernamental de investiții proprii, care să reechilibreze raportul dintre cererea globală și ofertă.

Capitalismul. Economia și criza sistemului, București, 1981, p. 72

- **Comparați teoria lui J.M. Keynes cu practica economiei socialiste. Vedeți asemănări și deosebiri?**

științei ce a devenit „industrie a descoperirilor” și forță motrice a revoluției tehnico-științifice. Din 1955 până în 1970, investițiile SUA în domeniul cercetărilor științifice au constituit 250 miliarde de dolari, ceea ce era de 6 ori mai mult decât s-a cheltuit pentru necesitățile științei în întreaga istorie a SUA de până la 1955. Numărul cadrelor științifice și al studenților a crescut considerabil. Către 1945, în SUA erau 1,1 milioane de studenți, iar în 1970 numărul lor a ajuns la 7,3 milioane. Totuși, sistemul de învățământ superior nu satisfacea necesitățile țării în cadre de înaltă calificare, de aceea, la sfârșitul anilor '60, sînt atrași la muncă în SUA numeroși specialiști din țările Asiei, Africii, Europei, Americii Latine.

- **Revoluția tehnico-științifică a dus la modificarea structurii sociale.** La sfârșitul anilor '60, s-a mărit numărul populației angajate în sferele neproducătoare (de 2,5 ori în comparație cu anul 1950). În special a crescut considerabil numărul inginerilor și tehnicienilor („gulerașele albe”). Pe de altă parte, în anumite ramuri ale economiei naționale, cum ar fi industria extractivă, transporturile, agricultura, industria textilă și cea alimentară, au fost disponibilizați numeroși lucrători. Erau solicitate, în primul rînd, cadrele de înaltă calificare: tehnicieni, programatori etc. Revoluția tehnico-științifică a generat schimbări radicale în agricultură: în anii '50-'60, numărul fermierilor s-a redus de la 23 milioane la 9,7 milioane (sau de la 15,2% din populația țării la 4,8%). A sporit rolul marilor gospodării agricole: în 1969, 220 mii de mari fermieri, ce constituiau 7,5% din totalul fermierilor, au produs de 3 ori mai multă marfă decât cele 2 milioane de fermieri mici.

- **Experiența acumulată de unele țări în perioada interbelică a demonstrat că, atunci cînd statul (guvernul, parlamentul) slăbește controlul economiei, pot apărea consecințe deosebit de grave, precum a fost criza economică mondială declanșată în 1929.** Toate forțele curente politice din țările lumii au recunoscut necesitatea implicării statului în dirijarea activității economice. Problema constă în stabilirea gradului acestei implicări, știindu-se că în URSS naționalizarea proprietății, planificarea centralizată, repartizarea produselor și a materiei prime etc. au dus la lichidarea democrației și la instaurarea regimului totalitar comunist.

Guvernele occidentale au promovat, în consecință, alte principii de reglementare de stat a economiei în vederea stabilizării relațiilor sociale și a prosperității generale. Aceste principii au fost elaborate de economistul englez J.M. Keynes (1883–1946) în lucrarea „Teoria generală a folosirii brațelor de muncă, a dobînzilor și a banilor” (1936). J.M. Keynes recomanda intervenția statului în economie și conjugarea într-un mecanism unitar a forței statului cu forța monopolurilor.

- **În ciuda eforturilor depuse, țările occidentale n-au putut evita totuși cîteva crize economice.** Una din acestea s-a produs în anii 1948–1949, fiind o urmare a etapei de recesiune. Pe durata acestei crize, producția industrială a statelor occidentale a scăzut cu cca 10%, iar șomajul a crescut de la 3,8% la 7% din totalul forței de muncă.

În timpul altei crize economice din anii 1953–1954, producția industrială s-a redus cu cca 10%, iar rata șomajului a crescut de la 2% la 6%. Următoarele crize au avut loc în anii 1957–1958 și 1960–1961, ultima fiind o „desăvîrșire” a celei dintîi.

Infrastructura unei intersecții
de șosele moderne

O economie este numită de piață când prețurile rezultă din legea cererii și ofertei. Statul nu fixează prețurile, chiar dacă le influențează prin politica sa economică.

• Considerați că economia țărilor occidentale poate fi calificată economie de piață?

Danemarca. Creșterea porcinelor
(anul 2000)

În 1966–1967, economia occidentală trece printr-o criză economică ordinară, caracterizată prin accelerarea ritmului inflației (care a trecut de la stadiul „târâtor” la cel „galopant”). În perioada respectivă, reducerea ritmului de creștere a producției industriale a coincis cu amplificarea inflației.

• Către începutul anilor '70, ciclul de ascensiune economică a țărilor occidentale a luat sfârșit. În 1974 s-a declanșat o criză economică de mare amploare, ce a cuprins statele din Europa Occidentală, SUA, Japonia etc. În unele țări, volumul producției s-a redus cu 14%. Șomajul a cuprins mase de salariați, lua proporții inflația.

Guvernele țărilor au întreprins măsuri eficace de depășire a crizei, mărind cheltuielile de stat, micșorând impozitele ș.a.

Recesiunea economică din 1974–1975 a coincis cu o criză energetică. La începutul anilor '70, țările exportatoare de petrol au ridicat considerabil (de 10 ori) prețul la petrol. Aceasta a obligat țările industrializate să elaboreze tehnologii bazate pe consumul economic al carburanților și materiei prime. Criza a lovit și în sistemul financiar Bretton Woods.

După o scurtă perioadă de ascensiune economică, statele occidentale au trecut, în anii 1980–1982, printr-o nouă criză, pe care au depășit-o prin aplicarea realizărilor revoluției tehnico-științifice.

• În anii '50–'60, în statele occidentale s-a constituit o societate de tip nou, cu un nivel înalt de trai, caracterizat printr-o mare putere de consumație a populației și prin asigurări sociale dezvoltate. Un criteriu important al nivelului de trai îl constituie cheltuielile pentru hrană. În 1970, de pildă, francezii cheltuiau pentru produsele alimentare doar 25,6% din venituri, iar englezii – 25,4%. În 1980, aceste cheltuieli au fost și mai mici – 14%.

Un alt indiciu al bunăstării unei societăți este sistemul de stat al asigurărilor sociale, indemnizațiile pentru pierderea locului sau a capacității de muncă, asistența materială a familiilor cu mulți copii, acordarea de pensii și burse etc. În țările industriale, cota din bugetul de stat, destinată asigurărilor, este în creștere. De exemplu, în 1962, guvernul britanic a alocat pentru necesitățile sociale 5% din venitul național, iar în 1974 – 16%. Țările scandinave alocă anual pentru asigurările sociale 50–60% din cheltuielile bugetare.

Deja la începutul secolului XX, automobilul devenise în SUA un simbol al prosperității. În 1945, populația din Europa Occidentală deținea 5 milioane de autoturisme. Către începutul anilor '80, numărul acestora s-a ridicat la 100 milioane. În 1970, la o mie de salariați francezi reveneau 636 de autoturisme, 769 de televizoare și 844 de frigidere. Sporirea numărului de automobile a dus la dezvoltarea construcției autostrăzilor.

• Schimbări radicale s-au realizat în țările Europei de Apus și în domeniul agriculturii. În primele decenii postbelice s-a încheiat procesul de mecanizare a acesteia. În perioada 1950–1962, în țările membre ale pieței comune, numărul tractoarelor a sporit de la 350 de mii la 2,6 milioane. La mijlocul anilor '60, Europa Occidentală devenise un important exportator de produse agricole.

În statele occidentale s-a extins sfera serviciilor publice în care s-au încadrat brațele de muncă eliberate din agricultură sau din ramurile industriei. La sfârșitul anilor '70, în Europa Occidentală s-a constituit o societate industrială matură.

Crestomație

George Marshall
(1880–1959)

Și-a făcut carieră militară, ocupînd diferite posturi în statele-majore ale Armatei SUA. A participat la lucrările conferințelor internaționale din cadrul celui de-al Doilea Război Mondial, la elaborarea documentelor internaționale. A fost reprezentantul special al președintelui SUA în China (1945–1947), secretar de stat (1947–1949). A elaborat planul ce-i poartă numele.

Cîteva opinii despre planul Marshall:

Eu personal cred în dezinteresarea autentică a Statelor Unite.

Leon Blum, socialist

Punerea în practică a planului Marshall va însemna supunerea statelor europene controlului economic și politic al SUA și amestecul direct al acestora în afacerile interne ale acestor țări... O trăsătură distinctivă a acestui plan constă în tendința de a opune țărilor est-europene un bloc de țări vest-europene, inclusiv Germania de Vest.

Din declarația delegației sovietice, expusă la sesiunea Adunării Generale a ONU, septembrie 1947

Esența planului Marshall constă în înghițirea unui bloc de state legate cu angajamente față de SUA și acordarea creditelor americane ca plată pentru renunțarea statelor europene la independența lor economică, apoi și politică. Baza planului Marshall constă în restabilirea regiunilor industriale ale Germaniei Occidentale, controlate de monopolurile americane.

A.A. Jdanov, secretar al CC al PC (b) din URSS

Planul Marshall accentuează astfel tăierea în două a Vechiului Continent. El constituie al doilea act de rupere a Marii Alianțe, consumată în 1947. Obiectivele Statelor Unite erau triple: umanitare, politice – stăvilirea comunismului – și economice – prevenirea unei întoarceri la criza de supraproducție de care suferise atât de mult în anii treizeci. Ajutorul american, masiv, era global. De aceea, pentru a și-l repartiza între ei, beneficiarii au format Organizația Europeană de Cooperare Economică (OECE). În anii 1948 – data înființării sale – și 1951, cînd ia sfîrșit „planul Marshall”, au fost transferate din Statele Unite 11,8 miliarde de dolari sub formă de donație și 1,8 milioane sub formă de împrumut (70 miliarde de dolari actuali). Acest ajutor de anvergură a accelerat reconstruirea Vechiului Continent. OECE a pus jaloanele unei uniuni economice europene. Ea a întărit relațiile de solidaritate – dar și de dependență – ale Europei Occidentale față de Statele Unite.

J.-L. Stacate, *Un dicționar al lumii moderne. Politică, economie, istorie, geografie*, București, 2000, p. 150

• Putem fi de acord cu opiniile expuse mai sus? La începutul anilor '60, statele Europei Occidentale erau oare dependente de SUA? Argumentați-vă răspunsurile.

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Care au fost pîrghiile dezvoltării ascendente a economiei țărilor occidentale?
2. Unii autori consideră că este necesară elaborarea unui noi plan Marshall pentru statele ex-comuniste. Ce părere aveți? Comentați răspunsul.
3. Argumentați rolul statului în economie.
4. Stabiliți trăsăturile distinctive ale statului bună-stării generale.
5. Caracterizați crizele economice și de structură și principalele lor consecințe.
6. Arătați, într-un eseu, legătura dintre revoluția tehnico-științifică și evoluția economiei.
7. Evidențiați principalele fenomene ale economiei în perioada postbelică.
8. Comparați dezvoltarea economică a țărilor occidentale în perioada postbelică.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Planul Marshall – plan economic, care poartă numele generalului G.K. Marshall, devenit secretar de stat al SUA. Planul prevedea acordarea ajutorului economic țărilor europene, cu „scopul de a reface economia lor, astfel ca să apară condiții politice și sociale necesare existenței instituțiilor libere”. URSS și statele Europei de Est, aservite Kremlinului, precum și Finlanda, au refuzat să participe la realizarea planului Marshall.

Miracol economic – noțiune folosită în literatura de specialitate pentru a desemna progresul economic fără precedent al Japoniei (1950–1970), care a constituit 11% pe an, al Germaniei Occidentale, pentru aceiași ani – 5,5% și al Italiei – 5,4%.

Lecție de sinteză

Despre unele probleme ale economiei americane

Problemele noastre nu se limitează la ritmul lent al dezvoltării. Există în întreaga noastră societate probleme dureroase și persistente care nu sînt rezolvate de sistemul nostru de economie politică. Energia, inflația, șomajul, poluarea, reglementările mai mult sau mai puțin inspirate dau naștere la discrepanțe în venitul populației, mai precis, între veniturile minorității și majorității – lista e aproape fără capăt. Din cauza incapacității noastre de a rezolva aceste probleme, s-au exprimat întotdeauna plîngerii referitoare la faptul că economia și sistemul politic din SUA par să-și fi pierdut agilitatea în acțiune. Nu se pot face compromisuri, iar strategiile de confruntare ne învâluie ca o ciumă. Programele care ar putea să îmbunătățească starea generală a societății nu pot fi începute numai pentru că o minoritate puternică votează în favoarea acestui lucru. Nimeni nu are capacitatea de a impune soluții și nicio soluție nu a obținut un asentiment total.

L. Allan M. Winkler,
*Trecutul apropiat. Eseuri
și documente despre America de
după cel de-al Doilea Război
Mondial, Cluj-Napoca, 1996, p. 383*

- **Stabiliți fenomenele ce generează probleme în economia americană. Precizați poziția autorului față de soluționarea acestor probleme.**
- **Explicați esența și consecințele globalizării.**
- **Apreciați fenomenul globalizare.**
- **Enumerați și caracterizați noile politici economice.**

Noile politici economice la sfîrșitul sec. XX–începutul sec. XXI

Tendința generală a economiei mondiale la răscrucea celor două milenii o constituie globalizarea, fenomen caracterizat prin interdependența economiilor. Precum consideră specialiștii, globalizarea (sau mondializarea) a fost determinată de revoluția telecomunicațiilor, ce a avut drept consecință, între altele, interconectarea piețelor financiare. „Computerele, scrie J.-L. Stacate, permit transferarea în cîteva clipe a unor sume considerabile de la un continent la altul.” O altă trăsătură a globalizării o constituie dereglementarea financiară, care a suprimat controlul schimburilor și izolarea dintre activitățile bancare și cele bursiere. În opinia unor activiști politici, globalizarea ar însemna sfîrșitul economiilor naționale; interdependența economiilor poate deveni atît de mare, încît deciziile în domeniul economic la nivel național n-ar mai avea niciun sens. Nu întîmplător, reunirile șefilor de state și guverne ale celor mai dezvoltate țări din lume („grupul celor șapte”: SUA, Canada, Japonia, RFG, Franța, Marea Britanie, Italia) sînt asistate de ample manifestații de protest ale partizanilor antiglobalizării.

Statele Unite ale Americii constituie prima putere economică a lumii. Industria lor prelucrătoare este extrem de diversificată și are un înalt nivel tehnologic. De asemenea, SUA ocupă primul loc în domeniile aeronauticii, cercetărilor spațiale, informaticii, telecomunicațiilor, producerii armamentului, energiei atomice, prelucrării petrolului etc. Cu toate acestea, SUA se confruntă cu un șir de probleme, ceea ce a permis unor specialiști să afirme că economia acestei țări își pierde forța vitală.

Japonia s-a afirmat ca a doua putere economică a lumii, fiind una dintre cele trei forțe economice (alături de SUA și Europa Occidentală) capabile să influențeze mersul economiei mondiale: dispune de o industrie complexă, supertehnologizată. După volumul producției navelor maritime, autoturismelor, celulozei și hîrtiei, Japonia ocupă primul loc în lume.

Fiind un important consumator de materii prime, dar cu resurse naturale limitate, Japonia este nevoită să caute piețe de desfacere în afara propriului teritoriu. Japonia, însă, ezită (sau nu este pregătită) să-și asume rolul de lider al comunității internaționale.

Țările care formează cel de-al treilea centru economic mondial – Uniunea Europeană (sau Comunitatea Europeană) – depun eforturi sporite în vederea promovării progresului economic și social, întăririi coeziunii economice, realizării comunității economice și monetare. La 1 ianuarie 2002, douăsprezece state ale Uniunii Europene (RFG, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg, Italia, Spania, Portugalia, Austria, Irlanda, Finlanda și Grecia) au introdus în cadrul UE moneda unică – euro.

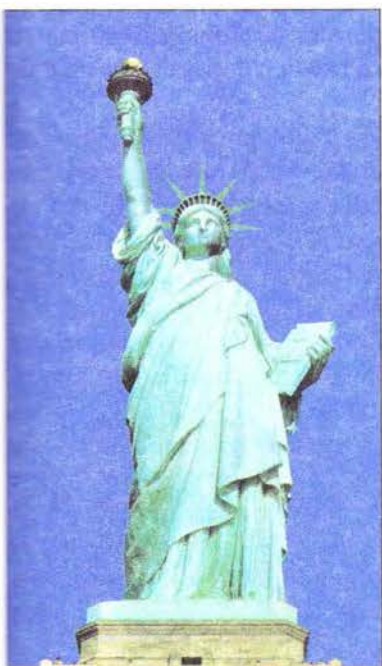
În perioada de tranziție de la totalitarism spre economia de piață, unele țări ex-comuniste au manifestat un comportament perseverent în promovarea reformelor, realizînd o economie prosperă (Polonia, Ungaria, țările baltice). Altele însă au degradat, sporind rîndul țărilor „în curs de dezvoltare” și creînd probleme majore organismelor financiare internaționale, comunității umane în ansamblu.

Țări democratice și regimuri totalitare

SARCINI:

- Urmăriți, pe baza exemplelor concrete, mecanismul de funcționare a societăților democratice.
- Încercați să înțelegeți natura criminală a regimurilor totalitare.

1. SOCIETĂȚILE DEMOCRATICE ȘI TRĂSĂTURILE LOR DISTINCTIVE. ASIGURAREA LIBERTĂȚILOR DEMOCRATICE ȘI A DREPTURILOR OMULUI

Statuia Libertății
(New York, SUA)

• La baza societăților democratice este pus principiul suveranității poporului, ceea ce înseamnă că „guvernarea poate fi legitimată doar prin voința celor guvernați”.

Societățile democratice sînt preferabile în raport cu alte sisteme de guvernare pentru că „se întemeiază pe un maximum de consens și pe un minimum de constrîngere”. Ele asigură pentru toți cetățenii condiții egale de participare la viața politică. Elementele-cheie ale regimurilor democratice sînt caracterul reprezentativ al conducerii, pluralismul valorilor, ce permit „rezolvarea pe căi deschise și negociabile a conflictelor sociale”. Societățile democratice se confruntă deseori cu anumite contradicții interne, care nu întotdeauna pot fi rezolvate cu ușurință și care pot duce la slăbirea democrațiilor, la înlocuirea lor cu regimuri totalitare. Contradicțiile sînt și o urmare a unei tensiuni între consens și conflict, care se produc datorită faptului că „democrația, prin natura sa, este un sistem de competiție pentru putere, instituționalizat (libera concurență în economie, competiția electorală în politică etc.)”.

Guvernarea democratică se face cu consimțămîntul celor guvernați. Acest consimțămînt va depinde de „eficacitatea acțiunilor întreprinse de cei ce guvernează societatea, care trebuie să dovedească practic capacitatea lor în rezolvarea problemelor economice și sociale, precum și în înfăptuirea unei stări de ordine și justiție”.

Pe parcursul a mai multe decenii, în țările occidentale cu puternice tradiții democratice s-a constituit statul de drept, care s-a consolidat în perioada interbelică. Statul de drept presupune egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, drepturi egale pentru toți, principiul separației puterilor.

Sistemul legislativ al statelor democratice asigură respectarea drepturilor fundamentale ale omului, adică dreptul la viață, la libertate, la siguranță, la fericire. Statul sau, mai exact, „cei care într-un anume moment istoric dețin puterea legitimă de a exercita forța pentru a obține supunerea” trebuie să respecte aceste drepturi, luînd măsuri de prevenire a oricărei posibile încălcări a lor din partea cuiva.

Democrația a fost definită de către A. Lincoln (1865) drept „guvernarea poporului de către popor”.

• Justificați ideea utilizînd informațiile din lecție.

Democrația liberală predomină azi. Suveranitate populară nu înseamnă alienarea individului în profitul colectivității. Dimpotrivă, ea nu poate fi disociată de respectarea libertăților personale, de exprimare, de asociere... Libertatea politică completează egalitatea politică, al cărei mod de exprimare este votul universal. Democrația liberală este numită pluralistă, căci este incompatibilă cu existența unui partid unic. Mai multe partide politice solicită favorurile alegătorilor. Exercițarea puterii revine celui care a obținut cele mai multe voturi. Dar această majoritate poate să fie repusă în discuție de fiecare dată cu ocazia alegerilor. Sînt urmărite separația și echilibrul celor trei puteri (executivă, legislativă și judiciară). Pentru a preveni orice dictatură, cei care votează legile nu trebuie să fie aceiași cu cei care le pun în practică și cu cei care le judecă.

Democrațiile liberale sînt numite și reprezentative, căci suveranitatea poporului se exercită prin intermediul reprezentanților pe care i-a ales (de unde și numele „Camera Reprezentanților” dat în Statele Unite adunării generale). Dar orice formă de democrație directă nu a dispărut totuși. Referendumul, mai ales din inițiativă populară, constituie o exprimare a ei. Totuși, cu excepția cantoanelor elvețiene, o adevărată democrație directă, în care poporul votează el însuși legile și bugetul, nu există, deoarece este imposibilă să fie pusă în practică la scara unei țări mari.

J.-L. Stacate, *Un dicționar al lumii moderne...*, p. 75–76

• Stabiliți trăsăturile democrației liberale.

• Explicați legătura dintre termenii *democrație, republică, monarhie, dictatură*.

• În perioada interbelică, democrația americană a trecut printr-o nouă etapă de evoluție. Astfel, în 1920, în SUA au avut loc primele alegeri prezidențiale la care au participat femeile. Victoria a fost obținută de către reprezentantul Partidului Republican Warren G. Harding. În discursul său inaugural din 4 martie 1921, noul președinte al SUA a evidențiat necesitatea revenirii Americii „la normal”.

Președinții S.U.A. din perioada respectivă – republicanii N. Harding, C. Coolidge și H. Hoover – considerau că statul nu trebuie să intervină în viața economică, pentru a nu înăbuși spiritul întreprinzător. Bunăoară, H. Hoover scria în cartea sa „Individualismul american” (1923): „Acțiunile și ideile ce duc spre progres se nasc în gîndirea individuală, și nu în gîndirea mulțimii. Mulțimea doar simte (...), ea este credulă, ea nimicește, folosește, urăște, visează, dar ea nu creează niciodată”. Meritul republicanilor constă, după H. Hoover, în faptul că ei au fixat guvernului rolul de mijlocitor, și nu de participant al jocului economic. În general, politica de neamestec a statului (guvernul federal) în afacerile economice este apreciat de autor drept un „liberalism fals”. Adevăratul liberalism este atunci cînd statul asigură „egalitatea posibilităților”.

În practică însă, această politică a demonstrat că problemele sociale au fost lăsate pe seama cetățeanului de rînd, care a suferit cel mai mult de pe urma crizei declanșate în 1929.

• După încheierea Primului Război Mondial, Marea Britanie, țară cu cele mai vechi tradiții democratice, a fost cuprinsă de „mișcarea sufragetelor” – campanii violente ale femeilor din societatea înaltă îndreptate spre obținerea drepturilor politice egale cu cele ale bărbaților. În 1918, Camera Comunelor a Parlamentului britanic le-a satisfăcut cererile, acordînd drept de vot femeilor care au împlinit 30 de ani. Deși situația materială a britanicilor s-a înrăutățit, iar țările Europei erau cuprinse de mișcări muncitorești și revoluționare, totuși, în Marea Britanie – țară cu o structură socială arhaică și bine consolidată, în care cetățenii, inclusiv șomerii, se bucurau de avantaje – era imposibilă o mișcare reformatoare de amploare, cu atît mai puțin o revoluție.

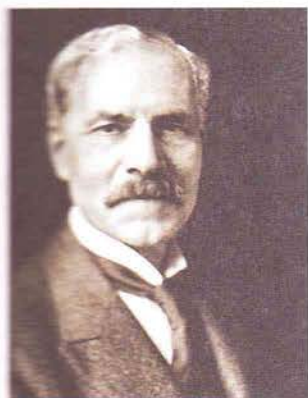
După război, Marea Britanie s-a confruntat cu o nouă problemă – cea a popoarelor musulmane, care anterior luptaseră împotriva Imperiului Otoman, acum trecute sub jurisdicția Imperiului Britanic, și care nu doreau să trăiască sub o nouă stăpînire. Foarte curînd, Londra va simți necesitatea soluționării acestor probleme stringente.

La finele conflagrației, Marea Britanie era condusă de un guvern de coaliție în frunte cu D. Lloyd George. În decembrie 1918 s-au desfășurat alegeri parlamentare, în care majoritatea mandatelor le-au cîștigat conservatorii și liberalii. Reprezentanții acestor două partide au format noul guvern, desemnîndu-l ca prim-ministru pe D. Lloyd George.

Și totuși, Marea Britanie nu a putut evita mișcările sociale: în ianuarie 1919, au declarat grevă minierii scoțieni, care cereau reducerea zilei de muncă și naționalizarea mineritului. În vara-toamna anului 1919, în grevă s-au aflat textiliștii și feroviarii.

În anul 1923, la alegerile parlamentare, Partidul Conservator nu a întrunit majoritatea voturilor. Tratatările dintre conservatori și liberali cu privire la constituirea unui guvern de coaliție au eșuat. În această situație

Principala procedură a democrației sînt alegerile.
- Explicați de ce.

James Ramsay MacDonald
(1866–1937)

...Tot un compromis a permis englezilor să-și salveze imperiul, a cănui dezmembrare era anunțată de mulți europeni prin 1925. Dominioanele – Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud – dăduseră în timpul războiului, fără preocupare, oameni și bani ca să ajute metropola. Dar înțelegeau s-o facă în calitate de state independente. Cînd fu creată Societatea Națiunilor, cerură să aibă reprezentanți deosebiți de cei ai Angliei. Al doilea statut de la Westminster (1931) stipula că parlamentul britanic nu va mai avea dreptul să legifereze pentru dominioane; că dreptul de pace sau de război, ca și acela de a încheia tratate, în ceea ce le privește, va aparține dominioanelor; și, în sfîrșit, prim-miniștrii dominioanelor depindeau direct de suveran. De aici înainte regele era singura legătură oficială dintre Anglia și națiunile care formează Commonwealth-ul...

A. Maurois, *Istoria Angliei*,
București, p. 655–656

• **Apreciați politica colonială a Marii Britanii.**

de criză politică, conform tradițiilor parlamentare engleze, sarcina de a forma guvernul a revenit partidului care a obținut minoritatea de voturi, în cazul dat – Partidului Laburist. La 23 ianuarie 1924, a fost constituit primul guvern din istoria Marii Britanii, format exclusiv din laburiști. Prim-ministru a devenit liderul Partidului Laburist, unul dintre întemeietorii acestei formațiuni politice, James Ramsay MacDonald.

În cadrul campaniei electorale, laburiștii au promis că, venind la putere, vor majora salariile angajaților din întreprinderile de stat, vor lichida șomajul, vor naționaliza industria carboniferă, căile ferate și centralele electrice, vor construi locuințe etc. În domeniul politicii externe, ei s-au obligat să stabilească relații diplomatice cu URSS.

Însă după ce au preluat puterea, laburiștii nu au reușit să-și îndeplinească promisiunile electorale. Deși au majorat nesemnificativ indemnizațiile pentru șomaj, alocînd sume și anumite fonduri în bani pentru construcția locuințelor, problema șomajului nu a fost rezolvată. De asemenea, nu s-a realizat nici naționalizarea unor ramuri economice.

Pe fondul agravării situației interne, în octombrie 1924, Parlamentul a acordat vot de neîncredere guvernului J.R. MacDonald și a fixat noi alegeri parlamentare. Angajîndu-se în campania electorală, laburiștii au lansat lozinca „Noi am fost în guvern, dar nu și la putere”. Altfel spus, ei își motivau eșecurile în guvernare prin faptul că nu au deținut majoritatea parlamentară.

Rezultatele alegerilor parlamentare din octombrie 1924 au fost influențate în mare măsură de publicarea în presă a unei scrisori adresate de Comintern comuniștilor din Marea Britanie.

În acest mesaj, experții Internaționalei a III-a, dirijați de Kremlin, le indicau tovarășilor de idei britanici cum să organizeze răscoala armată și să pună mîna pe puterea de stat. În legătură cu acest document, Ministerul Afacerilor Externe britanic a expediat o notă de protest ambasadei sovietice, demonstrînd astfel că nu era vorba de un fals, precum va susține apoi istoriografia sovietică. Totuși, J.R. MacDonald nu a dispus cercetarea acestui caz scandalos, astfel că opoziția i-a acuzat pe laburiști de tolerarea primejdiei comuniste. În ultimă instanță, alegerile din octombrie s-au încheiat cu victoria Partidului Conservator. Guvernul a fost alcătuit de liderul conservatorilor Stanley Baldwin, care va deține funcția de prim-ministru pînă în iunie 1929.

Una dintre problemele esențiale ale conducerii britanice a fost cea a reorganizării imperiului. Ea a fost determinată de lupta de eliberare a popoarelor din dominioane și de poziția pozitivă a SUA privind autodeterminarea popoarelor. La Conferința Imperială din 1921 au fost ascultate opiniile reprezentanților dominioanelor. În 1926 au fost puse bazele transformării structurii constituțional-juridice a imperiului, iar în 1931, Statutul aprobat la Westminster a definitivat reforma Imperiului Britanic, stabilind egalitatea juridică între metropolă și dominioane.

În timpul alegerilor parlamentare din mai 1929, Partidul Laburist, care a întrunit mai multe voturi decît conservatorii și liberalii, a creat guvernul în frunte cu J.R. MacDonald. Instalarea la putere a laburiștilor a coincis cu declanșarea crizei economice mondiale, ceea ce nu a permis traducerea

Arthur Neville Chamberlain
(1869–1940)

A fost membru al Camerei Comunelor (1918–1929), a ocupat diferite funcții ministeriale. Între 1937 și 1940 a fost prim-ministru, lider al Partidului Conservator. A promovat politica de conciliere față de Germania nazistă, a semnat Acordul de la München (septembrie 1938). Sovieticii l-au considerat responsabil pentru eșecul tratatelor tripartite franco-anglo-sovietice din 1939, de la Moscova. Referitor la acest subiect, Chamberlain a declarat, la 28 august 1939: „Deși au circulat zvonuri că se pregătește o schimbare a raporturilor politice germano-sovietice, nu ni s-a dat nici cea mai mică indicație în acest sens, nici nouă și nici guvernului francez de către guvernul sovietic (...) s-a aruncat deodată această bombă (adică semnarea Pactului Ribbentrop–Molotov la 23 august 1939 – A.P.). Pentru noi este tulburător faptul că, în timp ce convorbirile dintre noi și Rusia se desfășoară pe o bază de încredere, sovieticii negociază un pact secret cu Germania”.

Nimeni nu va respecta Constituția mai mult decât mine; nimeni nu se va situa deasupra partidelor mai mult decât mine, pentru a fi un arbitru imparțial; nimeni nu se va inspira mai mult decât mine din voința Parlamentului, care este expresia suveranității naționale.

Gaston Doumergue,
Președinte al Franței în anii 1924–1931

în viață a întregului program electoral. Totuși, miniștrii laburiști au redus ziua de muncă a minerilor la 7,5 ore, au promovat o lege nouă cu privire la asigurări, au îmbunătățit întrucâtva situația șomerilor. Au fost stabilite relații diplomatice cu URSS.

La 14 noiembrie 1935, în Marea Britanie s-au desfășurat alegeri parlamentare, care au coincis cu agresiunea Italiei fasciste împotriva Etiopiei. În acest context încadrându-se în campania electorală, conservatorii și-au asumat angajamentul să consolideze autoritatea Societății Națiunilor și să contribuie la constituirea unui sistem de securitate colectivă.

Partidul Conservator a ieșit învingător: el a obținut 387 de locuri în parlament, iar laburiștii – 154. Respectiv, conservatorii puteau forma guvernul fără susținerea laburiștilor. Noul guvern conservator a fost constituit de S. Baldwin, care ulterior, la 28 mai 1937, a fost înlocuit de Arthur Neville Chamberlain.

• După încheierea Primului Război Mondial, Franța a fost cuprinsă de mișcări muncitorești, care revendicau reducerea zilei de muncă la opt ore, majorarea salariului, drepturi și libertăți economice, precum și naționalizarea căilor ferate, a băncilor, industriei ș.a.

La acestea se adaugă și cerința de a stopa intervenția în Rusia bolșevică. Un rol important în organizarea acestor mișcări l-a jucat Partidul Socialist francez, al cărui efectiv s-a extins simțitor în această perioadă.

Organizația sindicală Confederația Centrală a Muncii și-a triplat rîndurile.

Guvernul francez a fost nevoit să adopte o lege privind contractele colective de muncă, iar în aprilie 1919 a emis legea cu privire la ziua de muncă de opt ore în industrie.

Franța era condusă de o uniune de partide, numită Blocul Național. În alegerile parlamentare din 1919, Blocul Național a ieșit învingător.

Stabilizarea economică a dus la unele schimbări în situația politică internă. Prin „aventura de la Ruhr”, Blocul Național își pierduse autoritatea. În anul 1924, socialiștii și radicalii s-au reunit într-o coaliție electorală numită „Blocul celor de stînga”. Noua formațiune politică și-a propus următoarele sarcini de program: amnistia generală a deținuților politici; reangajarea feroviarilor concediați în urma grevei din 1920; respectarea strictă a legii cu privire la ziua de muncă de opt ore; asanarea financiară a țării pe calea impozitării marelui capital etc. În mai 1924 au loc alegeri parlamentare, pe care le-a câștigat „Blocul celor de stînga”. Șef al guvernului a devenit liderul Partidului Socialist-Radical Edouard Herriot. În timpul guvernării „Blocului celor de stînga” (pînă în 1926), s-a realizat amnistia parțială a condamnaților pe motive politice; funcționarilor de stat li s-a permis să-și creeze propriile sindicate; munca femeilor și adolescenților în orele de noapte a fost reglementată prin lege; femeile au primit dreptul să participe la alegerile municipale și cantonale. Însă încercările lui E. Herriot de a fixa un impozit progresiv pe venit au eșuat.

În iulie 1926, partidele au format așa-numitul guvern al Unității Naționale, în frunte cu Raymond Poincaré. Guvernul Poincaré a obținut, către 1926, stabilizarea francului pe contul majorării impozitelor directe și a celor indirecte, al reducerii salariilor, pensiilor etc.

Edouard Herriot
(1872–1957)

Programul Frontului Popular din Franța (Extras)

I. Apărarea libertății

1. Amnistie generală.
2. Împotriva ligilor fasciste:
 - a) Dezarmarea efectivă și dizolvarea formațiunilor paramilitare, în conformitate cu legea;
 - b) Aplicarea măsurilor prevăzute de lege în caz de instigare, asasinare sau atentat la securitatea statului.

3. Însănătoșirea vieții sociale, în particular prin recunoașterea incompatibilității mandatelor de parlamentari cu alte funcții oficiale.

4. Presa:

a) Suspendarea legilor și a decretelor extraordinare ce limitează libertatea de opinie.

b) Reorganizarea presei prin măsuri legislative cu scopul:

- de a asigura măsuri eficiente împotriva calomniei și șantajului;
- de a le asigura ziarelor condiții normale de existență și a le obliga să indice sursele mijloacelor lor, ca să fie lichidat monopolul asupra publicității comerciale.

5. Libertățile sindicale:

a) Aplicarea și respectarea drepturilor sindicatelor.

b) Respectarea drepturilor femeilor la muncă (...)

II. Apărarea păcii

1. Apel la colaborarea întregului popor, în special a maselor de oameni ai muncii, în vederea menținerii și organizării păcii.

2. Colaborarea internațională în cadrul Societății Națiunilor, în scopul de a asigura securitatea colectivă pe calea definirii agresorului și a aplicării în mod automat și solidar a sancțiunilor necesare în caz de agresiune (...)

*Istoria contemporană (1917–1939),
manual pentru cl. IX, Chișinău 1988,
p. 93–94*

În mai 1932, în Franța s-au desfășurat alegerile parlamentare. Pentru prima dată în istoria acestei țări, în campania electorală a fost folosit pe larg radioul. Victoria le-a revenit radicalilor și socialiștilor, care au constituit din nou „Blocul celor de stînga”. Prim-ministru a devenit Edouard Herriot. În anii de criză economică, în Franța s-au consolidat și s-au activizat forțele naționaliste, de extremă dreaptă. Ele se pronunțau împotriva „parlamentismului putred”, a libertăților democratice și a „regimului partidelor”. Totuși, datorită tradițiilor puternice ale democrației franceze, forțele de dreapta n-au reușit să se reunească într-un partid național; ele erau organizate în „ligi”, unele din ele fiind destul de numeroase. În februarie 1934, extremiștii francezi au încercat să pună mîna pe putere, pe calea unor lovituri de stat, profitînd de „scandalul Stavinsky”, provocat de emiterea unor hîrtii de valoare și falsificarea unor obiecte de preț ipotocate. Însă această tentativă a eșuat după ce forțele de menținere a ordinii au deschis foc asupra demonstranților. Totodată, n-a supraviețuit nici noul guvern condus de Edouard Daladier, la 7 februarie 1934 acesta și-a dat demisia. Președintele Republicii Franceze, Albert Lubrun, l-a numit pe Gaston Doumergue în funcția de prim-ministru. În 1934, în Franța a apărut ideea constituirii Frontului Popular. În cadrul alegerilor parlamentare din aprilie–mai 1936, candidații Frontului Popular au întrunit 57% din voturi și, respectiv, dreptul de a forma guvernul. La 4 iunie 1936, Leon Blum preia funcția de prim-ministru. Guvernul Frontului Popular, alcătuit din socialiști și radicali, și-a început activitatea cînd în țară se declanșaseră ample manifestații și greve cu caracter economic. Deși s-a aflat la putere o scurtă perioadă (pînă în iunie 1937), guvernul condus de L. Blum a reușit să realizeze o serie de prevederi programatice electorale ale Frontului Popular. Astfel a fost adoptată o lege prin care se interzicea activitatea ligilor fasciste; s-a proclamat amnistierea generală a deținuților politici; săptămîna de muncă a fost redusă de la 48 la 40 de ore, fără a reduce salariul.

O altă lege importantă a fost cea cu privire la acordarea concediului plătit de două săptămîni. Angajații care plecau la odihnă beneficiau de bilete de călătorie cu preț redus (40–60%). A fost instituit un minister special – al sportului și organizării odihnei.

Printr-o lege specială privind contractele colective de muncă, a fost reglementată funcționarea sindicatelor în întreprinderi. Guvernul Frontului Popular a mărit salariile minerilor și ale funcționarilor de stat, precum și pensiile veteranilor războiului. A fost constituit Biroul Național al Cerealelor, care procura grîu la prețuri fixe. Familiile cu mulți copii de la sate beneficiau de subvenții acordate de stat; lucrătorii din agricultură au obținut dreptul la concedii plătite. Guvernul a alocat fonduri pentru dezvoltarea culturii, învățămîntului și științei. Banca Franceză a trecut sub controlul statului. Concomitent, Guvernul Leon Blum a întreprins acțiuni de naționalizare a uzinelor militare private, dar fără rezultate însemnate: au fost naționalizate doar 10 întreprinderi din cele peste 10 mii.

În iunie 1937, a demisionat guvernul condus de L. Blum. Pînă la capitularea Franței în fața Germaniei naziste, în iunie 1940, ea va fi condusă de încă cinci cabinete de miniștri.

Crestomație

Democrație și egalitate

(...) Liberalismul și egalitarismul își au rădăcinile în concepții profund diferite despre om și societate: concepția liberală e individualistă, conflictuală și pluralistă, în vreme ce concepția egalitară e totalizantă, armonioasă și monistă. Pentru liberal, principalul obiectiv este expansiunea personalității individuale, chiar dacă dezvoltarea personalității mai bogate și înzestrate se poate face în detrimentul dezvoltării personalității mai sărace și mai puțin înzestrate; pentru egalitar, principalul obiectiv este dezvoltarea comunității în ansamblul ei, chiar cu prețul reducerii sferei de libertate a particularilor.

Singura formă de egalitate care este nu doar compatibilă cu libertatea..., dar este chiar cerută de ea, este egalitatea în libertate, ceea ce înseamnă că oricine trebuie să se bucure de o libertate compatibilă cu libertatea celui alt și să poată face tot ceea ce nu lezează egala libertate a celorlalți. Practic, încă de la apariția statului liberal, această formă de egalitate a inspirat două principii fundamentale, care au fost enunțate în norme constituționale: a) egalitatea în fața legii; b) egalitatea în drepturi. Primul principiu se găsește în Constituțiile franceze din 1791, 1793 și 1795; apoi în art. 1 al Cartei de la 1814, în art. 6 al Constituției belgiene din 1830, în art. 24 al Constituției lui Carol-Albert (1848). De aceeași însemnătate este considerat amendamentul al XIV-lea al Constituției SUA, care vrea să asigure fiecărui cetățean „protecție egală în fața legilor”. Cel de-al doilea principiu este afirmat solemn în art. 1 al Declarației Drepturilor Omului și

Cetățeanului din 1789: „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi” (...)

Ambele principii traversează întreaga istorie a constituționalismului modern și sînt exprimate împreună în art. 3, punctul 1 al actualei Constituții italiene: „Toți cetățenii au aceeași demnitate socială și sînt egali în fața legii”.

Principiul egalității în fața legii poate fi interpretat, respectiv, ca o formulare diferită a principiului afișat în toate tribunalele.

„Legea este egală pentru toți.” În acest sens, principiul afirmă pur și simplu că judecătorul trebuie să fie imparțial în aplicarea legii; ca atare, principiul egalității în fața legii este unul dintre mijloacele constitutive și aplicative ale statului de drept, fiind inerent statului liberal în virtutea identificării deja menționate a statului liberal cu statul de drept. Înțeles într-un sens mai larg, principiul egalității în fața legii afirmă că toți cetățenii trebuie să fie supuși acelorași legi, motiv pentru care e necesar să fie suprimate sau să nu fie restabilite legile specifice unor anume ordine sau stări: principiul este egalitar întrucît elimină o discriminare precedentă...

Norberto Bobbio, *Liberalism și democrație*,
București, 1998, p. 58–59

- **Examinați textul.**
- **Exprimați-vă opinia privind corelația dintre democrație și egalitate.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Evidențiați și comentați trăsăturile fundamentale ale societăților democratice.
2. Cum se îmbină principiul individualismului cu cel al intervenției statului în economie în cadrul promovării „Noului curs” al președintelui SUA F.D. Roosevelt?
3. Considerați că victoria sufragetelor din Marea Britanie a contribuit la lărgirea democrației britanice? Argumentați răspunsul.
4. De ce extremiștii de dreapta din Franța criticau ceea ce dinșii numeau „regimul partidelor”?
5. Demonstrați că democrațiile liberale sînt pluraliste și reprezentative.
6. Comentați spusele lui Churchill, care a calificat democrația drept „cel mai rău dintre regimuri... cu excepția tuturor celorlalte”.
7. Argumentați de ce democrațiile sînt preferate în raport cu alte sisteme de guvernare.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Sufragete** – participante la mișcarea femeilor din Anglia de la începutul sec. XX, al cărei scop a fost obținerea drepturilor politice.
- Ipotecă** – drept real, pe baza căruia creditorul poate vinde bunul imobil primit în garanție de la debitor, în cazul cînd acesta nu își plătește în termen datoria.
- Sistem bipartid** – sistem ce funcționează în unele țări occidentale și care prevede că două dintre cele mai mari partide politice se înlocuiesc periodic unul pe altul la putere (în SUA – Partidul Republican și Partidul Democrat; în Marea Britanie – Partidul Conservator și Partidul Laburist). Sistemul bipartid nu exclude existența altor partide, care însă nu participă în mod real la conducerea țării.
- Egalitarism** – orientare istorică prin care se dorea obținerea unei egalități universale, prin introducerea repartiției nivelate.

2. REGIMURILE TOTALITARE DIN EUROPA: FASCISMUL ITALIAN, SOCIAL-NAZISMUL GERMAN, COMUNISMUL SOVIETIC

• Amintiți-vă și numiți condițiile istorice care au favorizat instaurarea regimurilor totalitare.

Benito Mussolini
(1883–1945)

• Justificați opinia că teroarea impusă societății, ce depășește o simplă represiune, reprezintă esența totalitarismului.

Marșul spre Roma
(octombrie 1922)

• În octombrie 1917, în Rusia s-a instaurat dictatura partidului bolșevic; peste cinci ani, în aceeași lună, în Italia au venit la putere fasciștii conduși de Benito Mussolini; în ianuarie 1933, partidul nazist al lui Adolf Hitler cucerește puterea în Germania. În anul 1923, B. Mussolini a folosit pentru prima dată noțiunea *totalitarism* pentru a defini „o stare a societății considerată ideală îndeplinirii țelurilor fascismului”. Prin această formulă, Mussolini a avut în vedere dominația totală a partidului nazist asupra societății, unirea acesteia în jurul „conducătorului” națiunii, pentru a realiza scopurile regimului nazist.

Regimurile totalitare sînt acelea în care statul (partidul) controlează toate domeniile vieții sociale și individuale, în care nu se fac distincții între aspectele public, politic și cel privat, nepolitic, ale vieții sociale.

H. Arendt, istoric american, în monumentală sa lucrare „Originea totalitarismului” (1951), a identificat regimurile fasciste cu cele comuniste, ca fiind ambele expresii ale totalitarismului, între care nu ar exista deosebiri esențiale. În opinia autorului citat, trăsăturile specifice ale regimurilor totalitare sînt:

a) dizolvarea multiplelor legături proprii societății civile – prin dezorganizarea sistematică a diverselor asociații, cluburi, grupuri profesionale sau confesionale;

b) disoluția solidarității locale – prin politici ce subminează raporturile tradiționale ale lumii țărănești;

c) promovarea de forme de integrare economică, instituțională (partid unic, ideologie oficială impusă tuturor), planificarea centralizată a tuturor activităților;

d) ierarhizarea societății, însoțită de supunerea individului la rigorile organizării piramidale...

Alte trăsături caracteristice regimurilor totalitare sînt: monopolul partidului unic în conducerea societății; dizolvarea partidelor și grupărilor politice de opoziție; dispariția societății civile; anihilarea individului prin transformarea fiecărui membru într-un „om nou”; fuziunea puterilor din stat (este încălcat principiul separației puterilor legislativă, executivă, judecătorească); această unificare este identificată cu puterea personală a „conducătorului”, cultul personalității acestui conducător etc.

• La 28 octombrie 1922, Mussolini (supranumit „Il Duce” – șef al Partidului Național Fascist) a organizat un marș spre Roma. Coloanele fasciștilor au intrat în capitală fără a întâmpina rezistență din partea forțelor de ordine. Constrîns de noile circumstanțe, regele Italiei, Victor-Emmanuel al III-lea, îl însărcinează pe Mussolini să formeze guvernul.

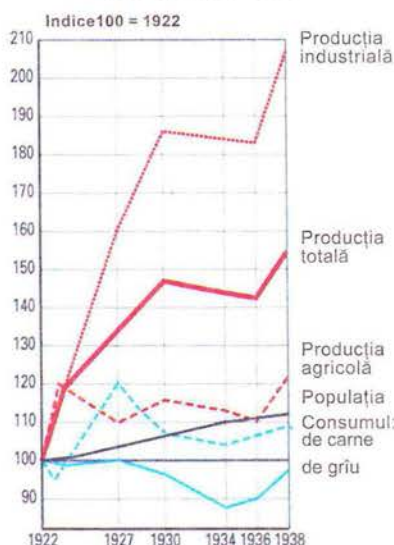
La început, guvernul condus de Mussolini era de coaliție. Dar caracterul dictatorial al noii puteri s-a manifestat chiar din primele zile de guvernare. Au fost interzise comitetele muncitorești de la fabrici și uzine și limitate drepturile sindicatelor, țărani au fost obligați să restituie pămînturile ocupate în anii 1919–1920. Fasciștii au promovat față de activiștii forțelor de stînga o politică fătîșă de teroare și represiuni.

- **Construiți un tabel cronologic în care să indicați cele mai esențiale evenimente din istoria regiunilor totalitare.**

Fascismul este o concepție istorică în care omul nu este ceea ce este decât în funcțiunea procesului spiritual la care colaborează în grupul familial și social, în națiune și istorie. De unde marea valoare a tradiției, în memorii, în grai, în moravuri, în datinile vieții sociale. Izolat de istorie, omul nu este nimic. De aceea, fascismul este împotriva tuturor abstracțiunilor întemeiate pe materialism tip sec. al XVIII-lea; și este împotriva tuturor utopiilor și inovațiilor iacobine...

Vasile Marin, *Fascismul. Organizarea constituțională a statului corporativ italian*, București, 1937, p. 20

Dezvoltarea economică a Italiei în anii 1922–1938

- **Analizați diagrama. Cum explicați progresul economic al Italiei în acești ani?**

- **Explicați esența noțiunii *autarhie*.**

Preluând puterea, fasciștii nu s-au grăbit să îndeplinească promisiunile lor programatice. În consecință, s-a restrâns baza socială a partidului fascist. De aceea, pentru a învinge în viitoarele alegeri parlamentare, Mussolini a modificat legea electorală. Conform noilor prevederi adoptate, partidul care câștiga peste 1/2 din voturi deținea 2/3 din mandatele în parlament.

În aprilie 1924, în Italia s-au desfășurat alegeri parlamentare. Partidul Fascist, în bloc cu alte forțe de dreapta, a câștigat mai mult de jumătate din voturile alegătorilor. În timpul desfășurării alegerilor și la numărarea voturilor, au fost comise multiple fraude. Astfel de încălcări au fost dezvăluite public, în prima ședință a noului parlament, de către deputatul socialist G. Matteotti. Drept răzbunare, fasciștii l-au omorât. A urmat o reacție vehementă a societății – demonstrații de protest împotriva fasciștilor („criza Matteotti”). În aceste condiții, Mussolini a fost nevoit să dispună arestarea asasinilor.

Din anul 1925, fasciștii trec la ofensivă, interzicând și lichidând ultimele instituții democratice. Ei au inițiat mai multe asasinat ale oponenților politici. În 1926, regimul fascist a continuat să se consolideze. Prin decrete semnate de B. Mussolini, au fost scoși din funcții slujbașii neloiali fasciștilor. Totodată, Mussolini a emis o lege specială prin care și-a arogat împuterniciri suplimentare.

Toate partidele politice, cu excepția celui fascist, au fost interzise, iar deputaților din opoziție li s-au retras mandatele.

În baza unei legi din aprilie 1926, uniunile profesionale au fost dizolvate fiind permisă doar activitatea sindicatelor fasciste, care au obținut dreptul de a semna contracte colective de muncă cu anteprenorii. De asemenea, fascismul a sugrumat și viața privată a cetățenilor. Pe primul plan a fost pus statul: „Totul pentru stat, nimic în afara statului, nimic contra statului”. Fasciștii italieni și bolșevicii din Rusia Sovietică și-au pus sarcina să modeleze, prin teroare și anihilarea libertății individuale, un tip de „om nou”. Astfel, B. Mussolini a instituit în școli organizații militariste ale copiilor și adolescenților, în cadrul cărora aceștia erau educați în spirit totalitar. În centrul sistemului politic a fost plasat dictatorul, considerat infailibil: „Ducele are întotdeauna dreptate”.

În 1928 a fost adoptată o nouă lege electorală, conform căreia alegerile în parlament se desfășurau pe baza unei singure liste de candidați, în care figurau doar membri ai Partidului Fascist. Salariații care nu făceau parte din sindicatele fasciste erau lipsiți de dreptul de vot.

În anii crizei economice, guvernul fascist a introdus așa-numitul „sistem corporativ”. Sindicatele anteprenorilor (patronilor) împreună cu sindicatele salariaților din ramurile economiei alcătuiau corporații. În 1934, au fost decretate prin lege 22 de corporații, care au cuprins diferite sectoare ale industriei italiene. În fruntea corporațiilor se afla Consiliul Național al Corporațiilor, constituit încă în anul 1930. El avea sarcina să organizeze și să dirijeze întreaga activitate economică: reglementa prețurile la mărfuri, stabilea volumul producției și mărimea salariilor etc.

Prin intermediul corporațiilor, statul fascist promova autarhia, adică o politică de izolare, urmărind crearea unei economii naționale închise, bazată doar pe propriile resurse, fără import sau ajutor străin.

Carta Muncii

(Extras)

(...) Statul corporativ și organizarea sa

I. Națiunea italiană, prin puterea sa și durată sa, este un organism, având o existență, scopuri și mijloace de acțiune altele decât cele ale indivizilor divizați sau reușiți ce o compun. Este o unitate morală, politică și economică, care, în Statul fascist, este integral realizată.

II. Munca sub toate formele – intelectuală, tehnică și manuală, fie că se traduce în organizare sau în execuție – este o datorie socială. Numai sub acest titlu ea e apărută de Stat.

Procesul producției, în ansamblul său, este unitar din punct de vedere național. Obiectivele sale sînt unitare și se identifică cu buna stare a producătorilor și dezvoltarea puterii naționale.

(...) VI. Asociațiile profesionale legal recunoscute asigură egalitatea juridică între patroni și salariați, menținînd disciplina producției și a muncii, favorizînd perfecționarea. Corporațiile constituie organizarea unitară a forțelor de producție și reprezintă integral interesele în virtutea acestei reprezentări integrale.

Dat fiind că interesele producției sînt interese naționale, corporațiile sînt recunoscute de lege ca organe de Stat. În această calitate, de organe de reprezentare a intereselor unitare ale producției, corporațiile pot să emită reguli obligatorii cu privire la reglementarea raporturilor de muncă sau coordonarea producției, ori de cîte ori ele au primit în acest scop mandat de la asociațiile afiliate. (...)

V. Marin, *Fascismul...*, p. 135–136

• **Arătați esența statului corporativ exprimată în Carta Muncii.**

• **Scrieți un eseu pe tema: „Criza economică în Germania și sfîrșitul democrației”.**

Sistemul de impozite și împrumuturile interne obligatorii, impuse cetățenilor, permiteau statului să acumuleze mijloace importante, care erau alocate pentru dezvoltarea industriei, explorarea bogățiilor subterane, extinderea sistemului energetic etc. O bună parte din resursele financiare erau investite în industria de război.

• Criza economică mondială a avut urmări deosebit de grave asupra economiei germane, deoarece aceasta depindea într-o mare măsură de investițiile străine. Starea de criză a generat o nouă activizare politică a păturilor sociale. O parte a germanilor susțineau programele comunistilor, iar o altă parte, mai numeroasă, i-a urmat pe hitleriști.

Partidul lui A. Hitler propovăduia ideea că problemele social-economice pot fi rezolvate pe calea nimicirii dușmanilor interni, adică a comunistilor, a elementelor de stînga, și prin eliminarea evreilor din sferele economice și politice etc. Fasciștii promiteau că, dacă vor veni la putere, le vor asigura muncitorilor locuri de muncă și le vor acorda asistența socială necesară; micilor proprietari de la orașe și sate li s-a promis anularea datoriilor și micșorarea impozitelor. Naziștii se pronunțau vehement împotriva celor mai umiltoare pentru germani clauze ale Tratatului de la Versailles, cerînd abrogarea lor. În condițiile unei mizerii materiale generale sporite, ideologia și propaganda fascistă cîștigau tot mai mulți aderenți, astfel lărgindu-se și baza socială a fascismului german.

În noiembrie 1932 au avut loc alegerile în Reichstag. Cele mai multe voturi le-a obținut partidul nazist (11,7 milioane); pentru social-democrați au votat 7,2 milioane de oameni, pentru comuniști – 5,9 milioane. La 30 ianuarie 1933, președintele von Hindenburg îl numește pe A. Hitler cancelar al Germaniei. Astfel, în condițiile în care comunistii luptau înverșunat cu social-democrații, la putere în Germania au venit, pe cale legală, forțe dictatoriale de extremă dreaptă.

Ajunghind la putere, hitleriștii au luat măsuri energice pentru a-și consolida pozițiile. La sfîrșitul lunii februarie 1933, clădirea Reichstagului a fost cuprinsă de flăcări. Naziștii i-au învinuit pe comuniști de incendiere și au arestat 10 mii (după alte date – cca 20 mii) de oameni, marea lor majoritate fiind membri ai PCG, activiști ai forțelor de stînga, lideri sindicali.

În scurt timp, naziștii au interzis activitatea Partidului Comunist și a Partidului Social-Democrat. Partidele de centru s-au autodizolvat.

Deoarece o parte din membrii Partidului Național-Socialist, inclusiv unii conducători, nu împărtășeau politica promovată de Hitler, acesta a luat decizia de a „curăța” rîndurile propriului partid. În noaptea de 29 spre 30 iunie 1934, la indicația lui Hitler, au fost masacrați 1 500 de membri de partid, inclusiv numeroși activiști. Această crimă a fost comisă în scopul consolidării poziției personale a lui Hitler.

La 1 august 1934, după moartea președintelui von Hindenburg, funcția de cancelar al Reichului și cea de președinte au fost unificate; prin decretul din 2 august 1934, Hitler și-a arogat puteri depline, numindu-se „führer și cancelar al Reichului”.

Venirea naziștilor la putere a coincis cu depășirea momentului culminant al crizei economice. Economia națională a fost trecută pe picior de război. În anii 1933–1939, cheltuielile militare au sporit de 10

- Comparați ideologia nazistă cu cea comunistă. Identificați asemănările și deosebirile.

Tineri hitleristi

V. Molotov despre represiuni

...Anul 1937 a fost necesar. Dacă ținem cont de faptul că după revoluție (lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917–A.P.) am tăiat în dreapta și-n stînga, am obținut victorie, însă rămășițe ale dușmanilor de diferite culori au existat, și, în fața primejdiei agresiunii fasciste, ce ne amenința, ele s-ar fi putut uni. Noi sîntem îndatorați anului 1937 pentru că în anii războiului n-am avut „coloana a cincea”. Dar chiar între bolșevici au fost și sînt dintre aceia care sînt buni și devotați atîta timp cît este bine, cît țara și partidul nu sînt amenințați... Eu nu cred că reabilitarea multor conducători militari, reprimăți în anul 1937, a fost justă...

...Au avut de suferit nu numai cei înflăcărați de dreapta, nu mai vorbim deja de troțkiști; au avut de suferit și mulți șovăitori, care au promovat o linie nesigură și în care nu puteai avea încredere că în clipa grea nu te vor trăda, nu vor bate în retragere.

Au murit mulți comuniști cinstiți. Pînă nu faci foc, nu iese fum. Aici cekiștii au făcut exces de zel. Li s-a dat însărcinarea, iar ei au executat ordinul!

*Сто сорок бесед с Молотовым.
Из дневника Ф. Чуева,
Moscow, 1991*

- Explicați ce înseamnă expresia „coloana a cincea”?
- Apreciați fenomenul expus în document.

ori. În martie 1935, în Germania a fost introdus serviciul militar obligatoriu, ceea ce constituia o încălcare a prevederilor Tratatului de la Versailles.

Fasciștii au desfășurat o amplă propagandă rasistă. Ei vorbeau despre necesitatea instaurării unei „ordini noi” în Europa, ceea ce, în viziunea lor, însemna dominația rasei germane asupra celorlalte, considerate „inferioare”. Ideologia nazistă a pătruns adînc în școli și universități. Tineretul a fost înregimentat în organizații de tipul „Tineretul Hitlerist”, „Nația Tinăra”, „Uniunea Fetelor Germane”. Tinerilor li se insufla ideea că orice act de violență este admisibil, dacă e săvîrșit în interesele marelui Reich. Se cultiva obediența oarbă și devotamentul fără margini față de fîhrer. Naziștii au organizat o cruciadă împotriva culturii germane și celei universale. Opere de valoare ale scriitorilor și oamenilor de cultură din Germania și de peste hotarele țării au fost arse. Germania a fost cuprinsă de pogromuri împotriva evreilor. Zeci de mii de oameni au fost omorîți sau internați în lagăre de concentrare, fiind lipsiți de avere și de locuințe. Numeroși savanți, scriitori și artiști germani, precum și de alte origini etnice, au părăsit Germania, luînd drumul pribegiei.

• Procesul de modelare comunistă a Uniunii Sovietice a dus la constituirea sistemului administrativ etatist de tip stalinist, care s-a cristalizat ulterior în dictatura personală a lui Stalin. În anii '30, aparatul birocratic de stat și de partid a devenit atotputernic. Organele de partid tutelau sau înlocuiau administrația de stat. Societatea comunistă era lipsită de orice posibilitate de a controla activitatea aparatului de partid și de stat. În URSS lipsea cu desăvîrșire separația puterilor. De aceea, Constituția din 1936 a fost o batjocură față de adevărata stare de lucruri. Prevederile cu pretins caracter democratic ale acestei legi fundamentale staliniste nu aveau nicio acoperire în realitatea vieții sovietice, unde funcționa un monstruos aparat represiv, unde arestările fără niciun temei juridic și exterminarea în masă a cetățenilor nevinovați deveniseră lucruri cotidiene.

În URSS, omul – înstrăinat de proprietate, de putere, de valorile etice și culturale – nu era o personalitate, ci o anexă la statul totalitar. Drepturile personalității au fost înlocuite cu așa-numitele „interese de clasă”, care erau, de fapt, interese de partid. Sistemul comunist educa cetățenii în spiritul urii față de „dușmanii poporului”. Regimul a format o conștiință represivă de masă: fiecare dorea cu orice preț să demaște un „dușman de clasă”. De multe ori, acest „dușman de clasă” putea fi tatăl, mama, fratele, sora, fiul ori fiica denunțatorului sau, în cele mai dese cazuri, vecinul sau vreo cunoștință care avea o locuință mai bună etc.

În URSS s-a constituit un sistem concentraționar și represiv, numit gulag – „glavnoie upravlenie lagherei” (direcția generală a lagărelor). Lagărele de „reeducare” prin muncă au fost înființate în 1918, în ele fiind izolați adversari politici ai bolșevicilor din toate categoriile sociale și de diverse naționalități. Milioane de oameni nevinovați au fost deportați în aceste lagăre, situate în locuri neprielnice vieții omului (Extremul Orient, Cercul Polar de Nord etc.). Marea majoritate a acestor oameni și-au găsit acolo moartea.

Crestomație

I. Extras dintr-un dosar „obișnuit”, tipic pentru modul în care funcționa aparatul represiv din URSS în anul 1938

Dosar nr. 24260

1. Numele: Sidorov

2. Prenumele: Vasili Klementovici

3. Locul și data nașterii: Sicevo, regiunea Moscova, 1893

4. Adresa: Sicevo, raionul Kolomenski, regiunea Moscova

5. Profesia: salariat la cooperativă (...)

II. Extrase din procesul-verbal al interogatoriului

Întrebare: Dați-ne informații amănunțite cu privire la originea dvs. socială, starea socială și situația materială de până la 1917 și după.

Răspuns: Mă trag dintr-o familie de negustori. Până prin 1904, tatăl meu a avut o mică prăvălie la Moscova (...). După 1904 (...) tata s-a întors la țară, la Sicevo...

După 1917, ne-am păstrat gospodăria, dar am pierdut caii. Am lucrat cu tata până în 1925, când el a murit, după care eu și fratele meu am împărțit gospodăria. Nu mă socot vinovat de nimic.

III. Extrase din actul de acuzare

Sidorov, cunoscut prin faptul că avea rele intenții față de puterea sovietică, în general, și față de partid, în special, făcea sistematic propagandă antisovietică, exprimându-se după cum urmează: „Stalin și banda lui nu vor să cedeze puterea”; „Stalin a omorât o mulțime de oameni, dar nici nu se gîndește să plece”...

Arestatul Sidorov nu și-a recunoscut vina, dar a fost demascat prin mai multe mărturii (...)

IV. Extras din procesul-verbal al sentinței date de „troică”; 16 iulie 1938

(...) Cazul Sidorov V.K. (...) Învinuit că a făcut propagandă contrarevoluționară printre colhoznici, exprimînd păreri diverse...

Verdict: ÎMPUȘCAREA lui Sidorov Vasili Klementovici și confiscarea tuturor bunurilor sale.

Sentința a fost executată la 3 august 1938.

Reabilitat postum la 24 ianuarie 1989.

• Analizați documentul și stabiliți împotriva căror păături sociale erau îndreptate represiunile. Motivați de ce.

• Formulați concluzii privind modalitățile de obținere a mărturiilor și pronunțarea sentinței.

Organele puterii în Italia fascistă

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Demonstrați caracterul antidemocratic și rasist al regimului nazist.

2. Argumentați caracterul dictatorial al regimului fascist din Italia.

3. Apreciați personalitatea lui Mussolini, relevînd locul și rolul lui în istoria Italiei.

4. Exemplificați trăsăturile specifice ale regimurilor totalitare.

5. Argumentați ideea că nazismul și stalinismul sînt cele mai desăvîrșite regimuri totalitare.

6. Comparați regimurile totalitare din URSS, Italia, Germania. Evidențiați specificul fiecăruia.

7. Completați un dosar cu materiale despre activitatea represivă a regimurilor totalitare.

8. Considerați că regimul bolșevic a procedat corect cînd a sacrificat zeci de mii de oameni nevinovați, în cadrul unor procese formale, sub motiv că ar fi fost „de dreapta” sau „troțkiști”, sau bănuiați doar de legături cu serviciile secrete ale altor state?

9. În ciuda represiunilor de neimaginat, în URSS, în anii războiului, au fost totuși oameni care au luptat împotriva regimului bolșevic. Cel mai cunoscut a fost generalul A.A. Vlasov. Citiți literatură suplimentară și expuneți-vă opinia față de disputa existentă în istoriografie: au fost vlasoviștii trădători ai Patriei sau nu? Analizați argumentele „pro” și „contra”.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Autarhie – politică prin care se tinde spre crearea unei economii naționale închise, izolată de economia altor țări; stare de autoizolare economică a unui stat.

Corporatism – doctrină economică și social-politică răspîndită în anii interbelici. Principalele obiecte ale corporatismului au fost: dizolvarea sindicatelor, înlocuirea lor cu corporații profesionale; înlocuirea parlamentului printr-o reprezentanță națională corporatistă, care să susțină ideea situării statului deasupra societății. Corporatismul a ocupat un loc central în ideologia și practica fascismului italian.

3. REGIMURILE DICTATORIALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (Ungaria, Polonia, Portugalia)

Proclamarea lui Mihály Károlyi
președinte al Ungariei
(noiembrie 1918)

Regimurile dictatoriale caută să obțină legitimitate și, în acest scop, recurg la invocarea unor împrejurări excepționale cum ar fi: intrarea unei țări în stare de criză economică, agravarea situației interne, pericolul izbucnirii unui război sau iminența unei lovituri de stat etc.

- Stabiliți care dintre aceste condiții au fost invocate de regimurile dictatoriale descrise în textul lecției.

- Definiți termenul *dictatură*.

Miklós Horthy de Nagybánya
(1868–1957)

- În perioada interbelică, în numeroase state din Europa, forțele politice conducătoare s-au distanțat de metodele democratice de guvernare. Deseori, elitele politice își exercitau puterea prin măsuri autoritare represive, ceea ce demonstra că democrația avea un caracter mai mult formal sau că tradițiile democratice erau precare. Au fost instaurate forme dictatoriale de guvernare atât în Europa de Est, cât și în cea de Vest.

- Astfel, în octombrie 1918, puterea politică din Ungaria a fost preluată de Consiliul Național în frunte cu contele Mihály Károlyi. La 16 noiembrie, Ungaria s-a proclamat republică, iar în ianuarie 1919 M. Károlyi a fost ales președinte. În țară s-a introdus dreptul de vot universal, s-a proclamat libertatea adunărilor etc. Noile autorități au limitat marile latifundii; terenurile ce depășeau suprafața prevăzută de lege au fost vândute țăranilor. Situația internă și externă a Ungariei era însă deosebit de complicată, ceea ce a favorizat activitatea forțelor de extremă stângă (comuniștii). Ca urmare, în martie 1919, aceste forțe au preluat puterea și au proclamat Ungaria Republică a Sovietelor, iar în iunie – Republică Sovietică Socialistă Unională, adică unită cu Rusia Sovietică. Noua guvernare comunistă a constituit Armata Roșie, a adoptat decrete prin care au fost naționalizate băncile, marile întreprinderi, mijloacele de transport etc. De asemenea, au fost naționalizate întinse terenuri de pământ.

La insistența statelor Antantei, care au recurs la o intervenție armată în Ungaria, la 1 august 1919, guvernul lui S. Garbai și-a dat demisia. Republica Sovietică Ungară și-a încetat astfel existența, teritoriul țării fiind ocupat de forțe militare străine. La 16 noiembrie 1919, Budapesta a intrat sub controlul trupelor amiralului Miklos Horthy. S-a reinstaurat vechiul regim. În ianuarie 1920, parlamentul maghiar a lichidat republica și l-a ales pe M. Horthy regent al Regatului Ungar (persoană care guvernează vremelnic o monarhie.). M. Horthy a cerut împuterniciri suplimentare, instaurând, în consecință, un regim autoritar. Intervenind sistematic în activitatea guvernului și administrației, Horthy și militarii care-l susțineau au uzurpat întreaga putere, s-au plasat deasupra guvernului și partidelor politice.

În iulie 1925, Adunarea Națională a votat o lege electorală nouă, care limita mult dreptul cetățenilor: la alegeri puteau participa bărbații care au împlinit 24 de ani, trăiau în localitatea dată nu mai puțin de 2 ani, aveau studii de cel puțin 4 clase primare și erau cetățeni ai Ungariei de peste 10 ani. Erau admise la votare doar femeile de la 30 de ani în sus, cu studii de cel puțin 6 clase; puteau vota doar mamele cu 3 și mai mulți copii, căsătorite oficial și având cel puțin 4 clase primare. Așa cum afirmă specialiștii, în Ungaria funcționa cea mai reacționară lege electorală din Europa din acea perioadă.

Prim-ministrul Ungariei, generalul Gyula Gömbös, numit de M. Horthy, a fost primul dintre șefii de guvern europeni care l-a felicitat pe A. Hitler după instaurarea acestuia la putere. G. Gömbös a depus eforturi pentru a restructura regimul dictatorial din Ungaria în conformitate cu modelul

• Prezența mijloacelor de obținere a puterii de către dictatori.

Józef Piłsudski
(1867–1935)

Piłsudski a jucat un rol pe care foarte puțini politicieni îl joacă. Ceva asemănător s-ar putea spune despre rolul lui Winston Churchill în Anglia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Rolul lui Piłsudski a fost unul de simbol. Este important ca fiecare mișcare de masă să aibă simbolul ei, în care s-ar personifica năzuințele acesteia. Piłsudski a avut toate trăsăturile necesare pentru a deveni în conștiința maselor un simbol al renașterii Poloniei. El a fost susținut atât (de forțele politice – A.P.) de stînga (în cazul de față, nu vorbesc de comuniști, deoarece ei împărtășeau o cu totul altă poziție în privința independenței Poloniei, rămînînd adepți ai revoluției europene și mondiale, și, prin urmare, adversari ai constituirii statelor burgheze), cît și (de forțele politice – A.P.) de dreapta. Astfel, nu numai în conștiința maselor, ci și în aprecierile politicienilor Piłsudski a fost acea personalitate care a putut să favorizeze unitatea națională.

Е. Брониславский,
Г. Вачнадзе, *Польский диалог*,
Тбилиси, 1990, p. 51

german. El a încercat să extindă baza socială a regimului. În Ungaria a fost lărgită rețeaua de spioni și informatori ai securității, se ascultau discuțiile telefonice, erau cenzurate scrisorile. Presa, alte mijloace de propagandă erau în mâinile guvernului. Organizațiile sindicale au fost „etatizate” în spirit fascist. Antisemitismul a luat proporții înspăimîntătoare. În 1934 a fost extinsă legea ce permitea examinarea proceselor civile de către tribunalele militare. În martie 1935, prim-ministrul G. Gömbös s-a pronunțat pentru instaurarea puterii unui singur partid, a dictaturii fasciste totalitare, formarea unui stat corporativ. La sfîrșitul anilor '30 s-a constituit Partidul Național-Socialist condus de Ferenc Szálasi, susținut deschis de A. Hitler. În 1938, guvernul ungar a adoptat legea antievreiască, ceea ce a dus la intensificarea xenofobiei.

• În noiembrie 1918, Polonia s-a proclamat republică independentă. Conducător al statului a fost desemnat Józef Piłsudski.

Situația economică a Poloniei după Primul Război Mondial era dificilă: întreprinderile industriale nu funcționau; crescuse numărul șomerilor.

În martie 1921, în Polonia a fost promulgată o nouă constituție. Conform acesteia, puterea legislativă aparținea seimului și senatului; deputații erau aleși pe cinci ani. Polonia s-a proclamat republică prezidențială. Președintele țării era ales pe un termen de șapte ani. El avea împuterniciri mari, inclusiv prerogativa de a forma guvernul. Constituția Poloniei oferea cetățenilor țării drepturi și libertăți democratice.

Anul 1923 a fost deosebit de tensionat pentru Polonia: întreaga țară a fost cuprinsă de greve. Revendicarea principală a greviștilor era majorarea salariului. În noiembrie 1923, s-au răscolat muncitorii din Cracovia. Orașul s-a aflat în mâinile lor timp de 36 de ore.

J. Piłsudski, care abandonase puterea în 1922, revine în 1926 la cîrma țării și instaurează un regim autoritar bazat pe forțele militare, pe care-l menține pînă la moartea sa, în 1935. Regimul lui J. Piłsudski s-a numit „asanator”, ceea ce vroia să însemne că acesta urmărea să „însănătoșească” (de la „asanare”) sistemul politic polonez.

J. Piłsudski a păstrat Constituția din 1921, dar a introdus cîteva amendamente: președintele a obținut dreptul de a dizolva parlamentul, de a emite decrete cu putere de lege; în curînd el a emis un decret prin care a introdus cenzura presei.

În anul 1935, în Polonia a fost adoptată o constituție nouă, care a consolidat regimul autoritar. Împuternicirile președintelui au sporit considerabil: el conducea guvernul, seimul și senatul, era comandant suprem al forțelor armate, șeful judecătoriilor și al controlului de stat. Partidele politice au fost lipsite de dreptul de a propune candidați în alegerile parlamentare.

• La 5 octombrie 1910 este abolită monarhia în Portugalia, care s-a proclamat republică. În anul 1916 ea intră în război de partea Antantei. După încetarea conflagrației, situația internă a țării continua să se agraveze: economia națională trecea prin crize sistematice. Astfel, doar în 15 ani, din 1910 pînă în 1925, s-au succedat 40 de guverne și au avut loc 18 lovături de stat.

La 28 mai 1926 s-a produs o nouă lovitură de stat militară, condusă de generalul Sinel de Cordes, care l-a demis din postul de președinte al

Antonio Salazar
(1889–1970)

Istoricul portughez A.H. de Oliveira Marques despre Antonio Salazar

...Salazar avea un trecut politic de o anumită relevanță, fiind considerat reprezentantul ideal al intereselor extremei drepte catolice, care simpatiza cu monarhia. Cărțile și articolele sale pe probleme economice și financiare, ca și prestigiul său de cadru didactic, îl făceau apreciat și respectat de toată lumea. În 1928 a acceptat portofoliul Finanțelor, cu condiția să supravezeze bugetele tuturor ministerelor și să aibă drept de veto la toate creșterile cheltuielilor respective. Încetul cu încetul, controlul lui asupra guvernului s-a extins și asupra problemelor politice și militare. Desigur, în spatele lui se aflau forțe puternice: marele capital și băncile, care doreau mână liberă ca să se poată dezvolta fără restricții; Biserica, ce proclama victoria asupra ateismului republican democrat-liberal și masonic și exploata arătările de la Fátima^{*}; majoritatea armatei; intelectualii de dreapta și cea mai mare parte a monarhiștilor.

În iulie 1932, Salazar a format un cabinet dominat de civili și persoane din generația sa. În cursul anilor 1932 și 1933 s-au făcut ultimii pași pentru modelarea statului autoritar și corporatist. În 1933 s-a promulgat noua constituție, urmată de o întreagă serie de măsuri de organizare a statului corporativ...

^{*} Fátima – localitate în vestul Portugaliei, centru de pelerinaj la bazilica și altarul Fecioarei Maria, care s-ar fi arătat, la 13 mai 1917, unor tineri păstori.

consiliului de miniștri pe Homes de Costa, înlocuindu-l cu generalul Oscar Carmona. Deoarece economia Portugaliei era la un pas de faliment, noii guvernanți i-au propus lui Antonio de Oliveira Salazar, profesor la Universitatea din Coimbra, funcția de ministru de finanțe. După două zile de meditații, Salazar a acceptat oferta, cu condiția să i se dea mână liberă în promovarea reformei economice. Cei doi generali însă n-au acceptat această condiție și Salazar s-a retras la catedră.

În același an, 1926, O. Carmona s-a autoproclamat președinte al republicii, deținând simultan și funcția de prim-ministru. El revine asupra propunerii făcute lui A. Salazar, de a accepta portofoliul Finanțelor, oferindu-i, de această dată, libertate totală în acțiuni.

În 1928, după învestire, Salazar, cunoscut în țară ca autor al unor studii în economie și finanțe, a extins sistemul fiscal, promițând că va reduce anual mărimea impozitelor. Ca urmare a reformelor aplicate, către 1932 el a reușit să achite datoria externă a Portugaliei. După ce, în anul 1932, devine prim-ministru, Antonio de Oliveira Salazar elaborează o constituție nouă, de tip fascist-corporatist. Conform acestei constituții, promulgată în 1933, parlamentul nu se constituia în baza partidelor, ci era conceput ca organ corporativ, care reprezenta unitatea națională. În 1935, Carmona a fost reales președinte al republicii; prim-ministrul Salazar se transformă treptat în dictator.

Regimul dictatorial condus de Salazar a scos în afara legii toate formațiunile politice, cu excepția Uniunii Naționale, partid de extremă dreaptă. Portugalia a devenit „republică unitar-corporativă”, în care primul-ministru dispunea de o putere aproape nelimitată. Presa de opoziție a fost suprimată, în timp ce 1/3 din cetățeni au fost lipsiți de dreptul de vot; conform Cartei Muncii, syndicatele libere au fost lichidate și înlocuite cu syndicatele naționale de tip corporatist. Regimul a interzis dreptul salariaților la greve, numeroși lideri ai partidelor de stînga au fost întemnițați. În Portugalia s-a format un puternic aparat represiv, în frunte cu poliția politică secretă – PIDE; au apărut lagăre de concentrare, dintre care cel mai odios era „Tarrafal”, situat la Capul Verde.

În anii războiului civil din Spania (1936–1939), conducerea Portugaliei l-a recunoscut pe Fr. Franco, i-a acordat ajutor militar, a pus la dispoziția acestuia câteva mii de soldați și ofițeri. La 17 martie 1939, Salazar a semnat un pact de prietenie și neagresiune cu Spania. În același timp, Marea Britanie rămânea principalul creditor al Portugaliei. Armata și flota portugheză erau înzestrate cu armament englez. În ajunul celui de-al Doilea Război Mondial guvernul condus de Salazar a intensificat relațiile economice și politice cu Germania și Italia.

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, Portugalia și-a păstrat starea de neutralitate, deși Salazar acorda ajutor, în secret, statelor din coaliția hitleristă. Astfel, el a permis submarinelor germane să pătrundă și să se alimenteze cu combustibil în porturile portugheze. Germanii au achiziționat cantități însemnate de alimente și materii prime strategice din Portugalia și coloniile ei, în special – wolfram. În aprilie–iunie 1940, regimul lui A. Salazar era binevoitor față de hitleriști. Din vara anului 1943, regimul salazarist s-a orientat tot mai mult spre statele coaliției antihitleriste, în special – spre Marea Britanie, cu care a semnat un acord de colaborare (17 august 1943).

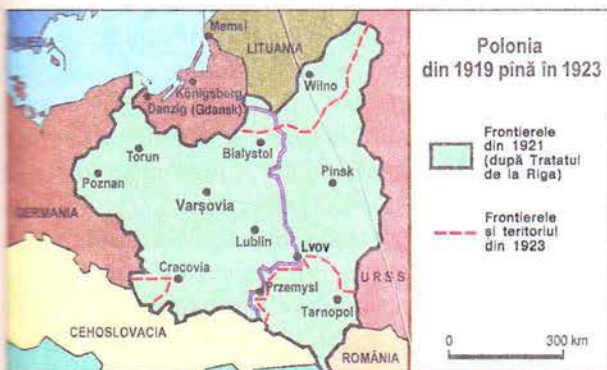
Crestomație

Cuvînt de salut adresat prin radio guvernului Republicii Socialiste Ungare

Vorbește Lenin. Salutări cordiale guvernului proletar al Republicii Sovietice Ungare și, mai ales, tovarășului Béla Kun. Am transmis salutul dvs. congresului Partidului Comunist al bolșevicilor din Rusia. E un entuziasm colosal. Vă voi transmite cît mai repede posibil hotărîrile Congresului de la Moscova al Internaționaliei a III-a Comuniste, precum și comunicatul despre situația militară. Este absolut necesar să se mențină o legătură permanentă prin radio între Budapesta și Moscova.

Cu salutări comuniste și cu o strîngere de mînă, Lenin.

- Citiți documentul. Considerați că acesta poate fi calificat ca o intervenție directă a guvernului bolșevic în afacerile interne ale Ungariei? Argumentați răspunsul.

Constituția politică a Republicii Portugalia adoptată prin plebiscitul național la 19 martie 1933 (Extras)

Articolul 5. Statul Portughez este o Republică Unitară și corporativă, bazată pe egalitatea cetățenilor în fața legii, pe liberul acces al tuturor claselor la bunurile civilizației și pe participarea tuturor elementelor constructive ale Națiunilor la viața administrativă și la elaborarea legilor.

Articolul 16. În lipsa unor decizii îngrăditoare ale legii, Statul este obligat să permită (înființarea) oricăror organizații corporative, în domeniul moral, intelectual sau economic, precum și să stimuleze întemeierea lor.

Articolul 17. Organizațiile corporative, amintite în articolul precedent, își formulează, în principal, scopuri științifice, literare, artistice sau sarcini de educație fizică, ajutorul reciproc, de binefacere și filantropie, de perfecționare tehnică sau de solidaritate a intereselor.

Articolul 20. Toate elementele active ale Națiunii vor fi reprezentate organic în organizațiile corporative, ultimele au sarcina să participe la alegerile consiliilor municipale și comitetele Provinciilor, precum și la constituirea Camerei Corporative.

- Citiți extrasul din Constituția Portugaliei din martie 1933. Comparați organizarea statală a acestei țări cu cea a Italiei. Trageți concluzii.
- Comentați sarcinile puse în fața corporațiilor din Portugalia.
- Examinați harta „Polonia din 1919 în 1923”. Comentați delimitarea hotarelor polono-germane și polono-sovietice.

Sarcini

SINTETIZATI INFORMAȚIILE

1. Explicați esența regimurilor dictatoriale.
2. Evidențiați condițiile istorice de instaurare a regimurilor dictatoriale în Ungaria, Polonia, Portugalia.
3. Comparați regimurile dictatoriale cu cele totale.
4. Motivați eșecurile regimurilor dictatoriale.
5. Urmăriți mecanismul întăririi puterii personale a lui Salazar. Care ar fi, în opinia voastră, hotarul dintre împuțerniciri suplimentare, oferite cu scopul redresării economiei, și abuzul de putere?
6. Comentați neutralitatea Portugaliei în cel de-al Doilea Război Mondial.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Regență** – guvernare provizorie, exercitată de una sau mai multe persoane în timpul minoratului, absenței sau bolii unui monarh; perioada cît durează această guvernare.
- Regent** – persoană care guvernează provizoriu o monarhie, ținînd locul monarhului în timpul unei regențe.
- Seim** – denumirea parlamentului polonez.
- Antisemitism** – orice atitudine ostilă față de evrei. Noțiunea a fost inventată în 1873 de germanul Wilhelm Marr. Originalitatea antisemitismului contemporan constă în a-i considera pe evrei drept rasă inferioară. Nazismul duce această atitudine la paroxism, reprezentînd antisemitismul rasist cel mai radical care a existat vreodată în istorie, atît prin doctrină, cît și prin metode.

4. REGIMURILE DICTATORIALE DIN PERIOADA POSTBELICĂ

• **Precizați condițiile instaurării regimurilor dictatoriale în Asia.**

Kim Ir Sen
(1912–1994)

Cu lovituri de lopată

(Realități din lagărele comuniste)

Cine îndeplinește execuțiile? Alegerea este lăsată la discreția agenților de Securitate, care împușcă, dacă nu vor să-și murdărească mâinile, sauucid încet, dacă vor să urmărească agonia. Așa am aflat că se poate ucide cu lovituri de bită, prin lapidare sau cu lopata. Uneori se întâmpla ca deținuții să fie uciși ca într-un fel de joacă, fiind luați drept ținte vii pentru un concurs de tir. Alteori torturații erau obligați să se bată între ei și să se sfîșie reciproc...

În lagăr, moartea e ceva foarte obișnuit. „Criminalii politici” se zbat cum pot pentru a supraviețui. Fac orice ca să obțină puțin porumb sau grăsime de porc. Totuși, în lagăr, în ciuda acestor lupte, patru sau cinci persoane mor în fiecare zi de foame, în accident (...) sau sînt executate.

*Cartea neagră a comunismului.
Crime, teroare, represiune,
București, 1998, p. 529*

• **Găsiți în text una din caracteristicile regimurilor dictatoriale.**

• După încetarea celui de-al Doilea Război Mondial, în multe țări din Asia, Africa și America Latină s-au instaurat regimuri dictatoriale. Faptul că URSS – stat totalitar prin excelență – a participat, alături de alte națiuni, la lupta împotriva statelor Axei, contribuind la victorie, i-a permis acestuia să instaureze și să susțină nestingherit regimuri totalitare comuniste într-un șir de state din Asia, Africa și America Latină.

• Sovieticii au înaintat în peninsula Coreeană pînă la paralela 38, luînd sub controlul lor această parte a regiunii. Aici ei au introdus un sistem de guvernare după chipul și asemănarea lor: Partidul Comunist ca unică formațiune politică (în frunte cu Kim Ir Sen, susținut de Kremlin); o agricultură colectivizată; reprimarea oponenților politici (în cazul dat: proprietarii funciari și colaboraționiștii cu japonezii etc.). Pînă a fi proclamată Republică Populară Democratică (9 septembrie 1948), din Coreea de Nord au emigrat în Coreea de Sud foarte mulți adversari politici ai noului regim comunist.

În iunie 1950, trupele nord-coreene, din ordinul conducerii comuniste de la Phenian, încep o campanie militară împotriva Sudului, cu scopul de a comuniza întreaga peninsulă. Însă această aventură eșuează, soldîndu-se cu uriașe pierderi: peste 500 000 de morți în rîndurile populației coreene și circa 400 000 printre chinezii veniți în ajutorul nord-coreenilor; de asemenea, au căzut numeroși ofițeri și soldați americani.

După războiul din 1950–1953, în RPD Coreeană s-a instaurat un regim dictatorial comunist ieșit din comun prin teroarea și cruzimea sa. Bunăoară, codul penal nord-coreean prevedea cel puțin patruzeci și șapte de „crime” pasibile de pedeapsă cu moartea, care pot fi clasate după cum urmează: „crime împotriva suveranității statului”; „crime împotriva administrației statului”; „crime împotriva proprietății de stat”; „crime împotriva persoanelor”; „crime împotriva bunurilor cetățenilor”; „crime militare”. Doar în anii 1958–1960, în urma „epurărilor”, aproximativ 9 mii de persoane au fost excluse din partid, judecate și condamnate la moarte.

Partidul-stat a împînzit țara cu închisori și lagăre de concentrare, în care sînt închiși adversarii reali sau imaginari ai regimului. Știrile parvenite în exterior (Coreea de Nord s-a autoizolat de restul lumii) despre aceste lagăre sînt cutremurătoare: deținuții sînt separați complet, la ei neavînd acces nici rudele apropiate, hrana lor este absolut insuficientă, iar muncile la care sînt supuși sînt istovitoare. În Coreea „democratică” răspunderea are caracter familial, adică, pentru faptul că un membru al familiei este condamnat, întreaga familie a acestuia se pomenește în lagăr. În 1958, pedeapsa era prelungită pînă la a treia generație. Numărul deceselor zilnice este enorm.

În Coreea de Nord nu există libertate nici în afara lagărelor. Propaganda comunistă declara (în 1986): „Întreaga societate trebuie să fie ferm constituită într-o forță politică unită, care respiră și înaintează la unison, ca o singură ființă, cu o unică voință, sub îndrumarea conducătorului suprem”. În societatea nord-coreeană se propagă un cult al personalității

Mao Zedong
(1893–1976)

Din „ideile” lui Mao Zedong:

Arma naște putere. Acest adevăr trebuie să și-l însușească fiecare comunist. Cu ajutorul armei pot fi create organizații de partid, școli, cultura, arta. În țeava armei poate crește tot ce vrei. Arma naște orice.

Nu trebuie să vă temeți de război... În opinia mea, bomba atomică nu este mai înspăimântătoare decât o minge mare. Dacă în timpul războiului va pieri o jumătate din omenire, nu are nicio însemnătate. Nu e strașnic dacă va supraviețui o treime din populație.

Deng Xiaoping despre democrație (1978)

Democrația înseamnă posibilitatea de a prezenta propuneri privitoare la realizarea liniei partidului.

Îndoctrinarea comunistă
a tineretului

nesăbuit, mai întâi fiind divinizat Kim Ir Sen și apoi fiul acestuia, actualul conducător al RPD Coreea, Kim Il Sung, care a devenit „președinte etern”, din septembrie 1998.

Autoritățile nord-coreene au împărțit societatea în trei categorii sociale: o clasă „centrală” – „nucleul societății”, o clasă „indecisă” și alta „ostilă”, ultima reprezentând un sfert din populația țării. Regimul promovează în raporturile sociale acest spirit de castă. Bunăoară, un tânăr din clasa „bună” nu se va căsători niciodată cu o fată de „origine” proastă (provenind dintr-o familie din Sud, de pildă).

Cetățenii nord-coreeni sînt impuși să ducă un mod de viață ascetic; zi de zi li se propagă „ideile” ciuci-he – ideologie oficială elaborată de Kim Ir Sen. Din cauza experimentelor comuniste aplicate în agricultură, nord-coreenii îndură foame. În Coreea de Nord, autoritățile practică și segregarea pe criterii biologice, vizînd anumite infirmități sau carențe congenitale. Astfel, cei handicapați sînt ostracizați în locuri îndepărtate sau pe unele insule din Marea Galbenă. Asemenea handicapaților, „piticii” sînt sistematic hăituiți, arestați și trimiși în lagăr, unde nu numai că sînt izolați, dar și li se interzice să aibă copii. Kim Il Sung a declarat: «Rasa piticilor trebuie să dispară!»”. Cineva ar putea obiecta: comunismul nord-coreean este o caricatură a comunismului. Posibil, însă, precum menționează istoricul francez P. Rigoulot, „acest muzeu al comunismului, această Doamnă Tussaud asiatică este încă vie...”.

• În octombrie 1949, comuniștii conduși de Mao Zedong, cu sprijinul sovieticilor, instaurează dictatura în China. Venirea lor la putere a însemnat uciderea a mii și mii de persoane considerate de maoiști „contrarevoluționari”. Mao însuși a declarat, în 1957, că în perioada 1950–1955 au fost lichidați 800 000 de „contrarevoluționari”, deși unii observatori occidentali opinează că această cifră este mult diminuată.

Comuniștii chinezi au imitat experiența sovietică în domeniul agriculturii: pămînturile arabile au fost colectivizate. Din august 1958, Mao a trecut la constituirea „comunelor populare” și la realizarea „marelui salt”. („Trei ani de eforturi și o mie de ani de fericire!” era sloganul partidului în acel moment.) Scopul urmărit era prefacerea, într-un timp scurt, a modului de viață tradițional al țăranilor. Rezultatul obținut: gospodăriile agricole au fost grupate în unități gigantice, alcătuite din zeci de mii de familii, în care totul devenise comun. Autoritățile comuniste i-au impus pe țărani să lucreze la șantiere faraonice de irigare a pămîntului, la construirea a numeroase furnale mici de topire a oțelului etc. Conducerea maoistă, inspirată de pseudoteoriile academicianului sovietic Lîsenko, a negat statutul de știință al geneticii. Factorii de decizie erau obligați să raporteze periodic stabilirea unor recorduri tot mai mari în producția agricolă. În realitate, cantitatea de produse alimentare scădea încontinuu. Ca urmare a politicii voluntariste promovate de autoritățile comuniste, China a fost lovită de cea mai cruntă foamete din istoria ei: conform unor calcule, în 1959–1961 au murit de inaniție între 20 și 43 milioane de oameni.

În anii 1966–1976, dictatorul comunist Mao realizează așa-numita „revoluție culturală”: un mare număr de studenți și liceeni îndoctrinați cu idei ultrarevoluționare maoiste, uniți în „gărzi roșii”, organizau pogromuri ale intelectualității „burgheze”, distrugînd tot ce considerau străin de spiritul tradițional chinez. Conform unor estimări, în capitala

Pol Poth, membrii familiei
și prietenii săi cei mai apropiați.
Foto din 1986

Kampuchia pe timpul lui Pol Poth

În Kampuchia Democrată nu existau închisori, tribunale, universități, licee, monedă, cărți, sport, distracții... Niciun fel de timp morți nu erau acceptați într-o zi de muncă de 24 de ore. Traiul zilnic se împărțea astfel: douăsprezece ore de muncă fizică, două ore pentru masă, trei ore odihnă și educație, șapte ore de somn. Ne aflam în inima unui uriaș lagăr de concentrare. Nu exista justiție (...) Khmerii roșii utilizau adesea parabole pentru a-și justifica actele și ordinele contradictorii. Ei comparau omul cu o vită: „Vedeți vita ceea care trage la căruță? Mă-nincă acolo unde i se poruncește să mănânce. Dacă e lăsată să pască pe cîmp, mănîncă. Dacă o mîni într-un alt cîmp, unde nu e destulă iarbă, ea tot încearcă să mai pască. Nu se poate deplasa. E supravegheată. Și dacă-i spui să tragă la căruță, trage. Nu se gîndește la soție și la copii...”

Cartea neagră a comunismului,
p. 570

Dovezile cutremurătoare
ale crimelor lui Pol Poth
și Khien Samphan

Chinei au fost persecutați 142 000 de profesori, 53 000 de tehnicieni și oameni de știință, 500 de profesori de medicină, 2 600 de scriitori și artiști, mulți dintre ei fiind omorîți sau împinși să se sinucidă.

După moartea lui Mao Zedong regimul comunist cunoaște o oarecare liberalizare.

• În contextul retragerii trupelor americane din Vietnam și al unificării acestei țări sub egida guvernului comunist de la Hanoi, forțele militare cambodgiene reocupă, în aprilie 1975, orașul Phnom Penh, capitala Cambodgiei. Noua putere era reprezentată de o grupare comunistă radicală condusă de Pol Poth și Khien Samphan. La 5 ianuarie 1975, autoritățile au adoptat o nouă constituție, prin care monarhia fusese abolită, iar țara proclamată Kampuchia Democrată. K. Samphan a devenit noul conducător al statului, iar Pol Poth – șef al guvernului (1976). Următorii trei ani de existență a acestei țări au constituit una dintre cele mai negre pagini din istoria secolului XX. Regimul dictatorial comunist al lui Pol Poth a izolat complet țara de lumea exterioară, înfăptuind un monstruos proces de „reeducare” a poporului, care a depășit prin ororile sale chiar și represuniile staliniste sau cele maoiste. Împărtășind ideile utopice ale lui Mao Zedong, Pol Poth considera că păturile cele mai sărace ale țărănimii trebuie să constituie baza socială a noii puteri; orașele, susținea el, sînt expresie a capitalismului, iar relațiile marfă-bani trebuie lichidate. Regimul lui Pol Poth a transformat Cambodgia într-un imens lagăr de concentrare. Din capitala Phnom Penh și din alte orașe, pe parcursul a 72 de ore, au fost deportați în localitățile rurale 3,5 mil. de oameni. Autoritățile nu le-au permis să ia cu sine nici strictul necesar. Astfel, fără hrană și apă, în condițiile unei călduri insuportabile, ei au murit cu zecile de mii. Pol Poth a împărțit populația țării în trei categorii: locuitori „vechi”, locuitori „noi” și persoane care au colaborat cu vechiul regim.

Locuitorii numiți „vechi” erau cei care populau mai ales regiunile deluroase și păduroase ale țării, ei fiind mai săraci decît cei din regiunile de șes, mai puțin civilizați, informați și instruiți. Ei au și constituit baza socială a noii puteri comuniste.

Locuitori „noi” erau considerați acei cambodgieni care au fost supuși ai vechiului regim. În categoria a treia au fost încadrați ofițerii, administratorii, clericii budiști și intelectualii. Clica lui Pol Poth și-a propus drept scop să exterminare persoanele incluse în cea de a treia categorie și să-i „curețe” pe cei dintr-a doua. Asasinatele în masă, înfometarea organizată, lipsa oricărei asistențe medicale au făcut nenumărate jertfe umane. Doar din aprilie 1975 pînă în decembrie 1976 au fost omorîți 1,2 mil. de oameni, între care bătrîni, femei și copii.

În ianuarie 1979, Frontul Unic al Salvării Naționale, sprijinit de armata vietnameză, ocupă capitala Phnom Penh și pune capăt regimului de teroare.

• În Africa s-au instaurat, de asemenea, dictaturi sîngeroase în mai multe state. Astfel, în Etiopia, în 1974, ca urmare a unei lovituri de stat, împăratul Hailé Selassie I este înlăturat, iar monarhia – abolită. Puterea a fost preluată de Hailé Mariam Mengistu, militar profesionist, adept al ideologiei marxiste.

Curînd, Etiopia se transformă într-un stat totalitar. În noiembrie 1974 este asasinat generalul Aman Andon, erou al războiului împotriva Somaliei, originar din Eritreea. După acest act, cîteva ore mai tîrziu, au fost omorîți

Salvador Allende
(1908–1973)

Om politic chilian. Medic. A înființat Partidul Socialist Chilian. În 1970 conduce Frontul Unității Populare – coaliție formată din comuniști, socialiști și radicali; obține victorie în alegerile parlamentare. La 24 octombrie 1970 a fost ales președinte al Republicii. A promovat o politică socialistă. În 1973 a fost înlăturat de la putere, în urma unui puci militar, condus de Augusto Pinochet.

Folosind literatură suplimentară, urmăriți evoluția carierei politice a dictatorului A. Pinochet după decembrie 1989.

Mihail Gorbaciov și liderul cubanez Fidel Castro

Pe imagine este scris: „URSS – Cuba. Fraternitatea celor două revoluții”.

59 de oameni politici liberali, care rămăseseră fideli vechiului regim monarhic. Guvernul dictatorial al lui H.M. Mengistu, avînd sprijinul Cubei și al URSS, a rupt relațiile diplomatice cu SUA. În Etiopia au fost naționalizate băncile și o mare parte a întreprinderilor manufacturiere. Proprietatea funciară a fost lichidată sau limitată. Represiunile interne tot mai sîngeroase declanșate de H.M. Mengistu, extinderea rezistenței armate împotriva acestuia, confruntările militare ale Etiopiei cu Somalia (1977–1978), secetele repetate, ce au provocat moartea a sute de mii de oameni, haosul din economie – toate acestea au dus, în 1991, la prăbușirea dictaturii.

• În etapa postbelică, în multe state latinoamericane s-au instaurat regimuri dictatoriale, atît de stînga (marxiste), cît și de dreapta. Astfel, în Chile, în septembrie 1973, generalul Augusto Pinochet conduce o lovitură de stat, îl înlătură de la putere pe reprezentantul Frontului Unității Populare (FUP) Salvador Allende și instaurează o dictatură militară. A. Pinochet a proclamat stare excepțională și război intern împotriva marxismului. Libertățile democratice au fost suspendate; au fost declarate în afara legii sindicatele și partidele membre ale FUP, activitatea celorlalte formațiuni politice fiind interzisă. Stadionul național s-a transformat într-un lagăr de concentrare; pușcăriile erau arhipline cu adversari ai noului regim dictatorial; circa un milion de chilieni au părăsit țara. Membrii juntei au declarat că resping valorile democrației parlamentare, că doresc să construiască o societate naționalistă bazată pe principii corporative, sub conducerea unei puteri autoritare.

În timpul alegerilor prezidențiale din decembrie 1989, victoria a obținut-o creștin-democratul Patricio Aylwin, ceea ce a însemnat revenirea țării la democrație.

• Mișcarea revoluționară, condusă de Fidel Castro, a obținut victorie, în ianuarie 1959. Curînd, reprezentanții forțelor liberale și democratice au fost înlăturați din posturile de conducere.

Noua putere stabilită în Cuba a promovat o politică fermă antiameERICANĂ, învinuind SUA de amestec în treburile interne și căutînd susținere pe arena internațională (în cadrul ONU și al altor foruri internaționale). Acest sprijin i-a fost acordat de Uniunea Sovietică: în februarie 1960 au fost stabilite relații comerciale și economice, la 8 mai același an au fost restabilite relațiile diplomatice cu URSS și alte state comuniste.

Situîndu-se în centrul confruntărilor dintre cele două supraputeri, Cuba a beneficiat de un masiv sprijin sovietic.

În anii '60, în Cuba s-a instaurat un regim deosebit al dictaturii revoluționare. F. Castro a concentrat în mîinile sale puterile executivă și legislativă; tot el era în fruntea forțelor armate cubaneze (comandant suprem) și în fruntea Partidului Comunist. Dispariția URSS, a altor state comuniste din Europa a complicat situația economică a „Insulei Libertății”. După multe șovăieli, conducerea de la Havana a început să aplice mecanismele economiei de piață. Statul a stabilit impozite mari, ceea ce frînează noile relații economice. O dovadă deosebit de convingătoare a transformărilor societății cubaneze a constituit-o vizita Papei Ioan Paul al II-lea în Cuba, în 1999.

Crestomație

Metodele maoiste la Yan'an, văzute de un stalinist sovietic

Disciplina de partid se întemeiază pe niște forme stupide de rigide de critică și autocritică. Președintele celui este cel care decide ce persoană trebuie criticată și de ce. Este „atacat”, în general, un comunist de fiecare dată. Toată lumea ia parte. Nu te poți eschiva. „Acuzatul” nu are decât un singur drept: să se căiască pentru „greșelile” comise. Dacă se consideră nevinovat sau „își cere iertare” prea moale, atacul este reînnoit. Este un adevărat dresaj psihologic (...) Am înțeles o realitate tragică. Această metodă crudă de coerciție psihologică, pe care Mao o numește „purificare morală”, a creat o atmosferă înăbușitoare în organizația partidului la Yan'an. Un număr considerabil de militanți comuniști s-au sinucis, au fugit ori s-au îmbolnăvit psihic... Metoda „zheng feng” corespunde principiului: „Fiecare trebuie să știe tot despre gândurile intime ale celuilalt”. Așa este directiva josnică și rușinoasă care guvernează fiecare reuniune. Tot ce există mai intim și mai personal este etalat fără jenă în public spre a fi examinat. Sub eticheta criticii și autocriticii sînt inspectate gîndurile, aspirațiile și actele fiecăruia.

Cartea neagră a comunismului, p. 448

- Definiți noțiunea „purificare morală”.
- Determinați consecințele metodelor maoiste.

Cifre și fapte

În 1952, Cuba se situa pe locul al treilea între cele 20 de țări latinoamericane în ceea ce privește produsul național brut pe cap de locuitor; treizeci de ani mai târziu, după mai mult de douăzeci de ani de castrism, ea nu se mai află decât pe locul al cincisprezecelea, urmată de Nicaragua, Salvador, Bolivia și Haiti.

Ernesto (Che) Guevara (Schită de portret)

S-a născut în 1928 la Buenos Aires, într-o familie înstărită. De tânăr a călătorit de-a lungul și de-a latul subcontinentului american. A absolvit Facultatea de Medicină. În 1955, în Mexic, face cunoștință cu tânărul avocat cubanez Fidel Castro. Ia decizia de a debarca cu detașamente de cubanezi, dornici de a se înapoia în patria lor și de a-l răsturna pe dictatorul F. Batista. Che Guevara a devenit repede renumit pentru duritatea sa. Un copil, membru al detașamentului de luptători conduși de Guevara, a furat puțină mîncare, fapt pentru care, din ordinul comandantului, a fost imediat împușcat, fără nicio formă de judecată.

După victoria din ianuarie 1959, Che Guevara a fost numit ministru al Industriilor și director al Băncii Centrale. A impus Cubei „modelul sovietic”. A disprețuit banii, deși i-a plăcut să locuiască în cele mai elegante cartiere ale Havanei. A ocupat postul de ministru al Economiei, fără a avea cele mai elementare cunoștințe de economie. A reușit să ruineze Banca Centrală. A instituit „duminicile de muncă voluntară” – dovadă a admirației lui pentru URSS și China maoistă. El, și nu F. Castro, a fost întemeietorul primului lagăr de muncă silnică (pe insula Quanaha).

Dornic să exporte revoluția în versiunea ei cubaneză, Che Guevara s-a dedicat propagandei gherilei în lume, conform sloganului „Trebuie create două, trei... numeroase Vietnamuri” (1967). A activat în Algeria, Congo etc.

În Bolivia n-a fost susținut de comuniștii locali, de țărani. A fost prins și executat (octombrie 1967).

Cartea neagră a comunismului, p. 621–622

- Comentați acest scurt pasaj din biografia revoluționarului Ernesto Guevara. Care a fost rostul activității lui?

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Caracterizați regimurile dictatoriale din Asia.
2. Comparați maoismul cu nazismul și stalinismul.
3. Ordonați cronologic instaurarea regimurilor dictatoriale din Asia.
4. Explicați de ce comuniștii chinezi au aplicat experiența economică a sovieticilor?
5. Redactați un eseu cu tema „Regimurile comuniste în perioada postbelică”.
6. Cum credeți, care au fost cauzele ce au dus la degradarea economică a Cubei sub regim comunist? Argumentați.
7. Alcătuiți comunicări scurte despre personalitatea dictatorilor din țările Americii Latine.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Maoism – doctrină politică și ideologică a lui Mao Zedong.

Gherilă – denumire dată războiului de partizani în Spania și țările Americii Latine.

Revoluție culturală – noțiune ce cuprinde un șir de răsturnări politice, economice, sociale și culturale, prin care a trecut RP Chineză în anii 1966–1969. Sloganul revoluției culturale era „combaterea celor care dețineau posturi de conducere, dar se angajaseră pe cale capitalistă”. La ordinul lui Mao, armata și tineretul au lovit în elita intelectuală a țării, trimisă la munci agricole, umilită și maltrată.

Fascism și comunism: practici politice

Vladimir Ilici Lenin
(1870–1924)

Feliks Dzerjinski
(1877–1926)

Comitetul Executiv Central al întregii Rusii Decret

6 ianuarie 1918
(Extras)

Clasele muncitoare s-au convins, din propria lor experiență, că vechiul parlamentarism burghez și-a trăit traiul, că el este incompatibil cu sarcinile realizării socialismului, că nu instituțiile naționale, ci numai cele de clasă (cum sînt sovietele) sînt capabile să învingă împotrivirea claselor înstărite și să întemeieze bazele societății socialiste.

• Comentați documentul de mai sus. Ce argumente aveți împotriva poziției expuse de autorii decretului?

• Comunismul și fascismul constituie două forme de manifestare a totalitarismului – regimuri ce aplică dictatura unei minorități asupra populației lipsite de drepturi și posibilități.

• Rusia a fost prima țară în care, în octombrie 1917, s-a instaurat regimul comunist. Venirea bolșevicilor la putere s-a făcut pe calea unei lovături de stat. Autoritățile comuniste au considerat că armata, poliția, organele puterii de stat trebuie înlocuite cu altele, devotate noilor autorități, create de acestea și supuse acestora.

• Unul dintre primele decrete bolșevice a fost cel care a interzis presa de opoziție, ceea ce a constituit încă o lovitură aplicată democrației.

• Comuniștii au refuzat să aplice legile Rusiei democratice. Pînă la adoptarea noilor norme juridice, ei au practicat acțiuni bazate pe principiul „legalității revoluționare”, pe „utilitatea” revoluționară, considerînd violența drept mijloc „obișnuit” în atingerea scopurilor lor.

• Consiliile locale (sovietele) au format judecătoria și tribunale revoluționare, care în activitatea lor s-au condus după „conștiința revoluționară”. La 7 decembrie 1917, guvernul sovietic a înființat Comisia extraordinară de luptă cu contrarevoluția și sabotajul (VCK) în frunte cu Feliks Dzerjinski. Atît VCK, cît și miliția sovietică, creată în ianuarie 1918, de foarte multe ori au făcut abuz de putere. În decembrie 1918, organul central de conducere al Partidului Comunist a luat o decizie specială prin care considera Comisia extraordinară ca fiind „infașibilă, deoarece ea activează în condiții deosebit de grele”.

• La 11 februarie 1918, guvernul sovietic a introdus pedeapsa capitală, ceea ce a dus la escaladarea terorii.

• Forțele democratice din Rusia considerau că Adunarea Constituantă va adopta o nouă constituție, ce va orienta societatea rusă pe calea democrației. Deputații Adunării Constituante fuseseră aleși pînă la revoluția bolșevică. Data convocării Constituantei a fost amînată în cîteva rînduri. Din cei 715 deputați aleși, doar 183 erau bolșevici. Ponderea lor în Constituantă era nesemnificativă. Lenin a spus: „Constituantă nu e cu noi”. Ținînd totuși cont de dorința păturilor largi ale populației de a convoca Adunarea Constituantă, guvernul sovietic a stabilit 5 ianuarie 1918 zi a întrunirii Constituantei. Pe data de 3 ianuarie însă, liderii bolșevici au luat o decizie prin care subliniau că în Rusia puterea aparține sovietelor.

Pe data de 5 ianuarie, ziua convocării Constituantei, un grup de susținători ai acesteia, avînd sloganul „Toată puterea – Adunării Constituante!”, a fost atacat de bande bolșevizate. În urma confruntărilor, 10 oameni au fost omorîți, 23 – răniți.

V.M. Cernov, președintele Adunării Constituante, a declarat că faptul convocării acestui for dovedește încetarea războiului civil. Deputatul comunist N.N. Buharin i-a replicat: „Noi jurăm de la această tribună să nu promovăm politica concilierii, ci să ducem războiul civil”.

...Au trecut 80 de ani de la uciderea ultimului împărat rus și a familiei sale. Ani în șir am mușamalizat această crimă monstruoasă. Dar trebuie să spunem adevărul: masacrul din Ekaterinburg a devenit una din paginile cele mai rușinoase ale istoriei noastre. Dând pământului rămășițele celor masacrați fără nicio vină, vrem să ispășim păcatele strămoșilor noștri. Vinovați sînt cei ce au comis această crimă și cei care zeci de ani au justificat-o. Noi toți sîntem vinovați...

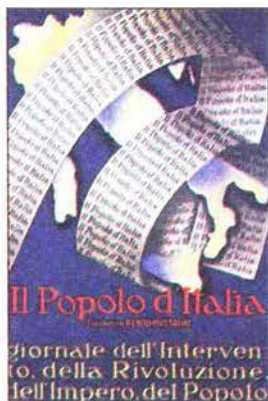
Boris Elțin, președintele
Federației Ruse, 1998

• **Expuneți-vă opinia privind masacrul bolșevic al familiei imperiale. Comentați cuvintele președintelui Boris Elțin.**

M. Lațis, unul din conducătorii VCK-ului, către subalternii săi:

Noi dorim să lichidăm burghezia ca clasă. Voi nu trebuie să demonstrați că unul sau altul a activat împotriva Puterii Sovietice. Primul lucru ce trebuie să-l întrebați pe cel arestat este: din ce clasă face parte, care îi este proveniența, ce educație a primit și ce profesie are.

• **Comentați politica comuniștilor față de neproletari.**

Manifest publicitar al ziarului „Il Popolo d'Italia”, întemeiat de B. Mussolini

Deputații comuniști s-au retras de la lucrările Constituanței, iar la 6 ianuarie aceasta a fost dizolvată de Puterea Sovietică. Regimul dictaturii comuniste s-a întărit și mai mult.

• În noaptea de 16 spre 17 iulie 1918, sub motiv că ar fi existat un complot monarhist în scopul eliberării familiei imperiale ruse, aflate în detenție în Ekaterinburg, și temîndu-se că vor fi nevoiți să cedeze capitala „Uralului roșu” trupelor albgardiste, conducătorii comuniști locali, primind aprobarea personală a lui Vladimir Lenin, l-au omorît într-un mod bestial pe fostul împărat al Rusiei Nikolai al II-lea, pe soția acestuia – Aleksandra, pe cele patru fiice și pe feciorul Aleksei, pe medicul, bucătarul și servitorii acestora.

• Fiind respinși cu brutalitate de către comuniști, unii reprezentanți ai forțelor politice din opoziție au revenit la metodele teroriste. La 30 august 1918 a fost rănit Lenin. Guvernul sovietic a declanșat „teroarea roșie”, aplicată sistematic și în proporții de masă. La Petrograd, bolșevicii au împușcat 500 de oameni nevinovați, tot atîția au fost masacrați la Kronstadt. Bolșevicii au aplicat pe larg metoda teroristă de luare a ostaticilor din rîndurile liderilor opoziției politice și ale claselor avute. Perioada august–noiembrie 1918 a fost timpul celei mai sîngeroase terori declanșate de comuniști.

• În plan economic, bolșevicii au naționalizat întreprinderile industriale, inclusiv cele mijlocii și mici, pămîntul, băncile, mijloacele de transport etc. Proprietatea individuală a fost lichidată, iar împreună cu ea și libertatea cetățenilor, deveniți totalmente dependenți de bunul-plac al autorităților comuniste.

• În Italia, B. Mussolini a făcut să se dezvolte un imens cult al propriei personalități. Lăsa să se înțeleagă că are talente aproape supraomenești și o capacitate de muncă ieșită din comun. Se spunea că lucrează 20 de ore pe zi în interesul națiunii, lumina electrică arzînd în biroul său pînă noaptea tîrziu. În realitate, Mussolini se culca destul de devreme. Ziarele fasciste sugerau teza cum că Mussolini „are întotdeauna dreptate”.

În relațiile cu membrii guvernului dictatorul dădea instrucțiuni, miniștrii fiind obligați să le urmeze. Ducele a deținut de asemenea și portofoliile ministerelor de Externe, de Interne și al Armatei. În timpul dictaturii, parlamentul își pierduse competența de a elabora legi, de a controla guvernul.

Regimul fascist a oprimat orice împotrivire. Mussolini a folosit violența împotriva celor ce îl criticau. Activa liber poliția secretă (OVRA) ce aresta și întemnița fără proces orice disident.

• Criza economică mondială, declanșată în 1929, n-a afectat prea mult Italia: statul a intervenit activ în salvarea sectorului particular, a proiectat lucrări publice, în special – construcții de drumuri și hidrocentrale, oferind locuri de lucru și salarii șomerilor. În domeniul industrial, ca și în agricultură, B. Mussolini a fost preocupat mai mult de proiecte care aveau scopul fie să-i mărească prestigiul, fie să ajute Italia să devină un stat independent din punct de vedere economic. Unul dintre proiectele dictatorului de la Roma a fost „Bătălia pentru grîne”. Scopul proiectului – mărirea producției de cereale. Statul a acordat un ajutor variat fermierilor. Drept rezultat a sporit cantitatea de cereale. În linii mari, însă, în agricultura italiană au apărut disproporții între ramuri, iar sărăcia de la sate n-a fost lichidată.

Jurnalistul american William Shirer despre o demonstrație nazistă

Cred că încep să înțeleg câteva din motivele succesului uluitor al lui Hitler... el readuce măreție și culoare și misticism în viața monotonă a germanilor secolului XX.

Sala era o mare de stindarde în culori strălucitoare. Chiar intrarea lui Hitler s-a făcut cu pompă. Fanfara a amuțit. O șoaptă a făcut să amuțească cele 30 000 de suflete masate în sală. Apoi fanfara a atacat marșul Badenweiler, o melodie antrenantă intonată doar atunci când Hitler își făcu intrarea măreață. Hitler a apărut din spatele sălii și, urmat de aghiotanții săi, s-a îndreptat încet, cu pași mari către lunga lojă centrală în timp ce 30 000 de mâini erau ridicate în semn de salut... Într-o astfel de atmosferă nici nu e de mirare că fiecare cuvânt rostit de Hitler părea o vorbă inspirată din sferele înalte. Spiritul critic al omului – sau cel puțin al germanului – este anihilat în astfel de momente și orice minciună pronunțată este acceptată și prețuită ca un adevăr.

Din: Mark Robson, *Italia: liberalism și fascism, 1870–1945*, București, 1997, p. 103

- Care a fost rolul factorului psihologic în îndobânzirea maselor în Germania nazistă?
- Comparați campaniile propagandistice organizate de Hitler cu cele organizate de Mussolini și Stalin.

Adolf Hitler
(1889–1945)

• În spirit totalitar, Mussolini a pus și problema creșterii populației Italiei. În 1927 a fost lansat proiectul „Bătălia pentru nașteri”, care prevedea sporirea populației de la 40 la 60 de milioane oameni în 1950. Mussolini a considerat „că o familie ideală trebuie să aibă 12 copii”. Statul fascist a acordat diverse înlesniri familiilor cu mulți copii. Celibatarii au fost obligați să plătească impozite. Dar, spre uimirea ducelui, „Bătălia pentru nașteri” a fost pierdută: până în 1936 numărul nașterilor a fost în scădere. În 1950 în Italia erau 47,5 milioane de oameni.

• Regimul fascist a căutat să atragă populația matură a țării în diverse organizații în afara locului de muncă. În 1925 a fost înființată organizația Dopolavoro, care era preocupată de timpul liber al muncitorilor. Ea cuprindea toate cluburile de fotbal, teatre, fanfare, societăți dramatice, biblioteci. Organizația avea mulți membri, faptul fiind explicat prin lipsa îndobânzirii fasciste în timpul activităților sportive, turistice, distractive.

• La sfârșitul anilor '30, sub presiunea lui Hitler, dictatorul italian a introdus legi antievreiești. Legile rasiale, aprobate în Italia, au adus suferințe evreilor, dar marea majoritate a lor n-a ajuns în lagărele naziste de exterminare.

• În Germania nazistă, formal, puterea fűhrerului era nelimitată: Hitler era conducătorul singurului partid, era conducător al Reichului, era Comandantul suprem al forțelor armate. Totuși, puterea lui era limitată de influența marelui capital industrial și bancar. În ciuda faptului că propaganda îl prezenta pe Hitler ca pe un lider carismatic și energic, lui, de fapt, îi dispăcea studiarea documentelor oficiale, multe alte lucruri importante îl interesau puțin sau deloc.

Coloana vertebrală a celui de-al Treilea Reich erau trupele SS. Inițial, SS era un corp de elită pentru paza personală a lui Hitler. În 1933 erau 52 000 de colaboratori ai SS, toți fiind animați de o credință oarbă pentru cauza nazistă. O forță de temut era și SA.

Hitler a acordat o atenție deosebită propagandei, folosind cu mare iscusință radioul, presa, cinematografia, teatrul etc.

• Naziștii au aprobat „Decretul pentru protecția poporului și statului”, prin care au lichidat libertățile politice și civile. Puterea guvernului central asupra guvernelor statelor din federație a sporit considerabil. Sute de adversari ai partidului nazist au fost arestați. Totuși, în alegerile din martie 1933, naziștii n-au obținut decât cu 10,8 % voturi mai mult decât în cele precedente.

• În centrul politicii sociale a regimului nazist s-a aflat problema rasială, în special – cea antievrească. La 1 aprilie 1933, pentru prima dată hitlerişti au devastat magazinele evreiești. Au fost aprobate legi ce priveau excluderea evreilor din aparatul de stat. În septembrie 1935, la Nürnberg, au fost aprobate legile privind cetățenia germană și cea a protejării singelui și onoarei germane. Calvarul evreilor a continuat cu pogromuri, asasinat în masă, deportări în lagăre de concentrare. În noiembrie 1938, profesorii evrei au fost dați afară din învățămînt. În aprilie 1939 naziștii au confiscat toate posesiunile evreilor, iar din 1940 autoritățile au început să-i deporteze pe evrei din anumite regiuni germane. În 1941, evreii au fost obligați să poarte steaua galbenă a lui David, iar în ianuarie 1942, conducerea nazistă a dat acordul „soluționării finale” a problemei evreiești. Naziștii au construit lagăre ale morții la Auschwitz, Chelmno, Treblinka, Maidanek. Naziștii s-au făcut vinovați de masacrarea a cca 6 milioane de evrei.

Crestomație

Decizia Comitetului Central Executiv din întreaga Rusie

3 ianuarie 1918
(Extras)

...În Republica Rusă, întreaga putere de stat aparține Sovietelor și instituțiilor sovietice. De aceea, orice încercare din partea oricui sau din partea oricărei instituții de a-și însuși unele sau alte funcții ale puterii de stat va fi judecată ca o activitate contrarevoluționară. Orice tentativă de acest fel va fi reprimată cu toate mijloacele disponibile aflate la dispoziția Puterii Sovietice, inclusiv cu forțele militare.

- Bazându-vă pe prevederile acestei decizii, răspundeți: era oare previzibilă soarta viitoarei Adunări Constituante?

Mussolini. Discurs în Parlament

1922
(Extras)

Mă aflu aici pentru a apăra și a da cea mai înaltă apreciere revoluției „cămășilor negre” (adică fasciștilor – *aut.*), incluzînd-o în istoria națiunii ca pe o forță activă în dezvoltare, progres și restabilirea echilibrului. Aș fi putut duce victoria noastră mai departe, dar am refuzat. Mi-am impus limite în acțiunea mea.

...Cu trei sute de mii de tineri, înarmați pînă în dinți, gata de orice și gata să asculte aproape cu religiozitate orice comandă de-a mea, i-aș fi putut pedepsi pe toți acei care i-au ponegrit pe fasciști...

Am format un guvern de coaliție nu cu intenția de a obține o majoritate în Parlament (...), ci ca să-i pot aduna pe toți cei care, dincolo de culoarea politică și secțiune, doresc să sprijine și să salveze națiunea care suferă.

- Citiți documentul. Observați contradicția existentă și spuneți de ce Mussolini, fiind atît de încredințat în forțele susținătorilor săi, a fost nevoit totuși să formeze un guvern de coaliție?

Către Șeful poliției de siguranță
și al SD, gruppenführerul SS
Heydrich, Berlin, iulie 1941

În completarea sarcinii care vi s-a încredințat prin decretul din 24.1.1939 – rezolvarea problemei evreiești în mod cît mai corespunzător condițiilor actuale, prin emigrare sau evacuare – vă însărcinez prin prezenta să luați toate măsurile organizatorice, practice și materiale necesare pentru rezolvarea definitivă a problemei evreiești pe teritoriul european aflat sub influența germană.

În măsura în care această problemă intră în competența altor instituții centrale, acestea își vor da contribuția.

În afară de aceasta, vă însărcinez să-mi prezentați cît mai curînd un proiect general al măsurilor organizatorice, practice și materiale în vederea rezolvării definitive a problemei evreiești.

Semnat: Göring

- Citiți și comentați documentul.

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Dizolvarea Adunării Constituante n-a provocat ample manifestații de protest. Este oare aceasta o dovadă că ideea democrației reprezentative a fost străină poporului rus?
2. Ce condiții au favorizat apariția și dezvoltarea mișcării fasciste în Italia?
3. Determinați caracterul dictatorial al regimului fascist din Italia.
4. Care au fost părțile puternice și cele slabe ale lui Hitler în ianuarie 1933?
5. Comparați venirea la putere a comuniștilor în Rusia cu cea a fasciștilor în Italia și a naziștilor în Germania. Identificați aspectele comune și deosebiri.
6. Comparați procesele de lichidare a libertăților democratice în cele trei regimuri totalitare.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Fascism – ideologie apărută în Europa (Italia fiind prima țară) după Primul Război Mondial, care a stat la baza unor partide de extremă dreaptă, caracterizîndu-se prin naționalism extremist, misticism, violență, demagogie socială; regim politic instaurat pe baza acestui curent.

Nazism (sau național-socialism) – doctrină politică a fascismului, apărută în Germania după Primul Război Mondial; provine de la *Nationalsozialismus* (germ.).

SS (germ.: *Shutzstaffel*) – detașamente de elită polițienești ale partidului nazist, bastionul statului totalitar. A fost numit și „Ordenul negru”.

SA (germ.: *Sturmabteilung*) – detașamente de asalt, uniuni semimilitare ale partidului nazist, unealtă de răfuială fizică cu adversarii regimului nazist.

Represiuni politice în regimurile dictatoriale

Serghei Kirov
(1886–1934)

S-a născut în Urjum, regiunea Viatka. Activist bolșevic, participant la lovitură de stat din octombrie 1917. A ocupat posturi importante de stat și de partid, din 1926 fiind în fruntea organizației bolșevice din regiunea Leningrad. A fost devotat cauzei comuniste, s-a bucurat de popularitate în rândul oamenilor simpli, dar și în cel al unor oponenți ai dictatorului Stalin, ceea ce i-a și determinat soarta tragică.

Viața politică internă în URSS. Gulagurile. Marea teroare (1937–1939)

Era foarte greu să opui rezistență regimului bolșevic, iar de multe ori – practic era imposibil. Cei care se încumetau să facă acest lucru erau supuși represiunilor.

În 1934 și-a desfășurat lucrările Congresul al XVII-lea al bolșevicilor. Când au fost aleși membrii Comitetului Central, S. Kirov a acumulat mai multe voturi decât I. Stalin. Din cei 1966 de delegați ai Congresului, 1108 au fost executați în următorii trei ani. Dintre cei 139 de membri ai Comitetului Central, aleși la acel congres, doar 40 au rămas în viață.

Dar I. Stalin nu s-a putut împăca cu gândul că există un alt activist bolșevic ce se bucură de o autoritate mai mare. La 1 decembrie 1934, S. Kirov a fost împușcat din spate. Istoricii au constatat că asasinarea a fost inspirată de I. Stalin.

Dictatorul de la Kremlin a folosit acest sîngeros prilej pentru declanșarea unor noi represiuni și întărirea puterii personale, absolute.

Imediat după omorîrea lui S. Kirov au fost executate 114 persoane; apoi au fost împușcați Nikolaev, asasinul lui Kirov, și prietenii lui; au urmat arestarea și închiderea tuturor adeptilor lui G. Zinoviev și L. Kamenev (cca 300 de persoane), deportarea în masă a zeci de mii de cetățeni din Leningrad.

I. Stalin a creat în stat și în partid o atmosferă de incertitudine și nesigurantă. NKVD-ul (Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del – Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne), constituit în 1934, a devenit „o justiție în sine”. Arestările arbitrare și execuțiile sumare au devenit o regulă.

După masacrele din 1934–1935, Stalin devine stăpîn absolut al partidului bolșevic. S-ar părea că I. Stalin ar fi trebuit să curme curgerea sîngelui nevinovat. Însă n-a fost să fie. În anii 1936–1939, URSS a fost cuprinsă de „marea epurare”: „o teroare care a afectat progresiv întreaga populație și al cărei dramatism a culminat prin spectacolul proceselor publice ale foștilor colegi bolșevici ai lui Stalin. Eroii de altădată ai revoluției din 1917 și ai războiului civil au fost arestați, judecați și executați ca dușmani ai statului”.

În 1936, Comitetul Central al partidului bolșevic a trimis o scrisoare secretă organizațiilor locale. În scrisoare se afirma că în cadrul partidului există o conspirație troțkistă. Activiștii de partid au fost chemați să demaște agenții secrete.

În procesele publice, intentate liderilor suspecți ai partidului (Kamenev, Zinoviev etc.), aceștia, fiind supuși unor groaznice torturi fizice și presiuni psihice, recunoșteau că sînt vinovați de crime, pe care în realitate nu le-au comis. Dacă liderii cei mai importanți recunoșteau că sînt vinovați de ceea ce nu au făcut, cum trebuia atunci să se comporte cei de rînd?

Belomor kanal – Canalul Marea Albă–Marea Baltică – un șantier feroce în care și-au găsit moartea zeci de mii de deținuți în perioada 1932–1933. Inaugurat cu mare pompă de către I. Stalin și acoliții săi, canalul s-a dovedit neutilizabil. (Fotografie din: *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, București, 1988).

Mareșalul Mihail Tuhacevski
(1893–1937)

S-a născut într-o familie de militari de carieră. A luptat pe fronturile Primului Război Mondial. În 1918 s-a înrolat în Armata Roșie, a participat la războiul civil, luptând împotriva lui Kolceak și Denikin, dar și la represalii împotriva țăranilor din Tambov și marinarilor din Kronstadt, care s-au pronunțat deschis „Pentru soviete, dar fără bolșevici”. Din 1934 a fost vicecomisar al apărării, intrând deseori în conflicte pe probleme de construcție militară cu K. Vorosilov, comisar al apărării.

Telegrama lui Vladimir Ilici Lenin, din 10 august 1918, către Comitetul Executiv al Sovietului din Penza

Tovarăși! Răzmerița culacilor în cele cinci raioane ale voastre trebuie strivită fără milă. Interesele întregii revoluții o cer, căci „lupta finală” cu culacii a început pretutindeni. Trebuie să dăm un exemplu.

1) Spînzurați (și spun spînzurați, în așa fel încît oamenii să vadă) nu mai puțin de 100 de culaci, bogățani, băutori de sînge cunoscuți.

2) Publicați-le numele.

3) Confiscați-le toate grînele.

4) Identificați ostaticii așa cum v-am indicat în telegrama noastră de ieri. Faceți aceasta în așa fel încît în sute de locuri, unul după altul, oamenii să vadă, să tremure, să știe și să spună: îi omoară și vor continua să-i omoare pe culacii însetați de sînge.

(...) Al dumneavoastră, Lenin.

Cartea neagră a comunismului, p. 71

• Comentări documentul de mai sus.

În 1937–1938, le-a venit rîndul lui Buharin, Rîkov, Tomski, Sokolnikov ș.a., învinuiți pe nedrept de „troțkism”, de spionaj în favoarea Germaniei naziste, de conspirație pentru uciderea lui Stalin etc. Nikolai Buharin și alți colegi de-ai săi au fost împușcați. Ironia sorții: el a fost principalul autor al Constituției URSS din 1936, pe care Stalin o numea „cea mai democratică din lume”. Constituția stalinistă proclama drepturile civice fundamentale, ca libertatea de exprimare, de întrunire și credință etc. Adevăratul caracter al constituției staliniste nu consta în ceea ce stipula, ci în ceea ce evita să spună. Rolul partidului nu era menționat; atribuțiile acestuia nu erau definite și deci nu erau limitate, el rămînînd instrumentul prin intermediul căruia Stalin exercita controlul absolut asupra URSS.

Masacrul stalinist nu s-a limitat doar la membrii de partid, ci s-a extins și asupra altor categorii sociale, inclusiv asupra armatei. I. Stalin nu putea permite ca armata să păstreze o cît de mică independență – și aceasta trebuia aservită. În mai 1937 s-a anunțat că în cadrul Armatei Roșii ar fi existat o „conspirație gigantică”. Mareșalul Tuhacevski și încă șapte generali, „eroi ai războiului civil”, au fost arestați. În iunie același an, toți au fost împușcați.

Executarea lui Tuhacevski a constituit semnalul pentru începerea vîrșărilor de sînge din Armata Roșie. 75 din cei 80 de membri ai Consiliului Militar Suprem au fost executați; 14 din 16 comandanți de armată și circa 2/3 din cei 280 de comandanți de divizie au fost schimbați; jumătate dintre membrii corpului de ofițeri, 35 000 în total, au fost ori întemnițați, ori împușcați. În anumite unități militare, supuse unor epurări drastice, ofițerii erau duși la execuție cu camioanele. În cadrul flotei militare, toți amiralii activi au fost împușcați și mii de ofițeri de marină au fost închiși în lagăre de muncă.

Armata Roșie a fost, de fapt, decapitată. Teroarea stalinistă a cuprins toate regiunile URSS și toate păturile sociale. Scopul terorii – a pune totul sub controlul personal al lui Stalin. Procese asemănătoare celor de la Moscova s-au desfășurat în toate republicile unionale.

Nu s-au salvat de teroare nici chiar comuniștii străini, aflați în URSS. De exemplu, Bela Kun, liderul revoluției comuniste din Ungaria din 1919, a fost condamnat și împușcat în 1936. 1/18 din numărul populației a fost arestată în timpul epurărilor staliniste. Aproape toate familiile din URSS au suferit pierderea a cel puțin unui membru căzut victimă terorii. S-a ajuns pînă la aceea că soția lui M. Kalinin, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, a fost condamnată la ani grei de pușcărie pe baza unor învinuiri neîntemeiate.

Populația URSS era dezorientată. Frica a distrus valorile umane.

Conform unor estimări, în 1934 au fost arestate și executate un milion de persoane. Pînă în 1937, 17–18 milioane de oameni au fost transportați în lagăre de muncă, dintre care 10 milioane au murit acolo. Pînă în 1939, 5–10 milioane de persoane au fost reprimite, dintre care un milion au fost împușcate și circa 1–2 milioane au murit în lagăre.

Aceasta este adevărata față a comunismului bolșevic.

• Pentru a realiza ideile comunismului, bolșevicii au practicat înfometarea populației. V. Lenin a fost preocupat de problema menținerii puterii acaparate cu forța. Concluzia la care a ajuns a fost următoarea: pentru a

Andrei Aleksandrovici Jdanov
(1896–1948)

Născut în Mariupol, A. Jdanov s-a încadrat de tânăr în activitatea partidului bolșevic. A participat la lovitura de stat din octombrie 1917, la războiul civil din Rusia. A îndeplinit diverse funcții de partid și de stat. În anii războiului germano-sovietic a participat la organizarea apărării orașului Leningrad. A fost unul dintre întemeietorii Kominformului – instrument al războiului rece.

Cifre și fapte

Regimul nazist a asasinat peste 50 000 de germani, cca 6 mil. de evrei și un număr necunoscut de persoane aparținând diverselor etnii, dar, probabil, de ordinul milioane, din teritoriile ocupate de Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Crimele comuniștilor din întreaga lume, în tot secolul XX, au ajuns la cote înspăimântătoare: URSS – 20 mil. de morți; China – 65 mil.; Vietnam – 1 mil.; Coreea de Nord – 2 mil.; Cambodgia – 2 mil.; Europa Centrală și Răsăriteană – 1 mil. Comuniștii din URSS, chiar dacă nu și-au propus, precum regimul nazist, exterminarea unor populații, au deportat masiv anumite grupuri etnice. Acesta este cazul tătarilor, al cecenilor, al germanilor după cel de-al Doilea Război Mondial...

• Comentați cifrele de mai sus.

domina în Rusia, bolșevicii trebuie să instaureze „monopolul asupra pîinii”, adică asupra produselor alimentare.

Foamea ce a cuprins regiuni întregi a fost și un rezultat al politicii bolșevice în agricultură. În 1932–1933 au suferit de foamete locuitorii regiunilor din Ucraina, Caucazul de Nord, Volga, Don ș.a.

În august 1932, bolșevicii au adoptat legea cu privire la apărarea proprietății socialiste, intrată în istorie ca „Legea celor trei spine de grâu”. Pentru adunarea spicelor de grâu după cosit, oamenii puteau fi împușcați sau condamnați la 10 ani de pușcărie, cu confiscarea averii. Numai în cinci luni (1932) au fost condamnați 55 mii de oameni, inclusiv la împușcare – 2,1 de mii. Între condamnați au fost foarte multe femei. În 1932–1933 au fost nimiciți 11 milioane de oameni.

• Represiunile politice în URSS n-au încetat nici după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

În august 1946 a început ofensiva regimului stalinist asupra intelectualității. Printr-o decizie a Comitetului Central bolșevic erau criticate sever revistele ce apăreau la Leningrad: „Zvezda” („Steaua”) și „Leningrad”. Redacțiile revistelor au fost învinuite că ar fi publicat materiale „apolitice” și „dăunătoare ideologic”. Inițiatorul și animatorul acestei campanii a fost A. Jdanov, care s-a întâlnit personal cu literații din Leningrad și a supus criticii mai multe opere literare, între care și pe cele semnate de scriitorul satiric Mihail Zoșcenko și de poeta Anna Ahmatova. M. Zoșcenko a fost acuzat că în cartea sa „Aventurile unei maimuțe” ar fi insistat că animalele din grădina zoologică trăiesc mai bine decât oamenii în URSS. M. Zoșcenko și A. Ahmatova au fost excluși din Uniunea Scriitorilor.

În continuare, Jdanov a atacat regizorii din cinematografie și teatru; în 1947–1948 au fost luați „în furci” compozitorii, între care S. Prokofiev și D. Șostakovici, pentru că aceștia nu au consacrat nicio compoziție aniversării a 30-a a revoluției bolșevice.

Scopul ofensivei lui Jdanov asupra intelectualității sovietice a fost de a o supune total, de a o pune în serviciul partidului bolșevic și al statului totalitar.

• Este vorba despre o campanie organizată de Stalin în ultimii săi ani de viață împotriva evreilor.

În timpul războiului s-a constituit Comitetul evreiesc antifascist, aprobat de Stalin, comitet care asigura susținerea internațională a URSS, în special din partea SUA. În noiembrie 1946 însă, M. Suslov l-a informat pe Stalin că acest comitet ar fi preocupat de o „activitate dăunătoare”. Astfel s-a început prigonirea evreilor, punctul culminant fiind atins la începutul anului 1953, prin așa-numitul „proces al medicilor”. În timpul acestei campanii antisemite, Comitetul evreiesc antifascist a fost dizolvat, iar președintele Solomon Losovski a fost arestat și împușcat. Printre cei arestați a fost și Polina, soția lui V. Molotov, evreică, deportată în lagărele de exterminare din Asia Mijlocie.

• Conform opiniei unor specialiști, între 1944 și 1946 autoritățile comuniste au transportat în lagăre de muncă forțată zece milioane de oameni – prizonieri sovietici de război și oameni aflați sub ocupația germană; cinci sau șase milioane dintre aceștia au murit în captivitate.

Crestomație

Scrisoarea lui L. Beria, comisar al poporului pentru Afacerile Interne, către Stalin, 5 martie 1940, strict secret

Tovarășului Stalin.

Un mare număr de foști ofițeri din armata poloneză, foști funcționari ai poliției și ai serviciilor de informații poloneze, membri ai partidelor naționaliste contrarevoluționare, membri recunoscuți ai organizațiilor contrarevoluționare din opoziție, transfugi și alții, toți dușmani neîmpăcați ai puterii sovietice, plini de ură față de sistemul sovietic, sînt în prezent deținuți în lagărele de prizonieri de război ale NKVD din URSS și în închisorile aflate în regiunile occidentale ale Ucrainei și Bielorusiei.

Ofițerii din armată și poliție, prizonieri în lagăre, caută să-și continue activitățile contrarevoluționare și întrețin agitația antisovietică. Fiecare dintre ei așteaptă să fie eliberat, pentru a participa activ la lupta împotriva puterii sovietice...

Dat fiind că toți acești indivizi sînt dușmani înverșunați și neîmpăcați ai puterii sovietice, NKVD al URSS consideră necesare următoarele măsuri:

1. NKVD al URSS va asigura judecata, în cadrul unor tribunale speciale, a următorilor:

a) 14 700 de foști ofițeri, funcționari, moșieri, agenți de poliție, agenți de informații, jandarmi, coloniști din regiunile de graniță și gardieni de închisoare deținuți în lagărele de prizonieri;

b) de asemenea, cei 11 000 de membri ai unor organizații contrarevoluționare de spioni și sabotori, foști moșieri, proprietari de fabrici, foștii ofițeri ai armatei poloneze, funcționarii și transfugii care au fost arestați și sînt deținuți în închisorile din regiunile occidentale ale Ucrainei și Bielorusiei, ÎN VEDEREA APLICĂRII PEDEPSEI SUPREME: MOARTEA PRIN ÎMPUȘCARE.

2. Cercetarea dosarelor individuale se va face fără prezentarea deținuților și fără act de acuzare; concluziile anchetei și sentința definitivă vor fi prezentate după cum urmează:

a) sub formă de adeverințe eliberate de Direcția pentru problemele prizonierilor de război a NKVD al URSS, pentru cei deținuți în lagărele de prizonieri de război,

b) sub formă de adeverințe eliberate de NKVD al RSS Ucrainene și de NKVD al RSS Bielorusie, pentru celelalte persoane arestate.

3. Dosarele vor fi examinate, iar sentințele pronunțate de un tribunal format din trei persoane, tovarășii Merkulov, Kobulov și Baștalov.

- Citiți literatură adăugătoare referitoare la problema poloneză în anii celui de-al Doilea Război Mondial.
- Comentați documentul de mai sus.

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Comentați ideile stalinismului.
2. Alcătuiți un eseu cu titlul „Dictatorul de la Kremlin”.
3. Selectați din surse suplimentare informații despre personalitățile politice care au fost reprimare de regimul stalinist. Comentați cauzele acestor represiuni.
4. Explicați legătura dintre cele două fenomene: menținerea puterii și foametea.
5. Descrieți efectele represiunilor politice asupra intelectualității din URSS.
6. Găsiți tangențe între regimul politic din China și cel din URSS.
7. Comparați personalitatea I. Stalin cu cea a lui Mao Zedong.
8. Apreciați obiectivele acțiunilor represive ale regimurilor dictatoriale.
9. Precizați efectele regimurilor dictatoriale asupra societății.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Represiune – reprimare prin violență a unei acțiuni de opoziție, de revoltă.

NKVD – (Narodnii Komissariat Vnutrennih Del) – Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne.

Troțkism – în concepția bolșevicilor – curent politico-ideologic ostil marxism-leninismului, curent ce-și camuflează esența prin fraze de „stînga”. Adepții troțkismului au fost învinuiți pentru că s-au împotrivit „teoriei” privind revoluția socialistă, au negat posibilitatea victoriei revoluției într-o singură țară.

Comuniștii sovietici considerau că în 1926 adepții troțkismului s-au unit într-un bloc troțkist-zinovievist cu scopul sciziei PC(b) din URSS. În 1927, conducerea bolșevică a declarat că apartenența la troțkism este incompatibilă cu aflarea în PC(b) din URSS. S-a considerat că în URSS, începînd din 1928, curentul troțkist a încetat să existe.

A învăța democrația, a-i reanima, dacă este cu puțință, crezurile, a-i purifica moravurile, a-i reglementa mișcările, a înlocui, puțin câte puțin, lipsa ei de experiență cu știința treburilor publice, instinctele ei carbe cu cunoașterea adevăratelor interese, a adapta guvernarea ei timpurilor și locurilor, a modifica această guvernare în funcție de împrejurări și oameni: iată cea dintâi îndatorire impusă în zilele noastre celor aflați la cîrma puterii.

Alexis de Tocqueville

Modul nostru de a utiliza termenii *democrație* și *guvernare democratică* creează cea mai mare confuzie. Dacă termenii nu sînt definiți în mod clar și dacă nu convenim asupra lor, oamenii vor trăi într-o inevitabilă confuzie a ideilor, favorabilă demagogilor și despoților.

Alexis de Tocqueville

Dintre condițiile democrației, cea mai puțin amintită este aceea că ideile greșite despre democrație fac ca democrația să funcționeze greșit.

Giovanni Sartori

(Democrația burgheză – A.P.)
...este îngustă, ciuntită, falsă, fățarnică, un rai pentru cei bogați, o capcană și o minciună pentru exploatați, pentru săraci.

Vladimir Lenin

• **Meditați și exprimați-vă opinia cu privire la valorile autentice ale democrației. Care sînt părțile ei slabe?**

• Democrația (puterea poporului), înțeleasă ca formă de orînduire politică, bazată pe recunoașterea principiilor suveranității poporului, a libertății și egalității cetățenilor, a fost materializată în mod diferit în țări diferite. Democrația veritabilă, autentică presupune eligibilitatea principalelor organe ale puterii de stat, prezența și funcționarea reală a drepturilor și libertăților politice ale cetățenilor, a condițiilor pentru realizarea lor. Specialiștii în domeniul științelor politice disting instituții ale democrației reprezentative (așezăminte electivă – parlamente etc.) și ale democrației nemijlocite (referendumuri – discutarea de către popor a unor probleme fundamentale ale societății sau ale statului, activitatea organelor obștești).

Dreptul la vot este unul din drepturile fundamentale ale omului într-o societate liberă și democratică, este dreptul fiecărui cetățean de a alege bărbații și femeile care îi vor reprezenta interesele la toate nivelurile de guvernare. Prin înregistrarea ca alegător și participarea la vot, cetățeanul își exercită, de fapt, dreptul de a alege.

Votul fiecărei persoane este important. Prin vot, cetățeanul își exprimă opiniile asupra modului în care dorește ca lucrurile să se schimbe sau să rămînă neschimbate. Prin expresia *votarea înseamnă putere* se subînțelege că grupul care nu votează poate fi ignorat. Chiar și numai un singur vot poate schimba rezultatul. Acest vot poate fi al oricui.

Pentru a se sublinia importanța votării în SUA și puterea unui singur vot, se dau următoarele două exemple:

1. Andrew Johnson, republican, cel de-al 17-lea președinte al SUA, a fost singurul președinte pus sub acuzare de Camera Reprezentanților, dar a fost achitat în Senat, la 26 mai 1868, datorită unui singur vot.

2. În timpul administrației Johnson, la 30 martie 1867, a fost cumpărată Alaska de la Rusia pentru suma de 7 200 000 de dolari, în urma unei majorități de un vot.

• Unii autori numesc societățile democratice constituțional-pluraliste (R. Aron). Analizii sistemelor politice examinează în primul rînd legile fundamentale ale statelor (constituțiile). Există constituții de tip prezidențial și de tip parlamentar. Drept modele pot fi luate Constituția SUA și cea a Marii Britanii.

• În SUA președintele țării este ales prin vot universal la două nivele: cetățenii cu drept de vot aleg electorii prezidențiali care, la rîndul lor, aleg președintele. În cazul în care cei doi pretendenți la postul de președinte al SUA au un număr egal de voturi Camera Reprezentanților are înputernicirea să aleagă președintele. Președintele SUA își exercită autoritatea cu acordul Camerei Reprezentanților și Senatului. Președintele american numește și destituie miniștrii.

• În Marea Britanie partidul care are majoritatea în Camera Comunelor formează guvernul. Executivul Marii Britanii se sprijină pe majoritatea deputaților.

Lecție despre Constituție (fragment)

...Carta (Constituția Italiei – A.P.) se prezintă ca două mari table de legi. În una din ele se află înscrise principiile care reprezintă valorile umane și sînt consemnate acele drepturi care sînt absolut inviolabile...

În cealaltă sînt prezentate instituțiile prin intermediul cărora aceste principii se transformă din vorbă în realitate pentru popor. Instituțiile democratice au datoria de a tutela acele principii, de a le transforma în fapte, pentru fiecare în condiții optime, de a le reafirma, în situația în care aceste principii ar fi neglijate, încălcate sau diminuate. Tabla a doua reglementează: parlamentul, guvernul, magistratura, Curtea Constituțională, împărțirea administrativă a țării în comune, provincii și regiuni; toate acestea pot fi analizate în scopul îmbunătățirii și actualizării.

Cît privește prima parte, nu cred că există în lume o Cartă mai completă și mai umană, care însă nu este suficient prezentată și cunoscută de poporul italian, aceasta fiind vina unor medii care afirmă că ar crede în Cartă și că ar fi culte și instruite.

Oscar Luigi Scalfaro,
Președinte al Italiei

• **Examinați legătura între libertățile democratice proclamate de Constituție și modul de asigurare a lor.**

• **Demonstrați că „democrațiile populare” proclamate în statele din estul Europei erau o profanare a adevăratei democrații.**

Cele două sisteme politice presupun existența a două partide puternice, capabile să guverneze țara. Partidele politice din SUA se deosebesc de cele britanice. Cele două partide britanice – Laburist și Conservator – sînt disciplinate: deputații laburiști sînt obligați să voteze pentru guvernul laburist. În sistemul american partidele nu sînt disciplinate: președintele SUA guvernează în mod normal cu ajutorul unei majorități a partidului său și cu cel al unei majorități care aparține partidului de opoziție. Așa cum subliniază R. Aron, în primul caz disciplina ține de regula morală, în celălalt caz – regula morală este ca parlamentul să voteze potrivit propriei sale conștiințe și nu în conformitate cu imperatiile partidului.

În ambele cazuri funcționează real separarea puterilor. În SUA președintele este ales altfel decît deținătorii puterii legislative, iar funcționarea regimului impune cooperarea dintre președinte și Congres. Sistemul britanic impune, la rîndul său, o cooperare permanentă între guvern și Camera Comunelor. În ambele sisteme puterea este limitată datorită împărțirii sale între instanțe multiple. Președintele SUA dispune de o putere foarte mare, dar în limitele prevederilor Constituției. Cele două sisteme politice funcționează în așa fel ca să poată fi luate decizii. Un regim constituțional, subliniază R. Aron, are drept obiectiv limitarea puterii, nu paralizarea ei. În sistemul britanic, guvernul se sprijină pe o majoritate parlamentară care, în mod normal, va aproba propunerile și acțiunile sale, pînă la momentul în care această majoritate va fi atît de indignată încît primul-ministru va fi înlăturat de la putere de propriul său partid. În cele două țări puterea judecătorească este independentă, iar cetățeanul are suficiente mijloace să se apere împotriva abuzurilor administrației sau ale guvernului.

Sistemul politic britanic asigură o mare stabilitate puterii executive, legea electorală este simplă și nu s-a schimbat de la crearea sa. Există un singur tur de scrutin, iar candidatul care obține cele mai multe voturi este ales.

• În perioada de după 1944, într-un șir de state din Europa de Est, aflate sub control sovietic, s-a instituit o formă a sistemului politic numită democrație populară. Acest regim a constituit un paravan pentru întărirea partidelor comuniste din țările respective și trecerea acestora la realizarea programelor lor politice: naționalizarea întreprinderilor, băncilor, pămîntului, a principalelor mijloace de transport, imobilelor etc. A fost o democrație „populară” falsă.

• Propaganda comunistă a promovat ideea falsă că tipul superior al democrației îl reprezintă democrația socialistă. „În socialism, afirmă unii autori, masele de oameni ai muncii se înalță, pentru prima dată în istoria societăților civilizate, pînă la participarea independentă nu numai la votare și alegeri, dar și la activitatea de conducere.” În socialism, democrația era doar proclamată, în realitate ea lipsea cu desăvîrșire.

Crestomație

Istoricul francez Raymond Aron despre patru aspecte principale utilizate la descrierea regimurilor constituțional-pluraliste:

1. Trebuie să analizăm sistemul politic ca sistem social particular, de la alegere până la deciziile luate de guvern, trecând prin structura partidelor, funcționarea adunărilor și alegerea miniștrilor.
2. Punem în relație sistemul politic cu ceea ce am putea numi infrastructura socială. Exercițarea puterii sau luarea deciziilor depinde de grupurile sociale, de interesele lor, de calitățile lor, de ambițiile lor, de posibilul acord în anumite privințe și de permanenta lor competiție.
3. Este bine să analizăm administrația sau burocrația, aceasta fiind în același timp agent de execuție a deciziilor luate de guvernanți și o instanță indispensabilă funcționării activităților private.
4. Trebuie, în fine, să studiem ceea ce aș numi, în lipsa unui termen mai potrivit, mediu istoric al sistemului politic. Într-adevăr, fiecare sistem politic este influențat, dacă nu chiar determinat, de un conglomerat de tradiții, de valori, de moduri de a gândi și de a acționa, caracteristice fiecărei țări.

• Comentați cele patru aspecte principale, utilizate de istoricul francez la descrierea regimurilor constituțional-pluraliste.

„O uniune mai deplină”

Constituția s-a menținut în vigoare, desigur, pe o perioadă de timp mult mai îndelungată, oferind un model de guvernare republicană ale cărei trăsături au mai fost imitate în repetate rânduri și de alte națiuni de-a lungul timpului. Ceea ce dă însă constituției americane caracterul ei distinctiv rezidă nu în prevederile pe care le conține, ci în remarcabila ei adecvare la „genul național” specific asupra căruia guvernează. Constituția nu a fost nicio abstracțiune rece, niciun „mecanism autopropulsat”, cum avea să afirme mai târziu poetul James Russell Lowell. Ea a creat, în schimb, un sistem de guvernare flexibil, pe care președinții, legiuitorii, judecătorii și poporul l-au putut modela pentru a-l face să corespundă atât naturii umane coruptibile, cât și condițiilor sociale, economice și politice în continuă transformare. În acest sens, în 1787, patriarhii națiunii americane au creat nu numai „o uniune mai deplină”; ei au fost artizanii unei structuri de guvernare a cărei elasticitate a permis generațiilor de mai târziu să își desăvârșească experiența în domeniul formei de guvernământ republicane.

G.B. Tindall, D.E. Shi, *America. O istorie narativă*, vol. I, București, 1996, p. 187

• Cum credeți, de ce Constituția SUA n-a suferit modificări pe parcursul anilor, de la aprobare până în prezent? Ce demonstrează acest fapt?

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Care sînt trăsăturile principale ce demonstrează autenticitatea democrației? Dați exemple de existență a democrației și de lipsă a ei.
2. Dreptul de vot este considerat, pe bună dreptate, unul fundamental. Cetățenii cu drept de vot au libera alegere să voteze sau nu. Demonstrați că neparticiparea la scrutine impune societății guvernări nedorite.
3. La exemplele din manual, privitoare la însemnătatea unui vot, dați alte pilde, depistate în literatura istorică.
4. Din literatură, expuneți exemple cînd majoritatea parlamentară britanică l-a înlocuit pe propriul prim-ministru.
5. Explicați sensul formulei referitoare la societățile democratice, lansată de iluministul francez Montesquieu: „puterea oprește puterea”.
6. Demonstrați că regimul instaurat de sovietici în țările Europei de Est după cel de-al Doilea Război Mondial, numit „democrație populară”, a fost, de fapt, dictatura unui singur partid, susținut din afară.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Sistem politic** (sistem de instituții) – așezăminte de stat, partide politice, asociații obștești – și de norme, în cadrul cărora are loc viața politică a societății și se exercită puterea de stat. Caracterul sistemului politic al societății depinde de bazele ei social-economice.
- Dictat** – constrîngere cu ajutorul presiunii politice și economice; în relațiile internaționale – politica de impunere de către un stat unui alt stat, în pofida voinței acestuia, a unor tratate, acorduri inegale pentru îndeplinirea lor necondiționată și amenințările cu război.
- Democrație populară** – în istoriografia comunistă – formă a sistemului politic al societății, statornicită într-o serie de țări din Europa și Asia în urma transformărilor comuniste din deceniul al cincilea al secolului XX.
- Cartă** – act ce stă la baza organizării și funcționării unei organizații internaționale; manifest ce cuprinde revendicările unei organizații politice, sociale etc.

Relațiile sociale. Modul de viață

- SARCINI:**
- Identificați și enumerați factorii care influențează modul de viață.
 - Determinați raportul dintre noțiunile „mod de viață” și „grad de civilizație”.

1. SOCIETĂȚILE POSTINDUSTRIALE. MODUL DE VIAȚĂ

Sală de curs

Între 1960 și 1980, în statele Europei cu un sistem de învățământ avansat, numărul studenților s-a triplat sau chiar a crescut de patru ori; în Germania Federală, Finlanda, Islanda, Suedia și Italia – de la cinci la șapte ori; în Spania și Norvegia – de la șapte la nouă ori.

• Despre ce fenomen este vorba în textul de mai sus? Care sînt urmările lui?

• Găsiți independent datele statistice cu referire la învățămîntul din Republica Moldova din anii 1991–2005. Urmăriți cum a evoluat sistemul de învățămînt superior și numărul studenților. Explicați motivele aflului de studenți în Republica Moldova și în Occident.

• Noțiunea „societate postindustrială” a fost lansată de Daniel Bell în anul 1962, în cadrul Conferinței de la Boston (SUA), consacrată problemelor legate de noile schimbări sociale și tehnologice. În 1964, el a publicat prima lucrare conceptuală pe acest subiect, care a fost ulterior dezvoltat în operele istoricilor, politologilor și sociologilor Z. Brzezinski, R. Dahrendorf, V.R. Fuchs, O.D. Duncan, A. Tourain etc.

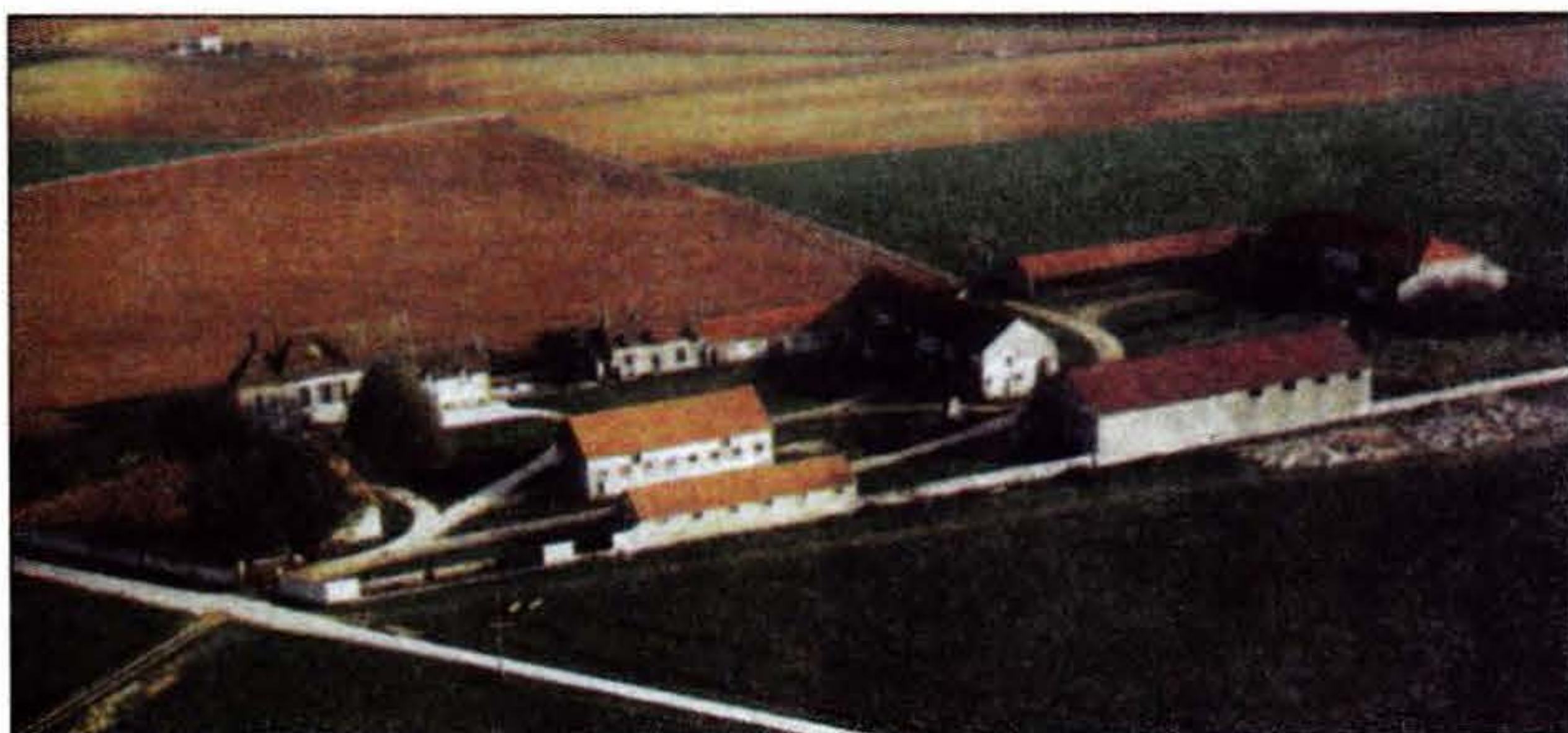
Daniel Bell a evidențiat cinci trăsături specifice societăților postindustriale: a) dezvoltarea economiei serviciilor; b) predominanța specialiștilor și tehnicienilor calificați; c) importanța cunoașterii teoretice ca sursă de inovație și de elaborare politică în societate;

d) crearea unei noi tehnologii intelectuale; e) posibilitatea unei creșteri tehnologice autonome.

Dezvoltarea spectaculoasă a economiei statelor Europei Occidentale și a Japoniei după cel de-al Doilea Război Mondial, numită de unii specialiști „miracol economic”, performanțele revoluției tehnico-științifice, implementate în SUA, Europa Occidentală și în Japonia, au modificat esențial structura societăților tradiționale și modul de viață. Actualmente, după 25–30 de ani de ascensiune economică, numiți de istorici „ani de aur”, a devenit clar că nu toate caracteristicile date societăților postindustriale de către americanul D. Bell în 1962 s-au confirmat întru totul la începutul și la mijlocul anilor '70.

• O trăsătură specifică societății postindustriale este extinderea fără precedent a învățămîntului general și a celui special, mărirea considerabilă a ponderii muncii intelectuale. Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, Germania, Franța și Marea Britanie – țări cu cel mai dezvoltat sistem de învățămînt, a căror populație era de 150 mil. – nu aveau decît 150 000 de studenți, care alcătuiau 0,1% din totalul populației lor. La sfîrșitul anilor '80, în Franța, Germania Federală, Italia, Spania și alte state numărul studenților era de milioane. Același fenomen se observă în Mexic, Brazilia, India, Filipine, nemaivorbind de SUA sau Japonia.

• O altă trăsătură specifică societăților postindustriale este dispariția vizibilă a țărănimii. În Japonia, de pildă, numărul fermierilor a scăzut de la 52,4% din populație în 1947 la 9% în 1985. Fenomenul respectiv a fost caracteristic nu numai statelor puternic industrializate, ci și unor țări

O fermă agricolă modernă
(Franța)

În ultimii patruzeci de ani, Modena (oraș în Italia, 180 000 de locuitori în 1998 – A.P.) a trăit cu adevărat marele salt înainte. Era dintre unificarea Italiei și momentul acela a fost o lungă eră de așteptare sau de modificări lente și intermitente, după care transformarea s-a accelerat pînă la viteza fulgerului. Oamenii au ajuns să se bucure acum de un nivel de viață care înainte era rezervat unei elite foarte restrînse la număr.

E. Hobsbawm, *O istorie a secolului XX...*, p. 271

• Numiți factorii ce au determinat modernizarea accelerată a localităților din vestul Europei.

Singapore. Asamblarea calculatoarelor

din America Latină, Africa, Asia. De exemplu, în Brazilia și Mexic, între anii 1960 și 1980, precum și în Columbia, între 1951 și 1973, numărul țăranilor s-a redus de două ori. În doar treizeci de ani postbelici, numărul agricultorilor din Algeria s-a redus de la 75% din populație la doar 20%, iar în Tunisia – de la 68% la 23%. A rămas doar o singură fortăreață țărănească, situată la confluența Europei și Orientului Mijlociu. Este vorba de Turcia, unde țăranimea, deși s-a redus la mijlocul anilor '80, rămîne încă majoritară.

Calitatea vieții fermierilor din statele occidentale s-a apropiat mult de cea a orășenilor. Fermele de creștere a vitelor sînt automatizate: roboții mulg vacile, iar computerele calculează parametrii laptelui. Există o amplă rețea de întreținere a tehnicii agricole care, la rîndul ei, devine tot mai performantă: aer condiționat și computer în cabina combinei etc. Mulți fermieri practică și alte activități: turismul rural, de pildă, care devine o sursă suplimentară de venit.

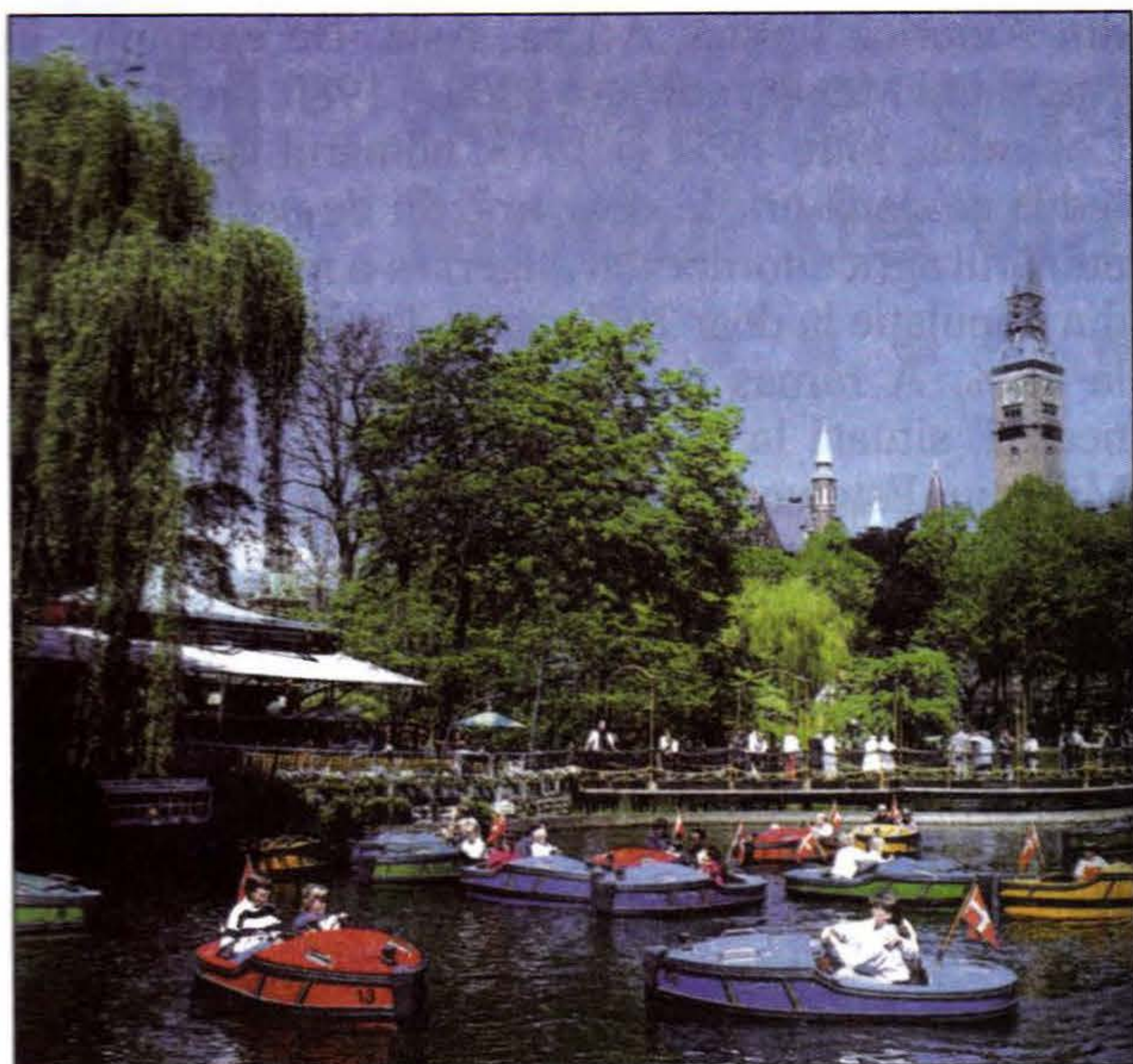
• Procesul depopulării mediului rural se află în raport invers cu cel al urbanizării. La mijlocul anilor '80, 42% din populația globului pămîntesc trăia în orașe. Fenomenul în cauză se observă atît în statele industrializate, cît și în cele în curs de dezvoltare. Astfel, în Asia au apărut orașe gigantice cu mai multe milioane de locuitori (Seul, Teheran, Karachi, Jakarta, Manila, Bangkok etc.).

Deși s-au scris numeroase studii despre micșorarea sau chiar dispariția clasei muncitoare industriale în perioada postindustrială, totuși statisticile demonstrează că aceasta nu numai că s-a menținut destul de stabilă, ci chiar a crescut.

• Totodată, în perioada contemporană, s-au produs mutații esențiale în componența și structura socială ale clasei muncitorilor industriali, care se explică, în mare măsură, prin reformările industriei. Astfel, vechile ramuri industriale, întemeiate încă în secolul al XIX-lea, au dispărut ori s-au transformat în mod radical, cum ar fi mineritul. Ca urmare, numărul minerilor, care, bunăoară, în Marea Britanie era odinioară de sute de mii, chiar de milioane, s-a redus dramatic. În industria oțelului din Statele Unite erau angajați, în anii '80, mai puțini oameni decît în restaurantele McDonald's. În RFG, între anii 1960 și 1984, personalul industriei de textile și al celei de confecții s-a redus cu mai mult de 50%. Muncitorii, în special cei necalificați sau de calificare inferioară, au fost printre primii înlocuiți de noile tehnologii.

Totuși, aceste schimbări structurale nu au afectat numărul muncitorilor industriali pe scară mondială, care chiar a sporit pe seama industrializării fostelor state comuniste, precum și a unora din lumea a treia (Brazilia, Mexic, India, Coreea etc.).

• Societățile postindustriale oferă fiecărui cetățean, tuturor familiilor și categoriilor sociale largi posibilități de a se afirma în cîmpul muncii, de a-și organiza odihna, timpul liber. Bunurile și serviciile la care aveau acces doar elitele sociale sînt azi produse pentru un consum de masă; turismul și călătoriile au devenit, de asemenea, un fenomen

Un colț din parcul Tivoli (Copenhaga) – loc de odihnă preferat de danezi și centru de atracție pentru numeroși turiști

• Folosind literatură adăugătoare și povestirile cunoscuților voștri care au vizitat Italia, Spania sau Danemarca, determinați cauzele ce atrag numeroși turiști în aceste țări europene.

de masă. Dacă pînă la cel de-al Doilea Război Mondial călătoreau anual, în America Centrală sau pe țărmurile Mării Caraibilor, nu mai mult de 150 000 de nord-americani, apoi între 1950 și 1970 numărul acestora a crescut de la trei sute de mii la șapte milioane.

- Anumite țări care dispun de un bogat patrimoniu istoric și cultural au transformat serviciile turistice într-o profitabilă ramură a economiei naționale. Spre exemplu, pe parcursul anului 1994, Italia a fost vizitată de cca 52 milioane de turiști, veniturile din turism constituind cca 28 mil. de dolari. În ansamblu, cifra de afaceri în acest domeniu se ridică la peste 80 miliarde de dolari. În Italia, în sfera de organizare a turismului sînt angajate 8% din totalul populației active, ceea ce reprezintă cel mai înalt indice de pe glob.

- Bunurile personale care pînă la cel de-al Doilea Război Mondial erau obiecte de lux (frigiderul, mașina de spălat, automobilul etc.), în societatea postindustrială au devenit mărfuri de larg consum.

Pînă în anul 1971, în lume existau aproximativ 270 milioane de telefoane, iar peste zece ani numărul acestora practic s-a dublat. Cetățeanul de rînd din țările postindustriale trăia așa cum trăiau cei mai bogați oameni pe timpul părinților săi.

- Practic, fiecare cetățean din țările postindustriale posedă (sau poate procura liber) calculatoare de buzunar cu baterii electrice sau solare, aparate foto sau video de diferite tipuri, computere personale etc.

- S-au dezvoltat vertiginos mijloacele de transport public: metrouri spațioase, trenuri accelerate, avioane supersonice etc.

Astfel, în Europa, rețeaua căilor ferate a cunoscut o modernizare permanentă, fiind electrificată în proporție de 43%. Ponderea cea mai ridicată în acest domeniu revine Elveției (99,5%), iar Grecia se situează la celălalt pol, neavînd căi ferate electrificate. În Suedia, Olanda, Belgia, Norvegia, Italia nivelul de electrificare a căilor ferate a atins 60–80%. Rețeaua feroviară este mai densă în centrul și vestul Europei și mai rară în țările nordice.

Încă la răscrucea secolelor XIX și XX au fost săpate mai multe tunele feroviare: în Alpi – tunelul Simpson, două galerii de cca 19 km; St. Gothard (15 km) ș.a. În 1993 a fost dat în exploatare tunelul construit sub Marea Mîneei („Eurotunelul” cu o lungime de 50,5 km), care leagă continentul cu Marea Britanie.

Un nou impuls în dezvoltarea transportului feroviar este dat de folosirea trenurilor de mare viteză. În 2005 s-a dat în exploatare o rețea feroviară cu trenuri de mare viteză și condiții de confort superioare pentru călători, ce leagă orașele Paris, Bruxelles, Köln, Amsterdam, Londra.

Piața San Marco din Veneția, vizitată anual de sute de mii de turiști din întreaga lume

Puterea Occidentului: dominație și declin

...Singura supraputere rămasă, Statele Unite, împreună cu Marea Britanie și Franța, ia deciziile cruciale în problemele politice și de securitate; Statele Unite, împreună cu Germania și Japonia, iau deciziile cruciale în problemele economice. Occidentul este singura civilizație care are interese substanțiale în orice altă regiune sau civilizație și are abilitatea de a influența politica, economia și securitatea oricărei alte regiuni sau civilizații. Societăți ce aparțin de alte civilizații au nevoie, de obicei, de Occident pentru a-și atinge scopurile și pentru a-și proteja interesele. După cum a rezumat un autor, națiunile occidentale:

- dețin și operează un sistem bancar internațional;
- controlează toate valutele puternice;
- sînt principalul client al lumii;
- procură majoritatea produselor finite din lume;
- domină piețele internaționale de capital;
- exercită o considerabilă influență morală înăuntrul mai multor societăți;
- sînt capabile de intervenții militare masive;
- controlează strîmtorile maritime;
- dirijează cele mai înalte cercetări tehnice și dezvoltarea;
- controlează principalele domenii de vîrf ale învățămîntului tehnic;
- domină accesul în spațiul cosmic;
- domină comunicațiile internaționale;
- domină industria armelor de înaltă tehnologie.

S. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, 1998, p. 115-116

• **Considerați că autorul citat are dreptate? Dacă nu, demonstrați cu argumente.**

Transporturile rutiere au cunoscut o dezvoltare fără precedent în ultimele decenii. În Europa circulă peste 200 milioane de autoturisme și 30 milioane de vehicule comerciale. Rețelele de drumuri sînt permanent modernizate: constructorii edifică autostrăzi confortabile, cu grad ridicat de securitate a circulației; au fost date în exploatare tunele (de pildă, Mont Blanc, de 11,6 km, în Alpi, leagă Franța de Italia etc.). Din sistemul rețelei rutiere fac parte podurile suspendate și liniile ferrycor (pentru transportul peste mare al vehiculelor (în Marea Nordului, Marea Baltică, Marea Adriatică)).

Și transporturile aeriene au avut o dezvoltare spectaculoasă. Cel mai intens este transportul aerian din Europa de Vest și Centrală. Marile orașe au mai multe aeroporturi (Moscova – 4, Parisul – 3, Londra – 2). O serie de aeroporturi au o anumită specializare, evidențiindu-se cele turistice. Traficul de pasageri este foarte ridicat. De pildă, în 1995, prin aerogara Heathrow din Londra au trecut cca 55 milioane de pasageri.

Societatea postindustrială se dezvoltă în condițiile unor profunde procese integraționiste. Mijloacele ultramoderne de comunicare deschid largi perspective intensificării relațiilor economico-comerciale în plan mondial: practic, orice marfă sau materie primă poate fi adusă la consumator din orice zonă a globului.

• O adevărată revoluție s-a produs și în asigurarea populației cu produse alimentare: în supermagazine pot fi procurate cele mai diverse mărfuri, pentru cele mai rafinate gusturi, inclusiv fructe și legume proaspete importate din țări îndepărtate.

Societățile postindustriale au cunoscut și involuții. Astfel, șomajul rămîne o problemă acută, în special în rîndurile femeilor, tinerilor, oamenilor cu calificare redusă sau de peste 45 de ani.

La mijlocul anilor '80 s-a acutizat problema periferiilor marilor orașe: locuitorii ansamblurilor construite în anii '60 (orașele-satelit), erau în căutarea unui trai decent. Societățile postindustriale s-au pomenit cu „noii săraci” – imigranți, șomeri autohtoni de lungă durată etc., excluși din societatea de consum (în Franța, de pildă, în anii '80, numărul lor se ridica la 3 milioane).

Deseori, oamenii politici din statele postcomuniste ale Europei de Est vorbesc despre politica de „orientare spre Europa”, pledează pentru intrarea țărilor lor „în Europa” sau în structurile euroatlantice. Este vorba de ridicarea nivelului de trai al populației țărilor lor la standardele statelor din Europa Occidentală, la asigurările sociale, stabilite acolo, la infrastructură modernă. Statele postcomuniste, care ating performanțele vest-europene pot pretinde la calitatea de membru al diverselor structuri comunitare.

În supermarket

Divergențe de opinii: conceptul „societate postindustrială”

Trăsăturile specifice societăților postindustriale, expuse de Daniel Bell, au fost supuse criticii de către alți oameni de știință. Reproducem mai jos unele opinii față de conceptul societății postindustriale.

(...) Chiar din această enumerare (a trăsăturilor specifice societăților postindustriale – A.P.) se remarcă mistificarea acțiunii contradictorii a RTȘ (revoluției tehnico-științifice) în capitalism, faptul că accelerarea transformării structurilor sociale și sporirea gradului lor de complexitate nu se finalizează într-un ansamblu funcțional armonios, ci într-un conglomerat de elemente total sau parțial blocate, incapabile să se conformeze legilor de funcționare, pentru că aceste legi s-au perimat și au devenit o stavilă autentică în calea progresului. Pe de altă parte, efectele RTȘ sînt tratate prin generalizarea experienței istorice a unui număr redus de state, în afara considerației elementare că există o mare diversitate de tipuri de organizare economică și social-politică, de niveluri de dezvoltare care concretizează diferențiat consecințele și tendințele majore ale revoluției în știință și tehnică. Aprecierea consecințelor progresului tehnico-științific după modelul cum s-a manifestat în țările capitaliste dezvoltate și extrapolarea lor asupra tuturor celorlalte state creează o imagine deformată despre impactul RTȘ în societatea contemporană (...)

Confruntări în gîndirea politică contemporană. Studii critice. Coordonator O. Trăsnea, București, 1982, p. 47

• Studiați și comentați fragmentul de mai sus. Cu ce aserțiuni ale autorului nu sînteți de acord? Argumentați-vă opinia.

Takeshi Nagano, președintele Federației japoneze a Asociațiilor Patronilor, despre societatea contemporană japoneză

... Am reușit să construim o societate ale cărei standarde de viață, condiții de angajare, asigurări sociale, siguranță publică și sisteme de sănătate și asistență medicală sînt invidiate de mulți.

În această societate matură, oamenii caută să aibă mai mult timp pentru ei înșiși și o viață mai confortabilă. Pentru a face aceste aspirații posibile, este important să definești perspectiva, să stabilești prioritățile politice și să faci un efort susținut pentru a aplica politica respectivă.

În termeni concreți, aceasta înseamnă că disparitățile între prețurile interne și cele mondiale trebuie să fie reduse, iar problema locuințelor în marile orașe să fie soluționată. Făcînd din aceste țeluri o prioritate, vom realiza îmbunătățirea condițiilor de viață, pe care oamenii o doresc și care poate impulsiona creșterea internă... Procedînd așa, vom avea o societate mai transparentă și vom lărgi contribuția noastră la comunitatea internațională.

K. și P. Diaconu, *Japonezii despre ei înșiși*, vol. I, București, 1994, p. 156

Turismul în Spania

În 1998, Spania a fost vizitată de 47,7 mil. de turiști, veniturile aduse de aceștia au constituit 27,3 miliarde de dolari (locul 4 în lume). În alți ani Spania era vizitată de 50–60 mil. de turiști, număr care plasa această țară pe primul loc în lume. Predomină turismul cultural-istoric, legat de marea bogăție de monumente istorice, arhitectonice și de artă. Principalele zone sau obiective sînt Andaluzia, cu centrele Granada, Sevilla, Cordoba, partea centrală a Castiliei, cu punctele de atracție Madrid, Escorial, Toledo, Avila etc.

Enciclopedia statelor lumii, București, 2000, p. 442

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Definiți noțiunea „societate postindustrială”.
2. Caracterizați societățile postindustriale.
3. Comparați modul de viață al oamenilor din diferite zone ale globului pămîntesc.
4. Urmăriți cum s-a realizat în economie trecerea centrului de greutate din sfera producției în cea a serviciilor.
5. Arătați consecințele predominării în societate a clasei de tehnicieni și oameni cu înaltă calificare.
6. Stabiliți care este „principiul axial” al societății postindustriale. Argumentați-vă opinia.
7. Realizați un eseu despre țara (țările) în care ați avut prilejul să călătoriți.
8. Explicați noțiunea „oraș-satelit”.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Lumea a treia – noțiune geopolitică ce desemnează ansamblul țărilor slab și mediu dezvoltate – statele decolonizate ale Asiei, Africii și Americii Latine. Nu există unitate culturală, politică sau economică a statelor din lumea a treia. Ultimele decenii ale secolului XX au demonstrat adîncirea decalajului economic între statele lumii a treia.

Revoluție tehnico-științifică (RTȘ) – transformarea calitativă a mijloacelor de producție contemporane, pe baza evoluției științei, într-un mijloc de producție. RTȘ a schimbat caracterul muncii și al producției, ducînd la creșterea rapidă a productivității muncii, a exercitat o înrîurire asupra tuturor laturilor vieții societății. Principalele direcții ale RTȘ au fost: automatizarea producției și aplicarea pe scară largă a mașinilor electronice de calcul, cucerirea cosmosului etc.

2. ȚĂRI BOGATE ȘI ȚĂRI SĂRACE. PROBLEMA DEPĂȘIRII DECALAJULUI „NORD-SUD”

• **Arătați cauzele decalajului social-economic „Nord-Sud”.**

• Statele postindustriale colaborează în domeniul economic. Au obținut succese remarcabile țările membre ale Uniunii Europene, Asociația Nord-Americană a Comerțului Liber (NAFTA), care include Canada, SUA și Mexicul. Statele postindustriale, situate geografic la nord, au un produs național brut ridicat (vezi tabelul) în comparație cu cele mai sărace țări, aflate la sud (Asia, Africa, America Latină).

Țări bogate – țări sărace

Produsul național brut (PNB) pe cap de locuitor (anul 1996)
în zece țări bogate și zece țări sărace* (în dolari)

nr/o.	Țări bogate	PNB	nr/o.	Țări sărace	PNB
1.	Liechtenstein	123 000	1.	Irak	65
2.	Luxemburg	45 360	2.	Republica Democrată Congo	130
3.	Elveția	44 350	3.	Ciad	160
4.	Danemarca	32 100	4.	Burundi	170
5.	RF Germania	28 870	5.	Rwanda	190
6.	SUA	28 020	6.	Niger	200
7.	Belgia	26 440	7.	Nepal	210
8.	Franta	26 270	8.	Vietnam	290
9.	Canada	19 020	9.	India	380
10.	Japonia	40 940	10.	Nicaragua	380

* Tabel alcătuit pe baza datelor din *Enciclopedia statelor lumii*, p. 559–562

• Majoritatea statelor din Asia, Africa și America Latină (multe din ele foste colonii), care și-au obținut independența politică, au fost numite „țări în curs de dezvoltare” (sau „țările lumii a treia”, „a doua lume” fiind statele comuniste din Europa și Asia). Economia acestor țări s-a caracterizat prin înapoiere, monocultură, legături unilaterale cu fostele metropole sau cu anumite state industrializate. Moștenirea colonială, precum și, în unele cazuri, tradițiile patriarhale încă vii, sînt unele din cauzele stagnării economice și sociale a țărilor respective.

• Anumite regimuri dintr-un șir de țări afro-asiatice, fiind susținute de URSS și de alte state comuniste, au naționalizat întreprinderile străine aflate pe teritoriul lor, au colectivizat agricultura și au con-

stituit sectoare de stat în economie. Ca urmare a acestor experimente socialiste, ele figurează astăzi printre cele mai sărace țări din lume.

• În anii '70, liderii statelor în curs de dezvoltare au elaborat o concepție de reorganizare a relațiilor economice internaționale pe bază de echitate și egalitate în drepturi, intitulată „Noua ordine economică internațională” (NOEI). Principiile fundamentale ale NOEI au fost incluse în documentele adoptate la Sesiunile speciale, a VI-a și a VII-a, și la Sesiunea a XXIX-a ale Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (1973–1974), și anume: „Declarația și Programul de acțiuni pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale”, „Carta drepturilor și îndatoririlor statelor în domeniul economiei”, „Dezvoltarea și colaborarea economică internațională”.

• Reprezentanții statelor în curs de dezvoltare au formulat o serie de revendicări avînd drept scop asigurarea următorilor factori de dezvoltare economică:

– instaurarea deplinei suveranități naționale asupra resurselor naturale și asupra tuturor tipurilor de activitate economică;

– diminuarea fluctuației prețurilor la materiile prime și reducerea disproporției dintre acestea și prețurile la producția industriei prelucrătoare;

Indira Gandhi
(1917–1984)

Indira Gandhi – om politic indian, fiica lui Jawaharlal Nehru. A fost prim-ministru al Indiei în anii 1966–1977 și 1980–1984. A fost asasinată de teroriști.

Indira Gandhi despre raporturile „Nord-Sud”

...În condițiile lumii de astăzi, toate țările, într-o măsură oarecare, depind una de alta. Niciuna nu poate fi absolut independentă în plan economic. Noi, indienii, ne străduim să ne autoaprovizionăm și îi sfătuim și pe prietenii noștri din lumea în curs de dezvoltare să facă același lucru, pentru ca, atunci când va apărea necesitatea unui ajutor din exterior sau a colaborării cu alt stat, să facă acest lucru bazându-se pe puterea proprie și pe independență deplină. Noi considerăm că trebuie stabilită o colaborare mai strânsă a țărilor în curs de dezvoltare, însă noi avem nevoie tot atât de mare și de colaborarea cu statele dezvoltate (...)

În unele țări dezvoltate, multora le place să ne spună: „Trebuie ca voi înșivă să vă scoateți din mlaștină, apucându-vă de șireturile bocancilor”. Le-am explicat că în țara noastră mulți nu au încălțăminte deloc; astfel este vorba de cele mai elementare obiecte de primă necesitate. N-am afirmat că între acestea se numără și bocancii, am amintit de ei în calitate de exemplu; dar este clar că, numai satisfăcând această necesitate, noi vom putea înainta spre realizarea scopului nostru...

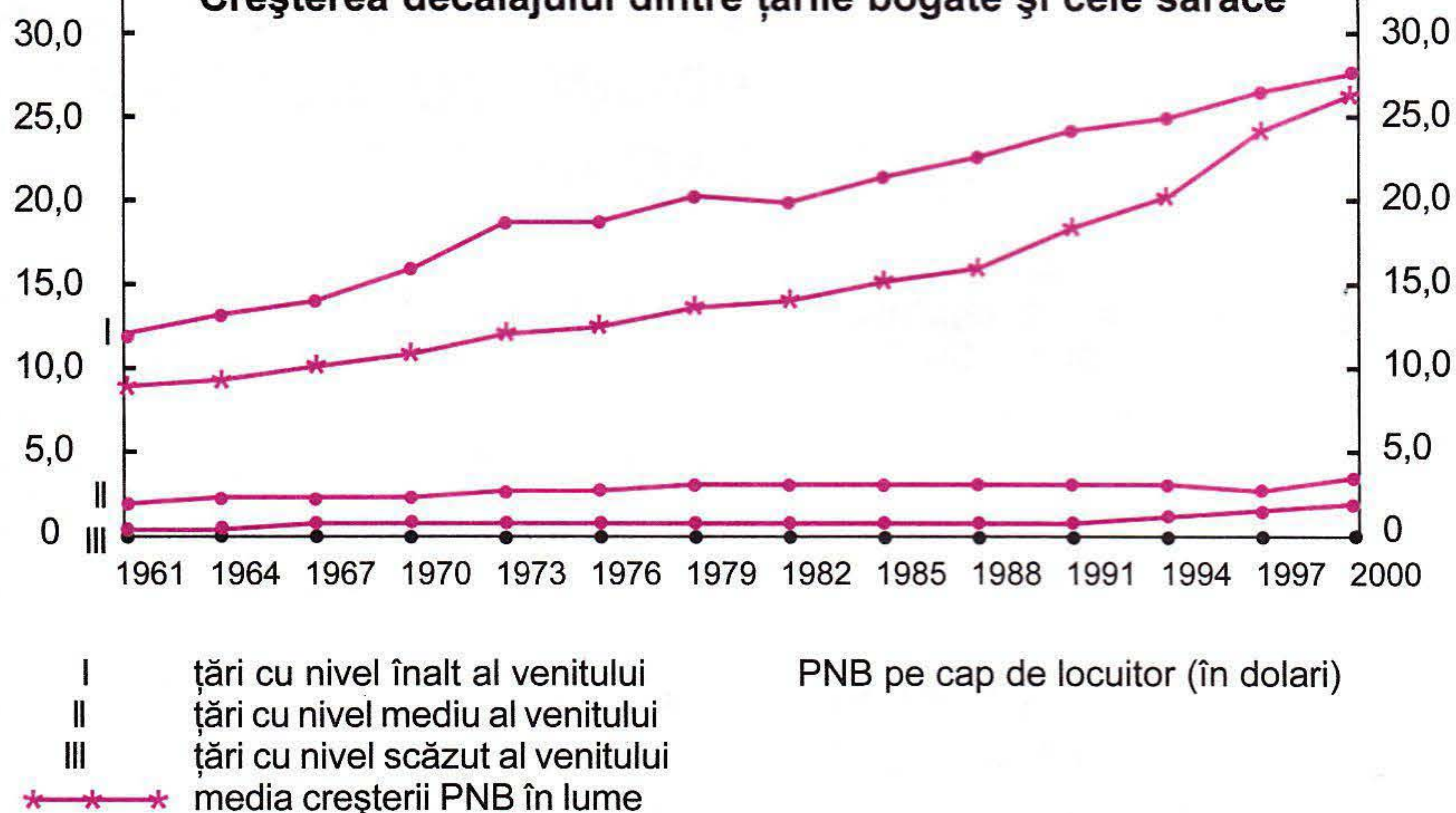
И. Ганди, *Мир, сотрудничество, неприсоединение*, Москва, 1985, p. 47-48

• Stabiliți cauzele interdependenței economice a statelor lumii.

Singapore. Privire din port

Creșterea decalajului dintre țările bogate și cele sărace

- lărgirea preferințelor în comerțul cu țările dezvoltate;
- normalizarea sistemului valutar internațional;
- stimularea exportului industrial al țărilor în curs de dezvoltare;
- adoptarea unui complex de măsuri în vederea reducerii decalajului tehnologic dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare; ușurarea poverii creanțelor financiare și mărirea aflului de resurse reale din țările dezvoltate în țările aflate în curs de dezvoltare, reglementarea și controlul activității corporațiilor multinaționale.

• Termenul „dialog Nord-Sud” a apărut în legătură cu denumirea neoficială a Conferinței de la Paris pentru colaborare economică internațională, la care au participat 27 de delegații ale statelor occidentale și ale țărilor în curs de dezvoltare. Conferința și-a desfășurat lucrările în perioada decembrie 1975–iulie 1977.

În cadrul acestui dialog, delegații statelor în curs de dezvoltare au formulat cereri privind aplicarea unui nou sistem economic internațional, care să consolideze pozițiile țărilor respective în economia mondială, prin mărirea volumului ajutorului economic, acordarea unui regim preferențial în comerț, înlesnirea accesului la tehnologiile moderne etc.

• O serie de țări din Asia de Est și Sud-Est – Republica Coreea, Singapore, Thailanda, Malaysia, Indonezia, Filipinele –, într-un timp scurt, au înregistrat progrese economice deosebite (fiind supranumite „tigrii asiatici”).

Singapore, de pildă, cu o suprafață de 646 km² și o populație de 3,2 mil. de locuitori (1998), are un produs național brut de 30 550 de dolari pe cap de locuitor (locul șapte în lume), economia sa fiind bazată pe industria prelucrătoare și, mai ales, pe servicii. În ultimii ani, portul Singapore este unul din cele mai importante de pe glob, găzduind sediile sau filialele a peste 150 de companii de navigație maritimă din peste 80 de state. Singapore și-a extins activitatea industrială și în alte state – Malaysia, China, Indonezia.

• Totuși, o bună parte a țărilor din Asia și Africa rămân în continuare înapoiate, sărace, ele devin deseori teatre de conflicte sângeroase între diverse grupuri etnice, militare etc.

• Există și câteva țări deosebit de sărace, a căror populație permanent îndură foame. Este vorba de Somalia, Ethiopia, Sudan, Bangladesh ș.a.

Africa. Copii care suferă de subnutriție

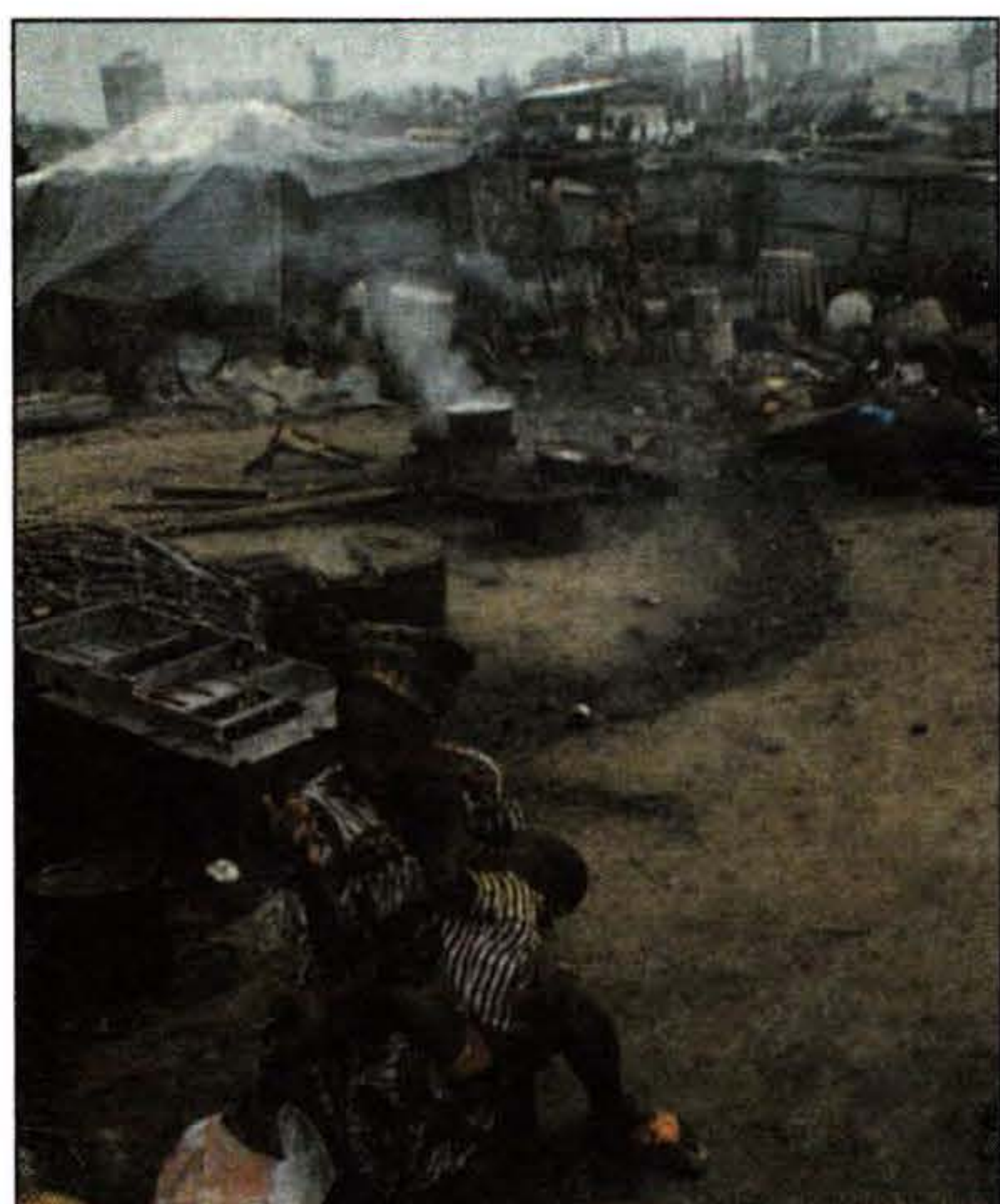
Cifre și fapte:

Aproximativ 800 mil. de oameni îndură foame permanent.

În ultimii 20 de ani, când economia mondială a crescut cu ritmuri rapide, numărul oamenilor care trăiau în sărăcie a depășit cifra de 1,2 miliarde, inclusiv 600 mil. de copii.

12% din populația celor mai dezvoltate țări se află în sărăcie; 30% din populația țărilor sărace trăiesc cu venituri de mai puțin de 1 dolar pe zi.

• Explicații care sînt cauzele reale ale sărăciei și subnutriției.

O scenă de la marginea orașului Lagos (Nigeria)

Unii specialiști consideră că statele respective ar putea fi incluse în „lumea a patra”.

• După cel de-al Doilea Război Mondial, cele mai dezvoltate țări din punct de vedere economic au fost Argentina, Uruguay și Chile, ele avînd un înalt grad de urbanizare, o structură socială ramificată, o agricultură avansată.

Alături de aceste țări se aflau Brazilia și Mexic: după război, ele au demonstrat dinamism în economie, au întrecut Argentina în ceea ce privește volumul producției naționale. La grupul de state cu economie avansată, pe parcurs, au aderat Venezuela și Columbia. Cota-parte a acestor șapte state era de 80–85% din producția economică a statelor Americii Latine.

Peru, Ecuador, Bolivia – state mici din America Centrală, cu o economie preponderent agrară, industrie predominant extractivă, cu rămășițe patriarhale – alcătuiau al doilea grup de state.

Cele mai înapoiate țări ale regiunii erau Haiti, Paraguay, un șir de state mici din bazinul Mării Caraibilor. Economia acestor state avea un caracter agrar, industria lipsea, numărul neștiutorilor de carte era mare, populația trăia în mizerie. Ponderea acestor țări în economia regiunii era neînsemnată: după specificul problemelor, aceste țări puteau fi puse în rînd cu țările dependente sau coloniale ale Africii sau Asiei. Din punctul de vedere al dezvoltării relațiilor de producție și al realităților social-politice, statele avansate ale Americii Latine se apropiau de țările Europei de Sud.

Prezența corporațiilor transcontinentale ale SUA în economia statelor latinoamericane, dependența lor de piața mondială etc. apropiau aceste țări de statele Asiei și Africii. Luată în ansamblu, America Latină este considerată ca făcînd parte din „lumea a treia”.

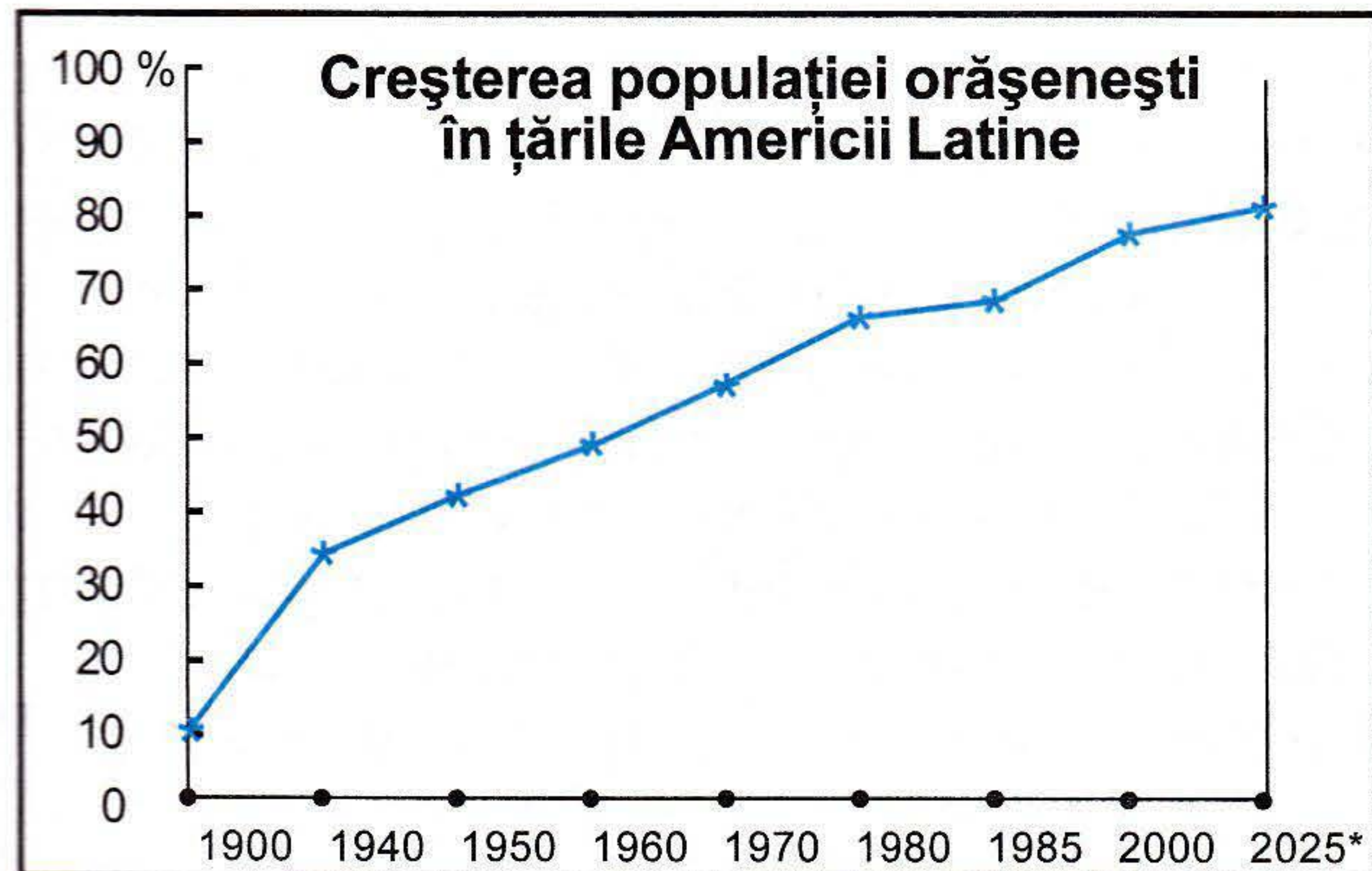
În perioada postbelică, instabilitatea politică și violența au rămas trăsături specifice pentru majoritatea statelor din America Centrală și de Sud. Un rol tot mai important de garant al stabilității acestora l-au avut forțele armate ale țărilor respective. Ele au intervenit deseori în viața politică, prin lovituri de stat, înlocuind un guvern prin altul sau instaurînd dictatura militară pe mult timp. Deseori, interesele conducerii militare coincideau cu cele ale claselor stăpînitoare sau ale corporațiilor internaționale. Dar de multe ori armatele interveneau în scopul apărării intereselor naționale, rezolvării unor stringente probleme sociale.

În primii 15 ani postbelici, datorită promovării unei politici protecționiste, în statele Americii Latine s-a dezvoltat simțitor industria locală. S-a întărit poziția economică a SUA, în comparație cu cea a statelor europene. Perioada s-a caracterizat prin succese ale forțelor democratice la sfîrșitul anilor '40, însă, odată cu dezlănțuirea războiului rece, se întărește reacțiunea, se lărgeste vădit zona regimurilor dictatoriale.

• Al Doilea Război Mondial a determinat reducerea considerabilă a importului de produse industriale din Europa. Exportul producției extractive și alimentare din zona latino-americană a dus la acumulări de capital. Aceste finanțe au fost folosite de către cercurile conducătoare ale statelor din America Latină în scopul dezvoltării industriei autohtone. Astfel au apărut și s-au extins industria ușoară și cea alimentară, de producere a cimentului, de prelucrare a petrolului, industria construcțiilor. În Argentina, Brazilia, Mexic, Chile, Uruguay au fost întemeiate noi ramuri ale economiei naționale – metalurgia, energetica, chimia. Către sfîrșitul

Harta politică a Americii Latine

Prognoză pentru anul 2025

* Pe baza datelor din: Латинская Америка. Справочник, Moscova, 1990, p. 25.

Cele mai mari orașe din America Latină (mil. locuitori în 1995)

1. São Paulo	16,4
2. Mexico City	11,7
3. Buenos Aires	11,3
4. Rio de Janeiro	10,2
5. Lima (1997)	7,1

anilor '50 (1958), volumul producției industriale a depășit de 3 ori nivelul de pînă la război. Extracția petrolului a sporit de 4 ori (172 mil. tone pe an sau 1/5 din producția mondială; din acestea, Venezuela producea 80%); producția energiei electrice a sporit de cîteva ori, ajungînd la 62 miliarde de kwh pe an; producția de oțel a sporit de 13 ori.

În aceeași perioadă, statele avansate ale regiunii au evoluat mult în transformarea lor în țări industrial-agrar. Ponderea agriculturii s-a micșorat de la 30,7% în deceniul 4 la 21,6% spre sfîrșitul anilor '50, pe cînd ponderea industriei a sporit, respectiv, de la 19,1% la 26,1%.

Un rol important în stimularea economică l-a avut statul, mai ales în crearea noilor ramuri, în special a industriei grele. Procesul de industrializare a modificat structura socială: numărul locuitorilor de la orașe a sporit de la 34% (în 1940) la 46% (în 1960). În Uruguay și Argentina orașenii alcătuiau peste 70%, în Chile și Venezuela – 60%. Sectorul agrar a suferit puține schimbări. Domina proprietatea latifundiară (cu excepția Mexicului și a Boliviei). Multe pămînturi rămîneau în paragină.

Anii '60–'70, sub aspect economic, s-au caracterizat printr-o sporire a producției industriale. Totuși, economia Americii Latine prezenta vădite disproporții între industrie și sectorul agrar. Agricultură înapoiată frîna evoluția economică a zonei.

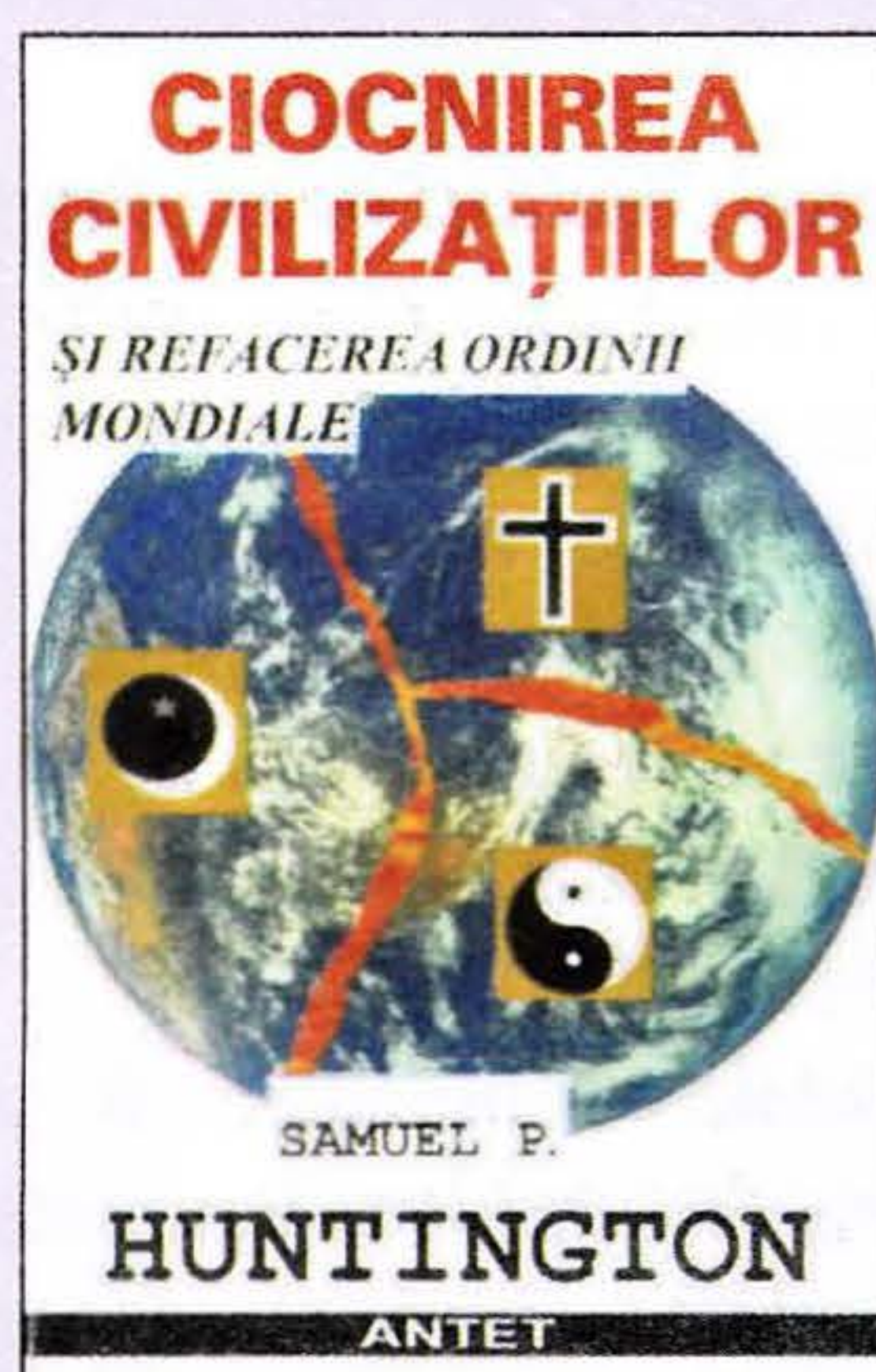
În țările Americii Latine s-a păstrat mizeria în masă a populației, neștiința de carte, lipsa de drepturi a majorității populației. Această stare de lucruri a constituit o bază prielnică pentru mișcări revoluționare, extremiste. În mai multe țări, în acești ani au venit la putere forțe revoluționare (Peru, Panama, 1968; Bolivia, 1969–1970; Ecuador, 1972 etc.). A continuat procesul de lichidare a rămășițelor colonialismului; un șir de popoare au obținut libertate politică: Bahamas (1973), Grenada (1974), Surinam (1975), Dominica (1979), Sfînta Lucia (1979), Sfîntul Vincențiu – Grenadinele (1979).

• Noua etapă a revoluției tehnico-științifice, desfășurată în statele avansate ale lumii, a accelerat mult procesul de înnoire a mijloacelor de producție. În țările latinoamericane s-au introdus masiv realizările noilor tehnologii: calculatoare, mijloace moderne de legătură, microprocesoare etc. Noile tehnologii au ridicat eficacitatea micilor întreprinderi și a surselor marilor corporații.

Internaționalizarea producției, adîncirea specializării și cooperării, constituirea, în sfîrșit, a complexului economic unic – acestea sînt trăsăturile distinctive ale etapei studiate. Reglementarea de către stat a economiei, în cadrul hotarelor naționale, a devenit puțin eficace, neadaptată la procesele de internaționalizare crescîndă a producției.

Samuel P. Huntington despre Islam și Occident

Unii occidentali, printre care și președintele Bill Clinton, au argumentat faptul că Occidentul nu trebuie să aibă probleme cu Islamul, ci doar cu islamismul extremist violent. Patrusprezece secole din istorie demonstrează contrariul. Relațiile dintre Islam și Creștinism, deopotrivă ortodox și occidental, au fost deseori furtunoase. (...) Conflictul din secolul XX între democrația liberală și marxism-leninism este doar un fenomen istoric de mică adâncime și superficial, în comparație cu relația în mod continuu adânc conflictuală între Islam și Creștinism. Uneori conviețuirea pașnică a prevalat; mult mai des, relația a fost una de intensă rivalitate și de război înfocat de diferite grade... (Musulmanii) pun accentul pe diferențele între civilizația lor și cea occidentală, pe superioritatea culturii lor și pe nevoia de a menține integritatea acestei culturi în fața atacului occidental. Musulmanii iau în nume de rău și se tem de puterea occidentală și de amenințarea pe care aceasta o prezintă pentru societate și convingerile lor. Ei privesc cultura

occidentală ca fiind materialistă, coruptă, decadentă și imorală. ...Musulmanii atacă Occidentul nu pentru că acesta aderă la o religie imperfectă, eronată, care este o „religie a cărții”, ci pentru că nu aderă la nicio religie...

...Problema cardinală a Occidentului nu este fundamentalismul islamic, ci Islamul, o civilizație diferită, ai cărei membri sînt convinși de superioritatea culturii lor și sînt obsedați de inferioritatea puterii lor. Problema pentru Islam nu este CIA* sau Departamentul de Apărare al Statelor Unite, ci Occidentul, o civilizație diferită ai cărei membri sînt convinși de universalitatea culturii lor și cred că puterea lor superioară, chiar aflată în declin, le impune obligația de a-și extinde această cultură pretutindeni în lume. Acestea sînt ingredientele de bază care alimentează conflictul dintre Islam și Occident.

* CIA – abrevierea în limba engleză a Biroului Central de Investigații.

- **Considerați că este constructivă o astfel de abordare a problemei: împărțirea lumii în civilizații?**
- **În ce măsură conflictul Islam-Creștinism coincide cu problema Nord-Sud?**
- **Cum poate fi verificată opinia autorului privitoare la musulmani în general și la extremiștii islamici în special?**
- **Ce cunoașteți despre Islam?**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Enumerați cauzele stagnării socioeconomice a statelor din Asia, Africa și America Latină.
2. Apreciați „noua ordine economică internațională”.
3. Selectați informații suplimentare despre progresele economice ale „tigrilor asiatici”. Redactați o comunicare despre una din aceste țări.
4. Precizați gradul de influență a revoluției tehnico-științifice asupra țărilor Americii Latine.
5. Prezentați rolul statului în evoluția economiei țărilor din lumea a treia.
6. Apreciați rolul corporațiilor transnaționale în economia mondială la sfîrșitul secolului XX–începutul secolului XXI. Care sînt factorii ce accelerează globalizarea vieții economice și sociale? Care sînt aspectele negative ale globalizării?
7. Un rol important în țările din lumea a treia îl au forțele armate – detașamente înarmate supuse disciplinei. În multe cazuri, militarii au ajuns la putere, instaurîndu-și dictatura.
Expuneți-vă opinia: în ce măsură dictaturile militare pot soluționa problemele reale ale țărilor în curs de dezvoltare?

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Decalajul „Nord-Sud”** – concept de abordare economică. A fost formulat pentru prima dată de președintele algerian Baumedienne la conferința de la Alger a țărilor nealinate (1973), apoi preluat de ONU cu ocazia sesiunii despre materiile prime și dezvoltare (1974). Marele antagonism opune Nordul industrializat, capitalist sau nu, Sudului defavorizat.
- „Tigrii asiatici”** – denumire atribuită unor țări din Asia (Republica Coreea, Singapore, Thailanda, Malaysia, Indonezia, Filipine) care au înregistrat progrese economice deosebite, înalte ritmuri de creștere a producției industriale și PNB global.
- Produs național brut** – indicator macroeconomic format din produsul intern brut, la care se adaugă producția finală brută a agenților naționali care își desfășoară activitatea în străinătate și din care se scade producția finală a agenților economici străini, realizată în interiorul țării.
- Produs intern brut** – expresie valorică a totalității bunurilor și serviciilor finale furnizate de agenții economici care își desfășoară activitatea pe teritoriul unei țări.
- Corporații transnaționale** – forme specifice de organizare a activității economice, care depășesc granițele naționale ale statelor.

3. PROBLEMELE SOCIALE ALE STATELOR POSTCOMUNISTE. EXPLOZIA DEMOGRAFICĂ. POLITICILE SOCIALE ȘI CONSUMUL DE MASĂ

- Amintiți-vă cauzele crizei sistemului socialist.

Manifestări prilejuite de unificarea Germaniei (octombrie 1990)

Cei peste patruzeci de ani ai dictaturii PSUG (Partidul Socialist Unit German, partid de guvernământ din octombrie 1949 – aut.) au lăsat răni adânci în inimile oamenilor. Statul de drept are datoria să facă justiție și să asigure pacea internă. Ne aflăm cu toții în fața unui examen dificil. Nedreptățile grave trebuie ispășite, dar avem nevoie totuși și de forță interioară de împăcare. Adresez tuturor germanilor rugămintea: să fim demni de libertatea comună! Data de 3 octombrie este o zi a bucuriei, a gratitudinii și speranței. Tînăra generație din Germania are acum – ca nicio generație în trecut – șansa unei vieți întregi în pace și libertate... Germania este patria noastră, Europa unită este viitorul nostru. Dumnezeu să binecuvînteze patria noastră – Germania.

Helmut Kohl, *Am vrut unitatea Germaniei*, Iași, 1999, p. 305

- Stabiliți din text importanța unificării Germaniei.

• În urma revoluțiilor populare de la sfîrșitul anilor '80–începutul anilor '90, regimurile comuniste din țările Europei de Est au fost răsturnate. În locul lor, la putere au venit guvernele de coaliție ale diferitor forțe politice: social-democratice, socialiste, democrat-creștine, liberale etc. Toate aceste guverne se pronunțau pentru pluralismul politic, crearea statului de drept, tranziția la economia de piață, echitatea socială. În țările est-europene activează zeci de formațiuni politice, majoritatea acestora fiind puțin numeroase.

În unele țări, partidele comuniste au trecut în opoziție, și-au schimbat titulatura ori s-au dezis de marxism-leninism, însă toate aceste stratageme nu le-au adus succese electorale, deoarece masele nu mai credeau în utopia comunistă.

De asemenea, nu s-au bucurat de credit nici partidele de orientare social-democrată și nici cele socialiste. În țările în care populația împărtășește religia catolică și protestantă (Ungaria, Polonia, Slovacia, Croația, RDG), au cîștigat popularitate partidele democrat-creștine.

• Trecerea de la totalitarism la democrație este un proces complicat, ce implică, în primul rînd, separația puterilor administrativă, legislativă, judiciară, restructurarea constituțională a întregului sistem de relații socio-politice. Respectiv, forțele democratice care au preluat puterea în țările ex-comuniste au depolitizat armata și organele securității de stat, au abrogat sărbătorile de stat și cele comuniste, au lichidat monopolul ideologiei marxist-leniniste ș.a., pentru a reinstaura societatea civilă bazată pe pluralismul politic.

Concomitent, a început procesul de tranziție la economia de piață, prin transmiterea proprietății de stat în mîinile particularilor. Privatizarea unităților economice mici, a sferei serviciilor a luat proporții în Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia etc. Totodată, privatizarea marilor întreprinderi întîmpina greutăți: lipsa de mijloace financiare nu permitea modernizarea acestor unități economice. Închiderea întreprinderilor falimentare a dus la sporirea numărului de șomeri și la apariția de noi tensiuni sociale. Nu toți cei care au trăit în socialism, cînd salariul era garantat de stat, au putut face față cerințelor economiei de piață. Astfel că multe persoane tînjesc după trecutul nu prea îndepărtat, idealizîndu-l; de regulă, acestea formează baza socială a curenților politice de extremă stîngă. În același timp, se constituie o pătură mijlocie de mici proprietari, comercianți, muncitori de înaltă calificare, bine remunerați, intelectuali dotați, care, spre deosebire de elementele declasate, pledează pentru stabilitate politică și rezolvarea tuturor problemelor apărute în condițiile democrației parlamentare.

• O problemă arzătoare este cea agrară – se impune reîmproprietărirea țăranilor, asigurarea de către stat a condițiilor propice pentru dezvoltarea agriculturii pe principii noi. Trecerea de la cooperativele comuniste la gospodăriile de fermieri s-a realizat într-o perioadă mai îndelungată decît

Josip Broz Tito
(1892–1980)

Fiu de țăran croat. În 1914 a fost mobilizat în armata austro-ungară. Cade în prizonierat la ruși. În 1917 este eliberat de bolșevici; luptă împreună cu aceștia pe fronturile războiului civil. În 1923 revine în Croația ca agent bolșevic.

În anii celui de-al Doilea Război Mondial a organizat Rezistența împotriva trupelor germane. Devenind mareșal al Armatei Populare, obține susținerea lui W. Churchill (1943), iar regele iugoslaviei îl numește șef al Rezistenței.

În noiembrie 1945, Iugoslavia a fost proclamată Republică Populară. În 1948, I.B. Tito a rupt relațiile cu regimul stalinist. Din 1974 devine „președinte pe viață”. A promovat politica unui socialism „cu specific iugoslav”, a reușit să păstreze unitatea Iugoslaviei.

• **Construiți o diagramă folosind informații din tabel. Formulați concluzii.**

Produsul național brut pe cap de locuitor* (1998, în dolari)

Nr./o.	Denumirea țării	PNB
1.	Estonia	3 080
2.	Rusia	2 410
3.	Letonia	2 300
4.	Lituania	2 280
5.	Belarus	2 070
6.	Kazahstan	1 350
7.	Ucraina	1 200
8.	Uzbekistan	1 010
9.	Turkmenistan	940
10.	Georgia	850
11.	Armenia	630
12.	Republica Moldova	590
13.	Kîrgîzstan	550
14.	Azerbaidjan	480
15.	Tadjikistan	340

*Din *Enciclopedia statelor lumii*, p. 558–562.

cea preconizată la început. Localitățile rurale duc lipsă de drumuri moderne, de ape ducte etc., fără de care este imposibilă ridicarea productivității muncii.

Tranziția țărilor Europei de Est la economia de piață este însoțită de scăderea nivelului de viață al populației, care și pînă atunci era destul de scăzut. Unele calcule demonstrează că, pentru a atinge nivelul de trai înregistrat în cadrul CEE, țările est-europene au nevoie de cel puțin 10 ani și de circa 420 miliarde de dolari. Evident, ele nu dispun de această sumă, iar instabilitatea politică din zonă constituie un obstacol în calea atragerii unor importante investiții străine. Occidentul se pronunță pentru o integrare treptată a statelor ex-comuniste în Comunitatea Europeană. Pentru a impulsiona acest proces, în aprilie 1990 a fost constituită, la Londra, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), cu un capital inițial de 12 miliarde de dolari. Banca acordă credite pentru dezvoltarea antreprenoriatului, privatizarea întreprinderilor de stat etc.

• Una dintre cele mai complicate probleme, reapărute în anii tranziției spre economia de piață, este cea a naționalităților. Cehoslovacia, în 1993, s-a dezmembrat în mod pașnic în două state: Cehia și Slovacia. Nu același lucru s-a întâmplat cu Iugoslavia (după moartea lui I.B. Tito (1980)). Cele șase republici unionale și două regiuni autonome au abandonat Federația. La început, s-au proclamat independente Slovenia și Croația (iunie 1991), apoi Macedonia (6 septembrie 1991), în martie 1992 – Bosnia-Herțegovina. Guvernul Serbiei n-a putut stopa pe cale pașnică procesele de dezintegrare și a implicat forțele armate. Printr-un acord, semnat în aprilie 1992, Serbia și Muntenegru s-au proclamat Republica Federală Iugoslavia. În 1989, autoritățile sârbe au suprimat autonomia provinciei Kosovo, populată majoritar de albanezi. În 1998, Armata de Eliberare din Kosovo (UCK) a început lupta împotriva autorităților sârbe, ceea ce a creat un nou focar de instabilitate în Balcani, soldat cu intervenția ONU și NATO.

• După destrămarea URSS și dizolvarea lagărului socialist din estul Europei, fostele republici unionale sovietice au mers pe căi diferite spre economia de piață și societatea bazată pe drept. Peste șapte ani de la proclamarea independenței lor, situația acestor republici se prezenta conform tabelului alăturat.

• Confruntînd datele tabelului, observăm că în fruntea clasamentului se află, alături de Federația Rusă, ce dispune de un mare potențial economic, cele trei state baltice – Estonia, Letonia și Lituania. Guvernele acestora colaborează pe mai multe planuri, urmărind, în special, integrarea în Uniunea Europeană și în Alianța Nord-Atlantică. Astfel, președinții celor trei republici baltice s-au reunit la Tallinn, în februarie 1999, și au semnat o declarație comună, în care și-au exprimat opțiunea de aderare la NATO. Din acest grup, Estonia este considerată un model de tranziție la economia de piață, cu cel mai înalt nivel de trai și cu o relativă stabilitate socială și politică.

• **Găsiți informații suplimentare despre modelul de administrare a societății franceze în timpul lui François Mitterrand.**

Istoricul S. Huntington despre consecințele exploziei demografice

...În anii ce vor veni, populația musulmană va fi în mod disproporționat tânără, cu o explozie demografică notabilă a adolescenților și a persoanelor având în jur de 20 de ani. În plus, persoanele aparținând acestei categorii de vîrstă vor fi, în marea lor majoritate, locuitori ai orașelor și vor avea cel puțin o educație la nivel de liceu. Această combinație a mărimii și a mobilizării sociale are trei consecințe politice semnificative: persoanele tinere sînt protagoniștii protestelor, instabilității, reformei și revoluției. Din punct de vedere istoric, existența a mari mulțimi de persoane tinere a tins să coincidă cu asemenea mișcări...

Cea mai mare amenințare (pentru Arabia Saudită, în acest caz – A.P.) era răspîndirea fundamentalismului islamic printre tineri. ...Această amenințare va persista și în secolul XXI.

Răspîndirea rapidă a culturii generale în societatea arabă creează, de asemenea, un gol între generația tânără știutoare de carte și o generație vîrstnică, în marea ei majoritate analfabetă, și o astfel de disociere între cunoaștere și putere este posibil să tensioneze sistemele politice.

...Creșterea populației islamice este astfel un factor major ce contribuie la conflictele care apar între musulmani și alte popoare de-a lungul frontierelor lumii musulmane. Presiunea populației, combinată cu stagnarea economică, favorizează migrația musulmană în Occident și spre alte societăți nou-musulmane, ridicînd imigrația la nivel de problemă în aceste societăți.

S. Huntington,

O istorie a secolului XX..., p. 171, 175

Sporul natural al populației țărilor din Asia Centrală
(mil. de locuitori)

Țara	1963	1979	1991	1998	Natalitatea	Mortalitatea	Spor natural
Tadjikistan	2,26	3,80	5,35 (1989)	6,11	33,8%	8,4%	25,4%
Kîrgîzstan	–	3,52	4,29	4,69	26%	7%	19%
Turkmenistan	1,74	–	3,71 (1983)	4,73	30%	7%	23%
Uzbekistan	9,49	17,04	20,70	24,09	29%	7%	22%

• Statele din Asia Centrală – Tadjikistan, Kîrgîzstan, Turkmenistan, Uzbekistan – se află pe ultimele poziții din clasament. O cauză însemnată a stagnării lor economice este creșterea accelerată a populației, numită „explozie demografică” (vezi tabelul de mai sus).

• Din tabel observăm că sporul natural al populației acestor state constituie în medie 22,35% anual. În comparație cu Estonia, de pildă, unde indicele respectiv este de 4,2%, creșterea populației în statele din Asia Centrală este spectaculoasă. Fenomenul comportă consecințe grave, avînd în vedere nivelul scăzut de trai al populației și instabilitatea politică internă în unele din statele menționate. Tadjikistanul, bunăoară, a trecut printr-un război civil sîngeros, început în 1992, în care au fost antrenate trupele guvernamentale, susținute de Federația Rusă, și opoziția anti-comunistă, sprijinită de cercurile islamice. Situația Tadjikistanului se complică și din cauza vecinătății sale cu Afganistanul.

• Statele occidentale oferă țărilor ex-comuniste și celor în curs de dezvoltare modele de politici sociale.

Un model atractiv de administrare a societății, care s-a dovedit eficient, este cel social-democrat, aplicat în statele din nordul Europei, în RFG și în Franța, pe timpul lui Fr. Mitterrand.

• Un alt exemplu în acest sens este Suedia, care a fost guvernată de Partidul Muncitoresc Social-Democrat în trei rînduri: 1932–1976, 1982–1991 și din 1994. Acționînd în coaliție sau de unul singur, acest partid a stabilit un record în guvernarea social-democrată europeană. Social-democrații suedezi au îmbinat în politica lor liberalismul economic cu justiția și protecția socială, creînd așa-numitul „model suedez”, care a asigurat țării „una dintre cele mai avansate legislații sociale din lume”.

• Atît în Occident, cît și în societățile posttotalitare se afirmă tot mai mult curentul social-liberal, care a rezultat din convergența curentelor clasice liberale cu cel social-democrat. Apropierea și interferența lor au creat în Europa Occidentală și în alte țări avansate ale lumii o nouă strategie politică, ce imprimă economiei o distinctă dimensiune liberală, iar sferei sociale – un pronunțat aspect social-democrat.

Doctrina social-liberală permite, pe de o parte, promovarea în ritm accelerat a reformelor economice liberale, iar pe de altă parte, direcționarea univocă spre o economie de piață orientată social, care implică un program complex și eficient de protejare a categoriilor social defavorizate.

În opinia mai multor oameni politici și experți, social-liberalismul reprezintă viitorul țărilor capitaliste avansate.

• **În baza fragmentului de mai sus, interpretați corelația „creșterea populației–religia islamică–fundamentalismul religios”.**

De ce doctrina social-liberală?

O formațiune politică poate uni cetățenii doar în jurul unei doctrine ce reprezintă un set de valori, idei și concepte despre societate. Pornind de la vocația europeană a națiunii noastre, constatăm că cele mai mari realizări ale popoarelor din Europa au fost obținute în baza doctrinei liberale. Opțiunea liberală a permis descătușarea producătorului, libera inițiativă și concurență, neamestecul statului în activitatea agenților economici – lucruri ce s-au soldat cu apariția unor economii stabile, dinamice și performante, cu un puternic efect social pozitiv. În același timp, evoluțiile social-economice din țările dezvoltate au demonstrat necesitatea completării viziunilor liberale verificate cu elemente noi, de orientare socială mai pronunțată. Pe continentul european se afirmă, tot mai frecvent, ideea social-liberală, care semnifică îmbinarea celor mai puternice elemente liberale din economie cu elemente ale social-democrației. Partidul consideră drept imuabile principiile proprietății private, libertății economice, priorităților drepturilor cetățeanului în raport cu structurile statale, ale limitării ingerinței statului în activitatea agenților economici. Totodată, în perioada de tranziție este inadmisibilă polarizarea excesivă a societății în bogați și săraci, de unde rezultă necesitatea intervenției statului în vederea protejării categoriilor sociale defavorizate. În Republica Moldova, social-liberalismul este astăzi cea mai actuală doctrină, întrucât economia are nevoie de reforme liberale rapide și eficiente, iar societatea – de o politică socială echilibrată și sigură. În condițiile actuale, social-liberalismul va permite, pe de o parte, asigurarea libertății depline a individului, a întreprinzătorului, pe de altă parte, anihilarea procesului de corupere și criminalizare a Puterii.

*Principiile programatice ale
Uniunii Social-Liberale „Forța Moldovei”*

Programul Partidului Popular Creștin-Democrat din Republica Moldova

*...Capitolul III. Spre o economie de piață socială și durabilă.
O nouă ordine economică*

17. Concepția PPCD despre economie se bazează pe ideea libertății responsabile, ceea ce înseamnă că fiecare persoană trebuie să se bucure de libertate, dar în același timp să dea dovadă de responsabilitate față de proprietatea publică și privată. Un astfel de sistem economic poate asigura: dezvoltarea durabilă a societății, libertatea în alegerea profesiei și a locului de muncă, egalitatea șanselor de încadrare în afaceri, utilizarea eficientă a patrimoniului natural, creșterea bunăstării și progresului social.

Proprietatea privată

18. Demnitatea persoanei umane, în lumina moralei creștine, cere ca fiecare om să aibă un domeniu de dispoziție asupra unor bunuri. Această dispoziție garantată de societate este dreptul de proprietate. Sistemul economic care se bazează pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție s-a dovedit a fi cel mai eficient. Proprietatea privată, fiind fundamentul bunăstării sociale, oferă oricărei persoane posibilitatea de acces la resursele necesare existenței sale. Proprietatea are o dimensiune individuală și una socială, fiind o premisă a libertății persoanei și un obstacol în calea concentrării și a centralizării puterii economice și politice...

M. Cernencu, A. Galben, Gh. Rusnac, C. Solomon,
*Republica Moldova. Istoria politică (1989–2000).
Documente și materiale. Vol. II, Chișinău, 2000, p. 60*

• **Citiți fragmentele. Care, după părerea voastră, sînt laturile puternice și cele slabe ale doctrinei social-liberale și ale doctrinei creștin-democraților? Aduceți argumente. Care alte doctrine vi se par mai progresiste?**

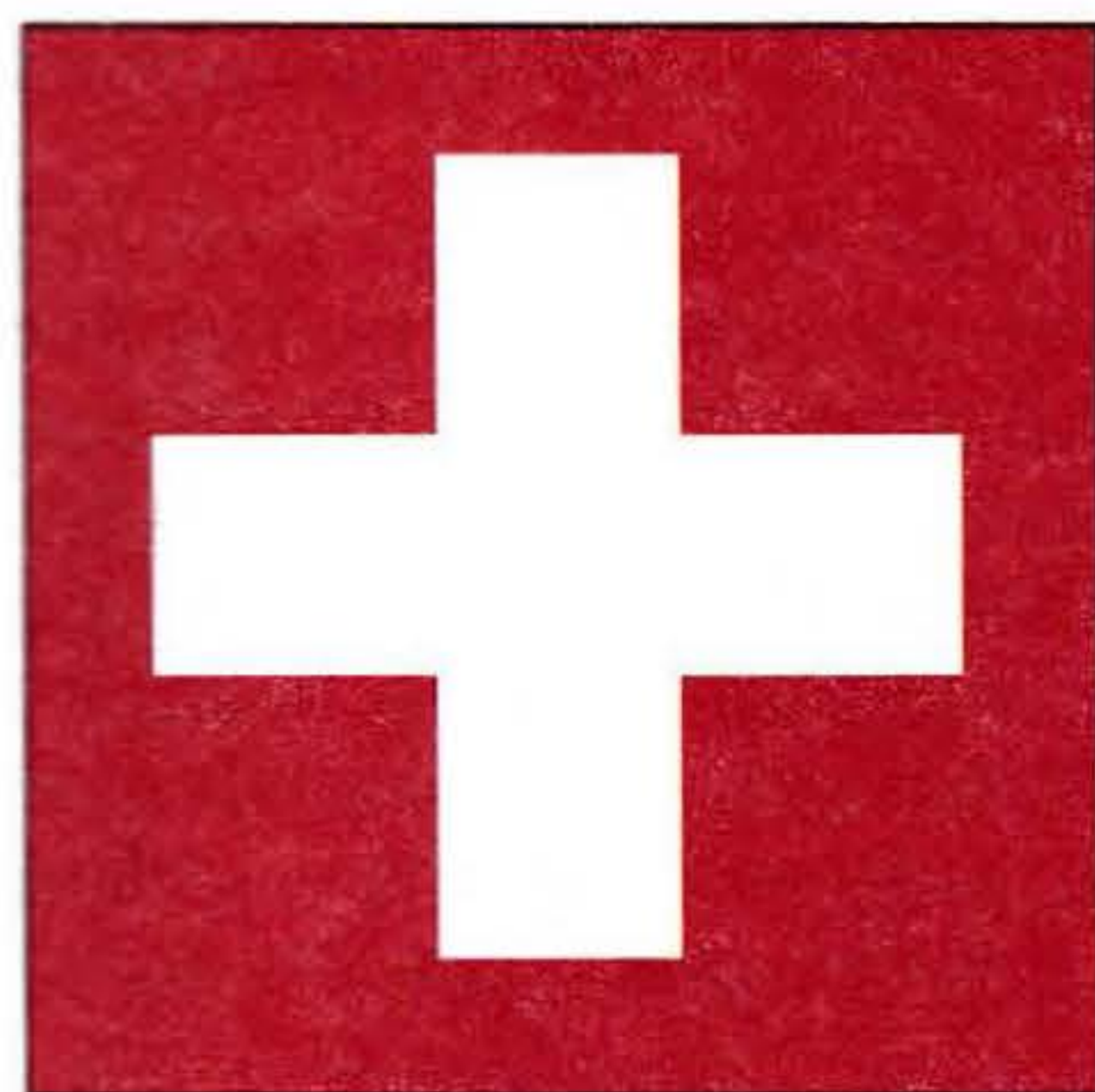
Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Enumerați problemele sociale ale statelor postcomuniste.
2. Stabiliți cauzele problemelor lumii postcomuniste.
3. Explicați esența problemei agrare.
4. Comparați situația republicilor ex-sovietice după destrămarea URSS.
5. Motivați situația economică mai avansată a țărilor baltice.
6. Elaborați planul unui discurs cu tema „Consecințele social-economice ale prăbușirii regimurilor comuniste”.
7. Una din problemele cele mai stringente, lăsate moștenire de regimurile totalitare, este cea a identității popoarelor. Germanii s-au confruntat cu ea. Cum au rezolvat-o? Ce învățăminte putem trage noi, românii, din experiența altora?

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Guvern de coaliție** – guvern format pe baza unui acord între mai multe partide politice; deseori se creează în condițiile pluralismului politic.
- Separarea puterilor** – principiu conform căruia puterea care asigură aplicarea legilor, cea care le votează și cea care judecă aplicarea lor nu trebuie să fie exercitate de aceleași persoane. Toate democrațiile liberale respectă acest principiu. Astfel, șeful statului și guvernului exercită puterea executivă; parlamentul exercită puterea legislativă; magistrații asigură justiția, constituind puterea judecătorească.
- Economie socială de piață** – politică economică promovată în RFG începînd cu 1949, de către cancelarul vest-german Konrad Adenauer și ministrul economiei și finanțelor Ludwig Erhard; se numește astfel pentru că îmbină capitalismul cu un sistem de protecție socială.

Stema de Stat a Elveției

Cîteva gînduri despre Elveția

Statul mic există pentru a fi în lume un colț de pămînt unde cel mai mare număr de locuitori să se poate bucura de calitatea de cetățeni în adevăratul sens al cuvîntului... Statul mic nu are nimic altceva decît adevărata și reala lui libertate, prin care compensează din plin uriașele avantaje și chiar și puterea statelor mari.

Iacob Burckhardt

Grație nevoii pe care o resimte de a fi cu restul „lumii”, micul stat scapă – sau ar trebui să scape – de exclusivismul, de fanatismul mărginit, de ignoranța vanitoasă. Nedispunînd de un imperiu, el se conectează la univers. Astfel îi vine mai ușor să admită ceea ce nu îi seamănă.

Robert de Traz

Patria noastră este omul; înspre el, în primul rînd, trebuie îndreptată fidelitatea noastră; patria și omenia nu se exclud și în aceasta rezidă marea fericire de a fi fiii unei țări mici.

Max Frisch

La 1 august 2001, Elveția a sărbătorit 710 de ani de la întemeierea sa ca stat. Conform datelor statistice, Elveția ocupă unul din primele locuri în lume privind nivelul de trai al populației. Elvețienii consideră că sînt un popor fericit.

Denis de Rougemont făcea următoarele observații despre elvețieni (în 1965):

„...Acești elvețieni sînt realiști, fără să fie cinici. Ei își acceptă condiția, deoarece îi cunosc foarte bine datele, de fapt, și imperativele concrete, și pentru că, pe deasupra, o socotesc satisfăcătoare. O anchetă făcută de Institutul Gallup în vara anului 1963 în șase țări din Europa și în Statele Unite arată că elvețienii sînt «în fruntea oamenilor fericiți». În timp ce numai 48% dintre francezi se declară mulțumiți de nivelul lor de viață, de care 38% se plîng și despre care 14% nu au nicio părere, o majoritate zdrobitoare de 88% de elvețieni cred că lucrurile merg foarte bine.

Mai mult ca atît. La întrebarea pusă de alt institut de sondaj al opiniei publice: «În general, ați putea spune că sînteți foarte fericit, mai degrabă fericit, nu foarte fericit?», 42% se consideră foarte fericiți, 51% mai degrabă fericiți și numai 6% nu foarte fericiți. (Rămîne 1% pentru disperați sau pentru cei pe care întrebarea nu-i interesează.)

...Punctul de plecare al sindicalistilor, patronilor și guvernanților este plăcerea de a munci, despre care s-a spus că este «modul de existență al elvețienilor», baza raporturilor lor sociale și adesea chiar sensul vieții lor. (...) Munca este și «singurul mod de promovare» și fără îndoială că lucrul acesta este valabil pentru imensa majoritate. Tradiția patriciană nu a lăsat urme decît în cîteva bănci particulare...; puține, aproape inexistente, sînt averile clădite pe noroc; și odraslele familiilor avute nu se mulțumesc, ca în alte părți, să facă pe progresiștii, ci muncesc din greu și trec neobservați. Această supremație a muncii, în raport cu altă valoare sau pasiune, are drept consecință o mare stabilitate profesională. Elvețianul (...) trece cu ușurință de la o comună la alta sau de la un canton la altul, dar, în general, este credincios meseriei pe care și-a ales-o.

Pînă și timpul liber este supus spiritului de eficacitate, care face din elvețian un tip occidental extrem. Toate activitățile culturale, foarte importante, ale elvețianului implică, într-un fel sau altul, «munca». (...) A citi, a merge la teatru, a audia conferințe – toate acestea sînt mai întîi o datorie și abia pe urmă o plăcere; datorie față de sine, căci trebuie să te cultivi, așa cum trebuie să te menții în formă făcînd schi sau gimnastică”.

Denis de Rougemont, *Elveția sau istoria unui popor fericit*, „Universul”, București, 1996, p. 139–140

Evaluate

1. Definiți noțiunile:

- *depresiune*
- *totalitarism*
- *național-socialism*
- „*miracol economic*”.

2. Comparați:

- măsurile de ieșire din criza economică (1929–1933) întreprinse de SUA, Marea Britanie, Germania;
- fascismul și nazismul;
- evoluția economică a statelor lumii în perioada interbelică și în cea postbelică.

3. Comentati ideile:

„Lumea a treia rămîne un concept comod, tenace și deseori pertinent.”

Georges Cazes

„Criza a atins întreaga lume. Muncitorul metalurgist american din Pittsburgh, plantatorul brazilian de cafea, artizanul din Paris și bancherul din Londra, toți au fost loviți de criză.”

Paul Reynoud

„Comerțul, posibilitatea de deplasare rapidă și televiziunea au creat condițiile propice pentru un stil de viață global.”

John Nalsbitt, Patricia Aburdene

4. Scrieți cîteva evenimente în care au fost implicate personalitățile date:

F.D. Roosevelt

I. Stalin

A. Hitler

B. Mussolini

G. Marshall

Mao Zedong

• **Indicați pe hartă:**

- ☐ centre de putere economică la sfîrșitul sec. XX;
- ☐ cei 4 „dragoni” din Extremul Orient;
- ☐ „tigrișorii”.

5. Alcătuiți un tabel cronologic folosind evenimentele legate de regimurile totalitare.

	1918	1919	1920	1921	1922	1923	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Italia																														
Germania																														
Rusia/ URSS																														

6. Analizați documentul.

„Puterea financiară a întreprinderilor era unul din factorii de dezvoltare, celălalt fiind cercetarea tehnologică, deoarece inovația a devenit arma decisivă a concurenței [...]

Dacă inovația a devenit forma modernă a concurenței, efortul pe care o întreprindere îl consacră cercetării științifice și dezvoltării tehnice are o importanță decisivă [...] Aceste eforturi au ca scop nu numai creșterea fără încetare a descoperirilor științifice, ci și scurtarea din ce în ce mai mult a drumului de la descoperirea științifică la exploatarea industrială, aceasta este trăsătura caracteristică a economiei moderne. Pentru a trece de la invenție la exploatarea acesteia, au fost necesari: 112 ani pentru fotografie, 56 de ani pentru telefon, 35 de ani pentru radio, 15 ani pentru radar, 12 ani pentru televiziune, 6 ani pentru bomba atomică, 5 ani pentru tranzistor, 3 ani pentru circuitul integrat.”

J.J. Servan-Schreiber

- Stabiliți corelația dintre progresul tehnic și cel economic.
- Relevați importanța progresului tehnic pentru lumea modernă.

7. Elaborați comunicări cu una din temele:

- *Criza petrolieră și efectele ei asupra economiei mondiale.*
- *Marele antagonism: Nordul industrializat – Sudul defavorizat.*
- *Societatea postindustrială și tendințele sale.*

8. Selectați informații suplimentare despre Noua ordine economică internațională, adoptată în 1974 de Adunarea Generală a ONU Motivați eșecul NOEI.

9. Uniți prin săgeți termenii din prima coloană cu explicațiile corespunzătoare din coloana a doua.

BIRD	– organizație internațională creată în 1990, pentru a favoriza tranziția spre economia de piață a țărilor din Europa de Est, inclusiv Rusia.
BERD	– organizație economică internațională, creată în 1949, ce cuprindea URSS și „democrațiile populare” din Europa de Est.
CAER	– instituție specializată a ONU, creată în 1944, ce acordă credite și asistență tehnică țărilor membre pentru proiecte de dezvoltare economică.
EURO	– monedă unică europeană.

IV Relațiile internaționale în prima jumătate a secolului XX

- SARCINI:**
- Formulați trei trăsături caracteristice ale relațiilor internaționale din prima jumătate a secolului XX.
 - Determinați contradicțiile sistemului de tratate Versailles–Washington.

Thomas Woodrow Wilson
(1856–1924)

Tratatul de pace cu Germania Versailles, 28 iunie 1919

(...) Art. 116. Germania recunoaște și-și ia îndatorirea să respecte, ca permanentă și inalienabilă, independența tuturor teritoriilor care făceau parte din vechiul imperiu al Rusiei la 1 august 1914...

Germania recunoaște în mod definitiv anularea Tratatelor de la Brest-Litovsk, precum și a tuturor celorlalte tratate, acorduri sau convenții făcute de ea cu guvernul maximalist din Rusia.

Art. 223. Germania se obligă să restituie fără întârziere, după punerea în vigoare a tratatului de față, toate obiectele, valorile sau documentele ce au aparținut supușilor Puterilor Aliate sau Asociate și care ar fi fost reținute de autoritățile germane (...)

*Istoria României între 1918–1944.
Culegere de documente. București,
1982, p. 31–32*

- Caracterizați situația Germaniei pornind de la prevederile Tratatului de la Versailles.

1. SISTEMUL DE LA VERSAILLES. DIPLOMAȚIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. SOCIETATEA NAȚIUNILOR

• Între 18 ianuarie 1919 și 21 ianuarie 1920, cu unele întreruperi, și-a desfășurat lucrările Conferința de Pace de la Paris. Sarcina conferinței a fost de a elabora tratatele de pace cu statele învinse în Primul Război Mondial. La ea au participat reprezentanți din 32 de țări. Rolul principal în cadrul lucrărilor conferinței l-a jucat „consiliul celor patru”, în persoana președintelui SUA, Thomas Woodrow Wilson, precum și a primilor-miniștri: al Franței – Georges Clemenceau, al Marii Britanii – David Lloyd George și al Italiei – Vittorio Emanuele Orlando.

Lucrările conferinței s-au desfășurat ținându-se cont, în aparență, de cele „14 puncte” ale președintelui W. Wilson, care „dădeau expresie aspirațiilor progresiste ale epocii”. Discuțiile s-au purtat în jurul intereselor marilor puteri, a căror coeziune, după război, slăbise.

În cadrul ședințelor s-au discutat condițiile Tratatului de pace cu Germania. Reprezentanții Franței doreau o reducere maximă a Germaniei din punct de vedere teritorial, militar, economic și politic și, respectiv, dobândirea unei situații dominante în Europa. Ei insistau asupra obținerii bazinului carbonifer Saar și a altor teritorii din stînga Rinului. Diplomația franceză susținea poziția Poloniei, Cehoslovaciei, României în vederea creării cu aceste state în viitor a unui bloc antigerman.

Reprezentanții Marii Britanii aveau sarcina să păstreze noile posesiuni teritoriale cucerite de forțele militare engleze în anii războiului, să nu permită Franței o întărire excesivă pe continentul european. Englezii și americanii considerau că Germania trebuie păstrată ca țară puternică și transformată într-o stavilă în calea aspirațiilor franceze spre hegemonie.

Problema hotarelor Poloniei a stîrnit discuții aprinse. Franța pleda pentru o Polonie puternică, încadrată teritorial în „hotarele anului 1772”. Francezii, însă, n-au reușit să obțină trecerea Sileziei Superioare în posesia Poloniei, căzînd de acord cu organizarea în această regiune a unui plebiscit. Conferința a stabilit hotarele provizorii în partea de est a Poloniei.

Un loc aparte l-au avut discuțiile cu privire la reparațiile de război. Conferința a decis ca Germania să plătească toate daunele de război pricinuite. Suma destinată reparațiilor nu putea fi fixată, ea urma să fie stabilită mai târziu.

O carte poștală de Leon Fauret (1918), „Les revoici” („O luăm de la-nceput”). În centru – Georges Clemenceau

Tratatul de pace cu Austria

Saint-Germain,
10 septembrie 1919
(Extras)

...Art. 59. Austria renunță... în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei cuprinse dincoace de fruntariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate (...)

Art. 88. Independența Austriei nu poate fi înstrăinată fără acordul Consiliului Societății Națiunilor. Drept urmare, Austria se obligă... să se abțină de la orice act, capabil în mod direct sau indirect să încalce independența ei...

Art. 89. Austria declară de pe acum că recunoaște și primește fruntariile Bulgariei, Greciei, Ungariei, Poloniei, României, Statului Sîrbo-Croato-Sloven și ale Statului Cehoslovac, astfel precum aceste fruntarii vor fi fixate de principalele Puteri Aliate și Asociate (...)

Art. 120. Numărul total al forțelor militare în armata austriacă nu trebuie să depășească 30 de mii de oameni, inclusiv ofițeri... Armata austriacă va fi destinată în mod exclusiv pentru menținerea ordinii pe întinsul teritoriilor Austriei și pentru poliția de la hotare.

Istoria României între 1918–1944.
Culegere de documente,
București, 1982, p. 33–34

• Localizați pe harta istorică hotarele Austriei, stabilite prin Tratatul de la Saint-Germain.

• În mai 1919 a fost elaborat textul Tratatului de pace cu Germania. La 7 mai, delegația germană a fost invitată pentru a i se înmîna textul tratatului.

La 28 iunie 1919, la Versailles, reprezentanții Germaniei au semnat Tratatul de pace. Conform tratatului, Franța și-a restituit Alsacia și Lorena, provincii pierdute în războiul cu Germania din 1870–1871. Hotarul dintre Franța și Germania a fost restabilit așa cum era în iunie 1870.

Regiunea Saar trecea sub controlul Societății Națiunilor, iar exploatarea carbonifere erau preluate de francezi pe o durată de 15 ani, după care soarta regiunii urma să fie determinată prin plebiscit. De-a lungul Rinului se institua o zonă demilitarizată cu o lățime de 50 km. În scopul întăririi frontierelor răsăritene, Belgia a primit regiunile germane Eipen, Morone și Malmedi. Danemarca și-a recuperat o parte din pământurile pierdute în 1864 (Schleswig).

Germania recunoștea statul Polonez, cedîndu-i regiunea Poznan, o parte a Sileziei Superioare, regiuni din Prusia Orientală. Polonia a obținut acces liber la Marea Baltică. Danzigul a fost declarat „oraș liber” sub controlul Societății Națiunilor. Germaniei i se lua regiunea Memel (Klaipeda), care, în 1923, a fost cedată Lituaniei. Germania pierdea toate posesiunile sale coloniale. Un articol special interzicea Austriei unirea cu Germania.

Tratatul de la Versailles interzicea Germaniei să aibă submarine, nave de linie, avioane militare, tancuri. A fost anulat serviciul militar obligatoriu: armata, alcătuită pe baze benevole, nu trebuia să depășească 100 mii de soldați și ofițeri.

Tratatul de la Versailles stabilea (art. 231) că Germania este singura țară culpabilă de declanșarea războiului și era obligată să plătească despăgubiri de război (reparații). Dar la Conferința de la Paris problema reparațiilor n-a fost soluționată.

Reprezentanții Antantei n-au putut stabili suma reparației și cota ce-i revenea fiecărei țări. Mărimea plăților a fost fixată la Londra, în 1921. Ea alcătua 132 miliarde de mărci-aur și se repartiza astfel: Franța – 52%, Marea Britanie – 22%, Italia – 10%, celelalte state, inclusiv România – 1%.

Participanții la Conferința de Pace de la Paris au elaborat, de asemenea, textele tratatelor de pace cu statele aliate ale Germaniei – Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia.

• La 10 septembrie 1919, în localitatea Saint-Germain, a fost semnat Tratatul de pace cu Austria. Tratatul a trasat hotarele Austriei (art. 27). Ea a fost obligată să recunoască independența deplină a statului Sîrbo-Croato-Sloven (din octombrie 1929 statul se va numi Iugoslavia). Austria recunoștea, de asemenea, independența Cehoslovaciei. Ea renunța, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra Bucovinei. Puterile aliate și asociate au recunoscut că Austria este vinovată de declanșarea și ducerea războiului, dar că resursele ei sunt insuficiente pentru acoperirea integrală a pagubelor cauzate. Comisia reparațiilor a fost însărcinată să stabilească sumele pe care Austria urma să le plătească.

Conform Tratatului de pace, Austria putea avea forțe armate de cel mult 30 mii de oameni; ea a fost obligată să predea puterilor învingătoare toate navele de război, inclusiv submarinele; aviația militară era desființată.

• La 27 noiembrie 1919, în suburbia pariziană Neuilly-Sur-Seine, a fost semnat Tratatul de pace cu Bulgaria. El stabilea hotarele acestei

Tratatul de pace cu Bulgaria

Neuilly-Sur-Seine, 27 noiembrie 1919

(Extras)

(...) Art. 27. Fruntariile Bulgariei vor fi fixate după cum urmează... cu România: de la Marea Neagră pînă la Dunăre: fruntaria astfel cum exista la 1 august 1914. De aici pînă la confluența Timocului cu Dunărea: principalul canal navigabil al Dunării în amonte (...)

Art. 48. Bulgaria cedează Puterilor Aliate și Asociate toate drepturile asupra Traciei... Puterile Aliate și Asociate își iau angajamentul să garanteze libertatea economică a Bulgariei de ieșire în Marea Egee. (Ulterior, Tracia a fost transmisă Greciei; ca rezultat, Bulgaria a fost lipsită de ieșire la Marea Egee – A.P.)

Art. 59. Bulgaria declară de pe acum că recunoaște și acceptă fruntariile Austriei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sîrbo-Croato-Sloven și ale Statului Ceho-Slovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate...

• **Motivați cedările făcute de Bulgaria prin acest tratat.**

Tratatul de pace cu Ungaria

Trianon, 4 iunie 1920

(Extras)

(...) Art. 45. Ungaria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei așa cum sînt hotărîte în art. 27, partea a II-a (fruntariile Ungariei) și recunoscute prin prezentul Tratat sau prin orice alte tratate, încheiate în scop de a reglementa afacerile actuale, ca făcînd parte din România (...)

Istoria României între 1918-1944..., p. 35-36

• **Explicați cum sînt influențate relațiile româno-ungare de prevederile art. 45 al Tratatului de la Trianon.**

țări: Tracia de Vest trecea sub controlul Greciei; regatul Sîrbo-Croato-Sloven primea cîteva teritorii mici. Bulgaria a fost lipsită de majoritatea navelor maritime militare, excepție făcînd doar patru torpiloare și patru bărci cu motor. Tratatul permitea bulgarilor să aibă o armată nu mai mare de 33 mii de oameni. Sofia a fost obligată să plătească reparații de război în sumă de 2,25 miliarde de franci-aur.

• Tratatul de pace cu Ungaria a fost semnat la 4 iunie 1920, la Trianon. El a stabilit hotarele acestei țări. Conform clauzelor teritoriale și politice, Italiei i-a revenit orașul Fiume (Rijeka); regatul Sîrbo-Croato-Sloven a primit Croația, Backa și partea de vest a Banatului; la România se realipește străvechiul său teritoriu – Transilvania; Cehoslovacia a primit Slovacia și Ucraina subcarpatică; provincia Burgenland a trecut la Austria. Ungaria a recunoscut independența de stat a Cehoslovaciei, a statului Sîrbo-Croato-Sloven și a renunțat la drepturile și titlurile pe care le-a avut fosta monarhie austro-ungară asupra fostelor sale teritorii. Ungaria s-a angajat să recunoască regimul Dunării ce urma a fi stabilit la o conferință internațională.

Forțele militare ale Ungariei nu puteau depăși 30 de mii de oameni; toate navele de război, inclusiv submarinele, trebuia predate Puterilor Aliate și Asociate. Fiind recunoscută vinovată de pierderile suferite de statele aliate și asociate, Ungaria a fost obligată să plătească despăgubiri, a căror valoare urma să fie stabilită de Comisia pentru despăgubiri.

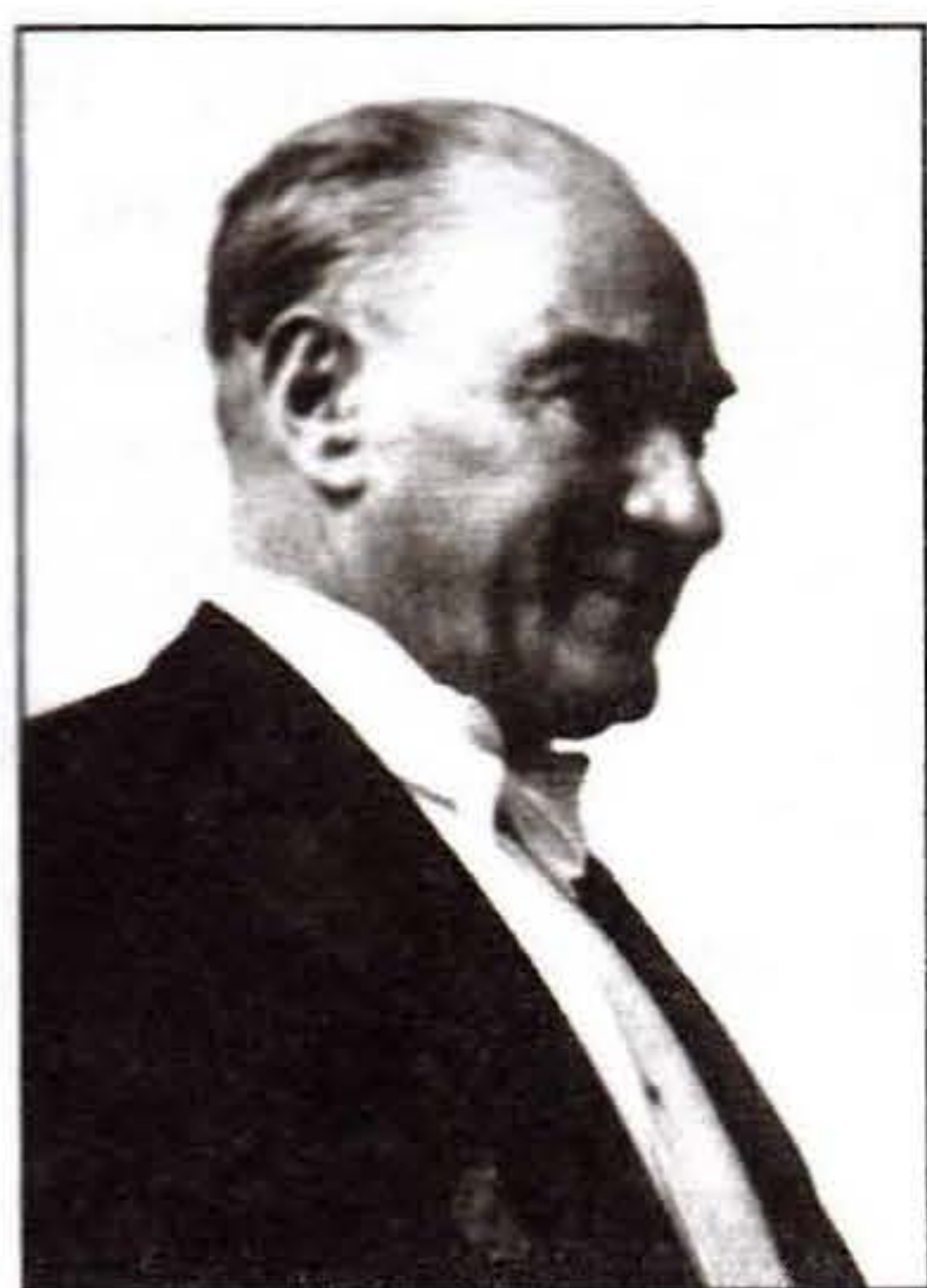
• Tratatul de pace cu Turcia a fost semnat la Sévres, la 10 august 1920. Tratatul a consfințit dezmembrarea Imperiului Otoman. Palestina, Mesopotamia și Transiordania au trecut sub mandat britanic și francez; Tracia a fost cedată Greciei. Turcia renunța la drepturile ei asupra Libiei și Egiptului, precum și asupra insulelor din Marea Egee. Turcia recunoștea independența Armeniei, protectoratul Franței asupra Marocului și Tunisiei, anexarea Ciprului de către Marea Britanie.

Turcia urma să fie dezarmată; forțele ei armate nu trebuiau să depășească 50 de mii de ofițeri și soldați, recrutați numai prin angajament voluntar. Turciei i se interzicea să dețină aviație militară sau flotă navală.

Tratatul de pace de la Sévres, umilitor pentru Turcia, a fost semnat de reprezentanții sultanului Mehmed al VI-lea Vadîdeddin, ce-și avea reședința la Istanbul. Patrioții turci nu puteau însă accepta condițiile acestui tratat de pace. Încă din 1920, la Ankara activa un parlament nou, numit Marea Adunare Națională, în frunte cu Mustafa Kemal-pașa, organizatorul luptei de eliberare națională a Turciei. Tratatul de la Sévres a stimulat mișcarea de eliberare din Turcia: Adunarea Națională de la Ankara a refuzat să recunoască Tratatul de la Sévres și a declarat că guvernul sultanului este destituit. Sultanul nu s-a încumetat să ratifice tratatul sus-menționat; astfel el n-a intrat în vigoare.

Tratatul de pace cu Turcia, într-o redacție nouă, a fost semnat la Lausanne, la 24 iulie 1923. Turcia s-a obligat să restituie datoriile guvernului osman. Ea acorda unele înlesniri țărilor învingătoare în comerțul acestora cu Turcia. În ciuda unor cedări și compromisuri, Turcia și-a păstrat independența.

Aceste tratate de pace, luate în ansamblu, au constituit sistemul de la Versailles.

Mustafa Kemal Atatürk
(1881–1938)

S-a născut în Salonic (Grecia), oraș controlat în acel timp de Imperiul Otoman, în familia unui vameș. A avut o copilărie grea. A făcut carieră militară, absolvind câteva instituții de învățămînt militar, inclusiv Academia Osmană Militară din Stambul.

M. Kemal a participat activ la mai multe operații militare din cadrul Primului Război Mondial. După înfrîngerea Imperiului Osman, statele învingătoare doreau să împartă teritoriul acestuia, să păstreze sultanatul. M. Kemal s-a împotrivit planurilor expansioniste ale marilor puteri învingătoare și a organizat, din Anatolia, lupta împotriva intervenției străine. El a creat un guvern provizoriu, devenind președinte al acestuia. Semnarea Tratatului de la Sévres a orientat opinia publică spre M. Kemal. În august 1922, armata condusă de M. Kemal a eliberat teritoriile populate de turci, inclusiv Istanbulul. La 1 noiembrie 1922, Marea Adunare Națională a dizolvat instituția sultanatului, iar la 29 octombrie 1923 M. Kemal a fost ales președinte al noii Turcii. (Din februarie 1935, a fost supranumit Atatürk – Tatăl turcilor.)

• **Precizați care a fost rolul lui Mustafa Kemal Atatürk în relațiile internaționale din perioada interbelică.**

Tratatele au fost departe de a fi perfecte. Ele însă au fixat pentru moment noul raport de forțe din Europa și din lume. Sistemul de la Versailles n-a asigurat o pace durabilă, ci, dimpotrivă, a semănat germenii unor noi conflicte între țările învingătoare și cele învinse.

Nu a existat o înțelegere deplină nici între învingători. Delegația americană a rămas nesatisfăcută de condițiile păcii. Senatul SUA nu a ratificat Tratatul de la Versailles.

• Pentru a atenua contradicțiile existente între marile puteri în Extremul Orient și bazinul Oceanului Pacific, la inițiativa diplomației americane, la Washington a fost convocată o conferință a statelor interesate. Ea s-a desfășurat între 12 noiembrie 1921 și 6 februarie 1922, cu participarea reprezentanților SUA, Marii Britanii și dominioanelor ei, Japoniei, Franței, Italiei, Belgiei, Olandei, Portugaliei și Chinei.

În cadrul lucrărilor conferinței au fost semnate câteva tratate. Tratatul celor patru puteri (SUA, Marea Britanie, Franța și Japonia) prevedea acordarea garanțiilor reciproce în privința posesiunilor coloniale din Oceanul Pacific. Tratatul celor nouă puteri (SUA, Marea Britanie, Franța, Japonia, Italia, Belgia, Olanda, Portugalia și China) semnat în februarie 1922, proclama respectarea suveranității Chinei, a inviolabilității și integrității ei teritoriale. Tratatul prevedea respectarea principiului „posibilităților egale” în comerțul cu China, teză promovată cu insistență de administrația americană. Tot în februarie 1922 a fost semnat Tratatul celor cinci puteri (SUA, Marea Britanie, Japonia, Franța și Italia), care s-a referit la limitarea înarmărilor maritime. Tratatul nu cuprindea însă limitarea altor tipuri de nave, inclusiv a submarinelor. Tratatul a interzis construirea noilor baze maritime militare în anumite zone.

Hotărârile Conferinței de la Washington au completat sistemul de tratate de la Versailles, creînd un „echilibru”, care însă n-a fost de lungă durată. Foarte curînd, Japonia va începe revizuirea deciziilor Conferinței de la Washington.

• Declanșarea Primului Război Mondial și proporțiile acestuia au stimulat considerabil, în diferite țări, încă din timpul conflagrației, preocupările pentru găsirea unor mijloace care să asigure, pe viitor, securitatea și pacea în lume.

Curentul născut în acest sens în Statele Unite ale Americii, avînd ca promotor Liga pentru întărirea păcii, s-a reflectat, între altele, în ultimul din cele 14 puncte formulate de președintele W. Wilson la 8 ianuarie 1918. Acesta prevedea constituirea unei Societăți Generale a Națiunilor, destinate să asigure statelor, indiferent de mărimea lor, „garanții reciproce de independență politică și teritorială”.

În ianuarie 1919, a fost creată o comisie specială menită să elaboreze un proiect de pact al unei Societăți a Națiunilor. Proiectul, votat în unanimitate la 28 aprilie 1919, a fost inclus apoi în preambulurile tuturor tratatelor de pace semnate în 1919–1920.

Crearea Societății Națiunilor (SN) a constituit o importantă inovație politică și juridică în sistemul relațiilor internaționale, avînd drept scop asigurarea păcii și protejarea securității membrilor săi pe baza statu-quo-ului politic și teritorial statornicit după Primul Război Mondial, precum și promovarea cooperării între state.

Societatea Națiunilor, cu sediul la Geneva, și-a început oficial activitatea la 10 ianuarie 1920.

Nicolae Titulescu
(1882–1941)

Președinte a două sesiuni ordinare
(1930, 1931) ale Adunării
Ligii Națiunilor

**Din discursul rostit
de Nicolae Titulescu
la ședința de închidere
a celei de-a XII-a sesiuni
ordinare a Adunării
Societății Națiunilor**
Geneva, 29 septembrie 1931
(Extras)

În domeniul politic, criza a făcut ca anumite controverse, care pentru moment despart pe unii dintre membrii noștri și pe care ei și-au luat în mod loial obiceiul de a le expune aici în mod public, să aibă mai puțină acuitate.

În toate celelalte domenii, în domeniul social, umanitar, intelectual, al igienei, al tranzitului, acțiunea Societății Națiunilor s-a precizat, s-a dezvoltat, s-a apropiat de scopul pe care și l-a propus.

În domeniul economic, Consiliul a aprobat sistemul creditului ipotecar internațional, o primă manifestare a sprijinului promis statelor agricole greu încercate...

Pe de altă parte, Societatea Națiunilor este o asociație de state, ceea ce înseamnă că, atunci când criza lovește pe rând pe membrii săi, este normal ca, înainte de a acționa ca o colectivitate, aceștia din urmă să dorească să se sfătuiască între ei pentru a ști dacă drumul pe care se vor angaja este într-adevăr cel care duce la salvare...

Nicolae Titulescu, *Pledoarii pentru pace*, București, 1996, p. 317

• **Deduceți obiectivele Societății Națiunilor reflectate în discursul lui Nicolae Titulescu.**

Structura organizatorică a SN cuprindea: a) Adunarea Generală, care se întrunea în fiecare an (în septembrie); b) Consiliu, compus inițial din 5 membri permanenți (care erau mari puteri) și patru membri temporari (ulterior numărul acestora s-a mărit succesiv, ajungând la 11 în 1993), aleși de Adunarea Generală; c) Secretariat General.

În conformitate cu prevederile Pactului, a fost constituită o Curte Permanentă de Justiție Internațională, cu sediul la Haga (care, în 1946, s-a transformat în Curtea Internațională de Justiție, ca principal organ judiciar al ONU).

Societatea Națiunilor a avut inițial ca membri statele semnatare ale Pactului, adică statele aliate și cele asociate (27 de țări plus 5 dominioane britanice; SUA nu au ratificat însă documentul și nu au fost deci membru al SN), și statele invitate să adere la Pact, care fuseseră neutre în cursul războiului (13 state). Statele foste inamice nu au fost admise în această fază inițială. În perioada interbelică au devenit membre ale SN încă 20 de țări (între care Germania – în 1926, URSS – în 1934, Egipt – în 1937). În același timp, pe parcursul existenței SN, 16 state s-au retras din această organizație, inclusiv Brazilia (1928); Japonia (martie 1933); Germania (octombrie 1933); Italia (decembrie 1937). Ca urmare a agresiunii contra Finlandei, Uniunea Sovietică a fost exclusă (decembrie 1939) din forumul de la Geneva.

Societatea Națiunilor a urmărit atingerea obiectivului ei central – menținerea și consolidarea păcii – prin sprijinirea inițiativelor de dezarmare, organizarea securității colective, medierea conflictelor și sancționarea agresorilor. Ea a înregistrat câteva succese în aplanarea unor litigii minore, a inițiat sau a promovat proiecte destinate să scoată războiul în afara legii, să conducă spre cooperare și securitate, bunăoară: Pactul Briand-Kellogg (semnat la Paris, la 27 august 1928); Actul general de arbitraj (Geneva, 28 septembrie 1928); Conferința pentru dezarmare (Geneva, 2 februarie 1932–11 iunie 1935).

Slăbiciunile organizației, sesizabile încă din anii '20, au devenit evidente începând din anii marii depresiuni economice și au dus la o criză a SN, manifestată prin incapacitatea acesteia de a preveni agresiunile sau de a sancționa încălcarea tratatelor, așa cum au demonstrat agresiunea japoneză contra Chinei, din 1931, cea a Italiei contra Abisiniei sau succesivele acte de forță și agresiune ale Germaniei naziste din anii 1935–1939.

Eșecul SN a fost cauzat de vicii de construcție și de funcționare. Astfel, deciziile adoptate de organele SN aveau caracter de recomandări, nefiind obligatorii pentru statele membre. Societății Națiunilor i-au lipsit „dinții” sau „brațul înarmat”, ea nedispunând de o forță militară proprie și neputând aplica sancțiuni militare (inclusiv din cauza poziției unor membri ai ei).

În sfârșit, Societatea Națiunilor, slăbită în capacitatea de acțiune din cauza intereselor particulare ale marilor puteri membre, a fost și mai puternic afectată pentru că nu a reușit să cuprindă toate marile puteri, în primul rând SUA.

Societatea Națiunilor nu a mai jucat niciun rol în cursul celui de-al Doilea Război Mondial.

Dizolvarea ei a fost oficial anunțată la 19 aprilie 1946 (și-a încetat efectiv existența la 31 iulie 1947).

Crestomație

„14 puncte” ale Președintelui SUA, W. Wilson

8 ianuarie 1918

1. Acord de pace încheiat deschis, după care nu vor mai fi acorduri internaționale private, de orice natură ar fi acestea; dar diplomația va proceda întotdeauna deschis și în mod public.

2. Libertate absolută a navigației pe mări, în afara apelor teritoriale, atât în timp de pace cât și în timp de război, în afară de cazul când aceste mări vor fi închise în întregime sau în parte printr-o acțiune internațională în vederea executării acordurilor internaționale.

3. Suprimarea, pe cât va fi posibil, a tuturor barierelor economice și stabilirea de condiții comerciale egale pentru toate națiunile care consimt la încheierea păcii și se asociază pentru a o menține.

4. Garanții suficiente date și adoptate că armatele naționale vor fi reduse la limita extremă, compatibilă cu securitatea internă a țării.

5. Angajament liber, într-un spirit larg și absolut imparțial, al tuturor revendicărilor coloniale, bazat pe respectul strict al principiului că, reglementând toate chestiunile de suveranitate, problemele populațiilor interesate trebuie să aibă o pondere egală cu cererile echitabile ale guvernului al cărui titlu urmează a fi definit.

6. Evacuarea tuturor teritoriilor ruse și reglementarea tuturor chestiunilor privind Rusia, într-un mod care să asigure cea mai bună și cea mai largă cooperare între alte națiuni ale lumii, pentru a furniza Rusiei ocazia oportună de a fixa, fără piedică, nici tulburare, în deplină independență, dezvoltarea sa politică și națională; pentru a-i asigura o sinceră primire în Societatea Națiunilor libere sub un guvern pe care ea însăși și-l va alege; pentru a-i asigura, în sfârșit, ajutorul cel mai mare și de orice natură ar fi, sau pe care ea l-ar putea dori. Tratatul acordat Rusiei de către națiunile sale surori în lunile următoare va fi piatra de încercare care va releva bunăvoința și înțelegerea acestor națiuni față de nevoile Rusiei, făcând abstracție de propriile sale interese și de simpatia lor inteligentă (...)

8. Întreg teritoriul francez va trebui să fie eliberat și părțile invadate vor trebui să fie în întregime restaurate. Nedreptatea făcută de Prusia Franței în 1871, în ceea ce privește Alsacia-Lorena și care a tulburat pacea lumii timp de aproape cincizeci de ani, va trebui să fie reparată, pentru ca pacea să poată fi încă o dată asigurată în interesul tuturor.

9. O reajustare a frontierelor italiene va trebui să fie efectuată urmînd liniile naționalităților în mod clar, ușor de recunoscut.

10. Popoarelor Austro-Ungariei, cărora dorim să le salvăm locul printre națiuni, va trebui să le fie dată cât mai curînd posibilitatea unei dezvoltări autonome.

11. România, Serbia, Muntenegru trebuie să fie evacuate; lor li se vor restitui teritoriile care le-au fost ocupate. Serbiei i se va acorda un acces liber la mare și relațiile dintre diversele state balcanice trebuie să fie fixate în mod radical la inspirația puterilor, urmînd liniile stabilite istoricește. Garanții internaționale de independență politică, economică și de integritate teritorială vor fi date acestor state (...)

13. Un stat polonez independent trebuie să fie constituit, cuprinzînd teritoriile locuite de naționalități incontestabil poloneze, cărora trebuie să li se asigure un acces liber la mare; independența politică, economică și integritatea teritorială a acestor populații vor fi garantate printr-o convenție internațională.

14. O societate generală a națiunilor trebuie să fie formată în virtutea convențiilor formale avînd ca obiect să furnizeze garanții de independență politică și teritorială micilor ca și marilor state.

Primul Război Mondial. 1914–1918

Texte și documente, p. 400–402

• **Comentați rolul acestui document în reglementarea relațiilor internaționale după Primul Război Mondial.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. **Periodizați relațiile internaționale din etapa interbelică. Motivați fiecare perioadă.**

2. **Enumerați caracteristicile relațiilor internaționale interbelice.**

3. **Explicați esența sistemului de la Versailles.**

4. **Stabiliți factorii ce au contribuit la formarea focarelor de război la sfîrșitul anilor '30 ai sec. XX.**

5. **Motivați necesitatea creării organizațiilor internaționale la finele Primului Război Mondial.**

6. **Apreciați activitatea Societății Națiunilor în perioada interbelică. Găsiți limitele activității ei.**

7. **Evaluați contribuția SUA la rezolvarea problemelor internaționale între cele două războaie mondiale.**

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Plebiscit (referendum) – consultare (prin vot) a cetățenilor dintr-o țară, care urmează să se pronunțe prin „da” sau „nu” asupra unui proiect de lege, asupra unui act de stat de importanță deosebită, asupra unei chestiuni de interes general.

Kemalism – concepție elaborată de M.K. Atatürk, ce cuprinde următoarele principii politice: 1) proclamarea republicii; 2) despărțirea școlii și religiei, înlăturarea Islamului din viața oficială și din legislație; 3) populismul – atragerea atenției omului simplu; 4) naționalismul, educarea mîndriei naționale; 5) etatismul – implicarea statului în economia țării; 6) reformismul – depășirea stagnării. Aceste principii au fost numite kemalism.

- De ce a fost necesară constituirea coaliției antihitleriste? Aduceți argumente.

Carta Atlanticului (Extras)

Președintele Statelor Unite ale Americii și primul-ministru Churchill, care reprezintă guvernul Majestății Sale în Regatul Unit, după o examinare comună, au considerat oportun să aducă la cunoștința publică unele principii generale ale politicii naționale a țărilor lor – principii pe care dînșii își bazează speranțele pentru un viitor mai bun al lumii:

- 1) țările lor nu aspiră la achiziții teritoriale sau de alt fel;
- 2) ei nu vor fi de acord cu nicio schimbare teritorială care nu se va afla în acord cu dorința exprimată liber de către popoarele interesate;
- 3) ei respectă dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ pe care și-o doresc; ei se vor strădui să restabilească drepturile suverane și autogovernarea acelor popoare care au fost private de acestea prin forță (...)
- 4) ei aspiră spre dobîndirea colaborării depline între toate țările în domeniul economic, în scopul asigurării tuturor cu un nivel de viață mai ridicat, dezvoltării economice și sociale;
- 5) după distrugerea finală a tiraniei naziste, ei speră să stabilească pacea, care va acorda posibilitate tuturor țărilor să trăiască în siguranță pe teritoriile lor, precum și să asigure o astfel de situație în care toți oamenii, în toate țările, să-și poată trăi toată viața neștiind nici frica, nici nevoia (...)

У. Черчилль, *Вторая мировая война*, кн. 2, т. 3–4, Москва, 1991, p. 200–201

- Analizați principiile politicii naționale a SUA și Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Expuneți-vă opinia față de ele.

2. ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS. TRATATELE DE PACE

• În anii celui de-al Doilea Război Mondial rolul diplomației a crescut considerabil. Statele angajate în război au depus eforturi sporite nu numai în domeniile economic și militar, ci și în cele de politică externă, de constituire, întărire și funcționare a unor alianțe trainice. O dovadă clară în acest sens a fost formarea coaliției antihitleriste – uniune militaro-politică a statelor și popoarelor ce au luptat în anii celui de-al Doilea Război Mondial împotriva Germaniei, Italiei și Japoniei și a aliaților lor.

• La 12 august 1941, W. Churchill și F. Roosevelt au semnat, la Washington, Carta Atlanticului – declarație în care a fost expus scopul participării celor două state la războiul mondial. Ei au confirmat că vor lupta pentru nimicirea tiraniei fasciste și dezarmarea agresorilor. SUA și Anglia, se menționa în declarație, nu vor tinde spre schimbări teritoriale fără acordul națiunilor interesate și vor respecta formele de guvernare alese de popoare. Carta Atlanticului prevedea instaurarea păcii și securității după nimicirea fascismului și luarea măsurilor pentru încetarea agresiunii. La 24 septembrie 1941, la Carta Atlanticului a aderat și URSS.

• La 1 ianuarie 1942, la Washington, 26 de state au semnat „Declarația Națiunilor Unite”. Semnatarii documentului și-au asumat obligația să colaboreze reciproc pînă la victoria deplină asupra blocului de state fasciste, să nu semneze cu acestea armistițiu sau pace separată.

• Unul dintre cele mai importante evenimente ale celui de-al Doilea Război Mondial a fost Conferința de la Teheran a șefilor guvernelor URSS, SUA și Marii Britanii, care a avut loc între 28 noiembrie și 1 decembrie 1943. Afară de Stalin, Roosevelt și Churchill, au mai participat și miniștrii afacerilor externe, șefii statelor-majore, numeroși experți. Conferința avea scopul de a examina problemele ce vizau coordonarea eforturilor aliaților în lupta împotriva Germaniei și a sateliților ei, colaborarea postbelică și asigurarea unei păci trainice.

Participantii și-au expus propriile viziuni asupra războiului. Au urmat apoi discuții, conducerea sovietică insistînd asupra deschiderii frontului al doilea în Europa – în nordul Franței. A fost adoptată hotărîrea militară a Conferinței de la Teheran, conform căreia operația „Overlord” (de deschidere a celui de-al II-lea front) urma să înceapă în mai 1944, concomitent cu operațiile militare din sudul Franței. Stalin a declarat că în același timp armata sovietică va înainta, împiedicînd astfel dislocarea trupelor germane de la est la vest.

La conferință s-a pus în discuție chestiunea privind viitorul Germaniei. Roosevelt a propus dezmembrarea Germaniei în cinci state autonome, Churchill a înaintat un proiect de constituire a confederației dunărene, în care să fie incluse Austria, Ungaria și teritoriile de sud ale Germaniei, izolînd Prusia. Șeful guvernului sovietic n-a acceptat planurile celor doi, considerînd că Austria și Ungaria trebuie să fie state independente.

O altă problemă abordată a fost cea a Poloniei. Reprezentanții URSS s-au pronunțat pentru „restabilirea Poloniei”, subliniind că hotarul de est

I. Stalin, F.D. Roosevelt
și W. Churchill la Conferința
de la Teheran (1943)

I-am împins hîrtia lui Stalin, căruia i se făcuse deja traducerea spuselor mele. El ezită puțin, apoi a luat creionul său albastru, a tras o linie aldină în semn de aprobare și mi-a restituit foaia. Totul a fost reglementat mai repede decît era nevoie să fi fost scris.

– Nu găsiți că e cinic a reglementa aceste probleme, de care depinde soarta a milioane de oameni, de așa manieră cavalerescă? Să ardem hîrtia.

Stalin însă a spus:

– Nu! Păstrați-o!

W. Churchill

• **Meditați asupra evenimentului descris de W. Churchill. Ce le-a permis celor doi conducători să rezolve problema în așa mod?**

Soluționarea problemei balcanice de o manieră procentuală avea drept scop ca, prin influența și autoritatea marilor puteri, să se evite în aceste țări mișcări deosebite din partea populației, răscoale și chiar războaie civile nedorite.

W. Churchill către F. Roosevelt

• **Comentați explicațiile lui W. Churchill.**

al acestei țări va trebui stabilit conform „liniei Curzon”, iar cel de vest – pe cursul Oderului.

Stalin a informat interlocutorii săi despre interesul URSS față de porturile Königsberg, Memel și împrejurimile lor.

Conferința de la Teheran a constituit un eveniment de mare importanță în istoria relațiilor dintre principalele țări ale coaliției antihitleriste. La ea s-au adoptat hotărîri decisive privind desfășurarea ulterioară a războiului și organizarea postbelică a lumii. Conferința a spulberat speranțele diplomației fasciste în neînțelegerile dintre marile puteri ale coaliției și eventuala dizolvare a ei.

• Un alt exemplu de diplomație la cel mai înalt nivel a fost vizita lui W. Churchill la Moscova, în octombrie 1944. În cadrul convorbirilor cu I. Stalin a fost pusă în discuție problema Poloniei și situația din Balcani. Ultimul subiect a provocat polemici aprinse. Profitînd de un moment prielnic, Churchill s-a adresat lui Stalin: „Să reglementăm situația în Balcani. Armatele dumneavoastră se află în România și în Bulgaria, unde noi avem interese, misiuni și agenți. Să nu ne certăm pentru chestiuni puțin importante. Ce ați zice de o predominanță de 90% în România pentru dumneavoastră, de 90% în Grecia pentru noi și de egalitate 50%–50% în Iugoslavia?” În timp ce lui Stalin i se traducea, W. Churchill a scris pe o foaie de hîrtie: „România: Rusia – 90%, alții – 10%; Grecia: Marea Britanie în acord cu SUA – 90%, Rusia – 10%; Iugoslavia: 50%–50%; Bulgaria: Rusia – 75%, alții – 25%”.

Sistemul procentual nu fixează numărul membrilor respectivi în comisiile pentru diverse state balcanice, menționează cu altă ocazie premierul Marii Britanii, ci exprimă interesul cu care guvernul britanic și cel sovietic soluționează problemele din aceste țări.

• Războiul din Europa intra în faza finală. Multe probleme ce vizau coordonarea operațiilor militare, viitorul Germaniei, frontierele Poloniei, organizarea păcii și securității mondiale etc. necesitau rezolvare.

Inițiativa unei noi întâlniri a marilor puteri i-a aparținut președintelui F. Roosevelt. După mai multe propuneri cu privire la locul desfășurării conferinței, cei „trei mari” au ales Ialta (Crimeea). F. Roosevelt, W. Churchill și persoanele ce-i însoțeau au sosit la Ialta în noaptea de 2 spre 3 februarie, fiind întâmpinați de demnitari sovietici. Stalin a sosit la Ialta abia la 4 februarie.

În prima ședință plenară au fost ascultate informațiile privind situația de pe fronturi. O atenție deosebită s-a acordat problemei Germaniei, instaurării controlului asupra ei. Cei „trei mari” și-au expus punctele de vedere cu privire la împărțirea Germaniei. După cum afirma Stalin, era bine să se clarifice și forma de administrare a Germaniei: guvern central sau guverne independente pentru fiecare din statele rezultate după împărțirea Germaniei. Se impunea, de asemenea, discutarea chestiunii reparațiilor, a despăgubirilor și a compensării acestora de către Reichul german statelor aliate prin fixarea cuantumului pentru fiecare mare putere aliată sau alte state din cadrul Națiunilor Unite, care au participat direct la înfrîngerea nazismului.

Recunoscîndu-se faptul că problema dezmembrării Germaniei trebuie studiată suplimentar, s-a ajuns la concluzia că miniștrii de externe ai celor trei puteri aliate să ducă lucrul la bun sfîrșit în următoarele 30 de zile.

W. Churchill, F.D. Roosevelt
și I. Stalin la Conferința
de la Ialta (1945)

Declarația cu privire la Europa eliberată (Extras)

Premierul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, primul-ministru al Regatului Unit, președintele Statelor Unite ale Americii s-au consultat între ei, în interesul general al popoarelor țărilor lor și popoarelor Europei eliberate. Ei declară în comun că s-au înțeles între ei să coordoneze pe parcursul perioadei instabilității temporare în Europa eliberată politica celor trei guverne ale lor în privința acordării de ajutor popoarelor eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarelor statelor-satelite ale axei în Europa, în vederea rezolvării de către ele, prin metode democratice, a problemelor politice și economice existente.

Stabilirea ordinii în Europa și restructurarea vieții economice trebuie să fie realizate pe o cale ce ar permite popoarelor eliberate eradicarea ultimelor vestigii ale nazismului și crearea instituțiilor democratice la libera lor alegere, în conformitate cu principiul Cartei Atlantice ce se referă la dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernare pe care o preferă...

Ялтинская конференция. 1945.
Уроки истории, Moscova, 1985,
p. 179–180

• Precizați și apreciați, în baza textului, căile de organizare a Europei eliberate.

O altă problemă examinată a fost cea cu privire la Franța: să i se acorde sau nu o zonă de ocupație. Cei „trei mari” au convenit să i se atribuie Franței atât o zonă de ocupație, cât și dreptul de a participa la lucrările comisiilor de control pentru Germania.

Problema reparațiilor era determinată de cea a dezmembrării Germaniei. Asupra ei a insistat în mod deosebit I. Stalin. S-a decis constituirea unei comisii pentru reparații cu sediul la Moscova, care urma să-și înceapă activitatea imediat după aprobarea principiilor de bază privind perceperea reparațiilor. Germania trebuia să plătească 20 miliarde de dolari, jumătate din sumă fiind destinată URSS.

Cei „trei mari” au stabilit modul de luare a deciziilor în Consiliul de Securitate – unul din principalele organe ale viitoarei Organizații a Națiunilor Unite (ONU), anume unanimitatea voturilor reprezentanților marilor puteri (dreptul de „veto”).

A fost luată hotărârea de a convoca Conferința de constituire a Organizației Națiunilor Unite la 25 aprilie 1945, la San Francisco.

La Conferința de la Ialta s-a adoptat un document important – „Declarația cu privire la Europa eliberată”, în care se afirma că cele trei puteri vor depune eforturi coordonate pentru a ajuta statele Europei să se elibereze de fascism și să-și restabilească viața politică și economică. „Prin această declarație, cei trei șefi de guverne proclamau că restabilirea ordinii în Europa și reconstrucția vieții politice și economice a națiunilor trebuie realizată conform unei proceduri care să permită popoarelor eliberate să-și restabilească viața, să-și creeze instituții democratice alese de popoarele respective, dar să și distrugă ultimele vestigii ale nazismului și fascismului.” În acest context, e necesar să subliniem faptul că cei „trei mari” interpretau în mod diferit crearea „instituțiilor democratice”. „Occidentalii nu acceptau guvernele comuniste, pentru că ele nu puteau fi alese în mod liber, iar sovieticii erau împotriva guvernelor alese liber, deoarece acestea nu puteau fi decât anticomuniste prin definiție.”

Conferința de la Ialta a constituit un eveniment important în istoria celui de-al Doilea Război Mondial. La ea s-au luat măsurile respective cu privire la încheierea războiului. Au fost definitive documentele adoptate la Dumbarton Oaks, creîndu-se condiții favorabile pentru constituirea organizației internaționale a Națiunilor Unite. La Ialta nu a avut loc nicio împărțire a Europei sau a lumii, dar „spiritul care a dominat la această conferință a permis, în mod incontestabil, împărțirile care au urmat”.

• Chiar și după capitularea Germaniei era nevoie de coordonarea acțiunilor politico-diplomatice și militare ale membrilor coaliției. Se făcea simțită necesitatea definitivării hotărârilor adoptate anterior, înainte de sfârșitul războiului în Europa.

Cu cât mai mult se apropia ziua victoriei, cu atât mai pronunțat devenea antagonismul dintre anglo-americani și sovietici. Această situație fusese provocată de nerespectarea hotărârilor anterioare, în special ale celor de la Ialta. Președintele SUA, Harry S. Truman, care venise la putere la 12 aprilie 1945, după decesul lui F. Roosevelt, la 10 mai 1945 a sistat livrările de armament către URSS, deși aceasta se angajase în războiul împotriva Japoniei.

O altă conferință a celor trei puteri și-a început lucrările la 17 iulie 1945, la Potsdam, o suburbie a Berlinului. La ea au participat delegația

Probabil că cel mai semnificativ incident petrecut la Potsdam a fost cu privire la o chestiune ce nu s-a aflat pe agenda de lucru oficială. La un moment dat, Truman l-a luat pe Stalin deoparte pentru a-l informa despre existența bombei atomice. Stalin, desigur, știa deja de ea de la spionii săi sovietici; de fapt, el aflase despre ea cu mult înaintea lui Truman. Suferind de paranoia, fără îndoială că el a considerat înștiințarea lui Truman drept o încercare transparentă de intimidare. A ales să se prefacă inaccesibil pentru noua tehnologie și să o desconsidere, nearătând vreo curiozitate deosebită. „Premierul rus, a scris Truman în memoriile sale, nu a arătat vreun interes deosebit. Tot ce a spus a fost că era bucuros să audă de asta și că spera ca noi să facem uz cu folos de ea împotriva japonezilor.” Aceasta avea să rămână tactica sovieticilor în privința armelor nucleare până când avea să și le dezvolte și ei pe ale lor.

H. Kissinger, *Diplomația*,
București, 1998, p. 396

• **Meditați, cum a influențat evenimentul descris de H. Kissinger asupra evoluției relațiilor internaționale.**

W. Churchill, H. Truman
și I. Stalin la Conferința
de la Potsdam

sovietică, în frunte cu I.V. Stalin, prim-ministru al URSS, delegația americană condusă de H. Truman, președintele SUA, și cea britanică, în frunte cu W. Churchill, înlocuit la 28 iulie de Clement R. Attlee, noul prim-ministru al Marii Britanii.

Prima problemă examinată, începând cu 17 iulie, a fost constituirea unui consiliu al miniștrilor de externe, împuternicit să elaboreze tratate de pace cu fostele aliate ale Germaniei – Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda. După aceasta, a urmat chestiunea cu privire la organizarea Conferinței finale de pace. Problema Germaniei a constituit motivul principal al dezbaterilor. Neînțelegeri au apărut de la bun început: ce se are în vedere prin noțiunea de „Germania”? H. Truman considera că ea trebuie să vizeze Germania în hotarele anului 1937. I. Stalin considera Germania drept o „țară zdrobită, fără guvern, fără graniță, împărțită în patru părți”. Până la urmă, a fost acceptată opinia lui H. Truman.

Participantii la conferință au examinat memorandumul delegației americane cu privire la politica față de Germania. Ea urma să fie împărțită în patru zone de ocupație, supuse controlului unei comisii centrale. Principiile politice de care trebuia să se călăuzească aliații erau: dezarmarea și demilitarizarea Germaniei; lichidarea Partidului Național-Socialist și a tuturor organizațiilor naziste, interzicerea pentru naziști de a ocupa funcții oficiale în stat; demobilizarea Wehrmachtului etc.

În cadrul Conferinței de la Potsdam, una dintre cele mai complicate a fost și chestiunea reparațiilor. Dacă la Ialta delegația americană declarase că renunță la orice fel de reparații, la Potsdam atitudinea ei în această privință s-a schimbat. H. Truman urmărea să scoată Germania de sub influența URSS și să contribuie la formarea unei Germanii puternice. La început, americanii au pus la îndoială suma pentru reparații de 20 miliarde de dolari, stabilită la Conferința de la Ialta, considerând-o exagerat de mare. În urma unor dispute aprinse, s-a ajuns la concluzia de a lăsa această sumă neschimbată. La 31 iulie, I. Stalin a prezentat o ultimă variantă a propunerilor privind reparațiile: ele să fie preluate de fiecare mare putere din zona sa de ocupație sub două forme: în prima categorie să intre cantitățile globale din avutul național, constând din utilaje, mașini, materiale, care să fie livrate în primii doi ani de la capitulare; în a doua – materiale din producție curentă, care să fie furnizată anual, pe parcursul următorilor zece ani. URSS a insistat să i se cedeze 1/4 din utilajul industrial, aflat în stare bună, din zonele occidentale.

La Conferința de la Potsdam, I. Stalin a repurtat o incontestabilă victorie diplomatică și psihologică. Ea s-a încheiat cu un evident avantaj pentru Uniunea Sovietică.

După terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, apăruse problema organizării postbelice a lumii. În conformitate cu hotărârile Conferinței de la Potsdam, este înființat Consiliul miniștrilor afacerilor externe (CMAE) ai marilor puteri, însărcinat să elaboreze proiectele tratatelor de pace cu statele aliate cu Germania fascistă.

„Cei trei mari” au considerat că CMAE va examina problema reglementării pașnice a Germaniei. CMAE a avut șase ședințe, la care au fost elaborate doar proiectele tratatelor de pace cu aliații Germaniei.

Crestomație

Stalin, un maestru practician al *Real politic*, trebuie să fi așteptat ca America să se opună noului echilibru geopolitic stabilit de prezența armatei roșii în centrul continentului european. Om cu nervi de oțel, el nu era predispus la a face concesii primitive; trebuie să se fi gândit că era mult mai bine să-și consolideze moneda de schimb pe care deja o deține, păzindu-și cu grijă prada de război și lăsându-i pe aliați să facă mișcarea următoare. Și singurele mișcări pe care Stalin avea să le ia în serios erau cele cu consecințe posibil de analizat în cadrul relației risc-recompensă. Când aliații nu au mai exercitat nicio presiune, Stalin pur și simplu a rămas pe loc.

Stalin a afișat față de Statele Unite aceeași atitudine zeflemistă pe care o adoptase față de Hitler în 1940. În 1945, Uniunea Sovietică, slăbită de pierderi umane de zeci de milioane de oameni și de devastarea unei treimi a teritoriului său, înfrunta o Americă neatinsă, aflată în posesia unui monopol atomic; în 1940, ea se confruntase cu o Germanie care controla restul continentului. De fiecare dată, în loc să ofere concesii, Stalin a consolidat poziția sovietică și a încercat să-și păcălească adversarii potențiali, făcându-i să creadă că era mai probabil ca el să mășăluiască spre vest, decât să se retragă.

Și de fiecare dată a calculat greșit reacția oponentilor săi. În 1940, vizita lui Molotov la Berlin întărise hotărârea lui Hitler de a declanșa invazia; în 1945, același ministru de externe a reușit să transforme bunăvoința americană cu confruntarea pe care a reprezentat-o războiul rece.

H. Kissinger, *Diplomația*, p. 389–390

- Caracterizați relațiile dintre cele două mari puteri pe parcursul războiului.

Din deciziile Conferinței de la Potsdam

Militarismul german și naționalismul vor fi stîrpite și aliații, de comun acord între ei, în prezent și pe viitor, vor lua și alte măsuri necesare pentru ca Germania nicidecum să nu mai prezinte un pericol pentru vecinii săi ori pentru cauza menținerii păcii în lumea întreagă.

1. Conform Acordului cu privire la mecanismul de control în Germania, puterea supremă în Germania va fi exercitată de comandanții-șefi ai forțelor armate ale Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Statelor Unite ale Americii, Regatului Unit al Marii Britanii și Republicii Franceze, fiecare în zona sa de ocupație, potrivit instrucțiilor guvernelor respective, precum și în comun cu problema privind Germania în ansamblu, aceștia acționînd în calitate de membri ai Consiliului de Control.

2. În măsura în care acest lucru este în mod practic posibil, populația germană trebuie să fie tratată la fel pe întreg teritoriul Germaniei.

3. Țelurile ocupării Germaniei, după care trebuie să conducă Consiliul de Control, în special, sînt:

- dezarmarea totală și demilitarizarea Germaniei și lichidarea întregii industrii germane, care poate fi folosită în scopul producției de război sau controlul asupra ei...

Gh.K. Jukov, *Amintiri și reflecții*, vol. 2, Chișinău, 1984, p. 462–463

- Citiți documentul de mai sus. Expuneți-vă opinia despre politica aliaților privind Germania. Argumentați-o.
- Care au fost scopurile ocupării Germaniei de către aliați?

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Evidențiați etapele principale ale activității diplomatice internaționale în timpul războiului.
2. Enumerați problemele abordate de către diplomația internațională pe parcursul războiului.
3. Cum a evoluat poziția marilor puteri privind viitorul postbelic al Germaniei?
4. Elaborați un discurs cu tema: „Rolul coaliției antihitleriste în cel de-al Doilea Război Mondial”.
5. Formulați trei concluzii generale despre hotărârile conferințelor de la Teheran, Ialta, Potsdam.
6. Localizați pe hartă modificările teritoriale survenite în urma tratatelor de pace semnate după război.
7. Apreciați rolul activității diplomației internaționale în timpul războiului.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Clauză** – dispoziție (specială) prevăzută într-un tratat, într-o convenție.
- Coaliție** – alianță între două sau mai multe state, partide sau grupări politice, clase sociale, persoane etc., încheiată în vederea unor acțiuni comune.
- Coaliție antihitleristă** – uniune militaro-politică a statelor și popoarelor ce au luptat în anii celui de-al Doilea Război Mondial împotriva Germaniei și aliaților ei.
- „Cei trei mari”** – noțiune folosită în literatura istorică, pentru a-i desemna pe conducătorii celor trei mari puteri aliate în anii celui de-al Doilea Război Mondial (W. Churchill, I. Stalin și F.D. Roosevelt).

Consecințele Pactului Molotov–Ribbentrop

Pactul din 23 august 1939, care a parafat cea mai sinistrală alianță diplomatică a veacului XX, a ridicat URSS la nivelul de putere continentală și, în perspectivă, mondială, satisfăcută de Hitler dar curtată de adversarii săi – Franța și Marea Britanie, mai cu seamă. Rezultatul? Europa a fost aruncată sub dominația nazistă, în primul rând, căreia i se va substitui, în urma faptului că democrațiile occidentale, în frunte cu Marea Britanie și SUA, vor trebui să se alieze între 1941 și 1945 cu URSS pentru a-i elimina pe Hitler și complicitățile săi continentale și extracontinentale, stăpânirea comunistă pe o durată de mai bine de patru decenii. Este adevărat că, practic, a fost în discuție Europa de Est și Centrală, dar amenințarea URSS, învingătoare în al Doilea Război Mondial, alături și cu sprijinul SUA și Marii Britanii, a devenit după 1945 și s-a menținut până în 1989 reală la nivelul întregului vechi continent și chiar la acela al planetei. În felul acesta, pe rând și din motive diverse, chiar opuse, Germania și marile democrații occidentale – conștient ori nu – au încurajat și întreținut în anii celui de-al Doilea Război Mondial pe adversarul mortal din ziua următoare.

Gheorghe Buzatu,
România și războiul mondial din 1939–1945, Iași, 1995, p. 4

• Explicați, de ce URSS a decis să semneze cu Germania nazistă acest tratat: a dorit să-și încheie programul de înarmare, nu avea încredere în Marea Britanie și Franța ori au fost și alte cauze?

Pactul Molotov–Ribbentrop

În primăvara și vara anului 1939, conducerea sovietică continuă să mimeze constituirea unui sistem de apărare colectivă. Dovadă au fost tratativele tripartite franco-anglo-sovietice de la Moscova, începute în martie 1939. Pe parcurs, s-a constatat că delegațiile occidentale nu aveau împuternicirile necesare pentru semnarea unor acorduri militare. În timpul ședinței, K. Vorosilov, mareșal, comisar al poporului pentru Apărare, a propus ca delegațiile franceză și engleză să expună planurile statelor-majore privind apărarea comună a celor trei țări. Această propunere a stîrnit suspiciuni din partea englezilor și francezilor, care se temeau ca secretele expuse să nu fie transmise germanilor. Dificultatea cea mai serioasă a prezentat-o nedorința conducerii Poloniei de a permite trecerea trupelor sovietice pe teritoriul ei. Mareșalul polonez Rydz Smigli i-ar fi spus diplomatului francez: „Cu germanii riscăm să ne pierdem libertatea noastră, cu rușii, sufletul nostru.”

Din primăvara anului 1939, germanii au dat de înțeles sovieticilor că sînt dispuși să semneze un tratat bilateral de neagresiune. Din acest moment, politica externă sovietică a luat o întorsătură dramatică. La 23 august 1939, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al URSS, V. Molotov, și ministrul german de Externe, J. von Ribbentrop, au semnat pactul sovieto-nazist, „un angajament din partea ambelor țări să mențină relații pașnice una cu alta”.

S-a întîmplat un lucru neverosimil: cei doi dușmani ideologici și politici au semnat o alianță. Astfel, I. Stalin a cîștigat răgazul dorit, pentru a se întări și mai mult militar. Pactul sovieto-nazist a constituit preludiul celui de-al Doilea Război Mondial. Afară de pactul de neagresiune, publicat în presa vremii, cei doi miniștri de Externe, Molotov și Ribbentrop, au semnat un protocol adițional secret, prin care au împărțit Europa de Răsărit în sfere de influență.

Documente

Pactul de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică

Guvernul URSS și Guvernul Germaniei, călăuzindu-se de dorința de a consolida cauza păcii între URSS și Germania și pornind de la premisele

Comisarul poporului pentru Afacerile Externe, V. Molotov semnează la 23 august 1939 pactul de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică

Despre Pactul Molotov-Ribbentrop

...Concluzionînd, desprindem realitatea indiscutabilă că pactul de neagresiune sovieto-german din 1939, „întărit” de protocolul adițional secret, semnat concomitent la Moscova, precum și toate documentele secrete și nesecrete convenite în următorii doi ani între Berlin și Kremlin au afectat într-o măsură decisivă situația Europei de Est, înlesnind nu numai izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, ci, mai mult, prin forța desfășurărilor impuse de conflict și prin prisma consecințelor rezultate, au colaborat la modificarea configurației teritoriilor unor țări din zonă și, deopotrivă, au predeterminat schimbarea pentru mai multe decenii a regimurilor social-politice și economice din statele respective.

Gheorghe Buzatu, *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov*, revista *Moldova* (Iași), 1991, nr. 3, p. 3

Din Declarația de la Chișinău a Conferinței internaționale „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”

(26–28 iunie 1991)

Anexarea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, teritorii care nu-i aparțineau și asupra cărora nu avea niciun drept, a constituit primul act al tragediei naționale – sfîrtecarea României în anul 1940 –, punînd la grea încercare întregul popor român, și i-a adus imense suferințe și incalculabile daune. Trecerea totală a acestor teritorii în componența URSS a generat pentru decenii consecințe dramatice pentru întreg poporul român, îndeosebi pentru populația din teritoriile respective.

• **Examinați cu atenție prevederile Pactului Ribbentrop-Molotov și cele ale protocolului adițional secret. Apreciați însemnătatea acestor documente.**

principale ale pactului de neutralitate, încheiat între URSS și Germania în aprilie 1926, au ajuns la următoarea înțelegere:

Articolul I

Ambele Părți Contractante se obligă a se abține de la orice violență, de la orice acțiune agresivă și de la orice atac una împotriva alteia, atît izolat, cît și în comun cu alte puteri.

Articolul II

În cazul în care una dintre Părțile Contractante ar deveni obiect al acțiunilor militare din partea unei terțe puteri, cealaltă parte contractantă nu va susține sub nicio formă această putere.

Articolul III

Guvernele ambelor Părți Contractante vor continua să țină contact între ele pe viitor pentru consultații, ca să se informeze reciproc asupra chestiunilor ce privesc interesele lor comune.

Articolul IV

Niciuna dintre Părțile Contractante nu va participa la nicio grupare de puteri direct sau indirect îndreptată împotriva altei părți.

Articolul V

În caz de izbucnire a litigiilor sau conflictelor între Părțile Contractante într-un fel sau altfel de chestiuni, ambele părți vor rezolva aceste litigii și conflicte exclusiv pe cale pașnică, făcînd schimb prietenesc de opinii sau, în cazuri necesare, pe calea creării unor comisii pentru aplanarea conflictului.

Articolul VI

Pactul de față este încheiat pe un termen de zece ani în scopul ca, dacă una dintre Părțile Contractante nu-l va denunța cu un an înainte de expirarea termenului, durata pactului să fie considerată prelungită în mod automat pentru următorii cinci ani.

Articolul VII

Pactul de față urmează să fie ratificat într-un termen cît mai scurt posibil. Schimbul de instrumente de ratificare trebuie să aibă loc la Berlin. Pactul intră în vigoare imediat după semnarea lui.

Întocmit în două originale, în limbile germană și rusă, la Moscova, 23 august 1939.

Din însărcinarea Guvernului URSS, V. Molotov

Pentru Guvernul Germaniei, J. Ribbentrop

Protocolul adițional secret

Cu ocazia semnării pactului de neagresiune dintre Reichul german și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, plenipotențari din partea celor două părți au discutat în cadrul unor convorbiri strict confidențiale problema delimitării sferelor lor de interes în Europa Răsăriteană. Aceste convorbiri au dus la următorul rezultat:

1. În cazul unei transformări teritoriale și politice din teritoriile aparținînd statelor baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interes atît pentru Germania, cît și pentru URSS.

În această legătură, interesul Lituaniei în teritoriul Vilna este recunoscut de ambele părți.

2. În cazul unei transformări teritoriale și politice a teritoriilor aparținînd Statului Polonez, sferele de interes ale Germaniei și URSS vor fi limitate cu aproximație de linia rîurilor Narev, Vistula și San.

Chestiunea dacă interesele ambelor părți fac să apară dezirabilă menținerea unui Stat Polonez independent și cea a modului de delimitare a frontierelor acestui Stat poate fi hotărîtă decisiv numai în cursul evenimentelor politice ulterioare.

În orice caz, ambele guverne vor rezolva această chestiune printr-o înțelegere amicală.

3. În ce privește Europa de Sud-Est, partea sovietică accentuează interesele sale în Basarabia. Partea germană își proclamă dezinteresul politic total în aceste teritorii.

4. Prezentul protocol va fi tratat de ambele părți ca strict secret.

23 august 1939

Pentru Guvernul Reichului german, J. Ribbentrop

Cu împuternicirea completă a Guvernului URSS, V. Molotov

V

Războaiele ca fenomen al secolului XX

- SARCINI:**
- Urmăriți pe parcursul studierii temei legătura dintre scopurile politice ale țărilor (politica externă), mijloacele militare de realizare a acestora și rezultatele reale (sau consecințele) războaielor.
 - Completați un dosar istoric cu materiale despre: a) originea războaielor; b) strategia și tactica războaielor; c) relațiile diplomatice; d) personalități istorice; e) surse istorice despre evenimentele din timpul războaielor.

1. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914–1918)

Statele din Balcani (1918)

- Amintiți-vă cum s-au constituit cele două blocuri politico-militare în Europa la începutul secolului XX.

• Istoria omenirii cunoaște sute de războaie mici și mari – dintre state, civile, coloniale, rebeliuni, acțiuni teroriste și polițienești de amploare. Popoarele lumii n-au putut evita războaiele nici în secolul XX.

• Și la începutul acestui secol, Europa rămânea centrul politicii mondiale. În această parte a lumii se aflau mari imperii – rus, englez, francez, austro-ungar, german, ale căror ambiții au provocat conflicte ce au evoluat spre marele război (așa a fost numit Primul Război Mondial). Interesele coloniale ale germanilor în Africa s-au ciocnit cu cele ale francezilor („criza marocană”). În 1911, Italia începe operații militare împotriva Imperiului Otoman, care slăbise mult, pentru cucerirea Libiei.

• Cele mai acute probleme existau în Balcani. Controlul Imperiului Otoman asupra popoarelor din Balcani s-a diminuat semnificativ. Istanbulul stăpânea formal Bosnia și Herțegovina, aici însă staționau trupele austriece. În 1908, în Imperiul Otoman vin la putere „junii turci” (ofițeri din armată), dornici să înfăptuiască anumite reforme. Conducerea Austro-Ungariei, considerând că politica „junilor turci” va întări poziția otomanilor în Bosnia și Herțegovina, a ocupat aceste teritorii. Serbia a protestat împotriva acestui act anexionist.

• În octombrie 1912, când Imperiul Otoman lupta pentru păstrarea Libiei, statele balcanice i-au declarat război. În mai 1913, turcii au fost nevoiți să părăsească Europa, cu excepția teritoriilor din jurul Istanbulului și al Dardanelelor. Marile puteri n-au intervenit în acest război, propunând un plan de reglementare pașnică a litigiilor. Bulgarii, fiind nemulțumiți de rezultatele războiului, au atacat forțele turce și pe cele grecești staționate în Macedonia. Atunci România a intervenit în sprijinul Turciei. Bulgaria a fost obligată să înceteze operațiile militare.

Succesele Serbiei au activizat mișcările naționaliste atât în interiorul acestei țări, cât și în sînul populațiilor slave din Bosnia și Herțegovina.

• Comandamentul militar austro-ungar a planificat pentru luna iulie 1914 manevre la hotarul cu Serbia. În aceeași lună, la Sarajevo, orașul principal al Bosniei, a venit prințul moștenitor al tronului Austro-Ungariei, Franz Ferdinand de Habsburg. Sîrbii au considerat manevrele militare și vizita prințului moștenitor la Sarajevo ca provocări din partea austro-ungarilor.

Pe data de 28 iunie 1914, studentul sîrb bosniac Gavrilo Princip l-a asasinat pe F. Ferdinand și pe soția acestuia. Foarte curînd, s-a constatat că actul terorist a fost o acțiune premeditată. După 28 iunie, conform opiniei

Asasinarea lui Franz Ferdinand de Habsburg (1914)

**Extras din răspunsul
guvernului sîrb
la ultimatumul
Austro-Ungariei
(25 iulie 1914)**

Guvernul își propune:

1. De a introduce (...) o dispoziție în ce privește legea presei, prin care va pedepsi foarte sever provocarea de crimă (...) și care va fi contra oricărei publicații, ale cărei tendințe generale ar fi îndreptate împotriva integrității teritoriale a Austro-Ungariei...

2. Guvernul nu dispune încă de nicio dovadă și nota guvernului imperial și regal (guvernul Austro-Ungariei – *n.a.*), de asemenea, nu i-a furnizat niciuna precum că societatea „Narodna Odbrana” și alte societăți similare au comis pînă acum cîteva acte criminale...

Cu toate acestea, guvernul regal va accepta cererea guvernului imperial și regal și va dizolva societatea „Narodna Odbrana” și orice altă societate care ar acționa împotriva Austro-Ungariei.

3. Guvernul regal sîrb își propune să excludă fără întârziere din instrucțiunea publică din Serbia tot ce ar putea servi la încurajarea propagandei împotriva Austro-Ungariei și drept dovezi ale unei asemenea propagande...

4. Guvernul regal va informa guvernul imperial și regal despre executarea măsurilor cuprinse în paragrafele precedente, imediat ce fiecare măsură va fi ordonată și executată. În cazul în care guvernul imperial și regal n-ar fi satisfăcut de acest răspuns, guvernul regal sîrb, considerînd că este în interesul lor comun să grăbească soluționarea acestor probleme, este gata să accepte o înțelegere pacifică...

• **Comparați răspunsul guvernului sîrb la ultimatumul austro-ungar cu cerințele guvernului austro-ungar expuse în nota sa ultimativă din 23 iulie 1914. Care cerințe n-au fost satisfăcute de către guvernul sîrb? De ce?**

• **Ce i-a determinat pe sîrbi să cedeze atît de ușor în fața ultimatumului austro-ungar?**

generale din Austro-Ungaria, Serbia era considerată vinovată de asasinat și trebuia pedepsită.

La 23 iulie 1914, guvernul austro-ungar prezintă o notă ultimativă Belgradului, prin care cere autorităților sîrbe să interzică editarea materialelor îndreptate împotriva regimului monarhist al Austro-Ungariei și a integrității ei teritoriale, să dizolve societățile ce făceau propagandă antiaustriacă, să destituie din posturi administratorii sîrbi la indicația austro-ungarilor etc. Aceste pretenții încălcau prevederile Constituției Serbiei și reduceau la zero suveranitatea ei.

În pofida acestui fapt, guvernul sîrb a declarat că este gata să satisfacă aproape în întregime ultimatumul austro-ungar (vezi documentul). Cu toate acestea, la 28 iulie, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei.

• Statele membre ale Antantei au reacționat prompt la acțiunile Austro-Ungariei. În seara zilei de 30 iulie, țarul Nikolai al II-lea a ordonat mobilizare generală în Rusia. Germania a cerut Rusiei să înceteze mobilizarea, dar adresarea a rămas fără răspuns. A doua zi, Austro-Ungaria și Germania declară mobilizare generală. La 1 august, Franța face același lucru. În aceeași zi, Germania declară război Rusiei, iar la 3 august – Franței. La 2 august, trupele germane ocupaseră deja Luxemburgul, iar la 4 august invadaseră Belgia, care promova o politică de neutralitate. Răspunzînd cererii de a acorda ajutor Belgiei, la 4 august, Anglia a declarat război Germaniei. Același lucru l-au făcut dominioanele engleze. Războiul început în Europa s-a transformat imediat într-o conflagrație mondială. În același an au intrat în război: de partea Antantei – Japonia și Egiptul, de partea Germaniei și Austro-Ungariei – Turcia.

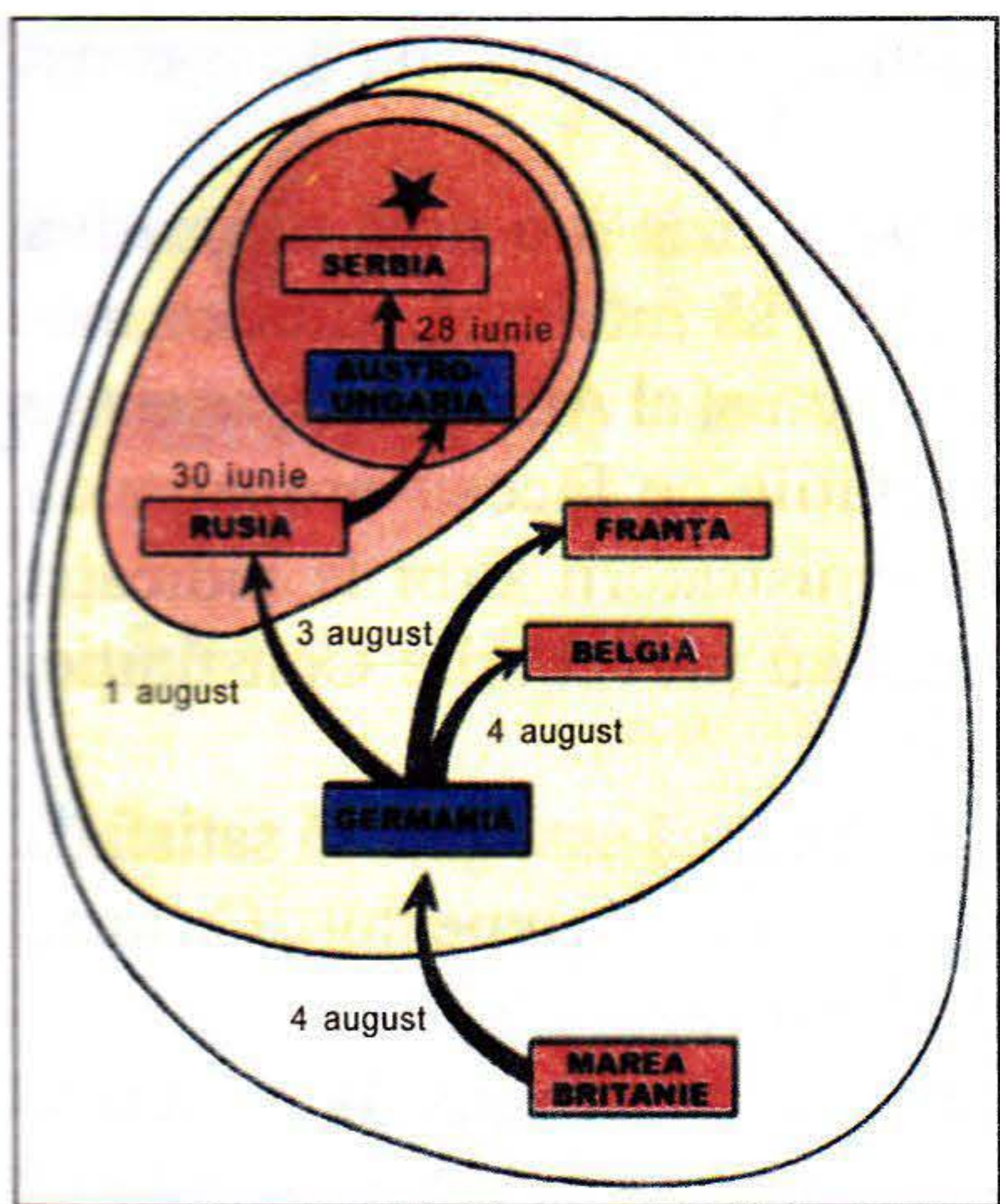
• Imediat după izbucnirea conflagrației, s-au desfășurat operații militare pe multe teatre de război, în diverse zone ale globului pămîntesc. Principalele fronturi însă au fost cel de Vest, unde forțele militare germane luptau contra celor franceze, engleze și belgiene, și cel de Est, unde trupele Imperiului Rus se confruntau cu armatele Germaniei și Austro-Ungariei.

Resursele umane și materiale ale Puterilor Centrale erau limitate. Lupta pe două fronturi ar fi dus în mod inevitabil la pierderea războiului. De aceea, comandamentul german a elaborat strategia unui „război-fulger” împotriva Franței. Germanii doreau să obțină capitularea francezilor înainte ca Rusia să termine mobilizarea generală. În acest caz, Germania ar fi îndreptat rapid toate forțele sale împotriva Imperiului Rus. Forțele militare germane au înfrînt rezistența armatei belgiene și au invadat Franța. Armata acestei țări, susținută de un corp expediționar englez, deși se apăra eroic, a fost silită să se retragă.

În ajutorul Franței a venit Rusia. Două armate ruse au pătruns în Prusia Orientală. Totodată, trupele ruse au început operații militare în Galiția împotriva austro-ungarilor. Germanii au fost constrînși să retragă din Franța două corpuri de infanterie și o divizie de cavalerie și să le trimită în Prusia Orientală, slăbind întrucîtva forța antifranceză.

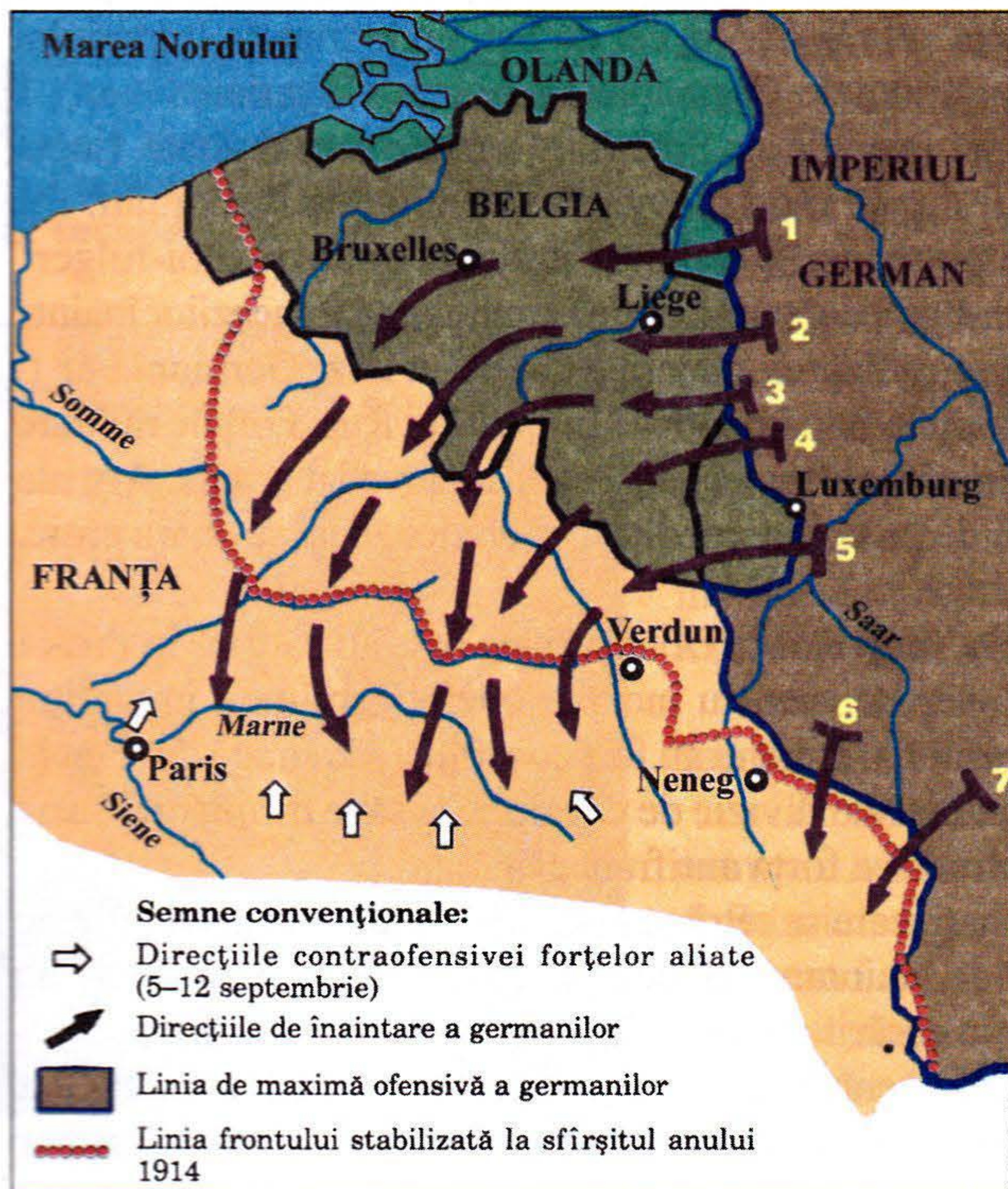
Urmărindu-i pe aliați, care se retrăgeau la est de Paris, forțele germane au schimbat direcția de înaintare: în loc să ajungă la vest de Paris, ele au ajuns la rîul Marna, la răsărit de capitala franceză (vezi harta A).

Ca urmare, comandamentul francez a putut să-și regrupeze forțele. La 5 septembrie a început bătălia de la Marna, soldată cu victoria forțelor franco-engleze. Înfrîngerea germanilor la Marna a însemnat eșuarea

- Interpretați schema de mai sus, utilizând informațiile din text și din schemă.
- Descrieți începutul Primului Război Mondial într-o sinteză de 10–12 propoziții.

A. Operații militare pe Frontul de Vest (1914)

planului „războiului-fulger” împotriva Franței. Germania n-a putut evita războiul pe două fronturi.

• Pe Frontul de Est germanii i-au forțat pe ruși să se retragă din Prusia Orientală, zdrobind cele două armate țariste lângă lacurile din Mazuria (vezi harta B). Doar o mică parte a Prusiei Orientale a rămas sub controlul rușilor.

Mai la sud, armatele ruse, luptând împotriva celor austro-ungare, au ocupat o parte a Poloniei și Galiția, ce aparținea Austro-Ungariei. Încercările germanilor de a-și susține aliații au eșuat.

În lupta diplomatică din acel an, țările Antantei au putut atrage de partea lor Italia, promițându-i întinse teritorii, iar Bulgaria s-a încadrat în război de partea Germaniei și Austro-Ungariei. S-a constituit Alianța cvadripartită (alcătuită de patru țări) a Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei.

La începutul anului 1916, situația generală era în defavoarea Germaniei și a aliaților ei. Economia germană era slăbită. Berlinul a hotărât să schimbe direcția loviturii principale – din nou spre vest. La 21 februarie 1916, germanii au organizat o ofensivă în sectorul îngust al frontului, în regiunea orașului Verdun (vezi harta A). În caz de succes, germanii ar fi avut cale liberă spre Paris. Însă, în pofida uriașelor eforturi depuse și a pierderilor umane suportate, ei nu și-au realizat scopul. Nu le-a reușit acest lucru nici în aprilie–mai 1916.

Insuccesul germanilor a fost cauzat de faptul că pe Frontul de Est oștirile rusești au trecut la ofensivă (18–30 martie). În iulie, trupele Frontului de Sud-Vest, conduse de generalul A.A. Brusilov, au înaintat cu 60–100 km spre vest (vezi harta B).

În iulie 1916, forțele militare franceze și engleze au început ofensiva pe aliniamentul râului Somme. Pentru prima dată în istoria războaielor, englezii au aplicat tancurile (la 15 septembrie 1916). Luptele au încetat

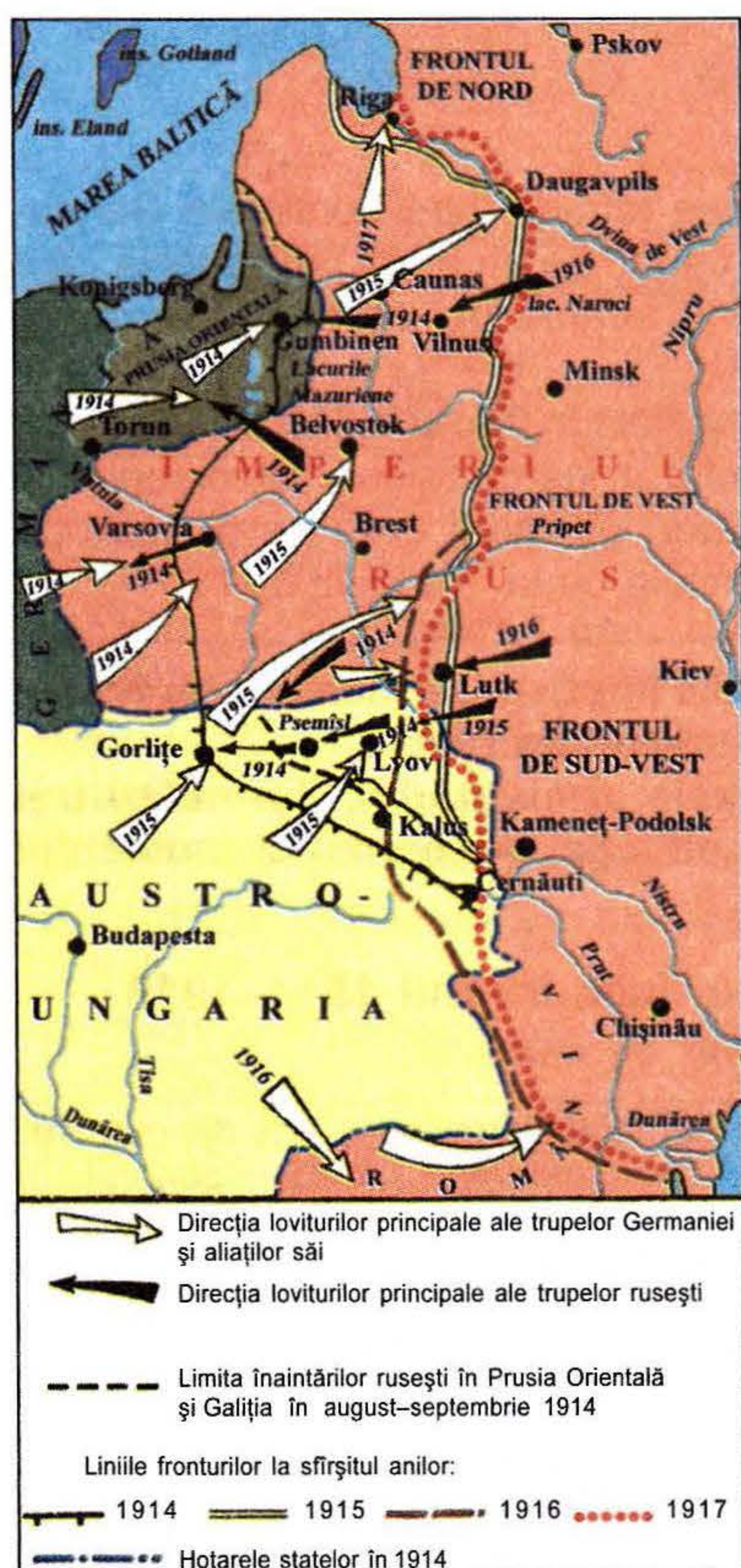
la sfârșitul lunii noiembrie, ambele părți suferind pierderi umane uriașe.

După doi ani de neutralitate, la 14/27 august 1916, România a intrat în război de partea țărilor Antantei.

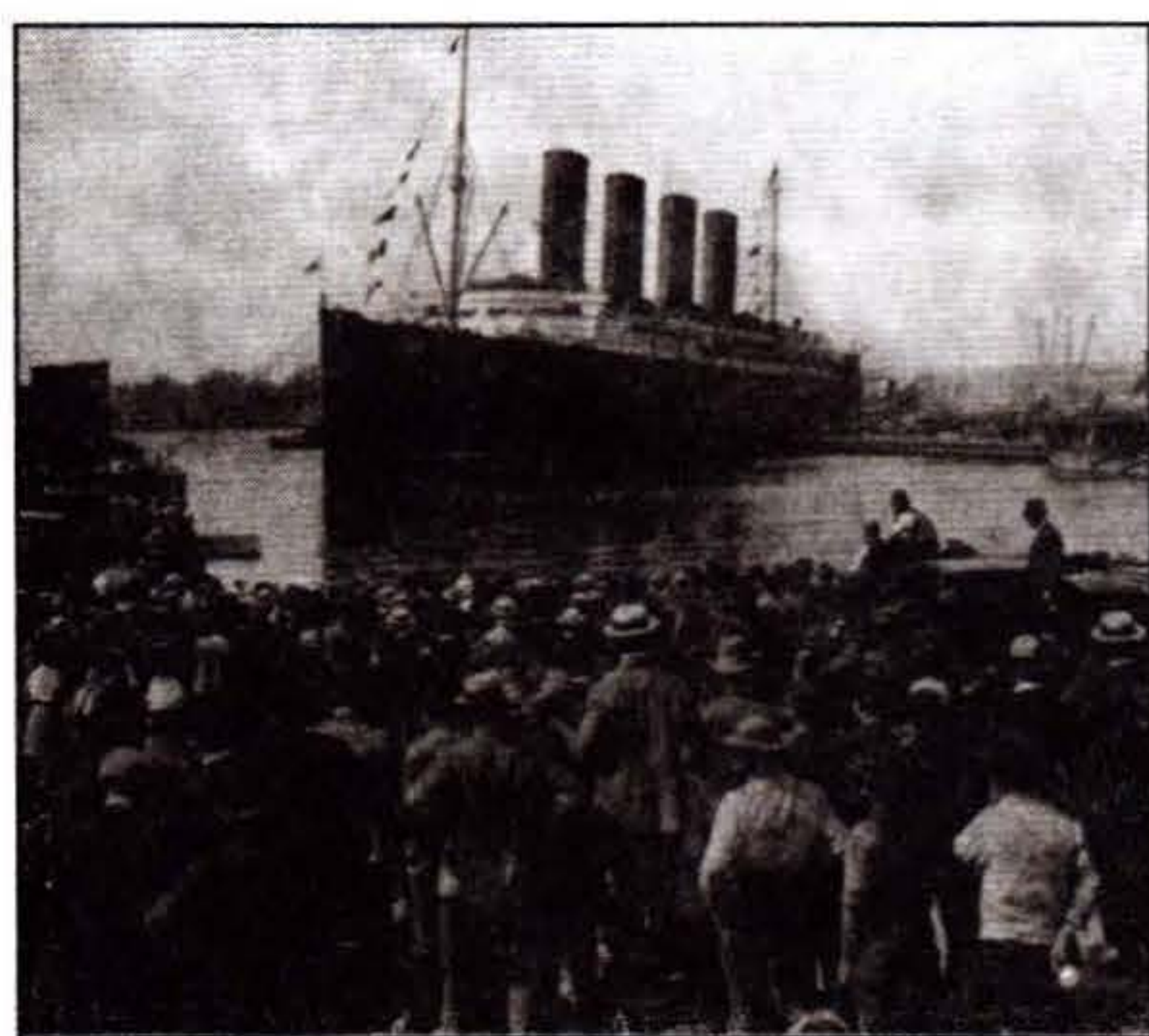
• La începutul anului 1917, situația internă a țărilor participante la război a devenit deosebit de grea. Războiul a pricinuit tuturor țărilor pierderi umane grave.

Multe întreprinderi industriale au fost distruse și nu funcționau, sporind astfel șomajul. S-a dezorganizat transportul, s-a deteriorat agricultura; aici se simțea lipsa forței de muncă, țărani fiind înrolați în armată. Din sate erau rechiziționați caii, produsele alimentare etc. „Pacea civilă” din statele beligerante era înlocuită tot mai des de zguduri sociale.

În țările Antantei, de asemenea, se accentuau tendințele antimilitariste, demonstrațiile și grevele devenind tot mai frecvente. Protestatarii ridicau probleme de ordin social, economic, politic. Cercurile conducătoare făceau tot mai des uz de forțele de menținere a ordinii pentru potolirea revoltelor, ceea ce agrava și mai mult situația.

B. Operații militare pe Frontul de Est (1914–1917)

La 7 mai 1915, o torpilă lansată de un submarin german a distrus nava oceanică „Lusitania”, care s-a scufundat în 15 minute. Ea avea la bord 2 mii de pasageri. 1198 s-au înecat, dintre aceștia 128 erau cetățeni americani. Distrugerea „Lusitaniei” a stîrnit un val de nemulțumire în societatea americană și cea engleză; dispozițiile antigermane s-au intensificat. Totuși, trebuie remarcat că la bordul acestei nave se găseau mărfuri interzise – muniții și explozibil. Oficial, corabia era considerată comercial-militară.

În țările beligerante s-au activizat forțele politice ce înaintau revendicări revoluționare. Ele cereau nu numai încetarea războiului și nu numai fraternizarea ostașilor, ci și răsturnarea cu ajutorul armelor a propriilor guverne. Astfel, în cadrul social-democrației ruse, curentul bolșevic pleda pentru transformarea războiului imperialist în război civil și pentru preluarea cu forța a puterii de stat.

• Extrem de complicată era situația din Rusia. Războiul mondial a acutizat problemele politice, economice și sociale cu care se confrunta această țară. În februarie 1917, în Petrograd începe revoluția. La 3 martie (17 martie stil nou) țarul Nikolai al II-lea semnează actul de abdicare, prin care instituția monarhică din Rusia și-a încetat existența. Puterea a trecut în mâinile guvernului provizoriu condus de Aleksandr Kerenski.

În februarie 1917, Germania a declanșat un „război necruțător al submarinelor”, ceea ce a înăsprit contradicțiile ei cu SUA și a servit americanilor drept motiv pentru intrarea în război de partea Antantei, la 6 aprilie 1917. Intrarea SUA în război a constituit un eveniment deosebit pentru desfășurarea operațiilor militare pe Frontul de Vest.

• Pe Frontul de Est, în prima jumătate a anului 1917, s-au dus lupte cu caracter local. Guvernul provizoriu a organizat în luna iunie o ofensivă ce s-a încheiat cu eșec. Armata rusă trecea printr-o perioadă de destrămare. În urma unei operații militare reușite, forțele germane au ocupat orașul Riga și alte teritorii.

• După lovitura de stat bolșevică (25 octombrie / 7 noiembrie 1917), noua conducere a Rusiei, preocupată în special de păstrarea și întărirea propriei puteri, a căutat să scoată țara din război. Ea a emis „Decretul despre pace”, în care propunea părților beligerante încetarea războiului și semnarea păcii fără anexiuni și contribuții. Părțile aflate în război au respins propunerile sovietice.

La 2 (15) decembrie 1917, la Brest-Litovsk, bolșevicii au semnat armistițiul cu reprezentanții Puterilor Centrale și au început convorbirile privitor la semnarea păcii.

• În ansamblu, în 1917, părțile beligerante nu și-au atins scopurile. Nu au suferit schimbări esențiale nici liniile fronturilor, cu excepția celui italian. Forțele umane și rezervele materiale erau epuizate în ambele blocuri.

Situația strategică a Puterilor Centrale în 1918 era defavorabilă în comparație cu cea a țărilor Antantei. Ultimele au beneficiat de ajutorul economic acordat de americani.

• La începutul lunii februarie 1918, germanii au cerut în mod ultimativ bolșevicilor să semneze tratatul de pace. La 3 martie 1918, la Brest-Litovsk a fost semnată pacea separată. Condițiile ei erau foarte grele pentru Rusia – ea pierdea teritorii întinse, era obligată să plătească despăgubiri de război.

După ieșirea Rusiei din război, comandamentul german și-a concentrat toate eforturile pe Frontul de Vest. În aprilie, germanii au desfășurat o amplă ofensivă în diverse sectoare ale Frontului de Vest.

La 26 septembrie, forțele Antantei încep ofensiva generală și ocupă un vast teritoriu. La 5 octombrie, guvernul german cere președintelui american W. Wilson semnarea armistițiului. Pe celelalte teatre de război, forțele Antantei de asemenea au obținut victorii.

La 11 noiembrie 1918, în pădurea Compiègne, a fost semnat armistițiul ce prevedea încetarea operațiilor militare, scoaterea forțelor militare germane de pe teritoriile de vest etc.

Crestomație

Armistițiul dintre Puterile Aliate și Asociate și Germania

11 noiembrie 1918

(Extras)

a) Pe frontul din Occident

I. Încheierea ostilităților pe pământ și în aer la șase ore după semnarea armistițiului.

II. Evacuarea imediată a țărilor invadate: Belgia, Franța, Luxemburg și Alsacia-Lorena să fie realizată într-un răstimp de 15 zile de la data semnării armistițiului.

Trupele germane care nu vor fi evacuate din teritoriile prevăzute în perioada fixată vor fi făcute prizoniere de război (...)

IV. Abandonarea de către armatele germane a materialului de război aflat în stare bună: 5000 de tunuri (din care 2500 grele și 2500 de campanie), 25000 de mitraliere, 3000 de aruncătoare de mine, 1700 de avioane de vânătoare și de bombardament, în primul rând toate „D.7”; și toate avioanele de bombardament de noapte (...)

V. Evacuarea regiunilor de pe malul stîng al Rinului de către armatele germane. Regiunile de pe malul stîng al Rinului vor fi administrate de către autoritățile locale, sub controlul trupelor de ocupație ale aliaților și ale Statelor Unite (...)

b) Dispoziții referitoare la frontierele orientale ale Germaniei

XII. Toate trupele germane care se găsesc actualmente în teritoriile care făceau parte înainte de război din Austro-Ungaria, România, Turcia trebuie retrase imediat între frontierele de pînă la 1 august 1914 ale Germaniei.

Toate trupele germane care se află în prezent în teritoriile care făceau parte înainte de război din Rusia

vor trebui de asemenea retrase între frontierele Germaniei definite mai sus, de îndată ce aliații vor aprecia că a venit momentul, ținînd seama de situația internă din aceste teritorii.

XIII. Îmbarcarea imediată în tren și evacuarea de către trupele germane a tuturor instructorilor, prizonierilor și agenților civili și militari germani care se găsesc pe teritoriile Rusiei (în limitele de la 1 august 1914).

• **Apreciați condițiile impuse Germaniei prin armistițiul semnat la 11 noiembrie 1918.**

• **Examinați clauzele armistițiului. Formulați trei concluzii despre situația Germaniei la momentul respectiv.**

Pierderile umane în anii 1914–1918

(mil. de oameni)

Țările	Pierderile pe fronturi	Pierderile cauzate de creșterea mortalității și de scăderea natalității	Total	% din numărul general al populației existente în anul 1914
Franța	1,4	2	3,4	8
Anglia	0,7	1	1,7	3,7
Germania	2	4,2	6,2	10
Austro-Ungaria	1,4	4,4	5,8	11
Italia	0,5	1,6	2,1	6
SUA	0,08	0,32	0,4	0,4

• **Analizați datele statistice. Alcătuiți un eseu cu tema „Pierderile umane în Primul Război Mondial”.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Explicați de ce cele două războaie balcanice (1912, 1913) n-au evoluat în afara acestei zone, iar conflictul militar dintre Austro-Ungaria și Serbia s-a transformat rapid în conflagrație mondială.

2. Determinați cauzele, caracterul Primului Război Mondial și scopurile principalelor țări beligerante.

3. Explicați deosebirea dintre pretextul și cauzele războiului.

4. Descrieți desfășurarea operațiilor militare în anii 1914–1915 și determinați cauzele eșecului „războiului-fulger” declanșat de Germania.

5. Ce fenomene au condiționat eșecul Germaniei și al aliaților ei în anul 1916?

6. Argumentați afirmația: „Intrarea SUA în război a constituit un eveniment deosebit”.

7. Explicați influența loviturii de stat din Rusia (octombrie 1917) asupra situației militaro-politice din cadrul Primului Război Mondial.

8. Determinați care era raportul de forțe la începutul anului 1918 și depistați factorii ce au contribuit la victoria Antantei.

9. Explicați rolul factorului subiectiv (al personalităților) în declanșarea războiului.

10. Construiți o friză cronologică, separați-o prin linii verticale și notați anii de la 1914 la 1918.

Frontul	1914	1915	1916	1917	1918
de Vest					
de Est					
...					

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Beligerant – care se află în stare de război.

Lovitură de stat – act de violare a constituției stabilite, prin care un grup de persoane preia cu forța puterea într-un stat.

2. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939–1945). OFENSIVA STATELOR AGRESOARE

• Justificați periodizarea dată. ►

Cronologia conflictelor militare între cele două războaie mondiale

- 1919–1920 – războiul dintre Rusia sovietică și Polonia.
- 1919–1923 – războiul civil din Irlanda.
- 1919–1925 – războiul civil din țările arabe.
- 1920–1922 – războiul greco-turc.
- 1922–1924 – răzcoala kurzilor din Irak.
- 1925–1927 – rebeliunea druzilor din Siria.
- 1926–1928 – „Campania de nord” (operații militare ale Armatei naționale revoluționare din China cu scopul unificării țării).
- 1927–1937 – războiul civil din China (I etapă).
- 1931–1932 – cucerirea Manciuriei de către Japonia.
- 1935–1936 – războiul italo-abi-sinian.
- 1936–1939 – războiul civil din Spania.
- 1937–1945 – războiul dintre Japonia și China.

• Ordonăți datele cronologice. Demonstrați că al Doilea Război Mondial își are originea în perioada interbelică, invocând unele evenimente de mai sus drept argumente.

Avion german
„Messerschmitt BF-109-1”

În periodizarea celui de-al Doilea Război Mondial se disting două etape: este vorba, mai întâi, de perioada ofensivei statelor agresoare, începând cu invazia în Polonia și terminând cu importantele bătălii de la El-Alamein, Stalingrad și Kursk (1939–1943), în care forțele axei au suferit grele înfrângeri.

După aceste victorii ale statelor unite în coaliția antihitleristă, s-a produs cotitura radicală în cel de-al Doilea Război Mondial, după care și inițiativa strategică trece în mâinile coaliției antihitleriste. Aceste state dictează mersul războiului până la încheierea lui victorioasă (1943–1945).

• Prin sistemul de tratate de la Versailles, comunitatea mondială a intenționat să facă tot ce era posibil pentru ca războiul din 1914–1918 să fie ultimul în istoria omenirii. Primul deceniu postbelic a demonstrat însă că existau forțe politice cărora nu le convenea cursul nou în relațiile internaționale. Pe arena mondială au apărut puteri noi, dornice de cuceriri teritoriale. Astfel, în anii 1931–1932, Japonia pune stăpânire pe Manciuria, transformând-o într-un stat-marionetă numit Mancijou-go, în frunte cu Pu Y, ultimul împărat al dinastiei Ţin.

În 1935, dictatorul italian Benito Mussolini dă ordin trupelor sale să invadeze Abisinia (astăzi Ethiopia). În 1936, forțele militare etiopiene au capitulat. Liga Națiunilor, avînd misiunea să soluționeze conflictele militare, n-a intervenit.

În 1936 a izbucnit un nou război – de această dată, în Europa: războiul civil din Spania. În timp ce Franța și Marea Britanie au luat o poziție de neamestec în afacerile interne ale Spaniei, alte state au intervenit destul de activ. Germania hitleristă, de pildă, a trimis în Spania 15 000 de ofițeri, care au luptat de partea generalului F. Franco. Conducerea URSS, interesată în susținerea guvernului republican de orientare stîngistă, a trimis, la rîndul ei, ofițeri, cca 700 de tancuri și 1500 de avioane.

După venirea fasciștilor la putere, Germania a încălcat deschis clauzele militare ale Tratatului de la Versailles. Astfel, la 16 martie 1935 a fost introdus serviciul militar obligatoriu. Guvernul nazist a început „întregirea” pămînturilor germane: în martie 1936, trupele Reichului au intrat în zona demilitarizată a Rinului, în martie 1938, prin așa-numitul „Anschluss”, este ocupată Austria și transformată în provincie a celui de-al Treilea Reich.

• Un rol deosebit în geneza celui de-al Doilea Război Mondial îi revine Acordului de la München, semnat la 29–30 septembrie 1938 de guvernele Marii Britanii, Franței, Germaniei și Italiei, conform căruia Cehoslovacia a fost cedată agresorilor și în curînd ea încetează să mai existe ca stat. Acordul de la München a devenit apogeul politicii de conciliere promovată de statele occidentale în raport cu pretențiile teritoriale ale Germaniei fasciste.

Polonia a fost următoarea țară față de care Germania avea pretenții teritoriale. Reprezentanții Reichului au cerut polonezilor „returnarea” orașului-port Danzig (Gdańsk) și cedarea unei fișii de pămînt ce ar fi unit Germania cu Danzigul și cu Prusia Orientală.

Invadarea Poloniei

La 31 martie 1939, Anglia și Franța au afirmat că vor susține Polonia în caz de agresiune din partea Germaniei.

Pentru a nu fi atras într-un război pe două fronturi, A. Hitler încearcă o apropiere de URSS. La Moscova se desfășurau tratative între delegațiile militare ale URSS, Marii Britanii și Franței în scopul constituirii unei alianțe împotriva agresiunii germane. Stalin a optat totuși în favoarea Germaniei naziste. La 23 august 1939, la Moscova, a fost semnat Pactul Molotov-Ribbentrop și protocolul adițional secret.

La 1 septembrie 1939, trupele germane au invadat statul polonez, înaintînd vertiginos în direcția Varșoviei și a hotarelor poloneze de est. La 6 septembrie a fost cucerită Cracovia, al doilea oraș polonez ca mărime. Tot atunci guvernul polon s-a evacuat din Varșovia la Lublin. La 8 septembrie, tancurile germane au

ajuns la periferiile Varșoviei. Deși a opus o rezistență dîrză, armata poloneză, prinsă într-un clește uriaș, n-a avut nicio șansă de salvare. Guvernul polonez s-a refugiat în România, unde fusese internat la cererea autorităților germane. În octombrie 1939, în orașul Angers (Franța) s-a constituit guvernul polonez din emigrație, condus de generalul W. Sikorski, guvern care în iunie 1940 s-a stabilit în Marea Britanie.

La 3 septembrie 1939, Franța, Marea Britanie și dominioanele ei au declarat război Germaniei. A început cel de-al Doilea Război Mondial.

În condițiile extinderii războiului, la 17 septembrie 1939, guvernul sovietic a emis o *Notă* prin care ordona Armatei Roșii să „ia sub ocrotirea sa viața și averea fraților bieloruși și ucraineni din Polonia”. Astfel, guvernul sovietic, deși declarase că va păstra neutralitatea, a comis un act de agresiune împotriva Poloniei independente.

- Conducerea URSS a cerut Finlandei cedarea unor teritorii sub pretextul că hotarul sovieto-finlandez trecea aproape de Leningrad. Totodată, sovieticii doreau comunizarea Finlandei, formînd, în acest sens, guvernul condus de secretarul Internaționalei Comuniste Otto Kuusinen.

Operațiile militare au început la 26 noiembrie 1939, printr-o provocare organizată de sovietici. Aviația sovietică a început bombardarea orașelor finlandeze, inclusiv Helsinki. Rezistența finlandezilor, conduși de mareșalul C.G. Mannerheim, a fost foarte dîrză.

Deși de scurtă durată (105 zile), războiul sovieto-finlandez a fost unul dintre cele mai sîngeroase. La 12 martie 1940, la Moscova a fost semnat Tratatul de Pace cu Finlanda. El prevedea cedarea de către Finlanda în favoarea URSS a unui vast teritoriu, darea în arendă pe un termen de 30 de ani a peninsulei Hanco, cu dreptul pentru sovietici de a construi o bază militară, precum și a cîtorva insule mici din Marea Baltică.

Războiul sovieto-finlandez a dus la izolarea URSS pe arena internațională: în decembrie 1939, ea a fost exclusă din Liga Națiunilor. Prestigiul URSS în lume a scăzut și mai mult.

- La 9 aprilie 1940, Germania a declarat că „ia sub ocrotirea sa” Danemarca și Norvegia, pentru ca ele să nu devină bază engleză de atac asupra Reichului.

Mareșalul C.G. Mannerheim
(1867–1951)

Cucerirea Belgiei,
Olandei și Franței

Înainte de începerea celui de-al Doilea Război Mondial, Olanda, Belgia și Marele Ducat de Luxemburg au promovat o politică de neutralitate. Hitler declarase că nu va trece hotarele acestor state. Cu toate acestea, în octombrie 1939, el a emis directiva nr. 6 („Planul galben”), care prevedea distrugerea militară a Franței, cucerirea Olandei și a Luxemburgului.

La 10 mai 1940, Hitler a ordonat începerea operațiilor militare. După o scurtă împotrivire, armata olandeză a capitulat. Forțele militare belgiene au opus o rezistență dîră invadatorilor, aceștia însă, avînd superioritate în tehnică, folosind avantajele „războiului-fulger”, la 17 mai au intrat în Bruxelles. Guvernul belgian a emigrat în Marea Britanie și a condus de acolo mișcarea de rezistență antifascistă.

Trupele germane s-au apropiat de hotarele Franței. O grupare armată a ocolit la nord „linia Maginot” și a pătruns în Franța prin locul unde comandamentul francez se aștepta cel mai puțin.

La 5 iunie, trupele Wehrmachtului au început ofensiva spre sudul Franței. La 12 iunie, guvernul francez s-a refugiat în orașul Tours și a declarat Parisul „oraș deschis”, ceea ce însemna că autoritățile franceze renunțau la apărarea capitalei. La 14 iunie, germanii au intrat în Paris.

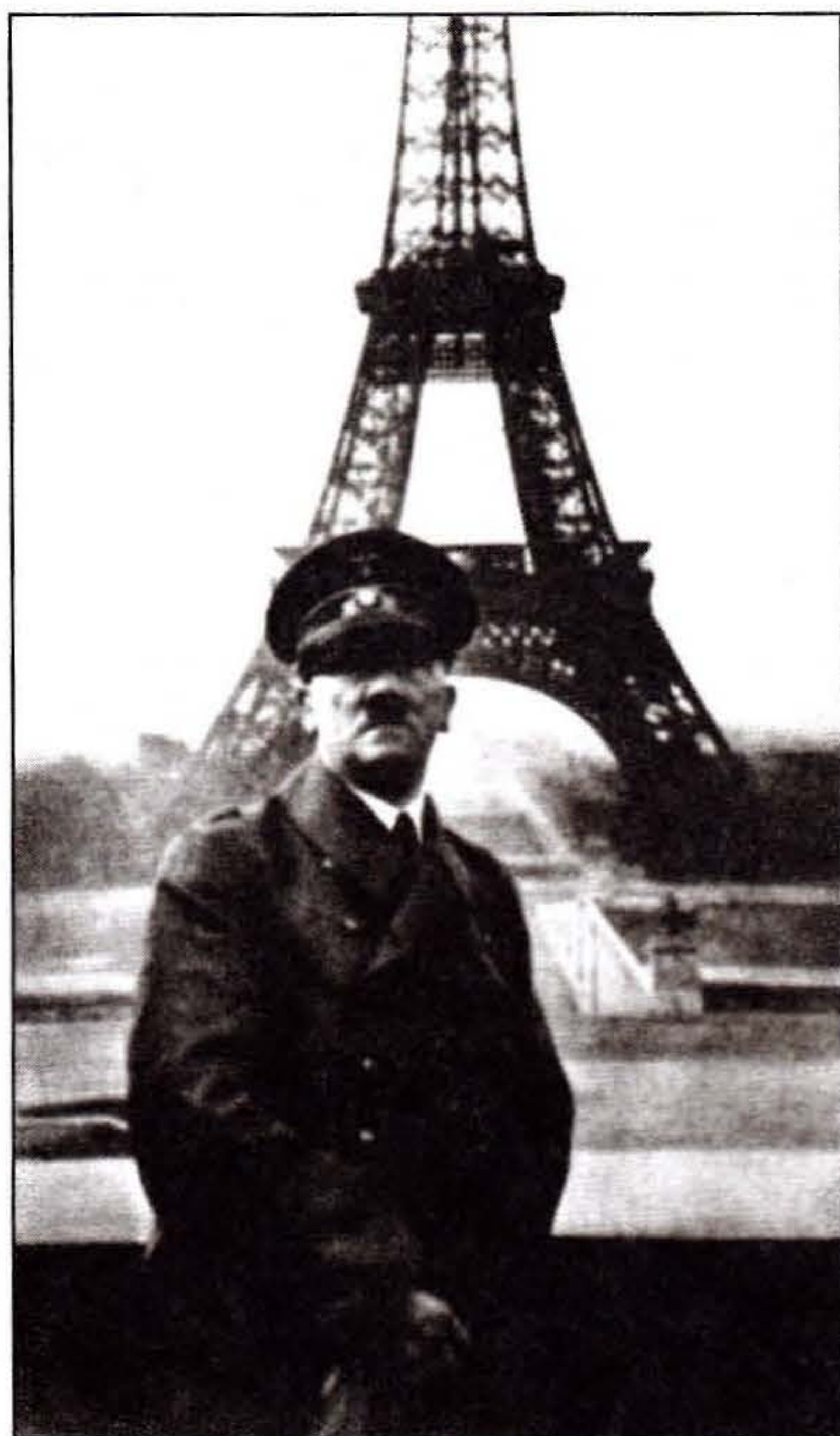
• Cercurile diriguitoare din Franța au fost cuprinse de panică. La 16 iunie, președintele Consiliului de Miniștri P. Reynaud și-a dat demisia. Locul lui a fost ocupat de H.Ph. Pétain, reprezentantul taberei capitularde, care a cerut armistițiul. La 22 iunie 1940, în pădurea Compiègne, în același vagon unde Germania, la 11 noiembrie 1918, semnase actul de capitulare, fiind înfrîntă în Primul Război Mondial, a fost semnat actul de capitulare a Franței. Citirea condițiilor armistițiului s-a făcut în prezența fîhrerului. Acordul de încetare a focului prevedea suspendarea ostilităților, trecerea sub controlul Germaniei a circa două treimi din suprafața țării, întreținerea de către Franța a unei armate germane de ocupație de 400 mii de soldați. Două milioane de prizonieri francezi urmau să fie trimiși în Germania ca forță de muncă, iar armata franceză – să fie demobilizată. Acordul de încetare a focului a intrat în vigoare la 24 iunie 1940.

În teritoriul neocupat de germani s-a instaurat regimul mareșalului H.Ph. Pétain, devenit șef al statului francez (iulie 1940), vasal al Germaniei, cu capitala în orașul Vichy. Economia Franței era sub controlul Reichului. Cea de-a III-a Republică Franceză și-a încheiat existența.

• În urma unor consultări speciale cu Germania nazistă, pe data de 26 iunie 1940, Kremlinul a înaintat guvernului României o *Notă ultimativă* prin care cerea Basarabia și nordul Bucovinei. România a fost nevoită să cedeze în fața forței cu mult superioare.

• În iunie 1940, guvernul sovietic a înmînat conducătorilor statelor baltice note ultimative, în urma cărora ele s-au pomenit ocupate de trupele sovietice.

• Comandamentul german a considerat că, după capitularea Franței, Marea Britanie va cere pace Germaniei. Conducerea engleză însă

A. Hitler în Paris (iunie 1940)

Mareșalul R. Graziani

• Precizați obiectivele militare ale planului secret „Barbarossa”.

Pancarta „Să apărăm Moscova” (1941)

găsea necesar să lupte pînă la victoria deplină asupra fasciștilor și aliaților acestora.

Hitler a semnat planul de război împotriva Angliei (operația „Leul de mare”), ce prevedea debarcarea trupelor germane în sudul arhipelagului britanic. Dar realizarea planului a fost amînată: conducerea nazistă a decis să bombardeze orașele și obiectivele militare britanice. Bombardamentele au provocat mari distrugerii materiale și multe jertfe umane. Totuși, eroicul popor englez a reușit să reziste agresiunii germane și să continue lupta.

• Operații militare s-au desfășurat și în nordul continentului african. Italienii, în vara anului 1940, au invadat Somalia Britanică. Trupele engleze, staționate în Egipt, trec în ofensivă și ocupă portul Bardia, Tobrucul și Benghazi. În ianuarie 1941, englezii pun stăpînire pe Addis Abeba, capitala Ethiopiei; trupele italiene, cantonate în Africa de Est, au capitulat. Fiind rugat de Mussolini, Hitler trimite în Africa corpul de armată condus de generalul E. Rommel. La 31 martie 1941, trupele italiene și germane, conduse de mareșalul R. Graziani, acționînd din Libia, au atacat pozițiile engleze. Ofensiva italo-germană s-a împotmolit.

• La 27 septembrie 1940, la Berlin, reprezentanții Germaniei, Italiei și Japoniei au semnat Pactul tripartit – un tratat de alianță politică și militară încheiat între cele trei puteri pe zece ani.

• În octombrie 1940, Mussolini pune ultimatum Greciei, în care cere să-i fie predate bazele navale ale țării. Guvernul grec, în frunte cu generalul I. Metaxas, a refuzat să satisfacă pretențiile italienilor. De pe teritoriul Albaniei, forțele militare italiene trec la ofensivă. Dar trupele elene au rezistat. Mai mult, ele au eliberat țara de invadatori, trecînd chiar în Albania. Statele axei au suferit prima înfrîngere. Pentru a salva prestigiul acestora, a intervenit Germania.

• La sfîrșitul lunii martie 1941, în Iugoslavia a avut loc o lovitură de stat, în urma căreia la putere au venit forțele proengleze. Hitler a dat ordin ca Iugoslavia să fie cucerită. La 6 aprilie 1941, trupele germane încep ofensiva. După bombardamente cumplite, Belgradul a fost distrus aproape complet. La 17 aprilie, regele Iugoslaviei, Petru al II-lea, a fost nevoit să se refugieze în Egipt. În aceeași zi, armata iugoslavă a capitulat. Ofensiva trupelor germane a continuat în Grecia, a cărei capitală, la 27 aprilie, este ocupată de naziști.

• La 22 iunie 1941, Germania nazistă începe realizarea planului militar „Barbarossa”, ce prevedea distrugerea URSS.

În pofida faptului că Armata Roșie a opus o rezistență dîră trupelor invadatoare și multe orașe au fost cu greu cucerite, totuși armatele germane, folosind cu iscusință tactica blitzkrieg, au pus repede stăpînire pe întinse teritorii sovietice. În septembrie 1941, trupele germane încep operația „Taifun”, avînd ca obiectiv ocuparea capitalei URSS. Concentrarea de către sovietici a tuturor forțelor disponibile, iarna deosebit de grea, pentru care germanii nu erau pregătiți, distanțele foarte mari dintre bazele materiale au făcut ca ofensiva să eșueze. Victoria repurtată de sovietici lîngă Moscova a spulberat mitul invincibilității armatei germane, a zădărnicit planul „războiului-fulger” împotriva URSS.

• La 7 decembrie 1941, aria celui de-al Doilea Război Mondial s-a extins: Japonia a atacat prin surprindere baza maritimă militară a SUA – Pearl Harbor din Hawaii. La 8 decembrie 1941, SUA au declarat război Japoniei.

Crestomație

Pactul tripartit semnat de Germania, Italia și Japonia la 27 septembrie 1940

Articolul 1. Japonia respectă conducerea Germaniei și Italiei în crearea unei noi ordini în Europa.

Articolul 2. Germania și Italia recunosc și respectă conducerea Japoniei în crearea unei noi ordini în spațiul de est.

Articolul 3. Germania, Italia și Japonia sînt de acord să lucreze împreună în eforturile lor pe bazele sus-menționate.

Ele își iau obligațiunea să se susțină reciproc cu toate mijloacele politice, economice și militare în cazul cînd una dintre cele trei părți contractante ale tratatului va fi atacată de o putere care în prezent nu este amestecată în războiul european sau în conflictul chinez-japonez.

Articolul 4. Pentru ca pactul prezent să fie executat, se vor întîlni neîntîrziat comisii tehnice comune, ai căror membri vor fi numiți de guvernele Germaniei, Italiei și Japoniei.

Articolul 5. Germania, Italia și Japonia sînt de acord că convenția prezentă nu atinge în niciun mod statutul politic care există în prezent între fiecare dintre cele trei părți contractante și Rusia sovietică.

Articolul 6. Prezentul pact intră în vigoare odată cu semnarea lui și rămîne valabil 10 ani, din ziua punerii lui în vigoare.

La timpul convenit, înainte de terminarea acestei perioade, înaltele părți contractante se vor prezenta pentru înnoirea lui, în cazul că una din părți cere aceasta.

Urmează prescripțiuni pentru semnătură.

(SS) Joachim von Ribbentrop, (SS) Ciano, (SS) Kurusu.

- Apreciați prevederile Pactului tripartit.
- Interpretați articolul 5.

Directiva nr. 21 („Planul Barbarossa”)

Decembrie 1940

Forțele germane trebuie pregătite să doboare Rusia sovietică printr-o campanie rapidă („cazul Barbarossa”) chiar înainte de sfîrșitul războiului împotriva Angliei.

Armata de uscat va trebui, în acest scop, să angajeze toate unitățile disponibile sub rezerva ca teritoriile ocupate să fie asigurate împotriva oricărei surprize.

În ceea ce privește *Luftwaffe*, va fi bine să elibereze, pentru sprijinirea armatei de uscat în campania de est, cît mai multe forțe, astfel încît să se poată conta pe o desfășurare rapidă a operațiilor terestre și ca pagubele produse teritoriilor est-germane de atacurile aeriene inamice să fie, pe cît e posibil, limitate.

I. Intenția generală:

Grosul armatei de uscat rusești, aflat în Rusia de Vest, trebuie nimicit prin operații îndrăznețe incluzînd pătrunderi în adîncime ale unor mari unități blindate și trebuie împiedicată retragerea unor unități capabile să lupte în imensitatea teritoriului rus.

În cursul unei urmăriri rapide, va trebui să fie atinsă atunci o linie de pe care armata aeriană rusă nu va mai putea ataca teritoriul Reich-ului german. Obiectivul final al operației este de a ne proteja împotriva Rusiei asiatice pe un aliniament general Volga–Arhanghelsk. Astfel, dacă împrejurările o vor cere, ultimul teritoriu industrial rămas în Rusia, în apropiere de Ural, va putea fi scos din funcțiune de către *Luftwaffe*.

- Ce scopuri concrete urmărea Hitler semnînd Directiva nr. 21? În ce a constatat spiritul de aventură al acestui plan de război?

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Istoricii sovietici au afirmat ani în șir că războiul început de către Germania împotriva URSS a fost un război „prin surprindere”. Pentru cine a fost o „surprindere”?

2. Explicați cauzele celui de-al Doilea Război Mondial. Apreciați politica externă a URSS în perioada septembrie 1939–iunie 1941. Argumentați răspunsul.

3. Examinați politica Germaniei, Angliei, Franței și a URSS la începutul războiului.

4. Acțiunile de pe Frontul de Vest (Franța și Marea Britanie împotriva Germaniei) de la 3 septembrie 1939 și pînă la 10 iunie 1940 au fost numite „război straniu”. De ce?

5. Stabiliți cauzele și consecințele capitulării rapide a Franței.

6. Cum explicați victoriile armatelor germane în faza inițială a războiului?

7. Caracterizați operațiile militare din Africa pînă în 1941.

8. Examinînd hărțile istorice, indicați regiunile ocupate de statele agresoare și locul principalelor bătălii din 1939–1941.

9. Determinați și explicați cauzele înaintării rapide a Wehrmacht-ului în adîncurile URSS.

10. Marcați pe harta istorică direcțiile expansiunii germane și japoneze din anii 1941–1942.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Luftwaffe (germ.) – denumirea forțelor militare aeriene ale Germaniei pînă în 1945; denumirea actuală a forțelor militare aeriene ale Germaniei.

Wehrmacht (din germană: *Wehr* – apărare, armă; *Macht* – forță) – denumirea forțelor armate ale Germaniei naziste. Wehrmacht a fost înființat la 13 martie 1935 și a fost distrus în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Blitzkrieg (germ.: „război-fulger”) – teorie (și strategia bazată pe ea) a purtării războiului pentru a obține o victorie totală asupra inamicului în minimum de timp (zile sau luni).

3. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939–1945). OFENSIVA COALIȚIEI ANTIHITLERISTE

Coaliția antihitleristă s-a constituit într-o uniune militaro-politică a statelor și popoarelor ce au luptat în anii celui de-al Doilea Război Mondial împotriva Germaniei, Italiei, Japoniei și a aliaților lor. Constituirea coaliției antihitleriste a fost dictată de necesitatea consolidării eforturilor popoarelor în vederea lichidării fascismului. La sfârșitul războiului, din coaliția antihitleristă făceau parte peste 50 de state. Rolul principal le revenea marilor puteri – URSS, SUA, Marea Britanie.

La 12 august 1941, Winston Churchill și Franklin Roosevelt au semnat la Washington Carta Atlanticului – declarație în care a fost expus scopul participării celor două state la războiul mondial.

La 1 ianuarie 1942, la Washington, 26 de state au semnat „Declarația Națiunilor Unite”, prin care și-au asumat obligația să colaboreze reciproc până la victoria deplină asupra blocului de state fasciste, să nu semneze cu acestea armistițiu sau pace separată.

• **Apreciați activitatea coaliției antihitleriste în al Doilea Război Mondial.**

Operația Torch (noiembrie 1942)

• În vara anului 1942, Marea Mediterană, precum și nordul Africii, de la Tripoli până la Alexandria, erau controlate de italieni și germani. În Egipt, lângă El-Alamein, staționa Armata a 8-a britanică în frunte cu generalul B. Montgomery. În septembrie–octombrie 1942, atât forțele militare engleze, cât și cele germano-italiene au fost completate cu efective noi.

Comandamentul englez a pregătit un plan minuțios de distrugere a forțelor germane și italiene. Bătălia a început în seara zilei de 23 octombrie și a continuat până la 14 noiembrie 1942. Superioritatea englezilor în muniții și oameni era evidentă. În urma victoriei repurtate la El-Alamein, italienii au încetat să mai existe ca forță militară importantă. Trupele germano-italiene au suferit pierderi imense. Bătălia de la El-Alamein a fost preludiul unei serii de victorii ale aliaților în Africa de Nord care s-au încheiat cu alungarea trupelor germano-italiene de pe continentul negru.

În noiembrie 1942, anglo-americanii au realizat operația „Torch” („Torța”), de debarcare a trupelor în Alger. Doar în unele localități – Oran, Casablanca ș.a. – ei au întâmpinat o împotrivire eroică din partea trupelor franceze, devotate Regimului de la Vichy. Ambele părți au suferit pierderi umane și materiale considerabile. Victoria le-a revenit anglo-americanilor.

Succesele repurtate în operația „Torch” au schimbat situația din nordul Africii și din Marea Mediterană.

• În 1942, trupele germane de pe Frontul de Est au înaintat spre sud, în direcția Caucaz, Kuban, Volga Inferioară, scopul lor fiind pătrunderea în Iran, bogat în petrol.

În ofensiva spre sud, germanii iau decizia de a ocupa orașul Stalingrad, situat pe Volga; la 17 iulie încep luptele de cucerire. Ofensiva în direcția Caucazului a durat până la începutul lui noiembrie, forțele armate germane fiind într-o stare de epuizare fizică.

Contraofensiva trupelor sovietice a început la 19 noiembrie 1942. La 23 noiembrie, în preajma orașului Kalaci pe Don, trupele sovietice au încercuit o mare grupare a inamicului. Între 10 ianuarie și 2 februarie 1943, gruparea a fost zdrobită de armatele Frontului Don (comandat de generalul K. Rokossovski). La 31 ianuarie 1943 a fost capturat feldmareșalul Paulus, comandantul Armatei a VI-a, împreună cu statul-major. La 2 februarie, gruparea de armate germane a încetat împotrivirea.

Armata Roșie a eliberat în continuare Caucazul de Nord, o parte însemnată a Donbassului și regiunile centrale ale Rusiei; a fost ridicată blocada Leningradului. Pagubele pricinuite statelor agresoare în bătălia de la Stalingrad au subminat puterea Germaniei și a aliaților ei, forțele armate ale Reich-ului pierzând inițiativa strategică.

• Victoria Armatei Roșii în bătălia de la Stalingrad a marcat începutul cotiturii radicale în război. Acest important eveniment strategic a fost completat cu o altă victorie a forțelor sovietice – în bătălia de la Kursk. Comandamentul militar al Germaniei a elaborat planul operației „Cita-dela”, ce urmărea reluarea inițiativei strategice. El prevedea înaintarea concomitentă a armatelor germane în direcția orașelor Oriol și Belgorod și încercuirea trupelor sovietice în apropierea orașului Kursk.

Generalul G.S. Patton (1943)

Mareșalul Gheorghe Jukov despre însemnătatea victoriei de la Kursk

Această mare bătălie a trupelor noastre împotriva trupelor germano-fasciste a durat cincizeci de zile. S-a terminat cu victoria Armatei Roșii, care a zdrobit 30 de divizii germane de elită, inclusiv 7 divizii de tancuri. Diviziile acestea au pierdut mai mult de jumătate din efectiv.

Pierderile generale ale trupelor dușmane au constituit circa 500 000 de oameni, 1 500 de tancuri, inclusiv un mare număr de „tigri” și „pantere”, 3 000 de piese de artilerie și mai bine de 3 700 de avioane. Conducerea fascistă n-a mai putut să recupereze aceste pierderi cu nici un fel de măsuri totale.

Generalii B. Montgomery
și D. Eisenhower la Messina (1943)

Comandamentul sovietic a aflat despre direcția și timpul loviturii pregătite de germani, fortificându-și linia de apărare. Înaintarea trupelor germane a început la 5 iulie 1943. Ele însă n-au reușit să străpungă linia de apărare sovietică. La sud de Kursk, în apropierea localității Prohorovka, a avut loc cea mai mare bătălie de tancuri, fără precedent în istorie, care s-a soldat cu victoria sovieticilor.

La 12 iulie, Armata Roșie a trecut la contraofensivă, iar la 5 august a eliberat orașele Oriol și Belgorod. Ulterior, operațiile militare s-au desfășurat pe un front larg: de la orașul Velikie Luki pînă la Marea Neagră. În vara și toamna anului 1943, trupele germane au fost izgonite din Smolensk, Gomel, Kiev și din partea de est a Niprului. După victoria de la Kursk, inițiativa strategică a trecut definitiv în mâinile aliaților coaliției antihitleriste.

- Victoriile repurtate de Armata Roșie la Stalingrad și Kursk și de către anglo-americieni în nordul Africii, preluarea de către aceștia din urmă a controlului căilor maritime din Marea Mediterană au sporit nemulțumirea unor cercuri conducătoare italiene față de politica lui Mussolini.

La 10 iulie 1943, forțele anglo-americeane inițiază operația de ocupare a Siciliei. După un bombardament puternic, Armata a 7-a americană, comandată de generalul Patton, și Armata a 8-a engleză, condusă de Montgomery, au început debarcarea pe insulă. Italienii n-au opus rezistență.

La 25 iulie 1943, marele consiliu fascist a propus să fie anulate prerogativele militare pe care și le arogase Mussolini și transmiterea acestora monarhului. Regele Italiei, Victor-Emmanuel al III-lea, i-a încredințat generalului P. Badoglio conducerea guvernului. Mussolini a fost înlăturat de la putere, punîndu-se astfel capăt dictaturii fasciste. La 13 octombrie 1943, guvernul Italiei a declarat război Germaniei.

- În conformitate cu înțelegerile de la Teheran, anglo-americii au pregătit operația de debarcare a trupelor lor în Normandia (Franța de Nord), deschizînd astfel frontul al II-lea în Europa. Programată pentru luna mai, acțiunea a fost amînată și a început la 6 iunie 1944.

La 5 iulie, în Normandia erau deja un milion de soldați anglo-americieni. Forțele aliate debarcate au pus baza frontului al II-lea în Europa.

- După debarcarea în Normandia, trupele anglo-americeane au realizat un șir de operații ce s-au soldat cu succes.

La 25 iulie 1944, după intense bombardamente de artilerie și aviație, armatele aliate au reînceput ofensiva. Germanii au aplicat o contralovitură în zona Mortain (7–8 august). Printr-un ordin al comandamentului forțelor aliate, la 4 august 1944, 1200 de avioane au executat un bombardament puternic la sud-vest de orașul Caen, pricinuind pierderi imense fasciștilor. După trei zile de lupte înverșunate, contraofensiva germană a fost respinsă.

La sfîrșitul lunii august, armatele engleze au eliberat nordul Franței, iar la 3 septembrie, unități engleze de tancuri au intrat în Bruxelles, capitala Belgiei. La mijlocul lunii septembrie, anglo-americii au eliberat de inamic aproape în întregime Franța și Belgia.

- Pe Frontul de Est, Armata Roșie a efectuat un șir de operații militare care au dus la eliberarea Bielorusiei, creînd condiții favorabile pentru ofensive noi în Prusia Orientală, Polonia, statele baltice.

În vara anului 1944, trupele sovietice au recucerit teritoriul românesc dintre Nistru și Prut, înaintînd adînc spre vest. La 23 august,

Gheorghe Dimitrov în dialog cu Gheorghe Jukov

Acest război, în mod sigur, nu se va face. Poporul bulgar aşteaptă cu nerăbdare apropierea Armatei Roşii ca să răstoarne cu ajutorul ei guvernul ţarist al lui Bagreanov şi să instaureze puterea Frontului Patriei.

Bulgarii vor întâmpina trupele sovietice nu cu foc de artilerie şi mitraliere, ci după vechea noastră datină slavă – cu pîine şi sare. Cît despre trupele guvernamentale, m-aş mira ca ele să rişte să se angajeze în lupta cu Armata Roşie. Potrivit datelor de care dispun, aproape în toate unităţile armatei oamenii noştri efectuează o muncă susţinută. În munţi şi în păduri se află forţe însemnate ale partizanilor. Ele nu stau cu mîinile în sîn şi sînt gata să coboare din munţi şi să sprijine răscoala poporului.

Succesele raportate de trupele sovietice au exercitat o mare influenţă asupra intensificării mişcării de eliberare naţională din Bulgaria. Partidul nostru se află în fruntea acestei mişcări şi merge ferm pe linia unei insurecţii armate, care va fi înfăptuită odată cu apropierea Armatei Roşii.

Explozia bombei atomice (1945)

România a întors armele împotriva Germaniei şi a trecut de partea Naţiunilor Unite.

La 5 septembrie 1944, URSS a declarat că se află în stare de război cu Bulgaria – semnatară a Pactului tripartit. Trupele sovietice au intrat pe teritoriul bulgar; la 9 septembrie, la Sofia, s-a instaurat un regim comunist.

La începutul lunii septembrie, Finlanda declară ieşirea sa din război.

Ungaria a rămas singurul aliat al Germaniei naziste. Luptele pe teritoriul ei au fost deosebit de crîncene şi au durat pînă în aprilie 1945.

În urma rezistenţei active opuse cîmpitorilor fascişti, în Iugoslavia s-a constituit Armata Populară de Eliberare, care, în toamna anului 1944, a eliberat întinse teritorii. Între comandamentul sovietic şi cel iugoslav s-a ajuns la o înţelegere de ajutorare materială şi, prin eforturile comune ale celor două armate, a fost eliberat Belgradul şi restul teritoriului iugoslav.

Noua situaţie de pe teatrul balcanic de război i-a silit pe germani să-şi retragă trupele din Grecia şi Albania.

• La 26 aprilie 1945, forţele militare sovietice au început operaţia de cucerire a Berlinului. La 29 aprilie a început asaltul Reichstagului. La 30 aprilie, Hitler s-a sinucis. Succesorul lui a fost amiralul Karl Dönitz. Acesta a început să caute căi pentru ieşirea din război; el a trimis doi emisari în oraşul Reims, unde se afla Cartierul General al lui D. Eisenhower, comandant suprem al trupelor aliate. La 7 mai, a fost semnat actul de capitulare a Germaniei. I. Stalin însă era indignat de faptul că actul de capitulare a Germaniei n-a fost semnat la Berlin, aflat sub controlul trupelor sovietice. La insistenţa lui, W. Churchill şi noul Preşedinte al SUA, H. Truman au acceptat propunerea de a considera actul de capitulare de la Reims drept unul preventiv şi de a cere germanilor să-l semneze încă o dată, la Berlin. Cea de-a doua semnare a actului de capitulare a avut loc la Berlin, la 8 mai, ora 22⁴³ (ora locală) sau ora 00⁴³ – ora Moscovei. Guvernele Marii Britanii şi SUA au declarat oficial data de 8 mai drept zi a capitulării Germaniei, iar cel sovietic – ziua de 9 mai.

Victoria asupra Germaniei a salvat umanitatea de barbaria fascistă. Statele coaliţiei antihitleriste au obţinut posibilitatea de a-şi concentra forţele în lupta împotriva Japoniei.

• Fiind încurajat de W. Churchill, preşedintele american a luat o decizie crucială, a cărei justete este discutată pînă în prezent. La 6 august 1945, americanii au lansat prima bombă atomică asupra oraşului japonez Hiroshima.

Japonezii au intensificat eforturile diplomatice, în capitala URSS, privind ieşirea din război. La 8 august, ambasadorul Japoniei N. Sato a fost primit în audienţă de ministrul sovietic de Externe, V. Molotov. Ultimul a comunicat că URSS declară război Japoniei.

La 9 august, aviaţia americană a aruncat a doua bombă atomică asupra oraşului Nagasaki. Japonezii erau gata să capituleze, dar condiţionat: aliaţii să păstreze instituţia imperială.

Totuşi, Japonia a semnat actul de capitulare necondiţionată la 2 septembrie 1945, la bordul cuirasatului „Missouri”.

Astfel, războiul ce a durat 2 191 de zile şi a constituit cea mai devastatoare conflagraţie din istoria milenară a omenirii s-a încheiat.

Urmările bombardamentului atomic

- Folosind literatură suplimentară, determinați forța de distrugere a bombei atomice și urmările exploziei sale asupra climei.

Procesul de la Nürnberg

- Redactați o comunicare, utilizând surse suplimentare, despre procesul de la Nürnberg.

La al Doilea Război Mondial au participat peste 60 de state cu o populație de 1,7 miliarde de oameni, adică 3/4 din omenire. Operațiile militare s-au desfășurat pe teritoriul a peste 40 de state din Europa, Asia și Africa. Europa a fost cea mai afectată de război. Aici s-au dat cele mai mari bătălii și, desigur, au fost înregistrate cele mai mari pagube. Forțele militare ale părților beligerante au atins cifre enorme: numărul total al celor mobilizați în cadrul forțelor armate a constituit cifra de 11 mil. de oameni.

Al Doilea Război Mondial a provocat moartea a 55 mil. de oameni, adică câte 25 298 de oameni în fiecare zi.

Contribuția principală la zdrobirea forțelor reacțiunii a aparținut Uniunii Sovietice. Pe Frontul de Est au luptat 65–70% din efectivul forțelor armate ale Germaniei și aliaților ei; aici au avut loc cele mai crâncene bătălii din anii războiului (cele de lângă Moscova, Stalingrad, Kursk etc.). Pierderile umane ale URSS se cifrează la 26 mil. 452 de mii, adică 10% din populație.

Marea Britanie, de asemenea, a contribuit enorm la victoria asupra Germaniei, Italiei și Japoniei, fiind antrenată în război din prima până în ultima zi. Ea a pierdut 375 de mii de vieți omenești, zeci de mii au fost răniți. Efortul economic al Marii Britanii a fost atât de mare, încât a avut nevoie de o lungă perioadă postbelică pentru redresare.

SUA au pierdut în război 400 mii de oameni, efortul economic fiind considerabil (22 bilioane de dolari). Pierderi umane deosebit de mari a suferit Polonia (6 mil. de oameni).

Statele coaliției antihitleriste au învins în cel de-al Doilea Război Mondial. Regimul fascist și cel militarist au fost distruse, partidele fasciste – interzise, criminalii de război – deferiți justiției și condamnați. Popoarele amenințate de fascism și-au apărut libertatea și independența.

Al Doilea Război Mondial a încurajat lupta de eliberare națională a popoarelor coloniale. Multe din fostele colonii – Siria, Libanul, Laosul, Coreea etc. – și-au proclamat independența. Destrămarea sistemului colonial, începută în anii războiului, a continuat în perioada postbelică.

Războiul a schimbat raportul de forțe în cadrul lumii occidentale: Germania, Italia, Japonia, care înainte de război au avut o economie dezvoltată, au fost distruse și pentru un timp au devenit state dependente, cu armate de ocupație pe teritoriile lor. Și Franța și-a pierdut rolul de mare putere. Marea Britanie a ieșit din război slăbită, pe când SUA, dimpotrivă, și-au întărit potențialul economic și militar, ceea ce a dus și la schimbarea rolului lor în lume.

Principalii criminali de război au fost judecați de către Tribunalul militar internațional de la Nürnberg (Germania). Procesul s-a desfășurat între 20 noiembrie 1945 și 1 octombrie 1946. Au fost deferiți justiției 24 de conducători ai Germaniei naziste.

H. Göring, J. Ribbentrop, W. Keitel, A. Rosenberg, H. Frank, W. Frick, E. Kaltenbrunner, I. Streicher, F. Sauckel, A. Iodl, A. Seyss-Inguart și M. Bormann au fost condamnați la pedeapsă capitală.

Toți aceștia au fost executați, cu excepția lui H. Göring, care s-a sinucis la două ore după pronunțarea sentinței, și a lui M. Bormann, judecat în contumacie. Alte căpetenii fasciste au fost condamnate la detenție pe viață (Hess, Raeder, Funk) sau la ani grei de închisoare (Dönitz, Neurath, Shirach, Speer).

Crestomație

Declarația Națiunilor Unite

(1 ianuarie 1942)

Declarația generală a Statelor Unite ale Americii, Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Chinei, Australiei, Belgiei, Canadei, Republicii Costa-Rica, Cubei, Cehoslovaciei, Republicii Dominicane, Republicii Salvador, Greciei, Guatemalei, Haiti, Hondurasului, Indiei, Luxemburgului, Olandei, Noii Zeelande, Nicaragua, Norvegiei, Republicii Panama, Poloniei, Uniunii Sud-Africane, Iugoslaviei.

Guvernele au semnat prezenta (Declarație – *n.a.*), au aderat la programul comun al scopurilor și principiilor, expus în Declarația generală a președintelui Statelor Unite ale Americii și primului-ministru al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord de pe data de 14 august 1941, numită Carta Atlanticului, fiind convinse că victoria deplină asupra dușmanilor lor este necesară pentru apărarea vieții, libertății, independenței, libertății religiei și pentru ocrotirea drepturilor umane și echității (...):

1) Fiecare guvern se obligă să întrebuițeze toate resursele sale, militare sau economice, împotriva acelor membri ai Pactului Tripartit și a acelor care au aderat la el, cu care acest guvern este în stare de război.

2) Fiecare guvern se obligă să colaboreze cu alte guverne semnate ale prezentei (Declarații – *n.a.*) și să nu semneze armistițiul sau pacea separată cu dușmanii.

La Declarația expusă mai sus pot adera alte națiuni, care oferă sau pot oferi ajutor material și pot să-și dea concursul în lupta pentru victorie asupra hitlerismului.

Mareșalul Gheorghi Jukov despre semnarea actului de capitulare a Germaniei

...La ora 24 fix am intrat în sală. Începea ziua de 9 mai 1945... Ne-am așezat cu toții la masă. Nemții au fost poftiți să se așeze la o masă separată, care fusese instalată expres pentru ei...

M-am adresat delegației germane: „Aveți asupra dumneavoastră actul capitulării necondiționate, l-ați studiat și aveți împuternicirea să semnați acest act?..” „Da, l-am studiat și sîntem gata să-l semnăm”, a răspuns cu voce înăbușită feldmareșalul Keitel.

Ridicîndu-mă, am spus: „Propun delegației germane să vină încoace, la masa aceasta. Aici veți semna actul capitulării necondiționate a Germaniei...” Keitel se așeză pe marginea scaunului și, cu o mîină ce-i tremura puțin, a semnat cele cinci exemplare ale actului. După ce a semnat actul, Keitel s-a ridicat de la masă, și-a pus mînușa pe mîna dreaptă și a încercat din nou să-și etaleze ținuta militară, dar asta nu i-a reușit și s-a dus încet la masa sa. La ora 0 și 43 de minute în ziua de 9 mai 1945 semnarea actului de capitulare necondiționată a luat sfîrșit. Am propus delegației germane să părăsească sala...

Primul punct al actului decreta:

1. Noi, subsemnații, acționînd în numele înaltului comandament german, sîntem de acord cu capitularea necondiționată a tuturor forțelor noastre armate pe uscat, pe mare și în aer, precum și a tuturor forțelor care se află în momentul de față sub comandamentul german, în fața Comandamentului Suprem al Armatei Roșii și în același timp în fața înaltului comandament al forțelor expediționare aliate.

• **Determinați rolul acestui document în procesul de consolidare a coaliției antihitleriste.**

• **Determinați însemnătatea istorică a evenimentului consemnat de mareșalul Gh. Jukov în memoriile sale.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Cum s-a realizat cotitura radicală în cel de-al Doilea Război Mondial?

2. Examinați procesul de constituire și activitatea coaliției antihitleriste.

3. Care a fost decizia Conferinței de la Teheran privind deschiderea frontului II?

4. De ce problema deschiderii frontului II a fost una stringentă în cadrul războiului?

5. Prezentați activitatea mișcării de rezistență, formele și rolul ei.

6. Urmăriți pe hărțile istorice desfășurarea operațiilor militare pe Frontul de Est în 1943–1944. Observați desfășurarea operațiilor militare pe Frontul de Vest în anii 1944–1945.

7. Comentați rezultatele vizitei lui W. Churchill la Moscova (octombrie 1944).

9. Determinați rolul ONU în relațiile dintre statele lumii.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Mișcare de rezistență – lupta de eliberare națională a popoarelor de pe teritoriile ocupate de trupele germano-fasciste, italiene, japoneze, precum și lupta antifascistă din interiorul Germaniei și Italiei. A luat amploare în special după 1943 – anul cotiturii radicale în cel de-al Doilea Război Mondial; a contribuit la victoria asupra statelor agresoare.

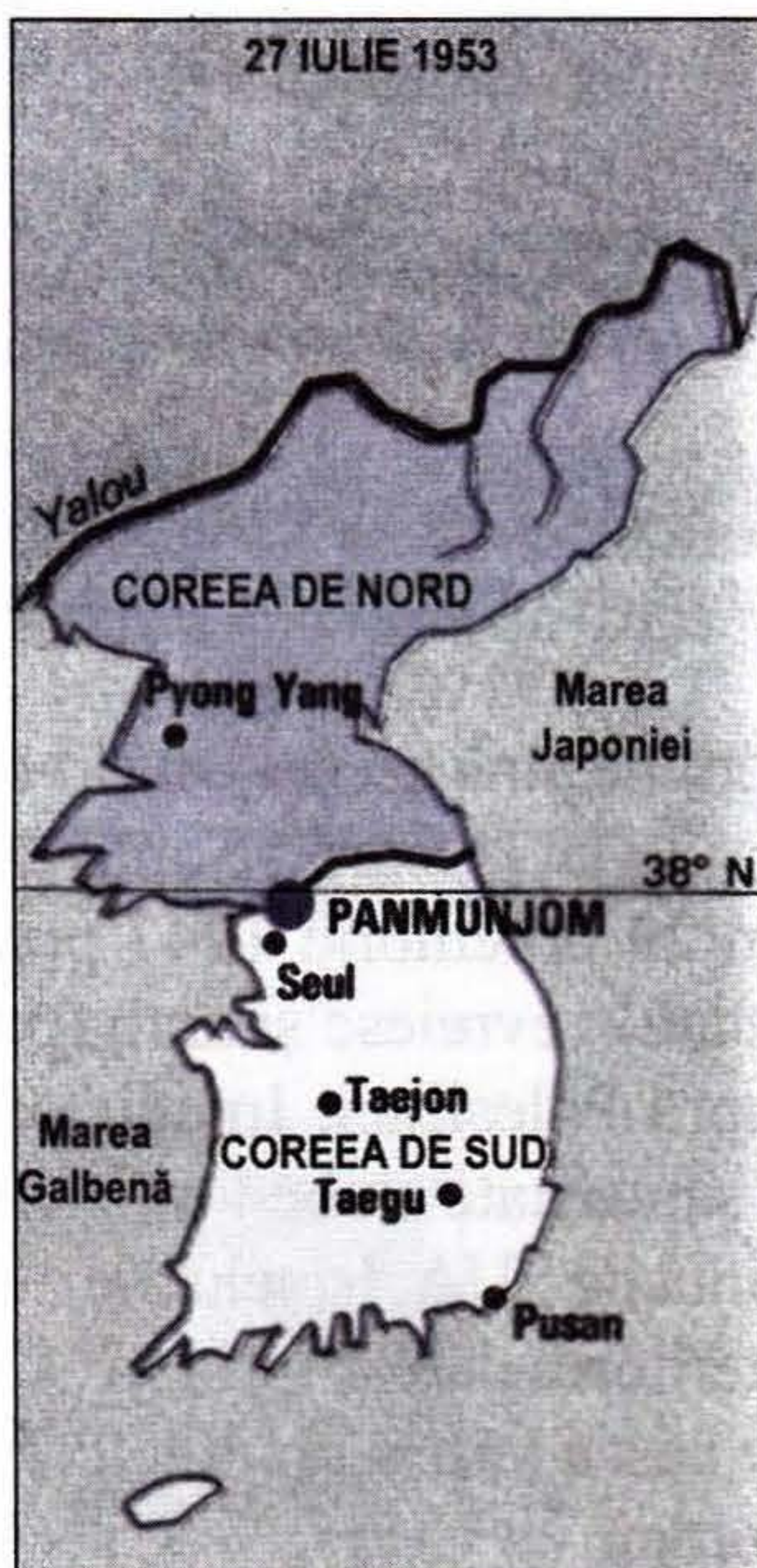
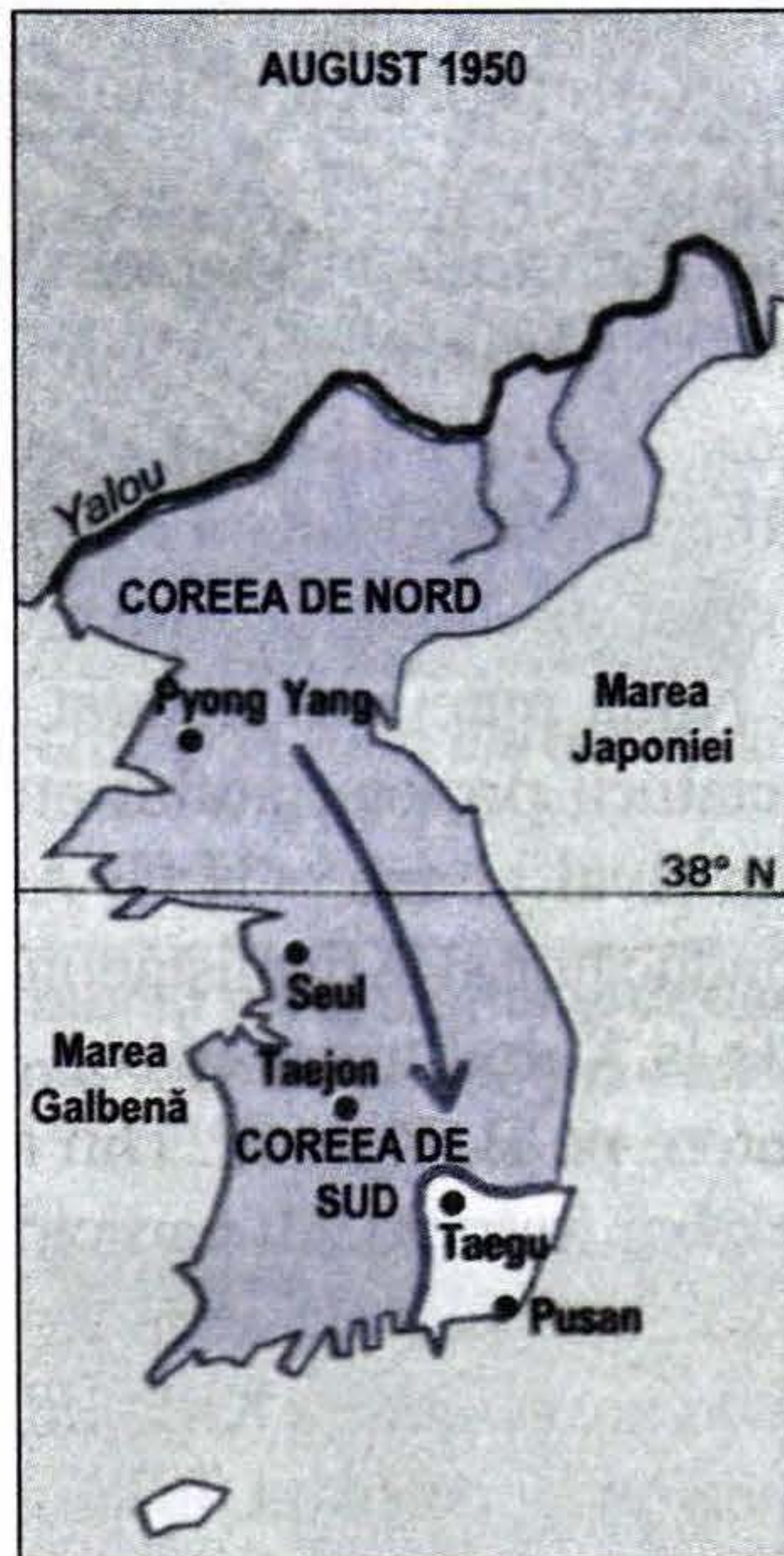
Capitulare necondiționată – acțiunea prin care o armată se recunoaște învinsă și se predă inamicului; predarea se efectuează în condițiile dictate de statele învingătoare. Statele coaliției antihitleriste au semnat cu Germania și Japonia declarații cu privire la capitularea necondiționată.

Contumacie – lipsa nejustificată de la judecată a inculpatului.

Condamnare în contumacie – hotărîre judecătorească pronunțată în condițiile sustragerii inculpatului de la judecarea procesului său penal.

4. FOCARE DE RĂZBOI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

- Deschideți un dosar cu materiale despre focarele de război din a doua jumătate a secolului XX.

Harta războiului din Coreea

- Urmăriți pe hartă desfășurarea operațiilor militare în Coreea. Exprimați-vă opinia față de acest război.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, în unele regiuni din lume luptele n-au încetat. Este vorba de China, în care continua războiul civil (etapa a II-a), încheiat în 1949, din Indochina, în care începuse o rebeliune împotriva trupelor franceze, etc.

Între 1950 și 1953, peninsula Coreea a fost cuprinsă de operații militare. Războiul a început la 25 iunie, când forțele militare ale Coreei de Nord au trecut linia de demarcație și au înaintat spre Seul. În aceeași zi, din inițiativa SUA, a fost convocat Consiliul de Securitate al ONU, care a adoptat o rezoluție prin care declara Coreea de Nord agresor și cerea retragerea trupelor ei la nord de paralela 38°.

La 27 iunie, președintele H. Truman a dat ordin forțelor militare americane din Extremul Orient să susțină armatele Coreei de Sud. Tot atunci, Consiliul de Securitate a încuviințat acțiunile forțelor armate americane și a recomandat membrilor ONU să acorde ajutor militar Coreei de Sud. La 30 iunie, H. Truman a ordonat să fie bombardate pozițiile nord-coreene și în jurul Coreei să fie stabilită blocada maritimă. Ajutorul acordat Coreei de Sud s-a desfășurat sub drapelul trupelor ONU, în care 2/3 din forțe erau americane (comandant suprem a fost numit generalul D. MacArthur).

Consiliul de Securitate, printr-o rezoluție adoptată la 7 octombrie, a permis americanilor să aplice forța la nord de paralela 38°.

În ajutorul Coreei de Nord au venit voluntarii chinezi și specialiștii sovietici; oștirile aflate sub drapelul ONU au bătut în retragere. Războiul, care părea că se va încheia repede, a devenit de lungă durată. Generalul D. MacArthur a propus să fie aruncate 30–50 de bombe atomice asupra bazelor militaro-aeriene ale Coreei și Chinei. Apăruse riscul unui război global.

Tărăgănarea războiului, amenințarea cu aplicarea bombelor atomice, cu efecte imprevizibile asupra Pământului, au stîrnit îngrijorare în cercurile statelor aliate ale SUA și în opinia publică mondială. Războiul din Coreea a devenit nepopular în SUA.

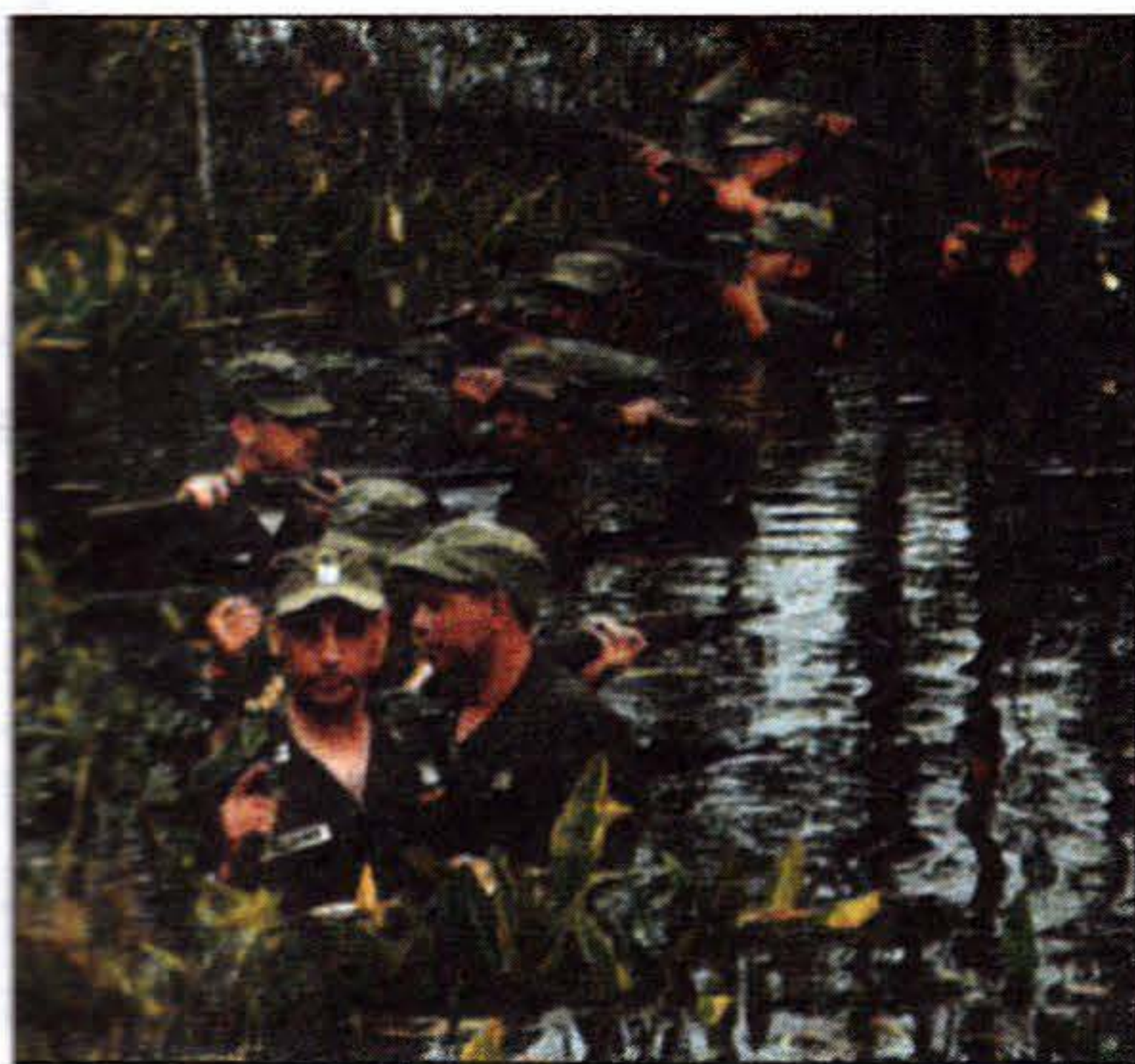
La 27 iulie 1953 a fost semnat armistițiul; SUA n-au permis regimului comunist al lui Kim Ir Sen să „unească” cele două părți ale Coreei.

• Un alt război, de asemenea cu implicarea forțelor militare americane, a izbucnit în 1964, după incendiul de la Tonkin, în urma căruia SUA au început să bombardeze teritoriul Vietnamului. Din aprilie 1965, administrația americană, condusă de președintele L. Johnson, a trimis forțe militare în Vietnamul de Sud. Peste trei ani, forțele militare americane staționate în Vietnam constituiau deja 500 mii de oameni. Războiul din Vietnam era condamnat de opinia publică americană și mondială.

Administrația americană condusă de președintele R. Nixon a promovat o politică de „vietnamizare”, adică de extindere a războiului din Vietnam asupra altor state din Indochina. Pentru aceasta, SUA înarmau regimul de la Saigon, ca „asiații să lupte împotriva asiailor”. În astfel de condiții, americanii au extins chiar zona agresiunii: în 1970,

Vietnamul astăzi

Militari americani în Vietnam

H. Kissinger despre politica sovietică față de statele lumii a treia

...În Afganistan, Uniunea Sovietică a trăit multe din încercările prin care trecuse America în Vietnam, diferența majoră fiind că acestea s-au întâmplat chiar la granițele întinsului său imperiu și nu într-un avanpost îndepărtat. Din Angola și pînă la Nicaragua, o Americă re-născută transforma expansionismul sovietic în impasuri costisitoare sau eșecuri compromițătoare...

H. Kissinger, *Diplomația...*, p. 712.

• **Stabiliți legătura între problemele interne ale URSS, invadarea Afganistanului și politica SUA.**

ei au început bombardarea Cambodgiei, din 1971 – a Laosului, iar din decembrie 1971 au reluat bombardarea Vietnamului. Războiul însă suscita tot mai mult nemulțumirea aliaților SUA, opinia publică mondială s-a pronunțat pentru încetarea agresiunii în Indochina; poporul vietnamez opunea o rezistență dîră. La 27 ianuarie 1973, în capitala Franței, au fost semnate acordurile cu privire la încetarea războiului din Vietnam. Americanii se obligau să-și retragă trupele din Vietnamul de Sud.

Anul 1975 a marcat sfîrșitul intervenției americane în Indochina. Popoarele Vietnamului, Laosului, Cambodgiei au obținut victorie. Intervenția în această parte a lumii s-a soldat pentru SUA cu cheltuieli în sumă de 150 miliarde de dolari și 56 mii de morți.

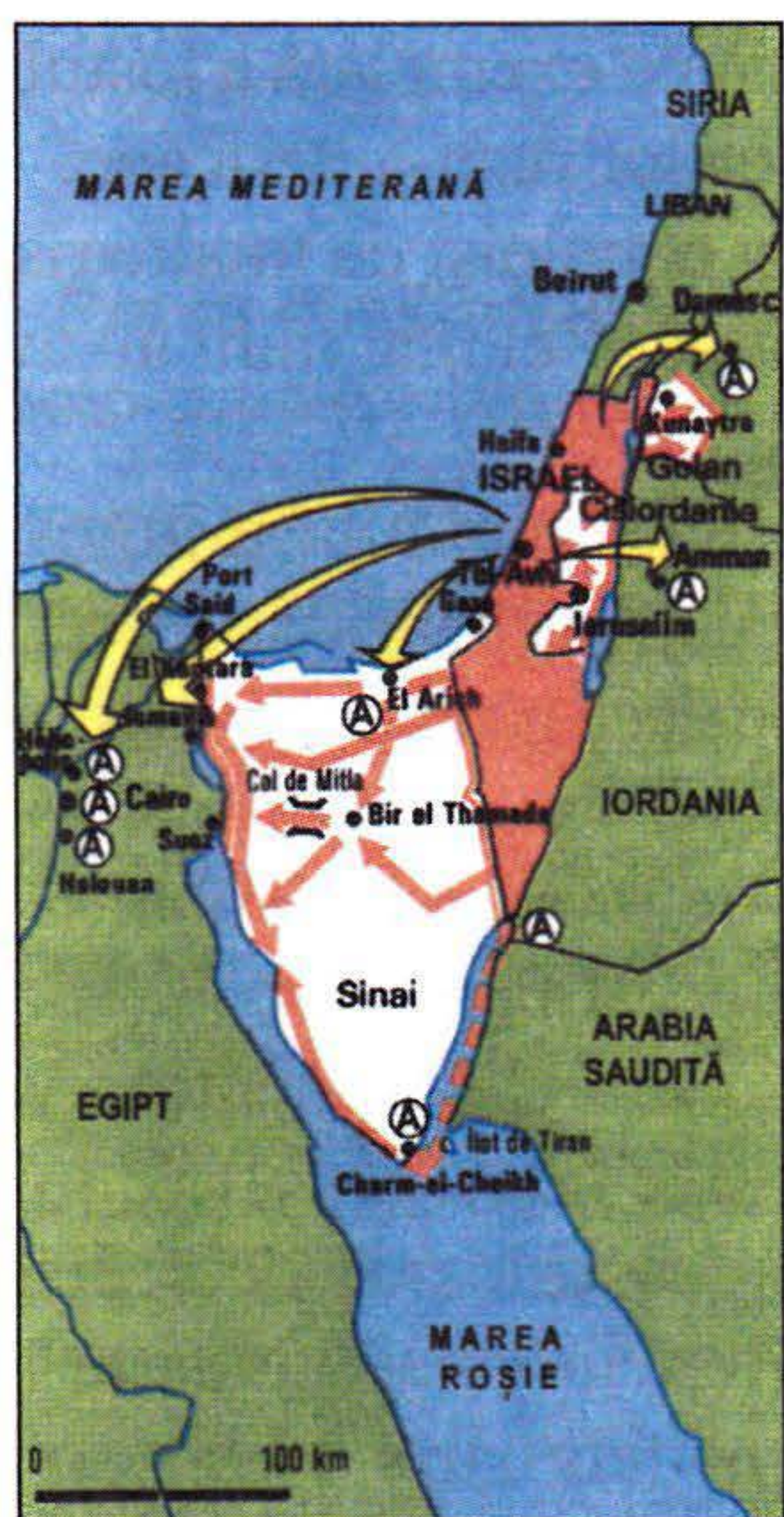
• N-au trecut decît patru ani de la încetarea războiului în Vietnam, cînd cealaltă supraputere – URSS – trimite forțele sale militare în Afganistan, țară vecină, în care, la 27 aprilie 1978, forțele armate rebele au răsturnat regimul lui M. Daud Khan, la putere venind forțe revoluționare prosovietice în frunte cu N.M. Taraki. Primul decret semnat de Taraki a fost proclamarea Republicii Democratice Afganistan. Noua putere a declarat construirea societății socialiste, instaurarea dictaturii proletariatului etc. În septembrie 1979, Taraki este asasinat de un rival al său – H.U. Amin. Conducerea sovietică a considerat că noul conducător al Afganistanului nu este fidel URSS și în decembrie 1979 trimite la Kabul trupe de șoc, care l-au omorît pe H.U. Amin și l-au adus la putere pe B. Karmal. Din acest moment, Afganistanul a fost cuprins de un război fratricid, cu participarea trupelor sovietice (cca 100 mii de ofițeri și soldați). Introducerea forțelor militare sovietice în Afganistan a fost o gravă eroare politică a Kremlinului. Acțiunea a ridicat absoluta majoritate a afganezilor împotriva URSS, a dus la izolarea politică a guvernului lui B. Karmal. Intervenția sovietică și războiul civil au provocat distrugerii materiale considerabile, emigrarea a peste 5 mil. de oameni în Pakistan, Iran și alte țări, a radicalizat poziția grupărilor fundamentaliste ce luptau pentru interese tribale.

În aprilie 1988, URSS și SUA, ca puteri garante, au semnat un acord conform căruia sovieticii trebuiau să-și retragă forțele armate, fapt împlinit la 15 februarie 1989. În 1992, Rusia și SUA au semnat o convenție prin care sistau livrările de armament părților angajate în războiul civil din Afganistan.

• Unul din cele mai sîngeroase conflicte rămîne pînă azi cel israelo-arab.

Statul Israel a fost proclamat în noaptea de la 14 spre 15 mai 1948, prin decizia Adunării Generale a ONU din 29 noiembrie 1947 privind constituirea pe teritoriul Palestinei a două state – evreiesc și arab (palestinian) și expirarea mandatului englez asupra Palestinei. Imediat după proclamarea statului Israel, forțele armate a șapte state arabe l-au invadat. A început primul război arabo-israelian. Susținut de SUA, Israelul nu numai că a respins forțele arabe, ci și a ocupat un teritoriu de 6,7 mii km², oferit de ONU pentru statul palestinian, și partea de vest a Ierusalimului. Iordania a pus stăpînire pe teritoriul din vestul rîului Iordan, iar Egiptul – pe sectorul Gaza. Circa un milion de arabi palestinieni, care s-au pomenit pe teritoriile ocupate de Israel, au fost nevoiți să ia calea pîbegiei. Astfel, odată cu constituirea Israelului a apărut și problema palestiniană.

• În 1967, forțele militare ale Israelului au pricinuit pierderi considerabile armatei egiptene, au lovit în Iordania și Siria. Războiul de numai șase zile

Operațiunile militare ale Israelului
(1967)

• Stabiliți schimbările produse în urma războiului de șase zile.

Semnarea Acordului de la Camp David (1978)

• Relevați importanța acordului dat.

Yasser Arafat

a schimbat radical situația din Orientul Apropiat. Israelul a anexat peninsula Sinai, sectorul Gaza, malul de vest al Iordanului, înălțimile Golan; Ierusalimul a fost proclamat „capitala vestică și indivizibilă a Israelului”.

În octombrie 1973, armatele Egiptului au înaintat în peninsula Sinai, iar cele ale Siriei – pe înălțimile Golan. După lupte înverșunate, Israelul a cedat unele teritorii. Statele cointerestate și-au activizat eforturile diplomatice, în urma cărora au fost semnate mai multe acorduri privind încetarea focului între ele și Acordul de la Camp David (1978), semnat de M. Begin, A. Sadat și J. Carter, conform căruia, către aprilie 1988, Israelul și-a retras forțele armate din peninsula Sinai.

Cea mai influentă forță politică a arabilor palestinieni era Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP), în frunte cu Yasser Arafat. Forțele militare ale OEP erau staționate în Liban. În iunie 1982, armatele israeliene au invadat Libanul. Deși forțele palestiniene au părăsit Libanul, ofensiva a avut urmări negative în societatea evreiască. În iunie 1985, Tel Avivul și-a retras forțele armate din Liban.

La 13 septembrie 1993, la Washington a fost semnat un acord istoric între Y. Rabin și Y. Arafat, care prevedea recunoașterea reciprocă a Israelului și a Autorității Palestiniene. În mai 1994 a fost recunoscută autonomia palestiniană în Gaza și Ierihon ca parte a Cisiordaniei, Israelul retrăgându-și forțele armate din aceste teritorii. După asasinarea premierului israelian Y. Rabin și formarea unui guvern conservator în frunte cu B. Netanyahu, negocierile israeliano-palestiniene intră în impas. În urma alegerilor din mai 1999, liderul Partidului Muncii E. Barak formează un nou guvern.

În toamna anului 2000, ostilitățile israeliano-palestiniene n-au încetat: au fost linșați soldați israelieni, aviația israeliană a bombardat orașele Ramallah și Gaza. Marile puteri depun eforturi sporite pentru soluționarea diferendului israeliano-palestinian.

• La 2 august 1990, trupele lui S. Hussein au invadat Kuwaitul. ONU a obligat Irakul să-și retragă trupele până la 15 ianuarie 1991, dar acesta nu intenționa să îndeplinească rezoluțiile ONU, concentrând în Kuwait 400 de mii de ostași. În Arabia Saudită se aflau deja 250 de mii de soldați americani, dar la 26 octombrie 1990, G. Bush a dat ordin să fie trimise încă 100 de mii. SUA tindeau să oblige Irakul să-și scoată trupele din Kuwait prin intermediul sancțiunilor economice. Neprimind niciun răspuns din partea lui S. Hussein, la 17 ianuarie 1991, cu permisiunea Națiunilor Unite, forțele aliate, în frunte cu cele americane, au început operații aeriene, iar la 24 februarie – și ofensiva terestră. Operația „Furtună în pustiu” – de eliberare a Kuwaitului și de restabilire a guvernului acestei țări – s-a terminat la 28 februarie 1991 cu o strălucită victorie a forțelor SUA și a aliaților lor. Americanii au pierdut câteva zeci de oameni, irakienii – zece mii.

În cadrul operației „Furtună în pustiu”, americanii au aplicat armament dotat cu tehnologie ultramodernă. Războiul a demonstrat inferioritatea tehnicii militare sovietice pusă la dispoziția armatei irakiene.

Victoria SUA în acest război a determinat o creștere vădită a popularității lui G. Bush, 90% din americani încuviințând activitatea lui.

În Golful Persic, dreptatea a triumfat și agresorul a fost pedepsit. Țările lumii n-au permis ca un stat să-l înghită pe altul. Deși URSS a acceptat

NATO și Iugoslavia

...În condițiile eșuării conferinței pentru Kosovo din februarie–martie 1999, reunită la castelul Rambouillet (Franța), statele NATO, în frunte cu SUA și Marea Britanie, au interpretat rezoluția ONU nr. 1199 ca o legitimare a măsurilor militare ce pot fi întreprinse împotriva autorităților de la Belgrad în vederea impunerii prevederilor respectivului document. Astfel, între 24 martie și 10 iunie 1999, timp de 78 de zile, forțele aeriene NATO au efectuat 38 000 de misiuni, dintre care 10 000 de raiduri de bombardament (inițial împotriva obiectivelor militare, apoi extinse și asupra instalațiilor industriale și infrastructurii iugoslave) și 2 700 de misiuni împotriva apărării antiaeriene sârbe. Întreprinse fără vreo decizie a Consiliului de Securitate al ONU, condamnate de Rusia și China, operațiunile din spațiul aerian al Iugoslaviei reprezintă prima intervenție militară din istoria NATO. Dacă forurile NATO au recunoscut pierderea a numai 2 aparate, fără a deplînge dispariția vreunui militar, bombardamentele au provocat 545 de morți în rândul armatei iugoslave și 2 000 de victime în rândurile populației civile. Importante distrugeri de bunuri, uzine, rafinării, poduri, implicit paralizarea traficului fluvial pe Dunăre au afectat sever economia iugoslavă.

*Enciclopedia statelor lumii,
București, 2000*

• Comentați acțiunile forțelor aeriene ale NATO în Iugoslavia.

acțiunile occidentalilor în golf, totuși, pedepsirea exemplară a fostului său aliat a dus la o anumită înrăutățire a raporturilor ruso-americane.

- Despărțirea popoarelor aflate sub regim comunist de totalitarism s-a făcut în foarte multe cazuri cu vărsări de sânge. Cel mai mult au avut de pățit popoarele din fosta RSF Iugoslavia.

După moartea lui Iosip Broz Tito, situația economică a Iugoslaviei s-a deteriorat, tensiunile și conflictele dintre naționalități s-au intensificat, iar conducerea centrală de la Belgrad nu a reușit să găsească soluții viabile pentru lichidarea crizei.

La 25 iunie 1991, Croația și Slovenia s-au proclamat republici independente. Guvernul central n-a recunoscut acest fapt.

Despărțirea acestor două republici de federație s-a făcut cu vărsări de sânge, în cadrul unor lupte între armatele federale și forțele militare ale noilor state independente. A urmat și desprinderea de federație a Macedoniei (decembrie 1991), Bosniei și Herțegovinei (ianuarie 1992), acte însoțite de lupte interne sângeroase. În februarie 1992, Serbia și Muntenegru proclamă formarea Republicii Federale Iugoslavia, cu regiunile Vojvodina și Kosovo, ultima populată preponderent de albanezi. În 1998, etnicii albanezi din Kosovo s-au ridicat la luptă pentru independența regiunii. Politica de „purificare etnică”, promovată în regiune de regimul lui S. Milošević, a dus la mari perturbări, creîndu-se astfel un nou focar de război în Balcani. Consiliul de Securitate al ONU a cerut (în septembrie 1998) oprirea luptelor, retragerea forțelor militare sârbe din Kosovo și încetarea acțiunilor de război ale forțelor albaneze (UCK). În condițiile eșuării tratativelor de încetare a focului, SUA și Marea Britanie au trecut la impunerea cu forța a deciziei Consiliului de Securitate: în martie–iunie 1999, forțele aeriene ale NATO au efectuat raiduri de bombardament împotriva Serbiei. După importante distrugeri materiale și victime umane, Belgradul a acceptat oficial propunerile de pace ale statelor unite în „grupul celor opt” (statele înalt industrializate și Rusia), care prevăd, între altele, revenirea refugiaților albanezi la locurile lor de trai, staționarea forțelor militare internaționale în Kosovo etc. Statele occidentale au declarat izolare politică și economică regimului lui S. Milošević, care a durat pînă în octombrie 2000, cînd, în urma alegerilor prezidențiale, președinte al Iugoslaviei a devenit V. Koštunița.

- Spațiul ex-sovietic a fost, de asemenea, marcat de ciocniri militare violente. Unul din focarele de război, ce continuă să sîngereze pînă în prezent, este cel din Cecenia.

- Așadar, analiza comparativă a războaielor demonstrează că secolul XX a fost – din acest punct de vedere – cel mai „sîngeros”. La sfîrșitul secolului XX, lumea era tot atît de nesigură ca și la începutul secolului. În diverse țări continuă conflicte armate, bunăoară, în Federația Rusă nu încetează războiul împotriva cecenilor, căruia nu i se vede capătul; continuă vărsările de sânge în Israel și teritoriile palestinienene; nu este rezolvată problema refugiaților din Kosovo. Actele teroriste, soldate cu zeci, sute de victime (în marea lor majoritate, oameni civili, de regulă, femei, copii), au devenit fapte obișnuite ale existenței umane de la sfîrșitul secolului XX–începutul sec. XXI.

Sperăm că totuși în secolul XXI omenirea va fi capabilă să excludă războiul din viața popoarelor.

Presa din Chișinău despre conflictul israelo-palestinian („Dialog”, 27 octombrie 2000)

„YASSER ARAFAT POATE SĂ REDUCĂ VIOLENȚA ÎN TERITORIILE PALESTINIENE

Președintele american Bill Clinton a afirmat că președintele Autorității Palestiniene este în măsură să reducă de o manieră „considerabilă” nivelul violenței în teritoriile palestiniene.

„Președintele Arafat poate reduce considerabil nivelul violenței”, a declarat președintele Clinton, adăugând că a vorbit cu liderul palestinian la telefon. „Vom ști în următoarele zile dacă părțile pot reveni pe calea negocierilor de pace israeliano-palestiniene”, a spus el.

Casa Albă a anunțat că președintele american Bill Clinton intenționează să-i invite pe Yasser Arafat și Ehud Barak la întreveneri separate, la Washington, în cazul aplicării acordului de la Sharm el-Sheikh, care prevede, în primul rând, o încetare imediată a focului în teritoriile palestiniene.

Bill Clinton
(octombrie 2000)

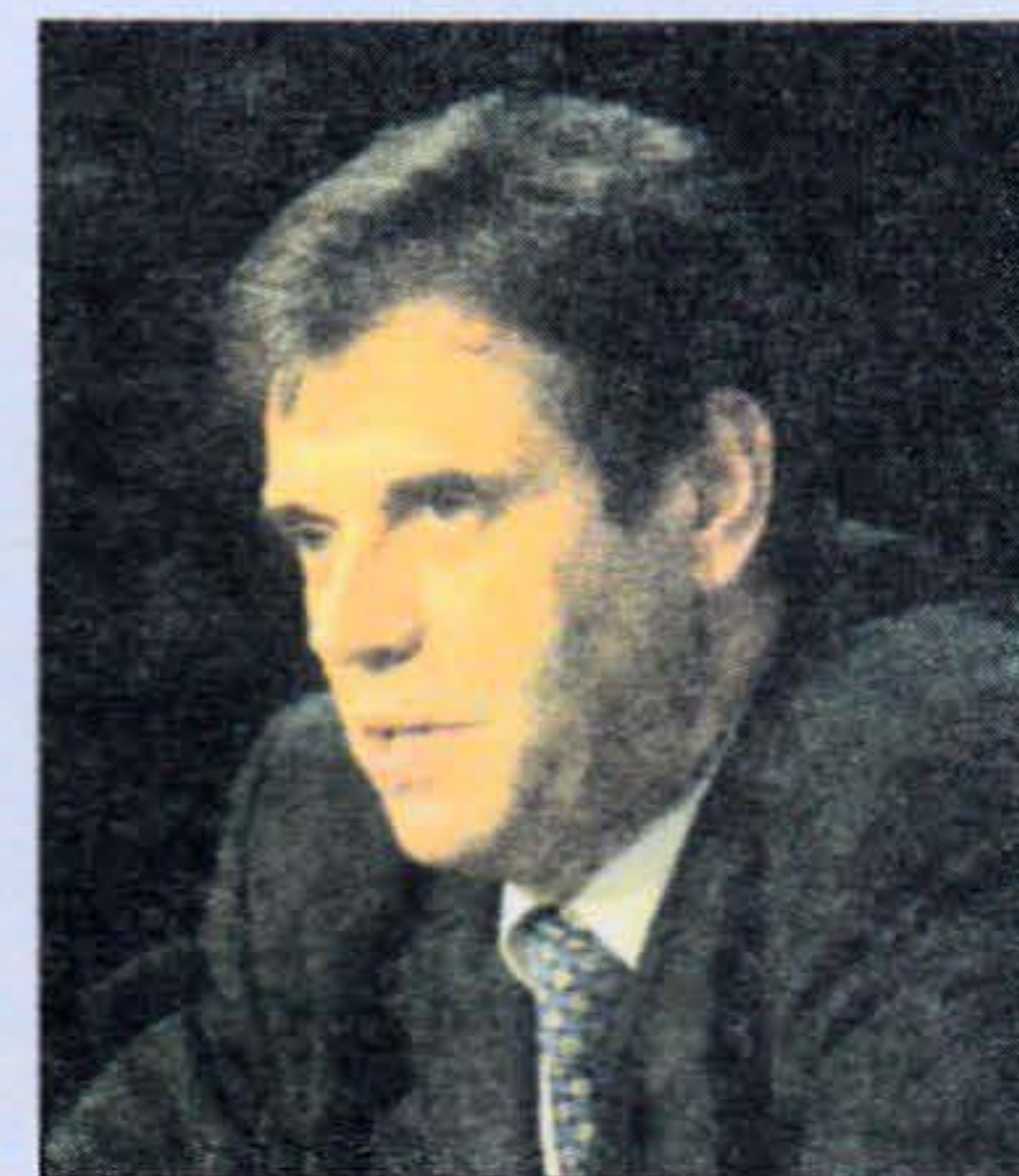
Un responsabil palestinian cu rang superior a declarat, la Gaza, că președintele palestinian ar putea face o vizită la Washington în luna noiembrie. Pe de altă parte, un responsabil de la Casa Albă a declarat că președintele Clinton a avut o convorbire telefonică cu premierul israelian Ehud Barak.”

• Care este rolul SUA în soluționarea conflictului israelo-palestinian? Adunați din ziare și reviste noi materiale și informații referitoare la situația din Orientul Apropiat.

Voislav Koštunița despre Iugoslavia (octombrie 2000)

La suprafață, avem o tranziție democratică și pașnică, însă dedesubt este un fel de vulcan, care nu poate fi controlat. Aliații lui S. Milošević nu se vor putea întoarce (la putere – *aut.*), dificultățile apărute în cadrul negocierilor în vederea formării unui guvern de tranziție în Serbia vor fi rezolvate.

• Comentați declarația președintelui V. Koštunița. Aduceți noi argumente ce ar afirma sau infirma poziția oficialului iugoslav.

Voislav Koštunița
(octombrie 2000)

Războaie și conflicte militare în anii '80

- 1980–1988 – războiul dintre Iran și Irak.
- 1981–1990 – rebeliune militară în Nicaragua.
- 1982 – războiul anglo-argentinian pentru insulele Falkland (Malvine).
- 1982 – intervenția Israelului în Liban.
- 1983 – intervenția SUA în Grenada.
- 1983–1988 – lupta pentru independență a sikhilor (India).
- 1988 – războiul din Carabahul de Munte.
- 1988–1989 – războiul civil din Burundi.
- 1989 – revoluția antitotalitară din România (...)

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. De ce conflictul din Coreea prezenta un pericol pentru întreaga lume?
2. Formulați 3 concluzii asupra conflictelor militare din a doua jumătate a secolului XX.
3. Precizați cauzele conflictului din Vietnam.
4. De ce războiul din Vietnam era condamnat de opinia publică americană și mondială?
5. Apreciați politica de „vietnamizare” promovată de președintele R. Nixon. Explicați obiectivele ei directe.
6. Comentați cauzele războiului din Afganistan. Exprimați-vă opinia față de implicațiile URSS în acest război.
7. Argumentați ideea conform căreia conflictul israelo-arab este unul din cele mai sângeroase.

8. Evidențiați caracteristicile conflictelor israelo-palestiniene.

9. Alcătuiți algoritmul pentru caracterizarea conflictului dintre Irak și Kuwait.

10. Redactați un articol de ziar despre evenimentele din fosta RSF Iugoslavia.

11. Explicați esența politicii de „purificare etnică”.

12. Demonstrați într-un eseu că secolul XX poate fi supranumit cel mai „sângeros”.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Linie de demarcație – linia care desparte două țări sau două suprafețe de teren.

Sectorul Gaza – o fîșie de litoral situată pe malul Mării Mediterane, la nord-est de peninsula Sinay și la vest de Israel. Are 363 km pătrați, 600 mii de locuitori.

Carta Organizației Națiunilor Unite

Capitolul 6

Rezolvarea pașnică a diferendelor

Art. 33

1. Părțile, în orice diferend a cărui prelungire ar putea pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale, vor trebui să caute să-l rezolve înainte de toate prin tratative, anchetă, mediație, conciliere, arbitraj, pe cale judiciară, recurgerea la organizații sau la acorduri regionale sau prin orice mijloace pașnice, la alegerea lor.

2. Consiliul de Securitate, când socotește necesar, invită părțile să-și rezolve diferendul prin asemenea mijloace.

Art. 34

1. Consiliul de Securitate poate ancheta orice diferend sau orice situație care ar putea duce la fricțiuni internaționale sau ar putea da naștere unui diferend, în scopul de a stabili dacă prelungirea diferendului sau situației ar pune în primejdie menținerea păcii și a securității.

1. Orice membru al Națiunilor Unite poate atrage atenția Consiliului de Securitate sau Adunării Generale asupra oricărui diferend sau asupra oricăror situații de natura celor prevăzute în articolul 34.

2. Un stat care nu este membru al Națiunilor Unite poate atrage atenția Consiliului de Securitate sau Adunării Generale asupra oricărui diferend în care este parte, dacă acceptă, în privința acelui diferend, obligațiile de rezolvare pașnică prevăzută în prezenta Cartă.

Art. 35

Orice membru al Națiunilor Unite poate atrage atenția Consiliului sau Adunării Generale asupra oricărui diferend...

Războaiele și soluționarea pașnică a conflictelor militare

În secolul XX omenirea n-a putut evita lupta armată între păături sociale, state sau grupări de state, cauzele războaielor fiind cele mai diverse: interese politice, economice, pretenții teritoriale, divergențe ideologice sau chiar rezultatul unui meci de fotbal (cazul războiului dintre El Salvador și Honduras din 1969). Omenirea sec. XX a cunoscut dezastrele a două războaie mondiale și ale unui război rece, necunoscute în celelalte secole, o mulțime de războaie numite „locale”, „războiul psihologic” și războiul „murdar”.

- Charles Messenger a calculat că între 1901 și 1994 în lume s-au desfășurat 160 de conflicte militare, începând cu războiul anglo-bur și încheind cu cel civil din Yemen (1994). Afară de cele două războaie mondiale, Ch. Messenger a inclus războaiele coloniale, „neobișnuite”, civile, rebeliunile, actele teroriste, acțiunile polițienești de mari proporții, soldate cu jertfe omenești.

- Războaiele locale au fost conflictele militare ce au cuprins un teritoriu limitat sau unele țări aparte. De regulă, în spatele părților aflate în război, au stat marile puteri ale lumii.

Conducerea URSS considera că există războaie drepte și nedrepte. Cele „drepte” includeau mișcările armate și insurecțiile popoarelor aflate sub jugul național, colonial sau de clasă. În categoria războaielor „nedrepte” sovieticii includeau acele conflicte militare care prezentau „o continuare a politicii claselor exploatatoare și aveau drept scop înrobirea oamenilor muncii, cucerirea teritoriilor străine etc.”

- Secolul XX – secolul tehnologiilor moderne, – a cuprins o anumită perioadă care a coincis cronologic cu războiul rece și cu războiul numit „psihologic”. Acest război s-a purtat pentru mințile și sufletele oamenilor; el a înglobat companii propagandistice îmbinate cu operațiuni secrete, acte diversioniste, sabotaj, comploturi, atentate etc. Aceste „lupte” erau duse atât de SUA, cât și de URSS. Odată cu încetarea confruntării între cele două supraputeri a încetat și războiul „psihologic”.

- Noțiunea de „război murdar” a apărut în timpul războiului colonial purtat de francezi în Vietnam (1946–1954). După francezi, în Vietnam au intervenit americanii, ducând același „război murdar”.

- Războiul civil – în istoriografia comunistă era considerat ca fiind „cea mai ascutită formă armată a luptei de clasă pentru puterea de stat între clasele și grupurile sociale din interiorul unei țări”. Istoriografia comunistă evidenția câteva tipuri de războaie civile: răscoale ale robilor, războaie țărănești, războaie de partizani, lupta armată a poporului împotriva „claselor exploatatoare”.

Ideologii comuniști au respins poziția „stângistă”, conform căreia războiul civil ar fi fost singurul mijloc de cucerire a puterii; ei acceptau că puterea poate fi cucerită și pe cale pașnică. Totuși, în realitate, conducerea URSS a exportat armament în diverse țări ale lumii unde izbucneau conflicte militare.

Evaluare

1. a) Plasați corect pe axa timpului litera cu care e marcat fiecare eveniment. Apoi notați deasupra fiecărei litere anul în care a avut loc evenimentul.

1910 1915 1920 1925

- A Începe Primul Război Mondial.
- B România a intrat în Primul Război Mondial.
- C A avut loc bătălia de la Marna.
- D S-a constituit Alianța cvadripartită.
- E A avut loc lovitura de stat în Rusia.
- F A fost semnat Tratatul de la Versailles.
- G Și-a desfășurat lucrările Conferința de la Washington.

b) Așezați următoarele evenimente în ordine cronologică. Scrieți în caiet anul în care au avut loc.

- ☐ Cotitura radicală în cel de-al Doilea Război Mondial.
- ☐ URSS anexează Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța.
- ☐ Capitulara necondiționată a Germaniei.
- ☐ Începutul războiului sovieto-nazist.
- ☐ Germania declanșează un război agresiv de cotropire a Poloniei.
- ☐ Deschiderea celui de-al doilea front în Europa.
- ☐ Bătălia de lângă El-Alamein.

2. Notați cu A (adevărat) sau cu F (fals)

- ☐ 1. Tendințele de a obține noi posesiuni coloniale și sfere de influență au avut ca rezultat constituirea blocurilor militaro-politice.
- ☐ 2. Lupta pe două fronturi ar fi dus la pierderea războiului, de aceea Germania a evitat această situație.
- ☐ 3. Toate țările beligerante au fost cuprinse de tendințe antimilitariste, s-au activizat forțele politice care cereau încetarea războiului.
- ☐ 4. Anul 1917 este considerat an de cotitură în desfășurarea războiului, pentru că SUA au intrat în război de partea Antantei.
- ☐ 5. În vara anului 1918 are loc, pe Frontul de Vest, o mare bătălie de tancuri.
- ☐ 6. După Primul Război Mondial s-au declanșat mari frământări sociale și naționale, care au modificat harta politică a lumii.
- ☐ 7. La sfârșitul anului 1941 și în prima jumătate a anului 1942, Japonia și-a creat un vast imperiu

colonial, ce se întindea pe întreaga coastă de est a Asiei, din Manciuria și până la Rangoon, cu insulele și arhipelagurile aferente.

- ☐ 8. În faza inițială a celui de-al Doilea Război Mondial, URSS a colaborat cu Germania hitleristă pe multiple planuri.
- ☐ 9. După primele succese pe Frontul de Est, în iarna 1941–1942, Germania este stopată în înaintarea ei în zona Volga–Don.
- ☐ 10. Problema celui de-al doilea front a fost una dintre cele mai stringente în polemica dintre Stalin, Churchill și Roosevelt.
- ☐ 11. Actul ce a pus bazele coaliției antihitleriste s-a numit „Cu privire la acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei (1941)”.
- ☐ 12. După deschiderea celui de-al doilea front în Europa, aliații au înregistrat succese importante.
- ☐ 13. La Conferința de la Ialta s-au luat măsurile respective cu privire la încheierea războiului.

3. a) Decideți în baza informațiilor de mai jos cine sînt vinovați de izbucnirea primei conflagrații mondiale:

George Clemenceau afirma că, fără îndoială, „catastrofa din 1914 e de origine germană”.

În 1933, istoricul Jules Isaac, analizînd originile războiului, scria: „Imperiile centrale, dacă nu au impus războiul, l-au oferit totuși în mod deliberat, iar puterile grupate în Antantă l-au acceptat cu o promptitudine de care fu surprins chiar adversarul”.

b) Explicați următoarele afirmații:

1. Un loc deosebit în geneza războiului îi revine Acordului de la München, semnat de guvernele Marii Britanii, Franței, Germaniei și Italiei.

2. Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a fost cauzată de eșecul politicii de conciliere a guvernelor Marii Britanii și Franței.

c) Explicați care este legătura cauzală dintre faptele relatate în cele două părți ale frazei:

1. Germania hitleristă a justificat acțiunile care duceau la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial prin nevoia de „spațiu vital”; la 29–30 septembrie 1938 a fost semnat Acordul de la München.

2. Tratatul tripartit franco-anglo-sovietic de la Moscova, din primăvara și vara anului 1939, a eșuat; pactul sovieto-nazist (Ribbentrop–Molotov) a constituit preludiul celui de-al Doilea Război Mondial.

4. Reflectați asupra cauzelor care au dus la victoria aliaților în cel de-al Doilea Război Mondial. Enumerați, mai jos, câteva cauze ce se consideră ca fiind hotărâtoare în înfrângerea Germaniei în cel de-al Doilea Război Mondial. Acordați un punctaj cuprins între 1 și 10, în funcție de importanța pe care o dați acestor cauze.

1. Deschiderea a prea multor fronturi pe care armata germană trebuia să le susțină;
2. România părăsește axa și se alătură aliaților;
3. O mai bună cooperare între conducătorii aliaților;
4. Intrarea în război a SUA;
5. Eșecul campaniei germane de bombardare a Angliei cu rachetele V1 și V2;

6. Puterea economică a SUA;
7. Epuizarea resurselor umane și materiale ale Germaniei;
8. Superioritatea aviației aliate;
9. Forța navală a Marii Britanii;
10. Natura umană nu poate fi în acord cu regimurile totalitare.

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE:

5. a) Caracterizați o bătălie din cel de-al Doilea Război Mondial, numind:

a) condițiile premergătoare bătăliei;
b) forțele angajate în luptă;
c) planurile tactice folosite de ambele părți (utilizați hărțile);
d) rezultatul și consecințele imediate ale acestei bătălii.

b) Redactați un scurt eseu pe una din teme:

- *Atitudinile oamenilor față de război*
- *Al Doilea Război Mondial n-a fost „doar război”*
- *Stalin și Roosevelt – prieteni sau inamici?*

6. Comparați pierderile suferite de omenire în Primul Război Mondial cu cele din al Doilea Război Mondial și precizați cine poartă vina acestor conflagrații ale secolului XX, care s-au soldat cu un bilanț atât de sinistru. Ce învățăminte și ce îndatoriri se desprind din aceste tragedii umane?

7. Comentați maximele:

Viciile recente ale tuturor epocilor și ale tuturor locurilor nu vor egala niciodată nenorocirile produse de un singur război.

Voltaire

Nimeni nu este atât de nebun să aleagă războiul în locul păcii! În timp de pace, copiii își îngroapă părinții, iar în timp de război, părinții pe copii.

Herodot

8. Alcătuiți un tabel sinoptic al conflictelor din perioada postbelică.

Regimul Anii	Asia	Orientul Apropiat	Balcani
1949			
...			
...			
...			
2005			

9. Prezentați conținutul dosarului pe care l-ați completat pe parcursul studierii capitolului. Apreciați rezultatele investigațiilor proprii și pe ale colegilor.

VI

Relațiile internaționale în a doua jumătate a secolului XX

- SARCINI:**
- Studiați atent evoluția relațiilor internaționale. Observați cum s-a desfășurat procesul de democratizare a acestora (1945–2000).
 - Evidențiați cauzele ce au dus la încordarea și destinderea relațiilor internaționale în a II-a jumătate a secolului XX.

Tratatul de pace cu Finlanda 10 februarie 1947 (Extras)

(...) **Articolul 4.** Potrivit cu Acordul de armistițiu, Uniunea Sovietică confirmă că ea s-a dezis de drepturile la arenda peninsulei Nanco, oferită ei de Tratatul de pace sovieto-finlandez din 12 martie 1940, iar Finlanda, din partea ei, confirmă că a pus la dispoziția Uniunii Sovietice, cu drept de arendă, în folosire și administrare, pe un termen de 50 de ani, cu o plată anuală de către Uniunea Sovietică a 5 milioane de mărci finlandeze, teritoriul și spațiile acvatice pentru construirea bazei militaro-maritime sovietice în regiunea Porkkala-Udd, după cum este indicat pe hartă...

Articolul 23. Pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operațiile militare și ocuparea teritoriilor sovietice de către Finlanda vor fi despăgubite de Finlanda, totodată, avînd în vedere că Finlanda nu a ieșit pur și simplu din războiul împotriva Națiunilor Unite, dar a declarat război Germaniei și a contribuit cu forțele ei la izgonirea trupelor germane din Finlanda, Părțile cad de acord ca plata pierderilor menționate să fie făcută de Finlanda nu deplin, ci parțial, și anume în suma de 300 000 000 dolari SUA, în mărfuri, pe parcursul a 8 ani.

- Găsiți pe hartă regiunile geografice despre care este vorba în document.

1. NOUA HARTĂ POLITICĂ. RĂZBOIUL RECE

După sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial a fost pusă problema organizării postbelice a lumii. În conformitate cu hotărîrile Conferinței de la Potsdam, este înființat Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe (CMAE) al marilor puteri, însărcinat cu elaborarea proiectelor tratatelor de pace cu statele foste aliate ale Germaniei fasciste.

Între 29 iulie și 5 octombrie 1946, la Paris, și-a desfășurat lucrările Conferința de pace, care a avut scopul să elaboreze tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, în baza proiectelor alcătuite de CMAE. La conferință au luat parte reprezentanții a 21 de state membre ale coaliției antihitleriste, precum și reprezentanții țărilor aliate cu Germania în cel de-al Doilea Război Mondial.

O problemă controversată, dezbătută în timpul conferinței, a fost cea referitoare la orașul Triest și regiunea acestuia. Delegația italiană a insistat ca acest oraș și partea de vest a regiunii Triest să fie trecute sub controlul ei. Propunerea italiană a fost respinsă. Occidentalii au înaintat un proiect de „internaționalizare” a „Teritoriului liber Triest”. Inițial, sovieticii au respins proiectul occidental; pînă la urmă însă au acceptat „Teritoriul liber Triest” drept zonă neutră și demilitarizată, în care puterea locală să fie cedată unei Adunări populare alese și unui organ executiv, subordonat Adunării. Această propunere a sovieticilor a fost respinsă de occidentali și problema Triestului a rămas nesoluționată.

La Conferința de la Paris, delegația Greciei a fost deosebit de activă. Ea cerea trecerea sub suveranitatea Statului Grec a 1/3 din teritoriul Albaniei și 1/10 din cel al Bulgariei. Pretențiile teritoriale ale grecilor au fost respinse de delegațiile participante la lucrările conferinței ca fiind lipsite de temei.

Delegații au discutat și problemele economice. Occidentalii insistau asupra micșorării volumului reparațiilor încasate de URSS în zona sa de ocupație.

A fost examinată problema navigării pe Dunăre, luîndu-se decizia să nu fie impuse restricții de navigare pentru navele maritime ale statelor lumii.

Din cauza numeroaselor probleme privind statornicirea raporturilor cu cele cinci state cu care urmau să semneze tratate de pace, s-a stabilit ca problemele nereglementate la conferință să fie dezbătute de CMAE al URSS, SUA, Marii Britanii și Franței, care, în sesiunea ținută la New York, între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946, a definitivat cele cinci tratate de pace.

- Amintiți-vă condițiile în care Italia, Finlanda, Ungaria, România și Bulgaria au devenit aliatale Germaniei naziste. În ce împrejurări aceste state au ieșit din război?
- Care au fost particularitățile participării Austriei la cel de-al Doilea Război Mondial?

V. Molotov, ministrul Afacerilor Externe al URSS, despre Tratatul de stat cu Austria

15 mai 1955, Viena

...Semnarea Tratatului de stat cu Austria este un eveniment internațional important. Astăzi este o zi plină de bucurie pentru poporul austriac. Totodată, acest eveniment va fi salutat cu satisfacție de toate popoarele ce aspiră la o pace trainică și la colaborare internațională. Tratatul pe care îl semnăm astăzi restabilește suveranitatea și independența Austriei democratice. El deschide o nouă pagină în istoria poporului austriac și în relațiile dintre statele Europei.

Austria declară că va respecta neutralitatea permanentă. De astăzi, în centrul Europei, alături de Elveția, va exista și Austria neutră. Guvernele Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii, Angliei și Franței și-au exprimat acordul de a respecta neutralitatea Austriei. Permiteți-mi să-mi exprim convingerea că și alte state vor urma această cale.

- Determinați însemnătatea promovării de către Austria a unei politici neutre în relațiile internaționale.
- Amintiți-vă cum s-a constituit Berlinul de Vest. Ce statut avea?

„Coridorul aerian”

Tratatele de pace cu foștii aliați ai Germaniei naziste au fost semnate la 10 februarie 1947. Ele constau dintr-o parte introductivă și din clauze teritoriale, politice, militare, economice, precum și din stipulații privind reparațiile și restituirile.

Clauzele teritoriale prevedeau unele modificări de frontieră în favoarea Franței și Iugoslaviei. Grecia primea insulele Dodecaneze. Orașul Triest a fost declarat teritoriu liber sub controlul unei comisii a ONU. Granițele Bulgariei au rămas neschimbate. Tratatul cu Ungaria stipula că Dictatul de la Viena din 2 noiembrie 1938 și cel din 30 august 1940 erau declarate nule și neavenite. Frontierele Finlandei erau cele de la 1 ianuarie 1941, cu excepția provinciei Petsamo (Pecenga), care era cedată URSS.

Clauzele politice ale tratatelor garantau cetățenilor, fără deosebire de rasă, sex, limba vorbită sau religie, toate libertățile. Ele prevedeau, de asemenea, pedepsirea criminalilor de război. În afară de clauzele comune ale celor cinci tratate, cele cu România, Bulgaria și Ungaria conțin și clauze speciale privitoare la Dunăre. Tratatele de pace au intrat în vigoare la 15 septembrie 1947.

După încetarea războiului în Europa, Austria a fost divizată, ca și Germania, în patru zone de ocupație (franceză, engleză, americană și sovietică), iar capitala sa a fost împărțită în patru sectoare.

Austriecii au început lupta pentru semnarea Tratatului de stat, adică pentru restabilirea suveranității Austriei și pentru retragerea trupelor de ocupație. Aceste eforturi au durat aproape un deceniu.

În decembrie 1952, Adunarea Generală a ONU s-a adresat către marile puteri cu apelul de a pune capăt ocupației Austriei. După moartea lui I. Stalin (martie 1953), problema semnării Tratatului de stat a evoluat pozitiv. În urma mai multor runde de negocieri, la 15 mai 1955, la Palatul Belvedere din Viena, a fost semnat Tratatul de stat dintre miniștrii de externe ai celor patru mari puteri învingătoare și ministrul de Externe al Austriei.

Tratatul de stat prevedea restabilirea suveranității și independenței de stat a Austriei; angajamentul celor patru state cosemnatate de a respecta independența și integritatea teritorială a Austriei în cadrul frontierelor existente la 1 ianuarie 1938, interdicția oricărei uniuni politice sau economice între Austria și Germania. Totodată, Tratatul de stat prevedea retragerea trupelor de ocupație de pe teritoriul Austriei.

Împărțirea Germaniei în zone de ocupație între marile puteri, care aveau sisteme politico-economice diferite, a complicat mult semnarea tratatului de pace cu această țară. În anii ce au urmat după încetarea războiului, relațiile dintre marile puteri s-au înrăutățit. În 1947, SUA și Marea Britanie au decis să unească zonele de ocupație și au creat Bizonia. Rivalitatea puterilor învingătoare a dus la subminarea sistemului financiar unic pentru întreaga Germanie, la introducerea sistemelor diferite de impozitare, a formelor diverse de politică economică. I. Stalin nu le-a permis partenerilor occidentali să influențeze procesele politice și economice din zona sovietică de ocupație, izolând-o, de fapt, de celelalte zone.

În 1948, conducerea Franței a acceptat ca și zona controlată de ea să formeze cu Bizonia un spațiu economic comun al statelor occidentale (Trizonia). La 20 iunie 1948, occidentalii au introdus o valută (marcă) nouă pentru Trizonia, fapt ce i-a servit lui I. Stalin ca pretext pentru a include Berlinul de Est în zona sovietică de ocupație. Toate căile de acces

• **Care era situația Japoniei înainte de capitularea necondiționată?**

Regimul navigației pe Dunăre

La Conferința de pace de la Paris a fost examinată problema navigației pe Dunăre. Poziția U.R.S.S. în problema dunăreană a fost următoarea:

– stabilirea regimului navigației pe Dunăre este o prerogativă, în primul rând, a țărilor riverane, ele fiind cele mai interesate în elaborarea și aplicarea în practică a unui astfel de regim;

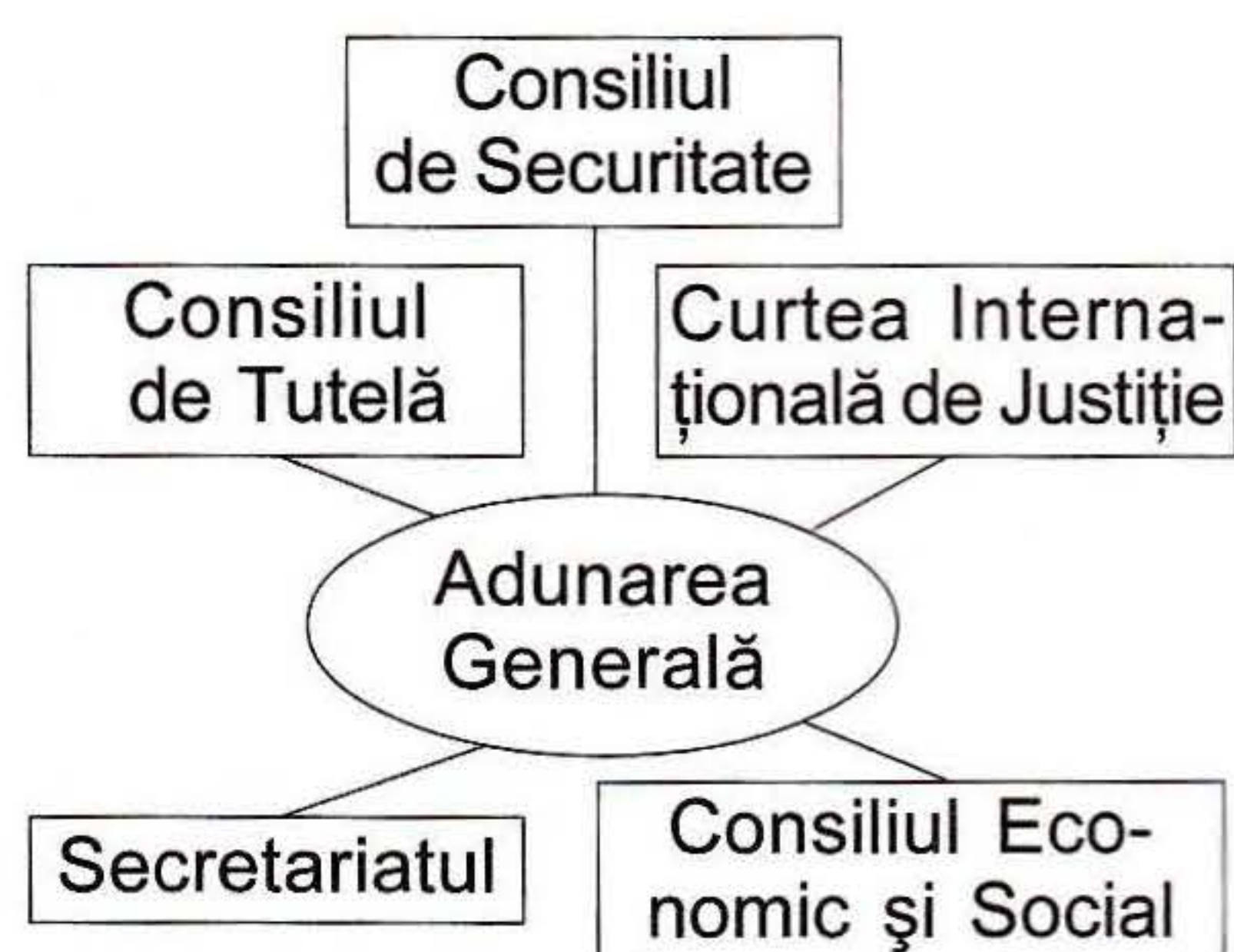
– regimul navigației trebuie să fie reglementat nu de tratatele de pace cu foștii aliați ai Germaniei, ci de o Convenție internațională independentă, aprobată de țările dunărene și alte state interesate;

– Conferința statelor interesate în elaborarea unei convenții privitoare la Dunăre poate fi convocată după semnarea tratatelor de pace și în afara prevederilor acestor tratate.

Convenția privitoare la regimul navigației pe Dunăre a fost aprobată la Conferința de la Belgrad (1948).

A. A. Рошин, *Послевоенное урегулирование в Европе*, Moscova, 1984, p. 144–145

• **Comentați poziția URSS. De ce sovieticii au insistat ca numai țările riverane să aprobe Convenția privitoare la navigația pe Dunăre?**

Principalele organe ale Organizației Națiunilor Unite

în Berlin au fost blocate. Până la 12 mai 1949, locuitorii Berlinului de Vest au fost asigurați cu produse industriale, alimentare, carburanți etc. transportate de avioanele americane.

În 1949, pe teritoriul celor trei zone occidentale s-a constituit Republica Federală Germania. În iulie 1951, Marea Britanie, Franța și SUA au declarat că nu se mai află în stare de război cu Germania. Același lucru l-a făcut și URSS, în ianuarie 1955.

Tratatul de pace cu Japonia a fost semnat la 8 septembrie 1951, din inițiativa SUA, în urma Conferinței de pace de la San Francisco, la care au participat reprezentanți a 51 de state. URSS, Cehoslovacia și Polonia n-au semnat acest tratat.

În tratat s-a subliniat că părțile aliate semnatare și Japonia erau hotărâte ca de acum încolo relațiile dintre ele să fie acelea ale unor națiuni care, ca suverani egali, cooperează într-o asociere prietenească pentru promovarea bunăstării lor comune și pentru menținerea păcii și securității internaționale. Tratatul prevedea că Japonia va cere admiterea sa în ONU și se va conforma principiilor Cartei ONU.

Japonia recunoștea independența Coreei, renunța la pretențiile asupra Taiwanului, insulelor Pescadore, insulelor Kurile (cu excepția a patru mici insule) și a părții de sud a insulei Sahalin.

Japonia s-a obligat să se abțină de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a oricărui stat.

Din cauza divergențelor teritoriale, URSS și succesoarea acesteia – Federația Rusă – n-a semnat tratatul de pace cu Japonia până în prezent.

• ONU este cel mai reprezentativ for cu vocație de universalitate. Prima sesiune a Adunării Generale s-a desfășurat între 10 ianuarie și 14 februarie 1946, într-o suburbie a New Yorkului. Începutul activității ONU a coincis cu declanșarea războiului rece. ONU s-a transformat într-o arenă a confruntării între cele două mari puteri ale lumii – URSS și SUA.

În primii ani ai activității, ONU a pus în discuție probleme privind interzicerea bombei atomice, dezarmarea, întărirea păcii și a securității internaționale, lichidarea colonialismului și consolidarea independenței noilor state eliberate etc.

În cadrul ședințelor celei de-a II-a sesiuni a Adunării Generale (1947), a fost aprobată propunerea URSS cu privire la interzicerea propagandei războiului și pedepsirea penală pentru desfășurarea acestei activități.

La 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a ONU a adoptat și proclamat Declarația Universală a Drepturilor Omului.

În ciuda existenței anumitor greutăți, determinate de declanșarea războiului rece, ONU a jucat un rol pozitiv în relațiile internaționale.

• După o scurtă perioadă de colaborare a statelor membre ale coaliției antihitleriste, lumea s-a scindat în două tabere opuse. A început să prevaleze suspiciunea reciprocă și neîncrederea sporită de monopolul SUA asupra bombei atomice. Ca și până la război, URSS promova o politică ostilă față de țările occidentale. Ea nu s-a dezis de ideea revoluției comuniste mondiale și de instaurarea dictaturii proletariatului în întreaga lume. A început sovietizarea țărilor în care erau staționate armatele ei, încălcându-se astfel prevederile Declarației de la Ialta din 1945. Puse în fața acestui fapt, SUA, la rândul lor, au fost nevoite să ia măsuri de reținere a expansiunii sovietice. În martie 1946, W. Churchill, în prezența

Arthur Schlesinger Jr. despre originea războiului rece

(Fragment)

(...) Viziunea ortodoxă americană, așa cum a fost ea elaborată de guvernul american și așa cum a fost ea reafirmată de cele mai multe minți luminate americane, constă în ideea că războiul rece era replica esențială și curajoasă a oamenilor liberi împotriva agresiunii comuniste. Unii s-au întors mult înaintea celui de-al Doilea Război Mondial pentru a detecta sursele expansionismului rusesc. Geopoliticienii descopereau urmele războiului rece în ambițiile strategice ale Rusiei imperiale ce duceau în secolul al XIX-lea, la Războiul Crimeii, în penetrația rusă în Balcani și Orientul Mijlociu și în presiunile asupra Marii Britanii cu privire la „porțița de salvare” din India (...). Observatori atenți (...) concluzionează că imperialismul clasic rus și panslavismul au fost puse cap la cap după 1917 de mesianismul leninist și au confruntat Vestul la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial cu tendința inexorabilă către dominație.

Teza revizionistă este foarte diferită. În forma ei extremă, ea se reflectă în faptul că, după moartea lui Franklin Roosevelt și la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite au abandonat în mod deliberat politica de colaborare din timpul războiului și, înșuflețite de deținerea bombei atomice, au adoptat o tactică de agresiune pe cont propriu cu scopul de a elimina influența rusă din Europa de Est și de a stabili state capitalist-democratice pe fiecare latură externă a Uniunii Sovietice. În viziunea revizionistilor, această politică radicală și nouă a americanilor – sau mai degrabă această reluare de către Truman a unei politici anticomuniste inumane – i-a lăsat Moscovei doar alternativa de a lua măsuri în apărarea propriilor ei granițe. Rezultatul a fost războiul rece (...)

A. Winkler, *Trecutul apropiat...*, p. 37

Președintelui SUA, H. Truman, la Fulton, a rostit o cuvîntare în care s-a pronunțat pentru crearea uniunii militare anglo-americane în vederea stăvilirii „comunismului din Răsărit”. Mulți cercetători consideră acest fapt ca începutul războiului rece.

URSS a promovat o politică activă de comunizare a părții de nord a Coreei și a contribuit substanțial la victoria revoluției comuniste în China.

- Termenul „diplomația atomică” a SUA denumește perioada cînd această țară deținea monopolul asupra armei atomice și superioritatea în ceea ce privește arsenalul militar nuclear.

În 1949, SUA au pierdut monopolul asupra armei nucleare; URSS a declarat că deține secretul acestei arme de distrugere în masă. SUA au sporit arsenalul nuclear. În anii '50, URSS a depus eforturi considerabile în vederea producerii armei termonucleare și a mijloacelor de transportare a ei – rachetele balistice intercontinentale. Sovieticii și-au pus scopul de a stabili o paritate militaro-strategică cu SUA, care a fost realizată la sfârșitul anilor '60–începutul anilor '70. Deși a fost stabilit echilibrul militaro-strategic, cursa înarmărilor a continuat. Către sfârșitul anilor '80, pe Pământ s-au acumulat mai mult de 50 de mii de focose nucleare.

- În toiu războiului rece, statele occidentale au promovat o politică de apărare coordonată. Aceasta s-a materializat odată cu semnarea, în aprilie 1949, a Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), la care au aderat SUA, Canada, Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburgul, Danemarca, Norvegia, Islanda, Portugalia și Italia. În 1952, în componența NATO au intrat Grecia și Turcia, iar în 1955 – RFG.

La rîndul lor, sovieticii au motivat necesitatea semnării Tratatului de la Varșovia prin înăsprirea situației internaționale ca rezultat al ratificării, în mai 1955, a acordurilor de la Paris, care prevedeau crearea Uniunii Vest-Europene și, respectiv, intrarea RFG în blocul NATO. Avînd în vedere pretențiile teritoriale ale RFG și prevederile NATO de ajutor reciproc în caz de atac asupra unui membru al Tratatului, conducerea sovietică a insistat asupra constituirii unui bloc politico-militar al țărilor est-europene.

În consecință, la 14 mai 1955, a fost semnat Tratatul de la Varșovia între Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, Polonia, România, Ungaria și URSS. În preambulul Tratatului, părțile semnatare declarau că vor lua măsurile de rigoare pentru a-și asigura securitatea și pentru a menține pacea în Europa, că vor pleda pentru crearea unui sistem colectiv de apărare în Europa, cu participarea tuturor țărilor europene, indiferent de orînduirea lor social-politică.

La Conferința de la Varșovia, în calitate de observator, a participat și reprezentantul Chinei. În 1968, în legătură cu amestecul unor state membre ale Tratatului în afacerile interne ale Cehoslovaciei, Albania a părăsit Tratatul de la Varșovia.

- În ianuarie 1959, în Cuba vin la putere forțe revoluționare în frunte cu Fidel Castro. URSS a susținut noul regim, oferindu-i și armament, inclusiv rachete cu rază medie de acțiune. În octombrie 1962, guvernul SUA introduce blocada militaro-maritimă în jurul Cubei, fapt ce a tensionat maxim relațiile dintre cele două supraputeri. Omenirea s-a pomenit în pragul unui război termonuclear. Datorită unor eforturi diplomatice sporite, criza din Marea Caraibilor, care a constituit apogeul războiului rece, a fost depășită.

• **Comparați cele două viziuni cu privire la originea războiului rece. Aduceți argumente în favoarea opiniei ce o susțineți.**

Crestomație

Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată la 10 decembrie 1948 de către Adunarea Generală a ONU

(Fragment)

(...) **Articolul 1.** Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sînt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.

(...) **Articolul 3.** Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale.

Articolul 4. Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în servitute; sclavajul și comerțul cu sclavi sînt interzise sub toate formele lor.

Articolul 5. Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Articolul 6. Fiecare om are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea juridică.

Articolul 7. Toți oamenii sînt egali în fața legii și au, fără nici o deosebire, dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare.

Articolul 8. Orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce-i sînt recunoscute prin constituție sau lege.

Articolul 9. Nimeni nu trebuie să fie arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar.

(...) **Articolul 13.** 1. Orice persoană are dreptul de a circula în mod liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor unui stat.

2. Orice persoană are dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv a sa, și de a reveni în țara sa.

Articolul 14. 1. În caz de persecuție, are dreptul de a căuta azil și de a beneficia de azil în alte țări.

2. Acest drept nu poate fi invocat în caz de urmărire ce rezultă în mod real dintr-o crimă de drept comun sau din acțiuni contrare scopurilor Organizației Națiunilor Unite.

Articolul 15. 1. Orice persoană are dreptul la o cetățenie.

2. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia.

(...) **Articolul 18.** Orice om are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cît și prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor.

(...) **Articolul 25.** 1. Orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale, cuprinzînd hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare; el are dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrînețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința sa.

2. Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire deosebite. Toți copiii, fie că sînt născuți în cadrul unei căsătorii sau în afara acesteia, se bucură de aceeași protecție socială.

Articolul 26. 1. Orice persoană are dreptul la învățătură. Învățămîntul trebuie să fie gratuit, cel puțin în ceea ce privește învățămîntul elementar și general. Învățămîntul tehnic și profesional trebuie să fie la îndemîna tuturor, iar învățămîntul superior trebuie să fie de asemenea egal, accesibil tuturor, pe bază de merit.

2. Învățămîntul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile lui fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii.

Părinții au dreptul de prioritate în alegerea felului de învățămînt pentru copiii lor minori (...)

Notă: În iulie 1990, Republica Moldova a aderat la Declarația Universală a Drepturilor Omului.

• **Citiți atent Declarația Universală a Drepturilor Omului. Comentați articolele acestui document.**

Sarcini

SINTETIZATI INFORMATIILE

1. Enumerați problemele abordate la Conferința de pace de la Paris.

2. Depistați cauzele trăgănării semnării tratatelor de pace cu Austria, Germania și Japonia.

3. Prezentați poziția marilor puteri față de problemele abordate la Conferința de Pace de la Paris.

4. Analizați prevederile tratatelor de pace încheiate între marile puteri și foștii aliați ai Germaniei.

5. Prezentați scopurile constituirii ONU.

6. Stabiliți cauzele războiului rece.

7. Care au fost cauzele ce au provocat criza din Marea Caraibilor?

8. Care au fost cauzele constituirii blocului NATO și a celui de la Varșovia?

MEMORIZATI NOTIUNILE

Adunarea Generală a ONU – unul dintre organele principale ale ONU. Din ea fac parte toți membrii ONU. Adunarea Generală a ONU discută orice probleme în cadrul Statutului ONU și dă recomandări statelor membre sau Consiliului de Securitate. Adunarea Generală examinează rapoartele Consiliului de Securitate, dările de seamă ale secretarului general al ONU etc.

Consiliul de Securitate al ONU – organul cel mai important și permanent al ONU. Conform Cartei ONU, el poartă „răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale”. Include membri permanenți (URSS/Federația Rusă/ SUA, Marea Britanie, Franța, China) și membri nepermanenți, aleși de Adunarea Generală.

2. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN ANII 1970–2005

• Cum înțelegeți noțiunea **destinderea relațiilor internaționale**?

Întrevederea sovieto-americană la nivel înalt

Mihail Gorbaciov despre destindere

...Este într-adevăr de neprețuit, după părerea noastră, experiența anilor '70. Anume atunci au fost puse baze politice, juridice și psihologic-morale bune pentru colaborarea statelor din cele două sisteme în noile condiții istorice, inclusiv în astfel de probleme delicate cum ar fi securitatea părților. Dar rezultatele ar putea fi și mai bune dacă Occidentul ar manifesta o atitudine responsabilă față de succesele destinderii.

Noi ne pronunțăm ferm în favoarea reluării procesului de destindere. Dar aceasta nu înseamnă o simplă revenire la ceea ce s-a obținut în anii '70. Trebuie să năzuim spre mult mai mult. Destinderea, din punctul nostru de vedere, nu este scopul final al politicii. Ea este necesară, dar numai ca o etapă de trecere de la o lume suprasaturată de arme la un sistem eficient și atotcuprinzător de securitate internațională.

• Ce motive a avut M. Gorbaciov pentru a relua politica de destindere în raporturile internaționale?

La începutul anilor '70, raporturile Est–Vest au intrat într-o fază de destindere. Rădăcinile destinderii relațiilor internaționale trebuie căutate în deceniul precedent: punerea în practică a viziunii lui Charles de Gaulle referitoare la o Europă de la La Manche până la Ural; soluționarea mai multor probleme de către mișcarea de nealiniere; propunerea statelor membre ale OTV (1966) de a realiza o întâlnire general-europeană, cu participarea SUA și a Canadei, cu privire la securitate și colaborare (Declarația de la București). Un rol deosebit în procesul de destindere l-a jucat RFG. În 1970, W. Brandt a semnat la Moscova un tratat bilateral, prin care erau recunoscute realitățile postbelice în Europa: Bonnul respingea ideea revizuirii hotarelor. RFG a semnat un tratat asemănător și cu Polonia. În 1971 a fost semnat Acordul cvadripartit (URSS, SUA, Marea Britanie, Franța) cu privire la Berlinul de Vest.

• În mai 1972, președintele SUA, R. Nixon, s-a aflat într-o vizită oficială în URSS, în cadrul căreia au fost semnate o serie de documente de importanță majoră. Este vorba de „Bazele relațiilor dintre URSS și SUA cu privire la limitarea sistemelor de apărare antirachetară” și „Acordul provizoriu cu privire la unele măsuri în domeniul limitării armamentului strategic (LAS-1)”. Aceste tratate reduceau cursa înarmării în cele mai importante și costisitoare direcții. Au fost semnate și alte documente apreciabile, inclusiv hotărîrea de a institui o comisie sovieto-americană în problema comerțului, care urma să elaboreze proiectul acordului comercial dintre cele două țări. Alte convenții semnate se refereau la domeniile medicinei, cosmosului etc.

În iunie 1973 a avut loc vizita liderului sovietic L. Brejnev în SUA, în timpul căreia au fost semnate alte acte importante: „Tratatul de preîntîmpinare a unui război nuclear” și „Principiile generale ale tratativelor cu privire la limitarea în continuare a înarmărilor strategice”. Peste un an a avut loc a doua vizită a președintelui R. Nixon în Uniunea Sovietică, fiind încheiate convenții importante, printre care „Acordul privind limitarea exploziilor subterane cu arma nucleară”.

Ceva mai târziu, în iunie 1979, la Viena, americanii și sovieticii au semnat „Tratatul de limitare a armamentelor strategice ofensive”.

Astfel, ca rezultat al convorbirilor sovieto-americane, au fost încheiate un șir de tratate bilaterale, care au dus la îmbunătățirea relațiilor dintre cele două supraputeri nucleare și la limitarea cursei înarmărilor în cel mai primejdios și costisitor domeniu – cel al armelor de distrugere în masă. Acordul sovieto-american privind preîntîmpinarea războiului nuclear însemna recunoașterea inadmisibilității unui război nuclear între cele două puteri.

• Schimbările favorabile în climatul internațional au creat posibilități pentru a elabora bazele juridice ale securității și colaborării interstatale pe continentul european. Între 30 iulie și 1 august 1975, la Helsinki și-a desfășurat lucrările Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Conducătorii a 33 de state europene, ai SUA și Canadei, au semnat Actul final al CSCE, în care au fost fixate principiile ce vor sta la

Reuniunea de la Moscova a Conferinței privind dimensiunea umană a CSCE

10 septembrie–4 octombrie
1991

...Statele participante reafirmă dreptul la libertatea de expresie, inclusiv dreptul la comunicare și dreptul mijloacelor mass-media de a strânge, relata și difuza informații, știri și opinii. Orice restricție în exercitarea acestui drept va fi prevăzută prin lege și în concordanță cu standardele internaționale. Ele recunosc în continuare că mijloacele mass-media independente sînt esențiale pentru o societate liberă și deschisă și pentru sisteme de guvernare și sînt de o importanță specială în apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Ele consideră că presa tipărită și difuzată în teritoriile lor ar trebui să se bucure de acces neîngrădit la știrile și la serviciile de informații străine. Publicul se va bucura de aceeași libertate de a primi și de a difuza informații și idei fără amestecul autorităților publice și indiferent de frontiere, inclusiv prin publicații și posturi de radio străine. Orice restricție în exercitarea acestui drept va fi prevăzută de lege și va fi în concordanță cu standardele internaționale...

• **Apreciați rolul mass-media în procesul de democratizare a societății.**

Rachete
nucleare

baza relațiilor reciproce dintre statele participante la conferință: 1) egalitatea suverană, respectarea drepturilor inerente suveranității; 2) nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță; 3) inviolabilitatea frontierelor; 4) integritatea teritorială a statelor; 5) reglementarea pașnică a diferendelor; 6) neamestecul în afacerile interne; 7) respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de opinie, conștiință, religie sau convingere; 8) egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a se autoguverna; 9) cooperarea dintre state; 10) îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate conform dreptului internațional.

Rezultatele conferinței au demonstrat dorința națiunilor de a trăi în pace și de a dezvolta o colaborare reciprocă. Procesul inițiat la Helsinki a continuat prin noi întâlniri între țările membre ale CSCE – la Belgrad (1977–1978), Madrid (1980–1983), Stockholm (1984–1987), Viena (1986–1989), Paris (1990), Helsinki (1992).

• În anii '70 au intervenit schimbări pozitive și pe continentul asiatic. Poporul Bengaliei de Est a obținut victorie în lupta sa pentru independență: la 26 martie 1971 a fost proclamată independența Republicii Populare Bangladesh. Guvernul pakistanez a hotărât să iasă din blocul CEATO, care în 1977 a încetat să existe. La sfârșitul anilor '70 s-a dizolvat și blocul SENTO.

• Însă la sfârșitul anilor '70, procesul de destindere a fost frînat. Folosindu-se de climatul internațional prielnic, conducerea sovietică, în mare secret, a început să înlocuiască rachetele cu rază medie de acțiune SS-4, SS-5 din zona europeană a URSS cu rachete mult mai perfecționate – SS-20. Aceasta a creat un dezechilibru de forțe în Europa și a alarmat conducătorii statelor occidentale. Faptul că URSS deținea superioritatea în forțe tactice i-a făcut pe occidentali să aprobe, în 1979, așa-numita „hotărîre dublă a blocului NATO”. Ea prevedea depunerea unor eforturi sporite din partea SUA, în cadrul tratatelor bilaterale de la Geneva, în vederea înduplecării sovieticilor de a-și demonta rachetele noi. În caz de eșec, occidentalii urmau să amplaseze în Europa de Vest un număr mai mare de rachete americane cu rază medie de acțiune și de croazieră, pentru a restabili echilibrul încălcat de sovietici.

• Intervenția Uniunii Sovietice în Afganistan în decembrie 1979 a agravat și mai mult situația internațională. Tratatul sovieto-american cu privire la limitarea armamentelor strategice, elaborat pe parcursul a șase ani și semnat în 1979, n-a fost ratificat și n-a intrat în vigoare, cu toate că ambele părți respectau limitările prevăzute de tratat. Americanii și-au schimbat poziția față de URSS, s-au înrăutățit considerabil relațiile comerciale, economice, culturale. Politica SUA față de URSS a devenit și mai dură odată cu venirea la putere a administrației lui Ronald Reagan, reprezentant al Partidului Republican. În martie 1983, Reagan a expus programul „Inițiativei de apărare strategică” (IAS), numit și „războiul stelelor” – un plan de lungă durată de construire a apărării antirachetă cu elemente de bazare în cosmos. Președintele american a insistat asupra elaborării și altor mijloace de distrugere în masă destul de costisitoare pentru economia țării, fapt ce a stîrnit critică din partea democraților.

• Situația internațională a devenit și mai acută după doborîrea de către avioanele militare ale URSS a unui avion sud-coreean în toamna anului

Rachete sovietice pe Piața Roșie din Moscova

Argument pentru înghețarea înarmării nucleare

...De la al doilea război mondial, cu câteva excepții întâmplătoare, am plătit un preț tot mai mare pentru a pregăti cel de-al treilea război mondial. În 1982, povara economică a efortului făcut era din ce în ce mai grea atât pentru americani, cât și pentru sovietici. Președintele Reagan a observat în legătură cu Uniunea Sovietică: „Marile investiții din domeniul apărării militare făcute pe socoteala neproducerii bunurilor de larg consum i-a adus la limită în domeniul economic”. Dar nu numai adversarul singur suferă din cauza situației economice dificile. Este clar că dacă vom continua cursa înarmărilor în defavoarea economiei noastre, vom risca să sovietizăm propria noastră economie. Investițiile de capital au fost secate de creșterile masive ale cheltuielilor în sectorul militar, deficite substanțiale și, drept consecință, imposibilitatea de a obține credite. Când penuria de resurse și materiale strategice este calculată într-un bilanț alături de cheltuielile fără precedent în domeniul apărării, devine imposibil pentru societatea noastră să mai poată atinge nivelul anterior de prosperitate.

Edward M. Kennedy
și Mark O. Hatfield

• Cum a influențat cursa înarmărilor economia țărilor lumii?

1983, care pătrunsese (cu pasageri la bord) în spațiul aerian al Uniunii Sovietice. SUA au proclamat Orientul Apropiat, Africa, Oceanul Indian sfere ale „intereselor vitale americane”.

Sporirea forțelor nucleare sovietice în partea de vest a URSS a provocat o reacție adecvată din partea statelor occidentale. La 10 decembrie 1979, Consiliul NATO a luat decizia de a neutraliza superioritatea nucleară sovietică prin amplasarea a 108 rachete balistice „Pershing-2” și 464 de rachete de croazieră americane în statele din Europa Occidentală. Noile rachete americane urmau să fie amplasate în Europa la sfârșitul anului 1983.

În noiembrie 1981, președintele SUA, R. Reagan, a propus să lichideze rachetele americane din Europa cu condiția ca sovieticii să nimicească rachetele lor cu rază medie de acțiune (așa-numita „varianta zero”).

În 1983, conducerea blocului NATO a început amplasarea rachetelor suplimentare în Europa de Vest. Ca rezultat, conducerea Kremlinului a luat decizia de a amplasa rachete mobile „SS-20” în RDG și în Cehoslovacia, precum și expedierea submarinelor cu armament atomic în regiunile apropiate de SUA.

Înrăutățirea considerabilă a relațiilor internaționale a activizat diverse mișcări pacifiste. Astfel, în 1981, în țările occidentale au participat la diverse acțiuni antimilitariste peste 5 mil. de oameni.

Încă la sfârșitul anilor '50, renumiții savanți A. Einstein, B. Rassel, F. Curie au adresat un apel popoarelor lumii, avertizându-le de puterea distructivă a armelor nucleare. Susținători ai noii mentalități politice erau atât în Vest, cât și în Est.

• După plenara din aprilie 1985 a CC al PCUS s-au schimbat concepțiile Kremlinului în politica internațională: la baza acesteia au fost puse tezele fundamentale ale noii mentalități, promovate de Mihail Gorbaciov. Aceasta a și fost cotitura URSS spre noua mentalitate politică, spre o nouă reprezentare a corelației dintre elementul de clasă și cel general-uman în lumea contemporană.

De acum în cadrul primei întâlniri sovieto-americane la nivel înalt de la Geneva, din 1985, ambele părți au tras o importantă concluzie politică în spiritul noii mentalități în acest domeniu: a) ...un război nuclear nu trebuie să fie dezlănțuit niciodată, în el nu pot fi învingători: b) Uniunea Sovietică și SUA nu vor tinde spre realizarea supremației militare.

Fiind conștientă de pericolul pe care îl comportă cursa înarmării nucleare, conducerea gorbaciovistă a înaintat un program concret de lichidare a armelor nucleare în lume, prevăzut pentru o perioadă strict determinată. S-a anunțat, de asemenea, că URSS nu va relua experimentele cu arma nucleară, declarând moratoriu unilateral în vara anului 1985. „Este inadmisibil să ne lăsăm duși de stihia cursei nucleare, sublinia M. Gorbaciov. Aceasta ar însemna să acționăm contrar rațiunii, contrar sentimentului uman al autoconservării. Se cer noi modalități curajoase, se cere o nouă mentalitate politică, conștiința acută a responsabilității pentru destinele popoarelor.”

După întâlnirea lui M. Gorbaciov cu R. Reagan la Geneva, a urmat o nouă întrevedere a conducătorilor acestor state în capitala Islandei. A devenit posibilă semnarea Tratatului sovieto-american cu privire la lichidarea rachetelor cu rază medie și mică de acțiune. Acest tratat, semnat în capitala SUA la 8 decembrie 1987, a intrat în vigoare în iunie 1988 și

Întrevedere între R. Reagan, președintele SUA, și M. Gorbaciov, președintele URSS (mai 1988)

Răspuns la adresa Consiliului japonez al organizațiilor victimelor bombardamentelor atomice

...Uniunea Sovietică nu va începe un război nuclear. Ea și-a asumat obligația de a nu folosi prima armele nucleare. Dacă toate puterile nucleare ar accepta să facă un asemenea pas, ar fi create condiții favorabile pentru încheierea unui tratat internațional de interzicere a folosirii armelor nucleare.

Încetarea periculoasei competiții în acumularea arsenalelor nucleare este urmărită și de noua noastră inițiativă de pace – hotărârea de a sista în mod unilateral orice explozii nucleare cu începere de la 6 august anul curent – ziua tragediei Hiroshimei. Moratoriul nostru va fi în vigoare până la 1 ianuarie 1986, dar va acționa și după aceasta, dacă SUA, la rândul lor, se vor abține de la efectuarea exploziilor nucleare.

Încuviințarea hotărâtă și sprijinul larg, cu care a fost primită această inițiativă de către opinia publică mondială, confirmă că ea corespunde aspirațiilor și speranțelor tuturor popoarelor. Rămâne acum ca SUA, ca și celelalte state posesoare de arme nucleare, să pună și ele capăt exploziilor lor nucleare. Aceasta ar fi nu numai un omagiu adus memoriilor victimelor bombardamentelor atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, ci și o contribuție reală la consolidarea stabilității strategice și a păcii pe pământ...

M. Gorbaciov

• **Apreciați decizia guvernului sovietic de a suspenda experiențele nucleare.**

a fost primul acord internațional ce prevedea lichidarea a două clase de rachete nucleare sub un strict control reciproc. În următorii trei ani, aceste rachete au fost distruse și, ca rezultat, relațiile sovieto-americane s-au îmbunătățit considerabil.

Odată cu dezintegrarea URSS, trecerea Rusiei la democrația parlamentară, stabilirea colaborării reciproc avantajoase cu statele lumii, a încetat confruntarea ideologică, militară etc. Altfel spus, războiul rece a luat sfârșit.

• Schimbările radicale din Europa de Est și din URSS au ameliorat considerabil relațiile din Europa, în ansamblu. În 1990, la Paris a fost semnat Tratatul cu privire la forțele armate obișnuite din Europa, care prevedea reducerea substanțială a armamentului clasic, stabilea paritate între NATO și OTV. „Carta pentru o nouă Europă”, ce a reconfirmat principiile Actului final de la Helsinki, a exprimat doleanța participanților CSCE de a colabora multilateral. S-a convenit asupra practicării unor consultări politice și a formării unor structuri general-europene permanente. Forul de la Paris a pus oficial capăt războiului rece și a marcat începutul unei noi epoci în relațiile dintre țările europene.

Datorită dezagregării URSS, proclamării suveranității și independenței republicilor din fosta RFS Iugoslavia, a sporit numărul statelor membre ale CSCE, care, în 1992, constituia deja 52.

Dispariția sistemului comunist, a organismelor lui economice și militare a pus în fața statelor democratice recent formate probleme ce vizează raporturile comerciale pe baze noi și asigurarea securității.

• Relațiile internaționale din ultimul deceniu al secolului XX s-au caracterizat printr-o activitate diplomatică sporită a statelor occidentale. Este vorba de soluționarea politică și militară a mai multor probleme, inclusiv a celei privind asigurarea securității naționale a statelor est-europene. Problema s-a rezolvat și este soluționată în continuare prin extinderea NATO spre Est, adică prin includerea țărilor candidate în Organizația Atlanticului de Nord. Astfel, în martie 1999, fostele state comuniste Cehia, Polonia și Ungaria devin membre ale blocului NATO. În toamna anului 2002, conducerea blocului a examinat problema admiterii unor noi membri (Estonia, Letonia, Lituania, Slovenia, Slovacia, România și Bulgaria). Decizia luată a fost favorabilă țărilor candidate. În 2004 ele au devenit membre ale blocului NATO.

În ciuda încetării antagonismului Est-Vest, pacea în lume nu s-a instaurat. Dimpotrivă, lumea este plină de focare de război. Cel mai tensionat și complicat rămâne cel din Orientul Apropiat. Dar și pe fostul spațiu sovietic conflictele militare și de interese n-au dispărut. Astfel, forțele militare ale Federației Ruse au intervenit în Cecenia, care și-a proclamat independența în 1991, declanșând aici un război.

Continental african, cu țări subdezvoltate, este arena unor conflicte militare sau războaie civile deosebit de sângeroase (Liberia, Burundi etc.).

Proliferarea armelor de distrugere în masă, armelor „obișnuite”, substanțelor chimice în zonele „fierbinți” ale lumii (Balcani, Orientul Apropiat sau cel Mijlociu etc.) constituie o amenințare pentru echilibrul mondial. Manifestările de intoleranță națională și religioasă, fenomen comun pentru multe state ale lumii, prezintă, de asemenea, amenințări serioase pentru pacea mondială.

Crestomație

Carta de la Paris pentru o nouă Europă, o nouă eră de democrație, pace și unitate (Fragment)

Noi, șefii de stat sau de guvern ai statelor participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, ne-am reunit la Paris într-o epocă de profunde schimbări și de speranțe istorice. Éra de confruntare și divizare a Europei a luat sfârșit. Noi declarăm că relațiile noastre se vor întemeia, de acum înainte, pe respect și cooperare.

Europa se eliberează de moștenirea trecutului. Curajul bărbaților și femeilor, puterea voinței popoarelor și forța ideilor Actului final de la Helsinki au deschis o eră nouă de democrație, pace și unitate în Europa.

În prezent, ne revine să înfăptuim speranțele și așteptările pe care popoarele noastre le-au nutrit timp de decenii: o angajare nestrămutată în favoarea democrației întemeiată pe drepturile omului și libertățile fundamentale; prosperitatea prin libertate economică și echitate socială; o securitate egală pentru toate țările noastre.

Cele zece principii ale Actului final ne vor călăuzi spre acest viitor ambițios, așa cum ne-au luminat calea spre relații mai bune în decursul ultimilor cincisprezece ani. Înfăptuirea deplină a tuturor angajamentelor CSCE trebuie să constituie temelia inițiativelor pe care le adoptăm astăzi pentru ca națiunile noastre să trăiască conform aspirațiilor.

Drepturile omului, democrația și statul de drept

Ne angajăm să edificăm, să consolidăm și să întărim democrația ca unic sistem de guvernământ al națiunilor noastre, urmărind să ne ghidăm după următoarele:

Drepturile omului și libertățile fundamentale sînt inerente tuturor ființelor umane, sînt inalienabile și garantate prin lege. Protecția și promovarea lor constituie

prima îndatorire a guvernului. Respectarea lor reprezintă o garanție esențială în fața unui stat cu puteri excesive. Înfăptuirea și exercitarea lor deplină constituie baza libertății, dreptății și păcii.

Guvernul democratic se întemeiază pe voința poporului, exprimată periodic prin alegeri libere și corecte. Democrația are ca fundament respectarea persoanei umane și a statului de drept. Democrația reprezintă cea mai bună garanție a libertății de expresie, a toleranței față de orice grupuri ale societății și a egalității șanselor pentru fiecare persoană.

Democrația, prin caracterul său reprezentativ și pluralist, presupune responsabilitate față de electorat, obligația autorităților de a se conforma legii și exercitarea imparțială a justiției. Nimeni nu este deasupra legii.

Afirmăm că orice individ, fără discriminare, are dreptul la: libertatea de gândire, conștiință și religie sau de convingere; libertatea de expresie; libertatea de asociere și de întrunire pașnică; libertatea de mișcare.

Nimeni nu va fi supus unei arestări sau dețineri arbitrare, unei torturi sau oricărui alt tratament sau pedepse aspre, inumane sau degradante.

Vom asigura ca fiecare să se bucure de apărare efectivă, pe plan național și internațional, împotriva oricărei violări a drepturilor sale.

Respectarea deplină a acestor principii constituie baza pe care ne vom strădui să edificăm noua Europă.

Statele noastre vor coopera și își vor acorda sprijin reciproc pentru a face ireversibile cuceririle democratice.

Notă: În noiembrie 1990, la Paris, a fost semnată „Carta pentru o nouă Europă” – document ce a reconfirmat principiile Actului final de la Helsinki și a exprimat doleanța participanților CSCE de a colabora multilateral.

În septembrie 1991, Republica Moldova a aderat la Carta de la Paris.

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Care au fost cauzele ce au dus la destinderea relațiilor internaționale la începutul anilor '70?

2. Ce tratate bilaterale și multilaterale au fost semnate în anii destinderii și care este însemnătatea lor actuală?

3. Care este însemnătatea internațională a Actului final de la Helsinki?

4. Care au fost cauzele înăspririi relațiilor internaționale la sfârșitul anilor '70?

5. Erau oare justificate acțiunile de amplasare a noilor rachete în Europa de Vest? Argumentați.

6. Expuneți-vă opiniile asupra invaziei Afganistanului de către URSS.

7. Care au fost cauzele ce au determinat conducerea sovietică în frunte cu M. Gorbaciov să renunțe la politica de confruntare cu Vestul?

8. Faceți o analiză a relațiilor internaționale la etapa actuală.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Destindere – proces de îmbunătățire a relațiilor internaționale în ansamblu, de eliminare a surselor de tensiune și conflict, de rezolvare a problemelor internaționale ținînd seama de interesele tuturor popoarelor.

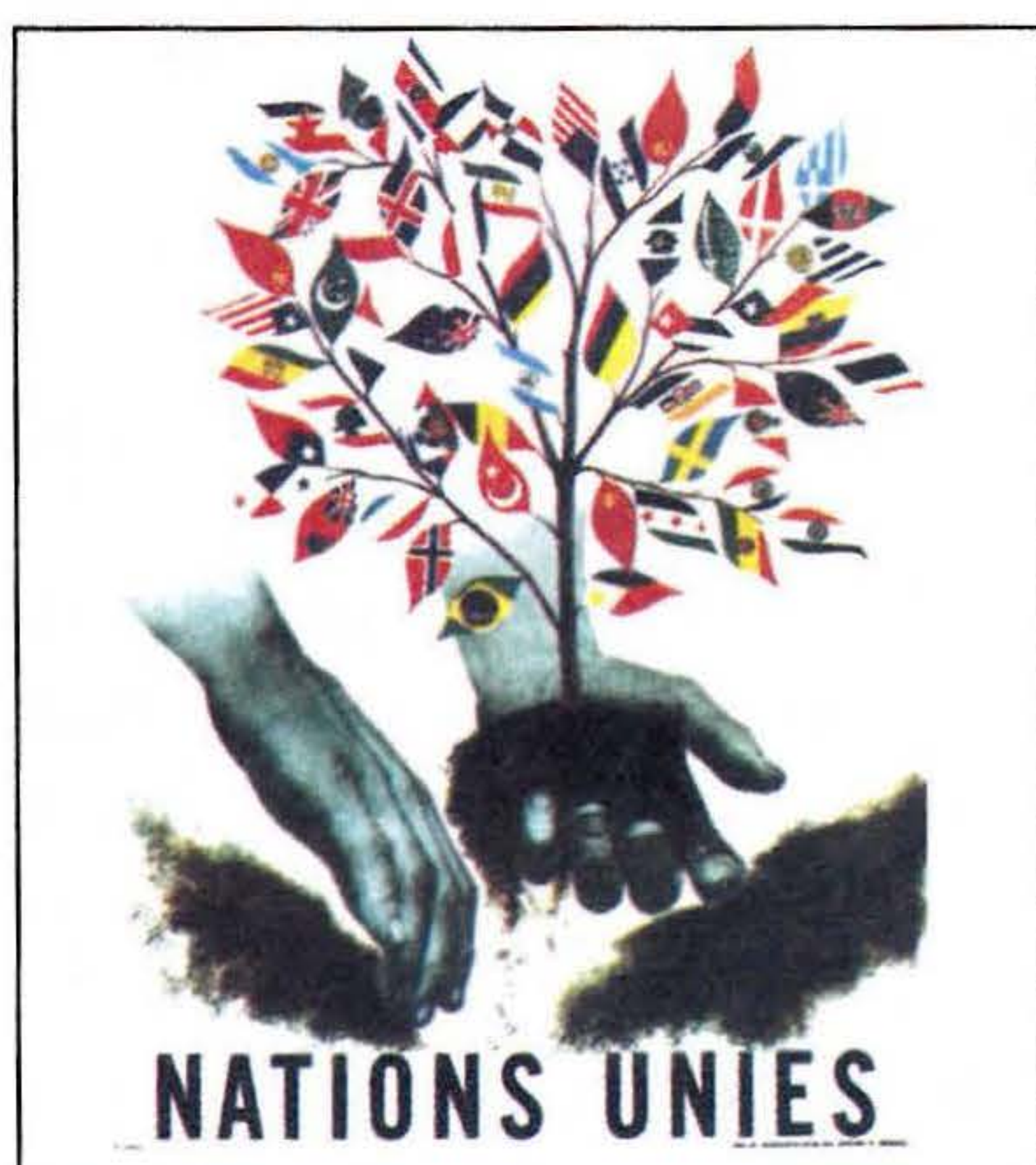
Est-Vest – formulă ce exprimă relațiile între statele blocului comunist (Est) și țările occidentale (Vest). Japonia, geografic situată la răsărit, este considerată tradițional ca făcînd parte din Vest.

Inițiativa de apărare strategică (numită și „războiul stelelor”) – un plan de lungă durată, inițiat de președintele SUA, R. Reagan, ce prevedea asigurarea apărării antirachetare a țării cu elemente de bazare în cosmos.

SS-4, SS-5, SS-20 – de la „sol-sol”; rachete sovietice cu focoare nucleare, cu rază medie de acțiune, amplasate la sol și care erau destinate distrugerii unor obiective situate, de asemenea, la sol.

VII Organizațiile internaționale și rolul lor în lume

- SARCINI:**
- Enunțați cel puțin trei idei despre activitatea Societății Națiunilor.
 - Amintiți-vă de ce între anii 1938 și 1939 statele victime ale agresiunilor n-au solicitat ajutorul Societății Națiunilor.
 - Enumerați premisele creării ONU.

Constituirea Organizației Națiunilor Unite era comparată cu plantarea unui arbore al păcii cu 55 de frunze, care simbolizau cele 55 de state membre ale ONU la sfârșitul anului 1946.

Declarația celor patru state privind securitatea generală (Extras)

Pentru organizarea și susținerea păcii și securității (reprezentanții celor patru state semnatare – URSS, SUA, Marea Britanie și China – n.a.) recunosc necesitatea constituirii într-un timp cât se poate mai scurt a unei organizații internaționale mondiale pentru susținerea păcii și securității internaționale, bazate pe principiul egalității suverane a tuturor statelor iubitoare de pace, ai cărei membri pot fi astfel de state – mari sau mici.

Московская конференция министров иностранных дел СССР, США и Великобритании. 19–30 октября 1943 г. Сборник документов, Москва, 1984, p. 321

1. ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE ȘI ORGANELE SALE PRINCIPALE

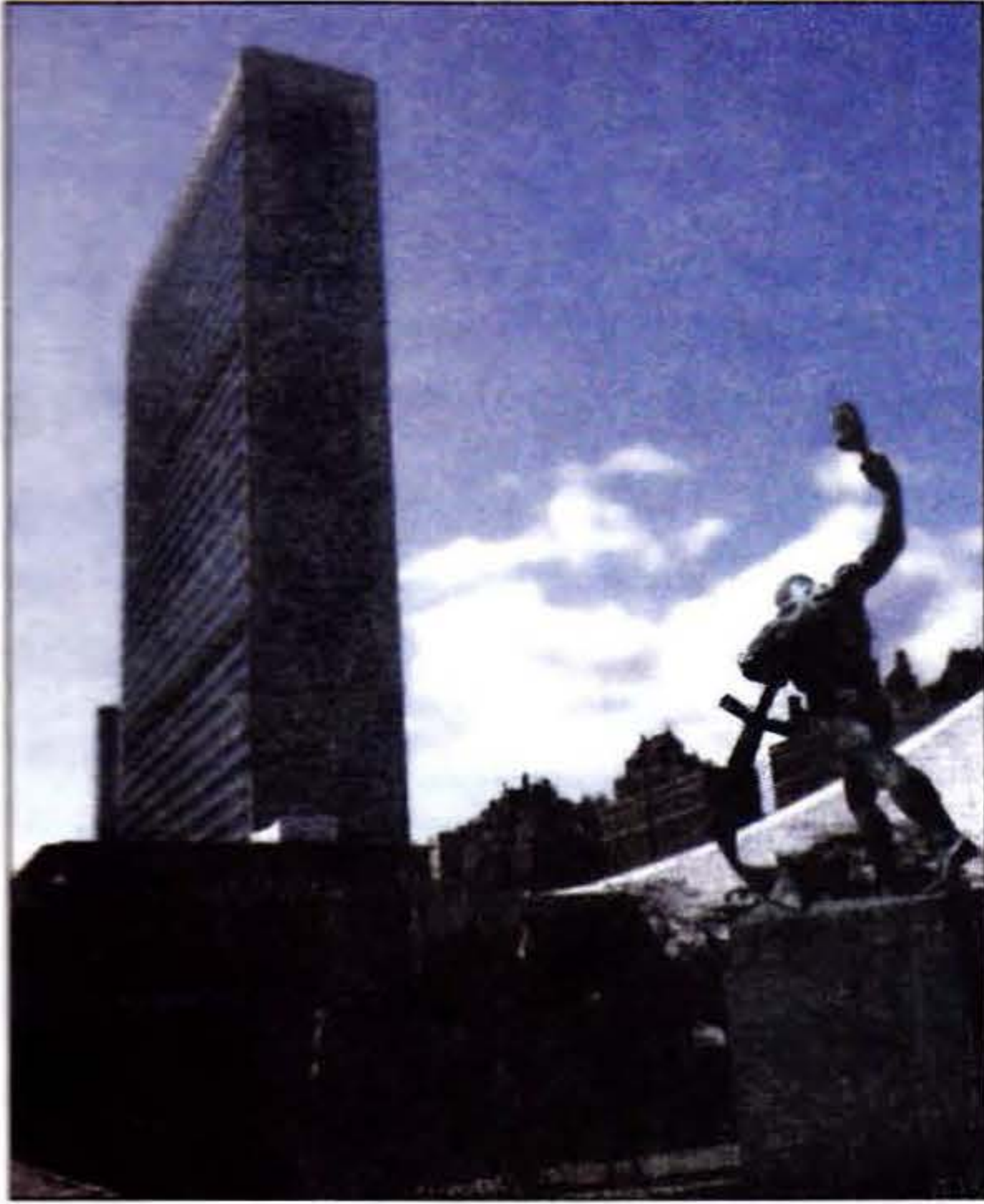
• În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial s-a înregistrat apariția unui foarte mare număr de organizații internaționale mondiale, continentale sau regionale, ca expresie a unor înțelegeri de stat politico-diplomatice, militare, economice etc. sau a preocupărilor unor factori nonguvernamentali. Crearea acestor organizații a fost motivată de fondatori prin necesitatea protejării păcii, prin interese de securitate colectivă și asigurarea mijloacelor adecvate în acest sens, dar și prin necesitatea promovării, într-un cadru organizat, a cooperării internaționale în diferite domenii de activitate. Constituirea și evoluția unor astfel de organisme au demonstrat că în lumea postbelică, în contextul unui proces complex și tot mai accelerat de interdependență și globalizare, rezolvarea problemelor internaționale necesită un efort colectiv și coordonat. Chiar cele mai mari puteri nu au putut, decât în cazuri excepționale, să activeze izolat și au fost nevoite, pentru a-și promova interesele proprii, să acționeze sub acoperirea unor organizații internaționale.

• Perioada războiului rece și a lumii bipolare a influențat funcționarea sau chiar a favorizat apariția a numeroase organizații internaționale.

Organizația Națiunilor Unite (ONU) este prima și cea mai importantă dintre instituțiile internaționale create după cel de-al Doilea Război Mondial.

Încă din anii 1939–1941, s-a conturat preocuparea unor guverne pentru ca în lumea postbelică să fie respectate o serie de reguli în viața internațională. O primă expresie majoră a acestui deziderat a fost Carta Atlanticului (august 1941), ce includea și principii privind securitatea generală, renunțarea la folosirea forței, progresul economic și securitatea socială etc.

După crearea Coaliției Națiunilor Unite, în anii 1942–1943, în cadrul preocupărilor pentru arhitectura lumii postbelice, au fost alcătuite și analizate – cu deosebire în SUA, dar și în Marea Britanie – diferite proiecte de organizare a relațiilor internaționale. Contactele dintre cele trei mari puteri aliate au permis ca la Conferința miniștrilor de Externe de la Moscova (octombrie 1943) să se ajungă la un acord referitor la constituirea unei organizații internaționale cu caracter universal, avînd la bază egalitatea suverană a statelor, indiferent de mărime. Decizia a

New York. Sediul ONU.
În dreapta – monumentul intitulat
„Vom transforma spada în plug”.

• **Comentați semnificația monumentului.**

I. Stalin despre Conferința de la Dumbarton Oaks

Divergențe, desigur, există... Ele trebuie să aibă loc între reprezentanții diferitor state și diferitor partide. Trebuie să ne uimească nu faptul că există divergențe, ci faptul că ele sînt atît de puține și, de regulă, sînt rezolvate de fiecare dată în spiritul unității și coordonării acțiunilor celor trei mari puteri... Pentru această conferință este specific nu depistarea unor divergențe, ci faptul că nouăzeci din problemele securității au fost rezolvate în spiritul deplinei unanimități. Iată de ce consider că deciziile Conferinței de la Dumbarton Oaks trebuie văzute ca un indiciu strălucitor al trăinicieii frontului coaliției antigermane.

6 noiembrie 1944

• **Stabiliți corelația dintre reflecțiile lui I. Stalin, expuse mai sus, și ideea constituirii ONU.**

fost confirmată la Conferința de la Teheran a liderilor celor trei mari puteri aliate (1943), care și-au manifestat intenția să valorifice experiența Societății Națiunilor, eliminînd lacunele din pactul acesteia. În contextul respectiv, președintele F.D. Roosevelt s-a pronunțat pentru separarea completă a problemei creării viitoarei organizații mondiale de celelalte probleme ale reglementărilor postbelice și, de asemenea, și-a exprimat speranța în menținerea cooperării marilor puteri aliate și în perioada postbelică.

Proiectul privind scopurile și mecanismele ONU a făcut obiectul analizei Conferinței de la Dumbarton Oaks (21 august–7 octombrie 1944) și – cu unele completări formulate la Conferința de la Ialta (4–11 februarie 1945) – a fost transmis spre dezbateră și aprobare unei conferințe speciale a reprezentanților Națiunilor Unite, care s-a desfășurat la San Francisco, între 25 aprilie și 26 iunie 1945. În ultima zi a conferinței a fost semnată Carta Organizației Națiunilor Unite, care a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945.

Avînd 51 de membri fondatori în 1945, ONU a ajuns la 135 de membri în 1973 și la 185 în anul 1997.

Prima sesiune a ONU s-a desfășurat în ianuarie–februarie 1946. Sediul central al ONU se află la New York (conform deciziei adoptate în decembrie 1946), într-o clădire construită special în acest scop în anii 1949–1950. În februarie 1947 a fost adoptat și drapelul ONU, bine cunoscut astăzi în întreaga lume.

• ONU își exercită activitatea prin cinci organe principale:

a) Adunarea Generală, compusă din toți membrii organizației (fiecare stat membru dispune de un singur vot), care se întrunesc într-o sesiune anuală ordinară (în lunile septembrie–decembrie), la care pot dezbate orice fel de probleme, dar au competența să adopte doar recomandări. Pot fi convocate, de asemenea, sesiuni extraordinare.

b) Consiliul de Securitate este, conform Cartei, cel mai important organ al ONU. El are un caracter restrîns, avînd inițial un număr de 11 membri, iar din 1963 – 15 membri, dintre care 5 sînt membri permanenți – China, Franța, Marea Britanie, SUA și URSS (după prăbușirea acesteia – Federația Rusă), și 10 membri nepermanenți, aleși de Adunarea Generală pe o perioadă de doi ani. Membrii permanenți pot exprima dreptul de veto, ceea ce, desigur, încalcă principiul egalității membrilor, prevăzut în Carta ONU.

Consiliul de Securitate adoptă deciziile, cu majoritatea absolută – bineînțeles, atunci cînd nu există un veto al unuia dintre cei 5 membri amintiți –, în condițiile apariției unei crize internaționale, inclusiv prin stabilirea unei sancțiuni sociale, economice sau militare. În acest din urmă caz, se constituie o forță militară din contingente puse la dispoziție de statele membre ale ONU. Ca urmare a schimbărilor produse pe arena internațională în perioada postbelică, s-a propus, dar fără succes pînă în prezent, modificarea numărului (prin includerea RF Germania, a Japoniei și altor state) sau a statutului membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate.

c) Consiliul Economic și Social (CES), compus inițial din 18 membri, aleși pe 3 ani, are, din 1971, 54 de membri repartizați pe zone geografice.

Emblema ONU

Comunicatul Conferinței de la Ialta

11 februarie 1945
(Extras)

Sîntem hotărîți să creăm, împreună cu aliații noștri, imediat ce se va putea, o organizație internațională generală în vederea asigurării păcii și securității. Credem că această organizație este esențială pentru a împiedica noi agresiuni și pentru a elimina motivele politice, economice și sociale de război, printr-o colaborare strînsă și permanentă a tuturor popoarelor pașnice.

Bazele acestei organizații au fost puse la Dumbarton Oaks. Nu s-a ajuns atunci la un acord în privința importante chestiuni a sistemului de vot, însă actuala conferință a putut să rezolve această problemă.

Am convenit să convocăm, la 25 aprilie 1945, la San Francisco, o conferință a Națiunilor Unite, care va elabora, pe baza discuțiilor neoficiale de la Dumbarton Oaks, carta acestei organizații. Guvernul Chinei și guvernul provizoriu al Franței vor fi imediat consultați și chemați să se alăture guvernelor Statelor Unite, Marii Britanii și Uniunii Republicilor Socialiste, pentru a face invitațiile.

A. Conte, *Ialta sau împărțirea lumii*
(11 februarie 1945), București,
2000, p. 296–297

- Citiți documentul.
- Deduceți obiectivele activității ONU.

El coordonează și își desfășoară activitatea prin intermediul a numeroase organe și instituții specializate subsidiare.

d) Consiliul de Tutelă, destinat să controleze administrarea unor teritorii aflate sub tutela sau mandatul ONU pînă la emanciparea acestora. Rolul Consiliului de Tutelă s-a diminuat pe măsura procesului de decolonizare și de obținere a independenței de către numeroase popoare în perioada postbelică.

e) Curtea Internațională de Justiție – cu sediul la Haga – care arbitrează diferite conflicte internaționale.

• În afara acestor organe principale, ONU își desfășoară activitatea prin intermediul unei serii de organisme subsidiare, instituții și servicii specializate.

Secretariatul are în frunte un secretar general. Acesta din urmă este ales de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate, pe o durată de cinci ani. Este cel mai înalt funcționar al ONU și simbolul acesteia.

Organizația Națiunilor Unite și organele sale internaționale s-au înscris temeinic în sistemul de referințe al relațiilor internaționale din a doua jumătate a sec. XX. ONU a fost implicată în aplanarea unor crize internaționale, a jucat un rol semnificativ în promovarea drepturilor omului și în procesul de decolonizare în anii '50 și '60 ai secolului XX. Obiectivele sale fundamentale, anume constituirea unui sistem de securitate colectivă, evitarea conflictelor violente și promovarea colaborării internaționale, nu au putut fi atinse decît parțial, din cauza războiului rece și a comportamentului politic al unor mari puteri.

În decursul existenței sale, ONU s-a implicat în peste 180 de cazuri în menținerea păcii – prin evitarea, controlul sau aplanarea unor conflicte internaționale. Pentru prima dată, ONU s-a antrenat într-o operație de menținere a păcii în anul 1948, în Palestina. La cumpăna dintre milenii, ONU era angajată în aproape 20 de operații de acest gen, între care cele din zona vest-balcanică.

• Experiența a relevat de timpuriu lacune și blocaje în mecanismele ONU destinate să prevină sau să gestioneze corespunzător crizele internaționale. Dreptul de veto de care dispuneau cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate nu permitea acțiuni de poliție internațională – adică utilizarea unor contingente militare naționale reunite și acționînd sub drapelul ONU, cunoscute și sub denumirea generală de „căștile albastre” – în cazul opoziției uneia dintre cele cinci mari puteri. S-a încercat depășirea consecințelor unor astfel de situații prin rezoluția nr. 337 a ONU, din noiembrie 1950 (rezoluție cunoscută sub denumirea de Uniunea pentru menținerea păcii), care stabilea împrejurările și mecanismele prin care Adunarea Generală a ONU se putea substitui Consiliului de Securitate, dacă acțiunea acestuia era paralizată. Rezoluția a fost aplicată în cazul intervenției sovietice în Ungaria, în 1956 – dar fără efecte concrete –, sau în cazul unor crize cînd s-a reușit constituirea unei forțe internaționale, dar fără contingente ale marilor puteri.

Crestomație

Carta Organizației Națiunilor Unite

26 iunie 1945, San Francisco

(Extras)

NOI, POPOARELE NAȚIUNILOR UNITE, HOTĂRÎM să izbăvim generațiile viitoare de flagelul războiului, care, în cursul unei vieți de om, a provocat de două ori omenirii suferințe nespuse,

să ne reafirmăm credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor, precum și a națiunilor mari și mici,

să creăm condițiile necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor decurgând din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional,

să favorizăm progresul social și instaurarea unor condiții mai bune de trai într-o mai mare libertate

ȘI ÎN ACESTE SCOPURI

să practicăm toleranța și să trăim în pace unul cu celălalt ca buni vecini,

să ne unim forțele pentru menținerea păcii și securității internaționale,

să acceptăm principii și să instituim metode care să garanteze că forța armată nu va fi folosită altfel decât în interesul comun,

să folosim instituțiile internaționale pentru favorizarea progresului economic și social al tuturor popoarelor.

AM HOTĂRÎT SĂ NE UNIM EFORTURILE ÎNTRU ÎNFĂPTUIREA ACESTOR OBIECTIVE.

Drept urmare, guvernele noastre (...) au adoptat prezenta Cartă a Națiunilor Unite și înființează prin aceasta o organizație internațională care se va numi Națiunile Unite.

Capitolul I

SCOPURI ȘI PRINCIPII

Articolul I

Scopurile Organizației Națiunilor Unite sînt următoarele:

1. Să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop, să ia măsuri colective eficace pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau altor violări ale păcii (...).

2. Să dezvolte relații prietenești între națiuni pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele (...).

3. Să realizeze cooperarea internațională, rezolvînd problemele internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, promovînd și încurajînd respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

Din: *Organizația Națiunilor Unite și instituțiile sale specializate.*

Documente fundamentale, București, 1970

• **Comentați condițiile istorice în care a fost elaborat acest document.**

• **Analizați direcțiile de activitate ale ONU prevăzute în document.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Alcătuiți comunicări despre activitatea ONU pentru

- menținerea păcii și securității internaționale;
- apărarea drepturilor omului;
- cooperarea internațională în domeniul economic, social și cultural;
- ocrotirea mediului înconjurător;
- depășirea sărăciei în lume.

2. Demonstrați caracterul limitat al unor rezultate obținute de ONU pe parcursul activității sale.

3. De ce pe parcursul a cincizeci de ani în lume au izbucnit circa o sută de conflicte, fără ca ONU să le poată preveni?

4. Putem considera că ONU va deveni jandarmul universal al „noului ordin mondial”, așa cum afirmase George Bush?

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

UNESCO – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură – instituție interguvernamentală a ONU, creată în 1946, care are drept scop de a contribui la dezvoltarea colaborării internaționale în domeniul învățămîntului public și al culturii, de a difuza informații în domeniul culturii, tehnicii și științei, de a apăra valorile culturale.

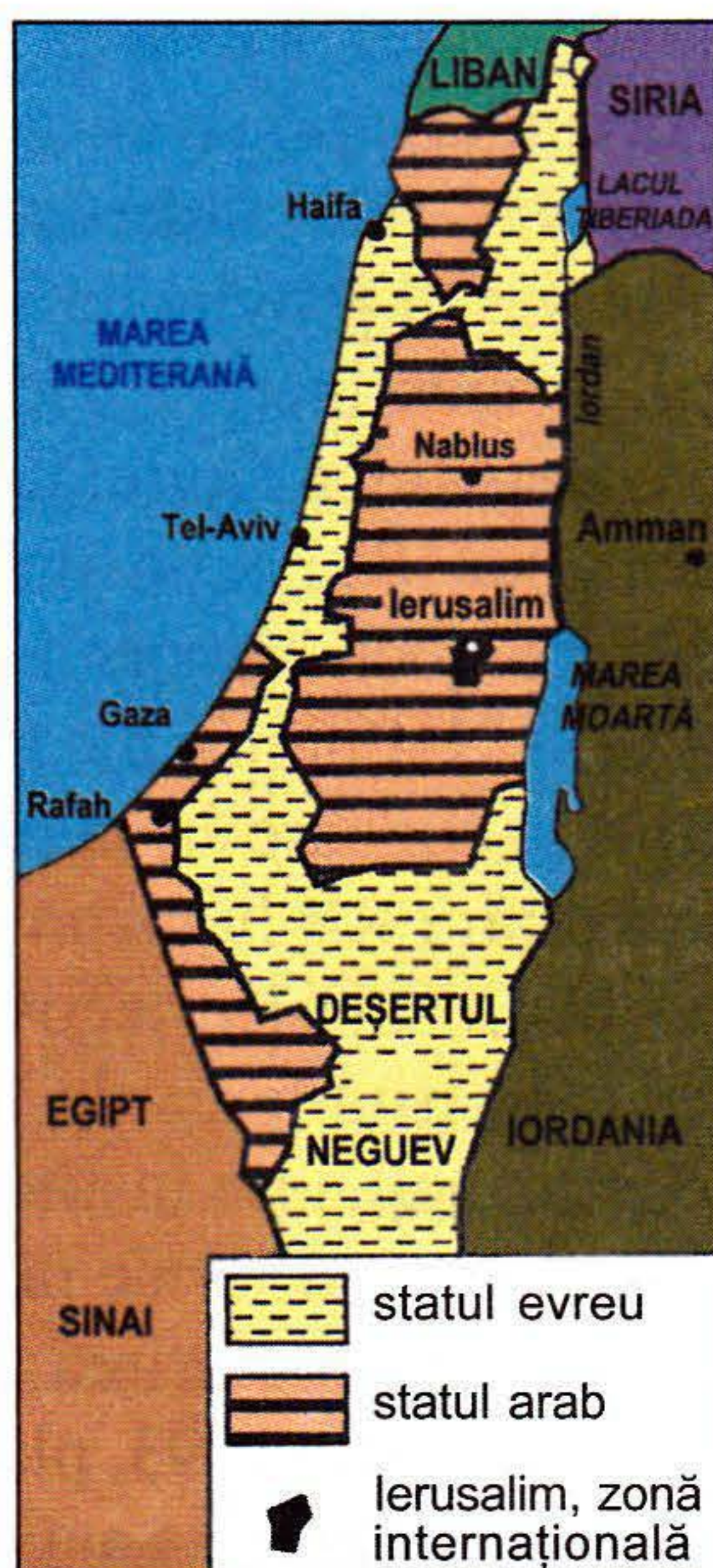
Curtea Internațională de Justiție a ONU – principalul organ judiciar al ONU; fondată în 1945, alcătuită din 15 judecători, aleși de Consiliul de Securitate și de Adunarea Generală a ONU, cu majoritatea absolută, pe un termen de 9 ani.

Comisia Economică pentru Europa – comisie regională a ONU, cu sediul la Geneva; studiază problemele economice tehnologice și de mediu și face recomandări privind soluționarea acestora.

2. ROLUL ONU ÎN SOLUȚIONAREA LITIGIILOR INTERNAȚIONALE ȘI A PROBLEMELOR GLOBALE

Trygve Lie
(1896–1968)
Om politic norvegian. Primul
secretar general al ONU
(1946–1953)

Planul ONU de împărțire
a Palestinei (1947)

• ONU și organele sale au jucat, după 1945, un rol important pe plan mondial: în cooperarea politică, economică și culturală internațională și în afirmarea noilor state apărute în procesul decolonizării etc.

Principalul obiectiv al ONU a fost menținerea păcii și a securității în lume. Conform Cartei, responsabilitatea în această privință revenea Consiliului de Securitate, care trebuia să adopte decizii privind reglementarea pașnică a litigiilor și, dacă era necesar, să ia măsuri de constrângere prin forță militară internațională.

În cea de-a doua jumătate a anilor '40–prima jumătate a anilor '50 activitatea ONU a fost determinată, în mare parte, de relațiile tensionate dintre cele două mari puteri – URSS și SUA.

În cadrul Adunării Generale a ONU, una dintre cele mai discutate probleme a fost cea a reducerii armamentelor și forțelor militare. Acest subiect a figurat pe ordinea de zi a celor de-a III-a, a V-a, a VI-a, a VII-a și a VIII-a sesiuni ale Adunării Generale. Însă, din cauza suspiciunilor și a neîncrederii existente, propunerile avansate n-au fost realizate. Din contra, cursa înarmărilor a continuat, inclusiv în sfera armamentului nuclear.

În 1947, în cadrul celei de-a doua sesiuni a Adunării Generale, delegația URSS a înaintat propunerea de a interzice propaganda unui nou război. În urma unor discuții aprinse, Adunarea Generală a aprobat o rezoluție prin care condamna propaganda războiului.

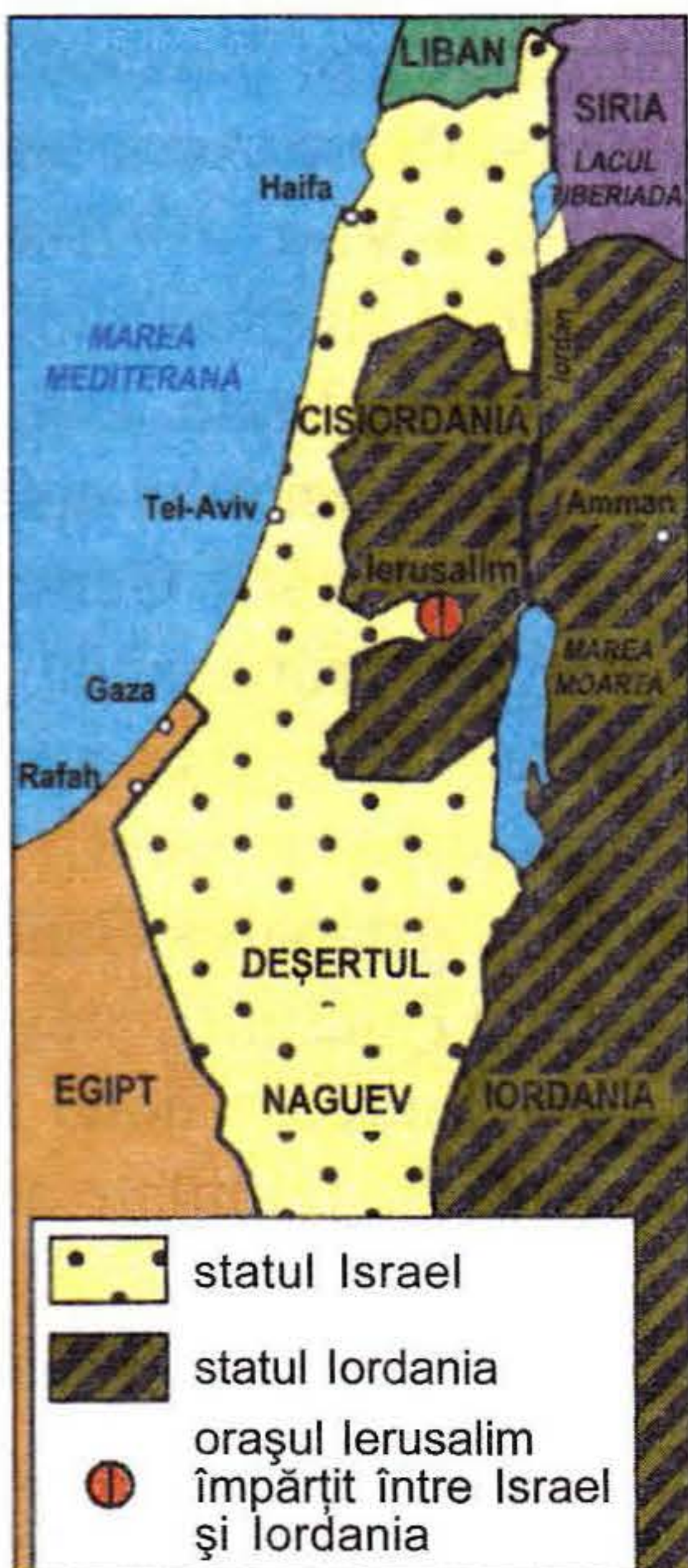
Prin o altă rezoluție, adoptată în noiembrie 1947, Adunarea Generală recunoștea încetarea acțiunii mandatului englez asupra Palestinei, prevedea împărțirea acestui teritoriu în două zone și constituirea a două state independente: israelian și arab. Ierusalimul urma să fie o unitate administrativă independentă sub auspiciile ONU.

• La 15 mai 1948 expira termenul mandatului britanic asupra Palestinei. Deoarece 15 mai era o zi de sâmbătă, fețele religioase au cerut ca proclamarea statului Israel să fie devansată cu opt ore. La 14 mai, în incinta Muzeului Dizengoff, reprezentanții națiunii au proclamat întemeierea statului Israel, declarând respectarea frontierelor fixate de către ONU. Imediat a fost format primul guvern israelian, sub președinția lui David Ben Gurion. La 16 mai, profesorul Chad'm Weizman a fost ales președinte al statului Israel. Chiar în timpul citirii Actului de constituire a statului Israel, acesta fusese recunoscut de SUA și URSS, urmate de alte țări, inclusiv România, la 13 iunie 1948. Statele arabe n-au fost însă de acord cu întemeierea unui stat evreu pe un teritoriu considerat de ei ca aparținând arabilor. Chiar din momentul proclamării statului Israel au început ostilități între arabi și evrei. În urma primului război israeliano-palestinian (mai 1948–ianuarie 1949), Israel, Iordania și Egiptul au încorporat teritoriile care, conform deciziei ONU, ar fi trebuit să constituie statul palestinian.

• O altă problemă controversată, care a trezit discuții aprinse în cadrul ONU, a fost cea a revizuirii Cartei ONU, în special a dispoziției care enunță că deciziile Consiliului de Securitate se adoptă de către membrii

Proclamarea statului Israel

Israel în 1949

Dag Hammarskjöld
(1905–1961)

Diplomat suedez. Secretar general
al ONU în anii 1953–1961.

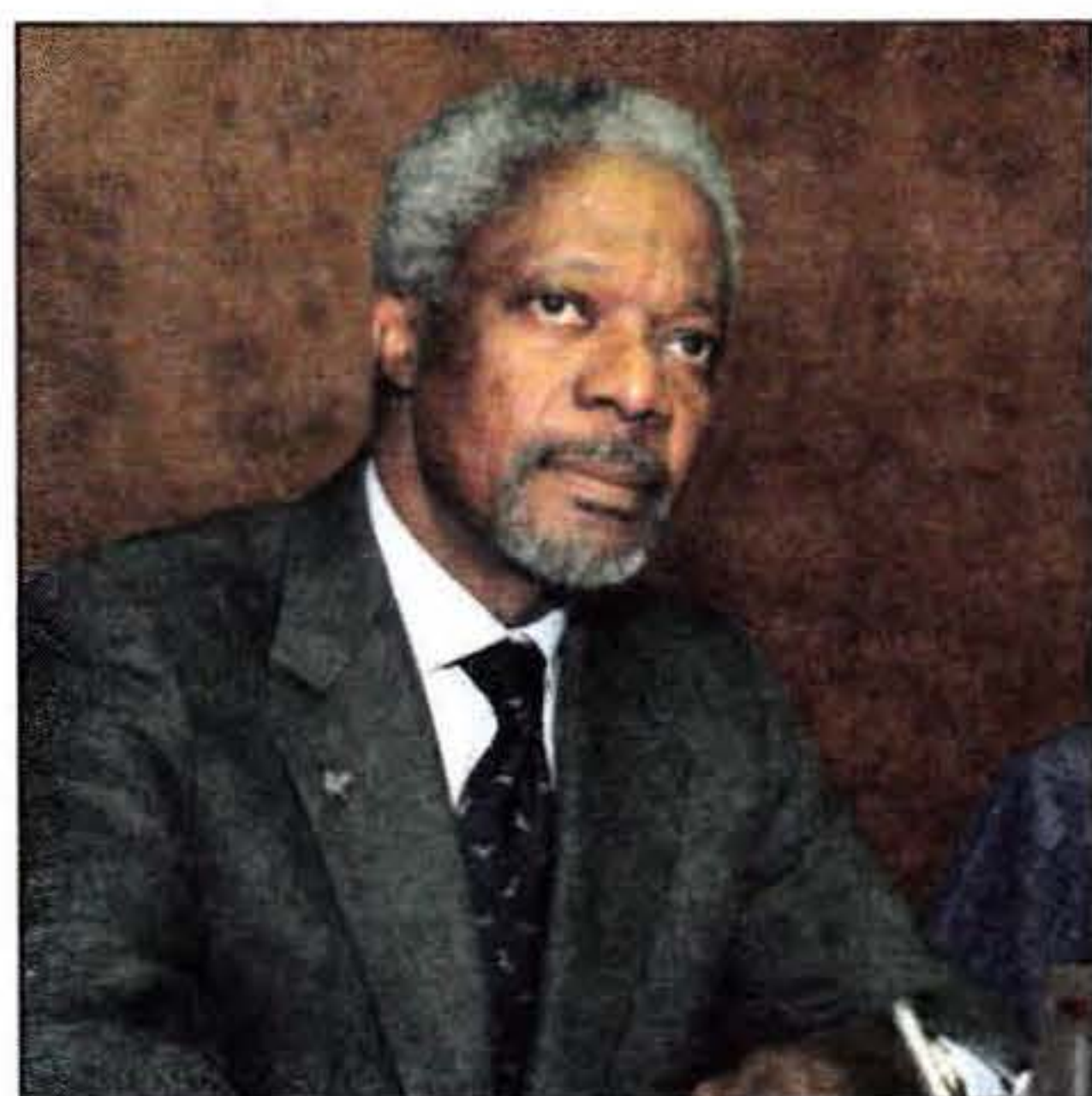
permanenți cu unanimitate de voturi. Deja în octombrie 1946 reprezentantul Cubei a propus modificarea Cartei ONU. Diplomații acreditați la ONU au discutat problema limitării subiectelor pentru a căror rezolvare solicită unanimitatea membrilor permanenți; de asemenea, s-a propus lărgirea împuternicirilor Adunării Generale a ONU.

• Conflictul militar care a izbucnit în toamna lui 1956, cunoscut și sub numele „criza Suezului”, a dus la crearea Forței de Urgență a ONU, care a acționat în două situații, din 1956, în conflictul militar franco-anglo-israelian împotriva Egiptului, și 1973, în războiul dintre Egipt și Israel – pentru dezangajarea forțelor beligerante și împiedicarea reluării conflictului. Un rol important l-au jucat „căștile albastre” în aplanarea crizei ce a izbucnit în 1960 în fosta colonie

belgiană Congo (actualmente Zair) după proclamarea independenței sale. Criza congoleză a avut atât o componentă internă (secesiunea provinciei Katanga, lupta pentru putere, care a dus și la asasinarea președintelui P. Lumumba), cât și alta externă (pătrunderea trupelor belgiene pe teritoriul congolez). În soluționarea crizei, ONU a acționat, inițial, conform deciziei Consiliului de Securitate și, ulterior, prin decizia Adunării Generale, în baza rezoluției nr. 377. Intervenția „căștilor albastre”, care s-a produs cu asentimentul oficial al guvernului congolez, a avut ca scop împiedicarea războiului civil, stoparea operațiilor militare prin recurgerea, dacă era necesar, la forță (ceea ce a vizat, în primul rând, îndepărtarea mercenarilor și a consilierilor străini aflați în serviciul provinciei secesioniste). ONU a mai intervenit prin operații de menținere a păcii în numeroase alte cazuri: Kashmir, Cipru, Yemen, Republica Dominicană.

• După declanșarea crizei iugoslave în vara anului 1991, Consiliul de Securitate a decis (25 octombrie 1991) instituirea embargoului asupra livrării de arme în această țară. Secretarul general al ONU l-a numit mediator pe Cyrus Vance, care a elaborat un plan, intrat în vigoare în ianuarie 1992 (planul Vance), de aplanare a conflictului dintre RF Iugoslavia și Croația. După declanșarea și agravarea crizei în Bosnia-Herțegovina, ONU s-a implicat în soluționarea conflictului prin trimiterea de forțe militare internaționale cu rol de tampon între combatanți, prin instituirea unui tribunal penal internațional pentru judecarea criminalilor de război și a unui regim de sancțiuni economice contra RFI, prin oferirea unor soluții pacifatoare, ca planul Vance–Owen, din ianuarie 1993, plan la care s-a renunțat câteva luni mai târziu (David Owen, englez, a acționat ca reprezentant al Uniunii Europene).

În general, acțiunile politico-diplomatice și militare ale ONU au demonstrat, cel puțin, inconsecvență și slăbiciune. Constituirea „grupului de contact” din reprezentanți ai SUA, Federației Ruse, Marii Britanii, Franței și Germaniei, care a propus un plan propriu de soluționare a crizei (aprilie 1994), a reflectat diminuarea rolului ONU. Acordul de la Dayton (parafat la 21 noiembrie 1995 și semnat la Paris, pe 14 decembrie 1995) și constituirea unei forțe militare internaționale (IFOR) sub comandamentul NATO au marcat același proces al scăderii rolului politico-diplomatic și

Kofi Annan, Secretar General
al ONU (1997– 2006)

Drepturile omului constituie baza existenței și coexistenței omenirii. Drepturile omului sînt universale, indivizibile și interdependente. Drepturile omului însele sînt acelea care ne definesc ca oameni. Ele constituie acele principii cu ajutorul cărora clădim casa sfîntă a demnității omenirii.

Cînd vorbim despre dreptul la viață sau la dezvoltare, sau despre deosebiri de opinii – vorbim despre toleranță. Toleranța, susținută, apărută și protejată, constituie garanția tuturor libertăților. Fără ea nu putem vorbi despre drepturile noastre.

Drepturile omului includ în sine tradițiile toleranței existente în toate religiile și culturile, tradiții ce constituie baza păcii și progresului. Drepturile omului nu aparțin niciunei culturi anume și sînt valabile pentru toate popoarele. Toleranța și îngăduința au servit întotdeauna ca idealuri ale conducerii statale și comportării umane. Astăzi aceste idealuri le numim Drepturile omului...

Kofi Annan, secretar general
al ONU, 1998

„Căștile albastre” în Congo (1961)

militar al ONU, proces care va atinge apogeul în timpul crizei din Kosovo și al bombardării Serbiei (24 martie–10 iunie 1999) de către forțele NATO. De la sfîrșitul anilor '40 și pînă în prezent, ONU a luat atitudine și față de alte crize și conflicte majore sau a fost nemijlocit implicată în gestionarea acestora și a consecințelor lor. Bunăoară, în cazurile: „criza nucleară” din Marea Caraibilor, agresiunea sovietică împotriva Afganistanului, războiul civil din Salvador, agresiunea Irakului contra Kuwaitului, conflictul din Somalia etc.

Este evident că ONU a jucat un rol important în evoluția relațiilor internaționale postbelice, dar tot atît de evident este că acest rol a fost limitat, iar de multe ori – chiar modest, față de atingerea rostului său esențial, anume menținerea păcii. În numeroase împrejurări, acțiunea ONU a fost blocată sau diminuată din cauza conflictelor dintre interesele unor mari puteri care dețineau dreptul de veto în Consiliul de Securitate. Astfel, între 1946 și 1976, dreptul de veto a fost exercitat de 110 ori de URSS (de 100 de ori doar în anii 1946–1962), de 18 ori de SUA (între 1970 și 1976), de 12 ori de Marea Britanie, de 8 ori de Franța, de 3 ori de China. Desigur, vetourile nu au fost exprimate doar în legătură cu diferite crize internaționale. Datele statistice de mai sus sînt însă concludente pentru dificultățile întîmpinate în procesul de adoptare a unor decizii de către Consiliul de Securitate, atunci cînd erau afectate interesele majore ale uneia dintre cele 5 puteri deținătoare ale dreptului de veto.

- Numeroasele conflicte înregistrate după 1945 au fost asociate cu un mare număr de refugiați, care și-au găsit în ONU (prin Înalțul Comisariat al ONU pentru Refugiați) principalul protector.

- Problema dezarmării, ca problemă majoră a păcii și securității mondiale, s-a aflat în mod firesc printre preocupările principale ale ONU. Între altele, au fost convocate sesiuni speciale ale Adunării Generale consacrate dezarmării (1978 și 1982), au fost organizate conferințe pentru utilizarea energiei atomice în scopuri pașnice (1955, 1986). Prin intermediul Agenției Internaționale pentru Energia Atomică, a fost organizată, în aproape 100 de state, controlul instalațiilor și materialelor nucleare, cu scopul de a împiedica proliferarea armelor nucleare.

- ONU încearcă, de asemenea, să amelioreze situația celor mai sărace popoare.

Acest lucru cade în sarcina organizațiilor specializate dependente de ONU. Organizația pentru Alimentație și Agricultură (FAO – 1945) se ocupă de probleme agricole și alimentare, Organizația Mondială a Sănătății (OMS – 1946) coordonează activitățile internaționale medicale și sanitare, Organizația Internațională a Muncii (OIM–1946) se luptă pentru ameliorarea condițiilor de muncă, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO – 1946) promovează cooperarea în domeniul cultural etc.

Din 1964, Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD – *United Nations Commission on Trade and Development*) reunește statele membre ale ONU la fiecare patru ani, pentru a soluționa problemele dezvoltării umane. În urma declarației Adunării Extraordinare a ONU, de la 1 mai 1974, ea încearcă să instaureze o „nouă ordine economică internațională”, care trebuie să se bazeze, în special, pe creșterea prețului la materiile prime exportate de lumea a treia.

Crestomație

Despre rolul ONU

(câteva opinii)

Consiliul de Securitate, care trebuie să fie cheia de boltă a ONU, se dovedește multă vreme neputincios: încă de la începutul războiului rece, în 1947, mecanismul său de luare a deciziilor este în general blocat, căci fiecare dintre cele două mari puteri își folosește dreptul de veto atunci când este vorba despre propunerile celeilalte (din 1946 până în 1964 URSS și-a folosit de 103 ori dreptul de veto. Intervenția forțelor ONU în Coreea în iunie 1950 nu a fost posibilă, deoarece URSS a boicotat Consiliul de Securitate, din cauza refuzului Statelor Unite de a accepta intrarea Republicii Populare Chineze în ONU.

Dar politica adoptată de Gorbaciov începând cu 1985, apoi dispariția comunismului din Europa și de pe teritoriul fostei URSS după 1989 pun capăt paraliziei Consiliului de Securitate: el poate de acum beneficia de consens. În 1991, ONU condamnă invadarea Kuwaitului și aprobă intervenția forțelor armate ale țărilor membre împotriva agresorului irakian; în 1993, ONU decide o intervenție în Somalia pentru a readuce pacea civilă (dar nu reușește să rezolve conflictul); au loc numeroase operațiuni de menținere a păcii și de observație militară. SUA, a căror poziție de lider internațional este de acum de necontestat, sînt principalul actor al noilor intervenții.

În anii '90, funcționarea Consiliului de Securitate este controversată; anumite țări revendică titlul de membri permanenți: Japonia și Germania, dar și marii giganți demografici din sud (India, Indonezia, Nigeria, Brazilia).

Dicționar de istorie a sec. XX, p. 303

...Credem că la lichidarea focarelor de încordare și la reglementarea pașnică a unui șir de conflicte din Asia, Africa și America Latină ar putea contribui un astfel de pas ca asumarea de către fiecare membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU a obligației de a respecta cu strictețe în relațiile cu țările de pe aceste continente principiile neamestecului, neaplicării forței sau a amenințării cu forța și de a nu le atrage în blocuri militare...

...propunerea cu privire la transformarea Oceanului Indian într-o zonă a păcii a fost susținută de Adunarea Generală a ONU și de mișcarea de neangajare...

...Uniunea Sovietică a înaintat în Organizația Națiunilor Unite o propunere radicală – proiectul tratatului de interdicție a aplicării forței în spațiul cosmic și din cosmos față de Pământ. Dacă SUA ar adera la majoritatea covârșitoare a statelor care sprijină această inițiativă, problema armelor cosmice ar putea fi închisă o dată pentru totdeauna.

Mihail Gorbaciov

• **Conducerea URSS considera că politica externă este o exteriorizare a luptei de clasă. În aceste condiții, puteau oare fi realizate chiar propunerile privind întărirea securității colective în lume, inclusiv aprobarea unor inițiative în cadrul ONU? Argumentați răspunsul.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. **Stabiliți factorii care au blocat activitatea ONU.**
2. **Localizați pe hartă conflictele în care s-a implicat ONU în scopul soluționării lor.**
3. **În anul 1988 „căștile albastre” ale ONU au obținut Premiul Nobel pentru Pace. Găsiți trei argumente ce ar demonstra că și-au meritat pe drept premiul.**
4. **Selectați informații suplimentare despre programul de dezvoltare a Africii lansat de ONU în 1996.**
5. **Reflecțați: ONU modelează sau reflectă doar raporturile de forță internaționale?**
6. **Cum credeți, care a fost efectul umilințelor suferite de „căștile albastre” în Bosnia și al eșecului din Somalia asupra activității ONU?**
7. **În afară de ONU și instituțiile sale specializate sau subsidiare, după cel de-al Doilea Război Mondial au fost create numeroase alte organizații internaționale. Analizați activitatea lor.**

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- UNICEF** – Fondul Internațional al Națiunilor Unite pentru Ajutorarea Copiilor, constituit în 1946, sediul – New York.
- UNCTAD** – Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, constituită în 1964, sediul – Geneva.
- PNUD** – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, fondat în 1965, sediul la New York. În Chișinău activează PNUD. Moldova, care a realizat până în prezent șase Rapoarte Anuale ale Dezvoltării Umane, tematica acestora fiind sărăcia, securitatea umană și cultura păcii etc.
- FAO** – Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, fondată în 1945, cu sediul la Roma.
- IAEA** – Agenția Internațională pentru Energia Atomică, constituită în 1957, cu sediul la Viena.
- ICAO** – Organizația Internațională a Aviației civile, fondată în 1974, cu sediul la Montreal.
- UNESCO** – Organizația Națiunilor Unite pentru Învățămînt, Știință și Cultură, fondată în 1946, cu sediul la Paris.

3. ALTE ORGANIZAȚII INTERNAȚIONALE

• Consiliul Europei a fost creat din inițiativa lui Winston Churchill cu scopul de a dezvolta cooperarea multilaterală între state, de a promova principiile democrației și ale respectării drepturilor omului. Cum credeți, Consiliul Europei realizează aceste obiective?

Drapelul Consiliului Europei

Ședința Consiliului Europei

În prezent, în lume există peste 300 de organizații internaționale interguvernamentale, dintre care cca 80 sînt mondiale sau intercontinentale și cca 230 au un caracter regional, precum și peste 25 000 de organizații nonguvernamentale. Evident că doar cîteva dintre cele mai importante pot fi prezentate succint în continuare.

- Consiliul Europei a luat naștere la 5 mai 1949, prin semnarea, la Londra, a statutului organizației. A fost creat în contextul eforturilor postbelice pentru realizarea, pe multiple planuri, a unității europene. Sediul se află la Strasbourg (ca și Parlamentul European). Statutul prevede constituirea a trei organe: Comitetul Miniștrilor (nu trebuie confundat cu organul similar al Uniunii Europene), Adunarea Consultativă și Secretariatul permanent.

Consiliul Europei a elaborat „Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale” (semnată în 1950, la Roma, intrată în vigoare în 1953) –, domeniu în care acest organism joacă un rol important. Drepturile stipulate în Convenție sînt garantate de Comisia Europeană a Drepturilor Omului și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ale cărei decizii trebuie să fie respectate de statele semnatare ale Convenției.

NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – a fost generată de deteriorarea situației internaționale în primii ani postbelici și de temerile țărilor vest-europene față de intențiile sovietice, în condițiile în care URSS își stabilise dominația în Europa Centrală și de Sud-Est și promova o politică amenințătoare pentru suveranitatea Norvegiei, Greciei, Turciei și a altor țări. În martie 1948, prin Tratatul de la Bruxelles, a fost constituită Uniunea Occidentală, care era o alianță defensivă, incluzînd Franța, Marea Britanie, Belgia, Luxemburg și Olanda. Totodată, în urma evoluției situației din Cehoslovacia și a instituirii blocadei Berlinului, Statele Unite au adoptat (prin rezoluția Vandenberg, din iunie 1948) reglementări în politica externă, care le permiteau să adere la sisteme de alianță colective regionale.

În urma unor laborioase negocieri, la 4 aprilie 1949, la Washington a fost semnat Tratatul Atlanticului de Nord. Alături de țările membre ale Uniunii Occidentale și de SUA, Tratatul a mai fost semnat atunci și de Norvegia, Danemarca, Islanda, Portugalia, Italia și Canada. Acestor țări membre li s-au adăugat, în 1952, Grecia și Turcia. Mai tîrziu au fost admise în această alianță Republica Federală Germană (1955), Spania (1982) și, ulterior, Polonia, Ungaria și Cehia (1999). Alte state, după se s-au aflat în raporturi de parteneriat cu NATO, au devenit membre ale acestei alianțe (România, Bulgaria, Slovenia, Slovacia, țările baltice).

Tratatul a generat o structură organizatorică, civilă și militară, complexă (reflectată în denumire). NATO are un secretar general (ale cărui atribuții au fost sporite pe parcurs), un Consiliu al Atlanticului de Nord și, desigur, diverse organisme militare. Sediul NATO, aflat inițial la Paris, a fost transferat la Bruxelles (1967), după ce Franța s-a retras din organismele și structurile integrate, rămînînd însă membră a alianței.

Alianța Nord-Atlantică s-a constituit pe baza unui tratat, la care țările menționate au aderat în mod liber. Tratatul prevedea respectarea

Bruxelles. Sediul NATO

Dialog cu privire la Tratatul Atlanticului de Nord

(Extras)

Președintele (senatorul Connely, președintele Comitetului pentru Relații Externe al Senatului – *n.a.*): Așadar, domnule secretar (Secretarul de Stat Dean Acheson – *n.a.*) ați făcut destul de clar faptul – nu strică să reluăm puțin – că acest tratat nu este îndreptat împotriva niciunei națiuni anume. El este îndreptat doar împotriva oricărei națiuni sau a oricărei țări care are de gând sau întreprinde o agresiune armată împotriva membrilor puterilor semnatare. Este adevărat?

Secretarul Acheson: Este corect, domnule senator Connely. Nu este îndreptat împotriva niciunei țări; este îndreptat numai împotriva agresiunii armate.

Președintele: Cu alte cuvinte, cu excepția cazului în care o națiune, alta decât semnatarele tratatului, are de gând, intenționează ori își face planuri în acest sens, de agresiune sau atac armat asupra unei alte națiuni, nu are motive să se teamă de acest tratat.

Secretarul Acheson: Este corect, domnule senator Connely, și mi se pare că oricărei națiuni care pretinde că acest tratat este îndreptat împotriva sa trebuie să i se amintească avertismentul biblic, că „cel vinovat fuge și fără să-l urmărească cineva.”

H. Kissinger, *Diplomația...*, p. 416–417

obligățiilor care decurgeau din Carta ONU și era destinat să asigure, prin mijloace politice și militare colective, protecția țărilor membre în fața unei agresiuni.

Sfârșitul războiului rece a provocat modificări radicale în situația internațională. Ca urmare, NATO a trebuit să-și reconfirme sau să-și adapteze obiectivele și mijloacele la noul context politic și militar. Aceasta s-a produs în cursul reuniunilor la vîrf ale alianței la Londra (iulie 1990), Roma (noiembrie 1991), Bruxelles (ianuarie 1994), Washington (aprilie 1999). La reuniunea de la Roma a fost stabilit noul concept strategic al alianței și au fost adoptate, între altele, măsuri privind relațiile cu țările Europei Centrale și de Est și rolul NATO în gestionarea crizelor și în menținerea păcii. Ultimul deceniu al secolului XX a scos în evidență și mai mult ponderea politică și militară a SUA în cadrul alianței, dar și reînnoitul efort, cel puțin al unora dintre membri, de a constitui o politică militară și o forță armată care să reflecte și să protejeze interesele specifice ale Uniunii Europene.

În același timp, a apărut riscul ca forțele NATO să acționeze în unele împrejurări fără un mandat cert și prealabil din partea ONU, șubrezind și mai mult prestigiul acestei organizații (cum a fost, de exemplu, intervenția militară a NATO contra Iugoslaviei în cazul Kosovo, în 1999).

La cumpăna dintre milenii, NATO deține un rol deosebit de important în viața internațională și în crearea unei noi balanțe de forțe pe plan mondial.

OTV – Organizația Tratatului de la Varșovia – a fost creată la 14 mai 1955, prin semnarea, în capitala Poloniei, a unui Tratat de prietenie, cooperare și asistență mutuală între Albania (țară care nu a mai participat, de fapt, din 1961 și s-a retras, formal, din alianță în 1968), Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Republica Democrată Germană, România, Ungaria și Uniunea Sovietică.

Relațiile militare dintre Uniunea Sovietică și celelalte țări semnatare fuseseră reglementate prin tratate bilaterale anterioare, între anii 1945 și 1948 (cu excepția RDG). După semnarea acordurilor de la Paris, în octombrie 1954 – care prevedeau noi parametri pentru sistemul militar defensiv al Europei Occidentale și condițiile integrării RFG în NATO – Uniunea Sovietică a conceput un sistem militar regional care trebuia să fie o replică la Alianța Nord-Atlantică și să-i asigure un control sporit, politic și militar, asupra țărilor pe care le domina în Europa Central-Orientală și de Sud-Est. Tratatul a fost semnat pentru o perioadă de 20 de ani, putînd fi prelungit pe alți 20 de ani (dacă nu era denunțat cu un preaviz de 1 an).

În condițiile prăbușirii, la sfîrșitul anilor '80, a regimurilor comuniste în țările europene membre ale OTV, aceste țări și-au exprimat dorința de a părăsi alianța. În februarie 1991 a fost desființată structura militară a alianței, iar la 1 iulie 1991 își încetase existența structura politică și, o dată cu aceasta, dispărea de pe scena istorică OTV.

UE – Uniunea Europeană. În 1950, ministrul de externe francez, Robert Schuman, a înaintat ideea constituirii Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului cu scopul de a controla economia Germaniei, fapt realizat în anul următor prin crearea „Micii Europe”, compusă din Franța, Belgia, Germania Federală, Italia, Luxemburg și Olanda.

Constituirea blocului NATO în comentariile sovieticilor

În textul Tratatului Atlanticului de Nord sînt multe fraze despre pacea mondială, securitatea colectivă și Carta ONU. Acestea însă nu pot ascunde faptul că înființarea NATO a constituit o încălcare grosolană a principiilor și scopurilor ONU și este îndreptată spre subminarea colaborării marilor puteri membre ale Consiliului de Securitate. NATO s-a constituit ca un instrument al politicii îndreptate împotriva statelor socialiste și a mișcării de eliberare națională, ca un bloc al colonizatorilor, ca o uniune a burgheziei monopoliste împotriva mișcării democratice. El (blocul NATO – *n.a.*) prezintă, de fapt, o nouă „Sfîntă Alianță”.

История дипломатии, том V, Moscova, 1974, p. 266

Henry Kissinger despre NATO

NATO a fost prima alianță militară pe timp de pace din istoria americană. Impulsul imediat pentru ea a fost lovitura de stat comunistă din Cehoslovacia, din februarie 1948. După ce a fost anunțat planul Marshall, Stalin a accelerat instaurarea controlului comunist asupra Europei de Est...

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord a luat ființă ca un mod de a lega America de apărarea Europei Occidentale. NATO a furnizat o direcție fără precedent politicii externe americane: forțele americane, împreună cu cele canadiene, s-au unit cu armatele vest-europene sub o comandă NATO internațională. Rezultatul a fost o confruntare între două alianțe militare și două sfere de influență de-a lungul întregii linii de demarcație din Europa Centrală...

Pe scurt, Alianța Nord-Atlantică, fără a fi într-adevăr o alianță, avea pretenția moralității universale. Ea reprezenta majoritatea lumii împotriva minorității turbulenților.

H. Kissinger, Diplomația..., p. 414, 415, 417

• **Comentați cele două opinii despre NATO, motivînd deosebiri.**

La 25 martie 1957 se semnează Tratatul de la Roma, care instituie Comunitatea Economică Europeană, uzual numită Piața Comună. În 1971–1972, la Comunitatea Economică Europeană aderă Marea Britanie, Danemarca, Irlanda și Norvegia. (Ulterior, Norvegia s-a retras din Piața Comună.) La 1 ianuarie 1973, „Europa celor șase” se va transforma în „Europa celor nouă”. În anii '80, Comunitatea Economică Europeană a fost lărgită prin admiterea Greciei (1981), Portugaliei și Spaniei (1986).

La 1 iulie 1987 a intrat în vigoare Actul Unic European care definea Europa ca spațiu fără frontiere interne și asigură „libera circulație a mărfurilor, persoanelor și capitalurilor”. În baza Actului Unic European a fost conceput Tratatul Uniunii Europene (Maastricht, 7 februarie 1992), care prevedea constituirea Uniunii economice și monetare. În 1994 la UE au aderat Austria, Finlanda și Suedia, iar în 2004 – Lituania, Estonia, Letonia, Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, Slovenia, Cipru, Malta. La 1 ianuarie 2007 au aderat la UE România și Bulgaria. Actualmente, UE întrunește 27 de state.

OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. Destinderea conturată în relațiile internaționale spre mijlocul anilor '70 a permis ca, după circa doi ani de negocieri, să fie parafat, la Helsinki (1 august 1975), Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Documentul, semnat de 33 de state europene, ca și de SUA și Canada, a vizat, în esență, reducerea tensiunilor dintre cele două blocuri militare – NATO și OTV, precum și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în cadrul țărilor comuniste europene.

La 21 noiembrie 1990, țările participante la CSCE, reunite într-o conferință în capitala Franței, au semnat Carta de la Paris pentru o Europă nouă, care a prevăzut instituționalizarea organizației prin crearea unor structuri ale ei: consiliu, secretariat, adunare parlamentară, un centru pentru prevenirea conflictelor etc.

De la 1 ianuarie 1995, CSCE a adoptat denumirea de Organizație pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Are ca membri 55 de state din Europa, la care se adaugă Canada, SUA și 8 state din Asia Centrală. Astfel organizația s-a extins pe trei continente. OSCE joacă în ultimii ani un rol tot mai crescînd, important, dar nu și decisiv, alături de alte organizații internaționale, în eforturile de gestionare a conflictelor și litigiilor din Europa, de promovare a securității și cooperării internaționale.

ASEAN – Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est – este o organizație creată prin semnarea, la 8 august 1967, a Declarației de la Bangkok de către Indonezia, Malaysia, Singapore, Thailanda și Filipine (ulterior a aderat Vietnamul, iar după 1997 – Laosul și Cambodgia). ASEAN nu este o alianță militară și are drept obiective dezvoltarea cooperării politice, economice, în particular stimularea industrializării, a colaborării științifico-tehnice și culturale.

CENTO – Organizația Tratatului Central – s-a constituit la 20 august 1959 prin reorganizarea Pactului de la Bagdad. Tratat de alianță între Turcia și Irak, semnat la 24 februarie 1954, la care au aderat Marea

Senatorul Hamilton Fish împotriva constituirii blocului SEATO

Comitetul nostru (Comitetul pentru Relații Internaționale al Senatului – *n.a.*) consideră tratatul despre care discutăm ca pe cea mai mare și periculoasă mostră de intervenționism prezentată vreodată Congresului. Este un exemplu clar de superintervenționism și va avea ca efect implicarea armatei într-un război în junglă, la 10 000 de mile depărtare, spre satisfacția comuniștilor. Cît despre securitatea sau autoapărarea noastră, n-o găsim decît în vorbe... Cum ar putea Cambodgia și Laos sau chiar Vietnamul și Thailanda să atenteze la securitatea Statelor Unite, cînd insulele Chinei nu atacă nici măcar Formosa, situată la cîteva sute de mile depărtare? Mulțumesc Comitetului că ascultă și părerea mea, opusă așa-numitului Pact pentru Apărarea Asiei de Sud-Est.

Constantin Olteanu, *Coaliții politico-militare. Privire istorică*, București, 1996, p.198–199

• **Motivați atitudinea senatorului H. Fish față de constituirea blocului SEATO.**

CAER: Integrarea socialistă în acțiune. Placat propagandistic.
Autor I. Danilevici

Britanie, Pakistan și Iran; în 1957, SUA devin membru al comisiei militare, în urma retragerii Irakului. Sediul CENTO a fost stabilit la Ankara. Evoluția evenimentelor din Orientul Mijlociu în perioada următoare a dus la disoluția alianței.

SEATO – Organizația Tratatului Asiei de Sud-Est – a fost creată în baza tratatului semnat la Manilla, la 8 septembrie 1954, avînd ca membri Australia, Franța, Marea Britanie, Noua Zeelandă, SUA, Filipine, Pakistan și Thailanda (deci, doar 3 state sud-est-asiatice). Sediul se află la Bangkok.

Inițial, statele semnatare au inclus în zona geografică aflată sub protecția militară a tratatului Laos și Cambodgia (care au renunțat ulterior la această protecție).

SEATO era, în esență, o structură militară și s-a înscris în tentativa lui John Foster Dulles, secretar al Departamentului de Stat al SUA, constituind un set de alianțe, împreună cu NATO și Pactul de la Bagdad. Franța s-a retras din organizație în 1965, iar activitatea militară a SEATO a încetat în 1973. În 1975 s-a decis dizolvarea SEATO (decizie efectivă din 1977).

OPEC – Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol – a fost creată în baza deciziei unei conferințe internaționale (Bagdad, septembrie 1960), ca fiind o expresie a efortului țărilor deținătoare a unor zăcămintele importante de țiței de a-și promova interesele față de companiile petroliere și marile puteri industriale. Avînd inițial doar 5 membri, OPEC s-a extins ulterior, însă fără a-i cuprinde nici în prezent pe toți principalii producători și exportatori de petrol. OPEC a adoptat o strategie a stabilirii prețurilor prin intermediul controlului mărimii producției, în vederea deciziilor protejării intereselor economico-financiare ale țărilor membre.

După ultimul război mondial s-a înregistrat o tendință, tot mai accentuată în ultimele decenii, de creare a unor organizații destinate să favorizeze schimburile comerciale și, în general, dezvoltarea economică în spații mai largi regionale.

• Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), creat în 1949, a fost destinat să asigure, în primul rînd, un control sporit al Uniunii Sovietice asupra țărilor satelite. În 1959 a fost aprobat statutul CAER, în care s-a menționat că obiectivul acestei organizații este intensificarea și perfecționarea colaborării între țările socialiste „frățești” („surori”), dezvoltarea integrării economice socialiste, accelerarea progresului economic și tehnic, apropierea treptată și nivelarea dezvoltării economice a țărilor membre. Supus unor repetate divergențe de interese între țările membre, acest organism și-a încetat activitatea odată cu prăbușirea regimurilor comuniste din aceste țări.

• În urma descompunerii Uniunii Sovietice s-a născut Comunitatea Statelor Independente (1991), în tentativa de a reface printr-o nouă formulă, dar sub același control, cît mai mult din fostul spațiu economic și politico-militar al Rusiei țariste sau al Uniunii Sovietice.

O interesantă inițiativă, dar care nu a confirmat încă așteptările, s-a născut în 1992, cînd a fost creată Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră.

Crestomație

Tratatul Atlanticului de Nord

Washington, 4 aprilie 1949

(Extras)

Art. 1. Părțile se angajează ca, așa cum se stipulează în Carta ONU, să reglementeze prin mijloace pașnice toate diferendele internaționale în care ele ar putea fi implicate, în așa fel ca pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie puse în pericol și să se abțină, în relațiile lor internaționale, de a recurge la forță sau la amenințarea cu folosirea forței, în orice modalitate incompatibilă cu scopul Națiunilor Unite...

Art. 5. Părțile convin că un atac armat contra uneia sau mai multora din ele, care ar surveni în Europa sau în America de Nord, va fi considerat ca fiind îndreptat împotriva tuturor Părților și, în consecință, ele convin că, dacă un astfel de atac s-ar produce, fiecare din ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă, recunoscut de art. 51 al Cartei Națiunilor Unite, va ajuta Partea sau Părțile atacate, întreprinzând totodată, individual și în acord cu celelalte Părți, acea acțiune pe care o va considera necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru a restabili și asigura securitatea în regiunea Atlanticului de Nord.

Orice atac armat de această natură și orice măsură luată în consecință vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate...

Art. 6. Pentru aplicarea art. 5, este considerat a fi atac armat, împotriva uneia sau a mai multora din Părți, acel atac îndreptat contra:

- teritoriului uneia din ele, din Europa sau America de Nord, a teritoriului Turciei sau contra insulelor aflate sub jurisdicția vreuneia din Părți, situate în regiunea Atlanticului de Nord, la nord de Tropicul Cancerului;

- forțelor terestre, navelor și aeronavelor uneia din Părți, aflate în aceste teritorii, precum și în oricare altă regiune a Europei, unde ar fi staționate la data intrării în vigoare a Tratatului...

Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară România, Republica Populară Ungară și URSS

Varșovia, 14 mai 1955

Art. 1. Părțile contractante se obligă ca, în conformitate cu Carta Organizației Națiunilor Unite, să se abțină în relațiile lor internaționale de la amenințarea cu forța sau de la folosirea ei și să rezolve litigiile lor internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât să nu pericliteze pacea și securitatea internațională.

Art. 4. În cazul unui atac armat în Europa din partea vreunui stat sau grup de state împotriva unuia sau mai multor state semnatare ale tratatului, fiecare stat semnatar al tratatului, în cadrul exercitării dreptului la autodeterminare individuală sau colectivă, în conformitate cu articolul 51 al Cartei Organizației Națiunilor Unite, va acorda statului sau statelor care au fost supuse unui asemenea atac ajutor imediat, în mod individual, în înțelegere cu celelalte state semnatare ale tratatului și prin toate mijloacele care i se par necesare, inclusiv folosirea forței armate. Statele semnatare ale tratatului se vor consulta imediat asupra măsurilor ce trebuie luate în comun în scopul restabilirii și menținerii păcii și securității internaționale...

Art. 5. Părțile contractante au căzut de acord asupra creării unui comandament unit al forțelor lor armate care, potrivit înțelegerii între părți, vor fi puse sub comanda acestui comandament, care acționează pe baza unor principii stabilite în comun. Ele vor lua, de asemenea de comun acord, alte măsuri necesare pentru întărirea capacității lor de apărare, pentru a apăra munca pașnică a popoarelor lor, pentru a garanta inviolabilitatea frontierelor și teritoriilor lor și a asigura apărarea împotriva unei eventuale agresiuni.

• **Examinați textele. Găsiți asemănări și deosebiri în documente.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Prezentați activitatea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord.

2. Din 1975 nicio țară nu s-a mai alăturat OPEC. În 1992, iese din cadrul OPEC Ecuador, iar în 1996 – Gabon. Totuși, organizația, cu unsprezece membri, nu s-a destrămat. De ce?

3. Caracterizați relațiile NATO–OTV.

4. Grupați organizațiile internaționale într-o schemă în baza principiilor politice, economice și militare.

5. Scopul NATO a fost de a îngradi expansiunea comunismului în timpul războiului rece și de a asigura

securitatea în regiunea Atlanticului de Nord. Demonstrați prin argumente afirmația dată.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Actul Unic European – acord semnat la Luxemburg în februarie 1986 de către 12 state ale Comunității Europene (Piața Comună), în urma căruia se unifică și se modifică prevederile tratatelor constitutive ale comunităților europene. Prevede extinderea câmpului de acțiune al Comunității în patru domenii noi: cercetare și tehnologie, protecția mediului, dialog social, coeziune economică și socială.

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei: activitatea de fiecare zi

Lord RUSSELL-JOHNSTON,
președinte al Adunării
Parlamentare (1999–2002)

S-a născut la 28 iulie 1932, la Edinbourg (Scoția, Regatul Unit).
1973–1975, 1976–1979, deputat în Parlamentul European.

1984–1986, din 1987 pînă în prezent, membru al Adunării Uniunii Europene Occidentale.

1984–1986, membru al Adunării Parlamentare a Consiliului European.

1997, membru al Camerei Lorziilor pe viață a Regatului Unit, cu titlul de Lord RUSSELL-JOHNSTON din Minginish (Highlands).

1999, este ales președinte al Adunării Parlamentare a Consiliului European.

*Buletinul Biroului
de Informare al Consiliului European
în Moldova, 2001, nr. 3–4, p. 5, 9*

• Alcătuiți un tabel cronologic privind procesul de aderare a statelor ex-comuniste la Consiliul European.

• Creată în baza unui tratat interguvernamental, Adunarea Parlamentară a Consiliului European, care și-a ținut prima ședință la 10 august 1949, poate fi considerată cea mai veche adunare parlamentară pluralistă internațională alcătuită din deputați aleși în mod democratic. Ea reprezintă unul din organele statutare ale Consiliului European, din componența căruia mai face parte Comitetul Miniștrilor (este alcătuit din miniștrii afacerilor externe și se reunește, în general, la nivelul delegaților acestora) și o adunare ce reprezintă forțele politice ale statelor membre.

• Consiliul European, care la început reunea zece state membre, iar în prezent numără patruzeci și trei, are drept scop statutar realizarea unei unități mai strînse între membrii săi, prin organizarea dezbaterilor, încheierea acordurilor și adoptarea unei acțiuni comune. Numai țările ce răspund condițiilor de aderare – o democrație pluralistă, preeminența dreptului și respectarea drepturilor omului – pot deveni membre ale Consiliului. Iată de ce unele țări europene au aderat la organizație mai târziu: Portugalia – în 1976, Spania – în 1977. Grecia a fost obligată să se retragă din Consiliul European în 1970, pentru o perioadă de patru ani. Israelul participă la lucrările Adunării în calitate de observator din 1957.

Statele Unite ale Americii au obținut statutul de observator pe lângă Consiliul European la 10 ianuarie 1996, Canada – la 29 mai 1996, Japonia – la 21 noiembrie 1996 și Mexicul – la 7 decembrie 1999.

• În urma procesului de democratizare din Europa Centrală și cea Orientală, la Consiliul European au aderat Ungaria (în 1990), Polonia (în 1991), România, Bulgaria (în 1993). Aderarea Cehoslovaciei, din 1991, a fost înlocuită cu aderarea Republicii Cehia și a Slovaciei, în 1993. Letonia a aderat la Consiliul European la 10 februarie, Republica Moldova și Albania – la 13 iulie 1995, iar Ucraina și fosta Republică Iugoslavă Macedonia – la 9 noiembrie 1995. Federația Rusă a aderat la 28 februarie 1996, Croația – la 6 noiembrie 1996, Georgia – la 27 aprilie 1999, Armenia și Azerbaidjan – la 25 ianuarie 2001.

Procesul de aderare începe, în general, cu o cerere adresată Secretarului General al Consiliului European, care o transmite Comitetului Miniștrilor spre examinare. Acesta din urmă consultă Adunarea Parlamentară, care, la rîndul ei, inițiază o anchetă pentru a determina dacă statul candidat satisface condițiile statutare. Aceasta presupune o investigație pe teren a comisiilor parlamentare sau, recent, misiuni de informare efectuate de către membrii Curții Europene pentru Drepturile Omului. Chiar dacă nu există o dispoziție statutară, în acest sens, de regulă, fiecărui nou candidat i se cere să se conformeze principiilor Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Dacă avizul Adunării este pozitiv, Comitetul Miniștrilor invită statul solicitant să devină membru cu drepturi depline.

• În mai mult de cincizeci de ani de existență, Adunarea Parlamentară a Consiliului European, fiind un organ parlamentar internațional, a demonstrat o mare flexibilitate și adaptabilitate la evoluția Europei și, în particular, la perturbațiile sociopolitice care s-au produs pe parcursul ultimilor cincizeci

Instituțiile europene și Republica Moldova

...Programul comun dintre Consiliul Europei și Uniunea Europeană pentru întărirea stabilității democratice în Moldova a fost elaborat în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și prevede în special organizarea unei serii de activități al căror scop este perfecționarea cadrelor justiției și stabilirea unei sinergii între cadrele judecătorești și sectorul asociativ. Alte componente ale acestui program ar fi: instruirea privind drepturile judecătorilor și procurorilor; asistența pentru societatea civilă: a) instruirea și asistența informațională; b) asistența pentru școli; susținerea mass-media independente; reforma sistemului judiciar și de instruire pentru judecători; asistența pentru dezvoltarea autorităților locale.

*Buletinul Biroului de Informare al
Consiliului Europei în Moldova,
2001, nr. 3-4, p. 4*

• **Consultând literatură suplimentară, stabiliți locul Republicii Moldova în instituțiile paneuropene, în special în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.**

Adunarea Parlamentară

de ani. Nu există un alt for parlamentar internațional mai bine înzestrat decât Adunarea Parlamentară pentru integrarea tinerelor democrații din sud-estul Europei în familia altor democrații europene. Avantajul considerabil al membrilor Adunării, care, de asemenea, sunt și membri ai parlamentelor lor naționale, iar avantajul unora dintre ei, care sunt și membri ai UEO – organizație de apărare europeană –, este posibilitatea Adunării de a avea un contact mai strâns cu politicile naționale.

După cum a fost subliniat în Declarația finală a șefilor de stat și de guvern ai statelor membre ale Consiliului Europei, adoptată la summitul de la Strasbourg, la 10 și 11 noiembrie 1997, CE contribuie la pregătirea țărilor candidate pentru aderare și susține evoluția democratică în statele membre. Adunarea Parlamentară, care întrunește, în mod progresiv, toate țările Europei geografice, rămâne cel mai eficient instrument de cooperare europeană pe-o scară întinsă, care asigură respectarea principiilor fundamentale ale democrației pluraliste, preeminența legalității și a drepturilor omului.

• Adunarea Parlamentară, organul parlamentar al Consiliului Europei, este alcătuită dintr-un anumit număr de reprezentanți ai fiecărui stat membru. Președintele Adunării este ales anual dintre membrii acesteia, pentru o perioadă maximă de trei sesiuni. Până la începutul anului 2002, funcția de președinte a fost exercitată de Lord Russell-Johnston. Dacă în cadrul Comitetului Miniștrilor fiecare stat membru dispune de un vot, în cadrul Adunării Parlamentare ponderea populației țării membre este aceea care determină numărul reprezentanților, deci numărul de voturi. Cel mai mare număr de voturi este 18, cel mai mic 2. Deoarece numărul reprezentanților este egal cu cel al supleanților, Adunarea întrunește în total 582 de membri, la care se adaugă 15 invitați speciali și 15 observatori.

Fiecare stat membru este liber să-și aleagă modul de desemnare a reprezentanților săi în Adunarea Parlamentară, cu condiția ca să fie împuterniciți de către parlamentul național sau cel federal. Structura politică a fiecărei delegații naționale trebuie să reflecte reprezentarea diferitor partide din cadrul parlamentului național respectiv.

• În Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei au fost prezentate câteva rapoarte ale Comitetului de Nominalizare care s-au referit la crima organizată și la traficul de ființe umane.

• La 28 iunie 2001, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În cadrul Mesei de lucru III a Pactului de Stabilitate a fost aprobată inițiativa anticorupție ce prevede elaborarea unui șir de măsuri menite să examineze această problemă.

• Timp de aproape 50 de ani, Consiliul Europei a susținut conferințe periodice referitoare la predarea și învățarea istoriei în școli. Experții Consiliului Europei au examinat și programele de studiere a istoriei în Republica Moldova, acceptând să fie predate două obiecte – Istoria Românilor și Istoria Universală.

Evaluare

1. Explicați termenii:

- război rece
- destindere
- criza din Marea Caraibilor
- noua mentalitate politică.

2. Descifrați abrevierile:

ONU, OTV, NATO, OPEC, SEATO.

3. Interpretați ideile:

„De la Stettin, în Baltica, la Triest, în Adriatica, o cortină de fier a căzut peste continent. În spatele acestei linii se găsesc capitalele tuturor țărilor Europei Occidentale: Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, București și Sofia.”

W. Churchill (Fulton, martie 1946)

„Succesul perestroikăi este imposibil fără o politică externă fondată pe o nouă mentalitate.”

M. Gorbaciov (18 februarie 1988)

4. Explicați:

Cum au putut fi amenințate libertatea și securitatea popoarelor lumii de pericole mortale încă de la încheierea unui război purtat în numele principiilor ce ar fi trebuit să le garanteze?

5. Identificați evenimentele reflectate în imagini.

• Redactați un scurt comentariu pentru fiecare imagine.

6. Plasați corect pe axa timpului litera ce marchează fiecare eveniment.

1945 1950 1955 1960 1965 1970 1975 1980 1985 1990 1995

A	Invadarea Afganistanului de către URSS.	E	Distrugerea zidului Berlinului.
B	Constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia.	F	Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.
C	SUA pierde monopolul asupra bombei atomice.	G	Criza din Marea Caraibilor.
D	Crearea Tratatului Atlanticului de Nord.	H	Semnarea „Cartei relațiilor americano-ruse”.

7. Scrieți pe linia din fața fiecărui termen litera ce marchează definiția corespunzătoare:

___ LAS-1	A	Relațiile ostile dintre SUA și URSS după al Doilea Război Mondial.
___ Destindere	B	Alianța militară inițiată de SUA în anul 1949.
___ Război rece	C	Program american de construire a apărării antirachetă cu elemente de bazare în cosmos.
___ IAS	D	Proces de ameliorare a relațiilor internaționale.
___ NATO	E	Primul acord dintre URSS și SUA privind limitarea armamentului strategic, semnat în 1972.

8. **Apreciați dacă partea a doua a frazei explică prima parte și încercuiți, respectiv, DA sau NU.**

DA. NU. După al Doilea Război Mondial, lumea s-a scindat în două tabere, ostilă una față de alta, deoarece URSS și SUA promovau o politică de extindere a influenței lor.

DA. NU. Blocurile militaro-politice au fost create în vederea ameliorării situației internaționale.

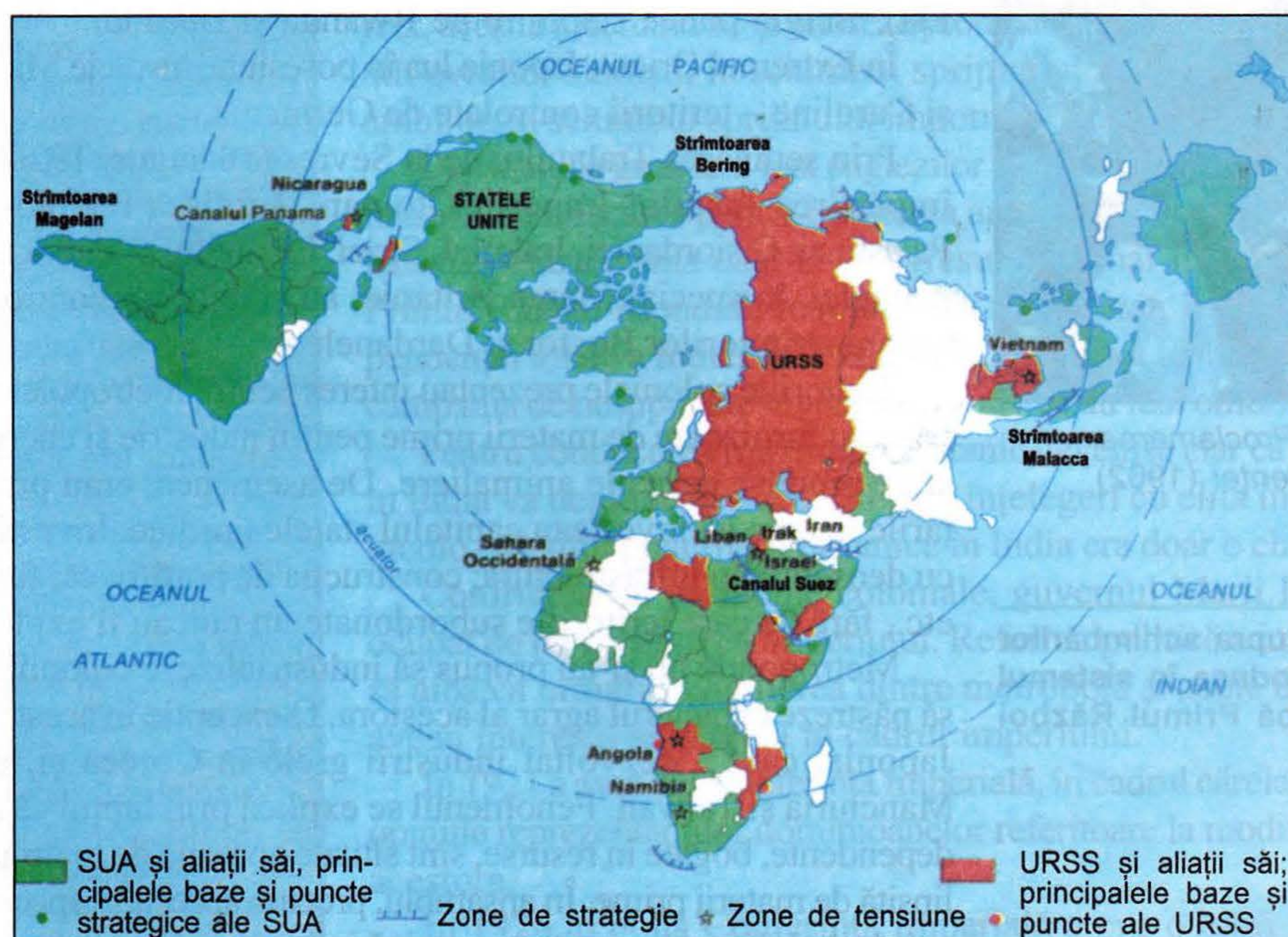
DA. NU. Soluționarea pe cale pașnică a problemelor internaționale a fost posibilă în anii '70 datorită stabilirii echilibrului militaro-strategic între URSS și SUA.

DA. NU. Organizația Tratatului de la Varșovia s-a dizolvat, deoarece în 1979 URSS și-a sporit forțele nucleare în partea de vest.

DA. NU. Organizația Tratatului de la Varșovia s-a dizolvat, deoarece Țările Europei de Răsărit au declarat că vor pleda pentru integrare în NATO.

9. **Enumerați și descrieți principalele caracteristici ale relațiilor internaționale în perioada postbelică.**

10. **Examinați harta. Elaborați un discurs cu tema „O lume divizată”, utilizând informațiile de pe hartă.**

11. **Redactați comunicări cu una din temele:**

- *Criza din Marea Caraibilor – pericolul unui război nuclear*
- *Consiliul de Securitate – cel mai important organism al ONU*
- *Coexistența pașnică și războiul rece*

- SARCINI:**
- Urmăriți procesul de destrămare a imperiilor coloniale.
 - Depistați factorii ce au dus la căderea puterilor coloniale.
 - Stabiliți de ce fostele colonii, devenite țări independente, se confruntă cu grave probleme ale subdezvoltării.

1. MARILE IMPERII COLONIALE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ȘI ÎNCEPUTUL DESTRĂMĂRII IMPERIILOR COLONIALE

Algeria. Proclamarea independenței (1962)

- **Meditați asupra schimbărilor teritoriale produse în sistemul colonial după Primul Război Mondial.**

- **Meditați: era oare convenabil (rațional), din punctul de vedere al interesului privat, să fie dezvoltată industria în statele coloniale?**

• Conferința de Pace de la Paris (1919–1920) a rezolvat și problema repartizării posesiunilor coloniale ale statelor învinse în Primul Război Mondial. Delegația SUA a insistat ca teritoriile ce aparțineau Germaniei și Turciei să fie luate sub controlul Ligii Națiunilor. Propunerea SUA a fost acceptată.

Coloniile germane Togo și Camerun au trecut în stăpânirea Franței și Angliei. Marea Britanie a luat sub controlul ei Tanganyka (Africa de Est). Belgia pune stăpânire pe Rwanda și Burundi.

În Extremul Orient, Japonia lua în posesiune insulele Marshall, Mariane și Caroline – teritorii controlate de Germania.

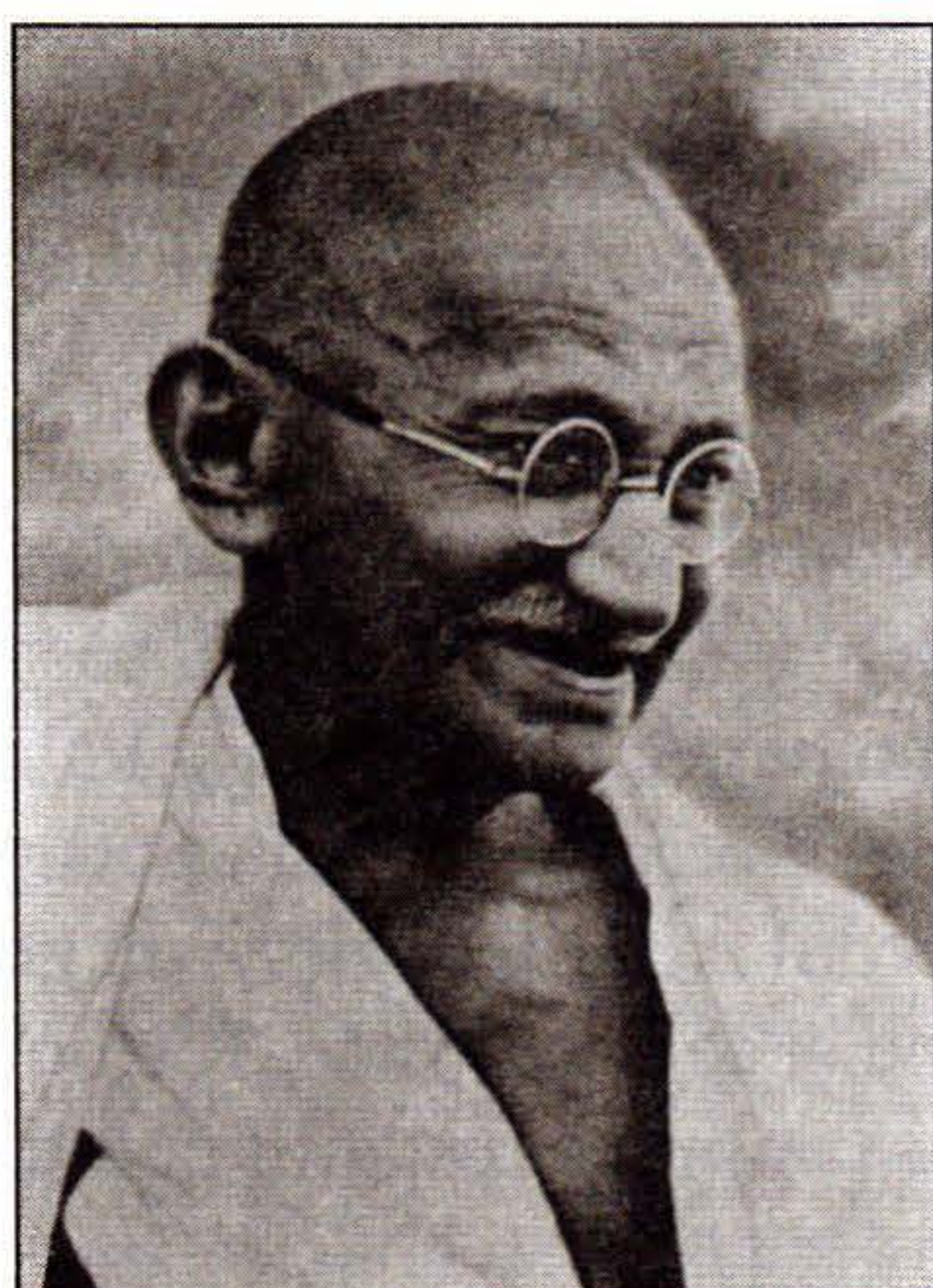
Prin semnarea Tratatului de la Sèvres (10 august 1920) se consfințea împărțirea fostului Imperiu Otoman. Turcia a recunoscut pierderea Palestinei, Cisiordaniei, Irakului, Siriei, Libanului și a altor teritorii. Statele Antantei, în special Marea Britanie, au stabilit un control internațional asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele.

Teritoriile coloniale prezentau interes pentru metropole, deoarece acestea erau furnizoare de materii prime pentru industrie și energetică, precum și de produse agricole animaliere. De asemenea, erau practic colonii și țările în care își investeau capitalul statele nordice. Investițiile se făceau cu deosebire în infrastructură: construcția de porturi, căi ferate, autostrăzi etc., fără de care teritoriile subordonate nu puteau fi exploatate eficient.

Metropolele nu și-au propus să industrializeze coloniile, ci urmăreau să păstreze caracterul agrar al acestora. O excepție în acest sens constituia Japonia, care a dezvoltat industrii grele în Coreea și, după 1931, în Manciuria și Taiwan. Fenomenul se explică prin faptul că aceste teritorii dependente, bogate în resurse, sînt situate aproape de metropolă – Japonia, lipsită de materii prime. În ansamblu, precum apreciază specialiștii în istoria secolului XX, „este uimitor ce puțină industrie a lăsat lumea capitalismului dezvoltat înainte de sfîrșitul erei imperiilor...”

În prima jumătate a secolului XX, țările dependente economic au rămas agrare. Saltul economic, realizat de economia occidentală în al treilea sfert al secolului, va avea consecințe grave pentru țările lumii a treia.

• În prima jumătate a secolului XX, în țările coloniale s-au declanșat ample acțiuni de eliberare națională, conduse de elite naționaliste care, în majoritate,

Mohandas Karamchand Gandhi
(1869–1948)

Istoricul Camil Mureșan despre M.K. Gandhi

Din primele sale lucrări, Gandhi pleacă de la o critică a civilizației moderne, de pe pozițiile unei morale idealiste. El denunță această civilizație ca sclavă a mașinismului și a banului, indiferentă față de nevoile sufletului. Refuză să accepte o astfel de civilizație, preconizând inaderența la ea prin rezistență pasivă, nonviolentă și reîntoarcerea la formele vechi ale economiei.

Doctrina lui Gandhi exprimă, în forme specifice tradițiilor filozofiei hinduse, o modalitate de rezistență împotriva forțelor asupritoare ale poporului indian. Slăbiciunea ei fundamentală era ignorarea luptei de clasă. De aici proveneau, în ultimă instanță, greșelile și inconsecvențele sale. Gandhi condamna civilizația modernă, fără a discerne îndeajuns faptul că aspectele sale negative provin din condițiile sociale în care ea se dezvoltase. Era condus astfel către soluția utopică a întoarcerii la munca manuală. E drept, el urmărea prin aceasta și scopul practic al boicotării produselor engleze și al restituirii unei relative independențe economice țăranului indian, conferind totodată acestui precept și un sens etic.

• **Apreciați, în baza textului, personalitatea lui M.K. Gandhi.**

și-au făcut studiile în Occident. Pentru a fi susținute de cercurile largi ale populației, aceste elite populare au făcut apel la tradiții, la istoria națională. Mohandas Karamchand Gandhi (1869–1948), unul din principalii lideri ai mișcării de eliberare națională a Indiei (a fost supranumit *Mahatma* – „suflet mare”), și-a bazat naționalismul pe spiritualitatea hindusă, a mobilizat masele la „cooperarea nonviolentă” și a reușit să obțină independența Indiei. Totodată, liderii mișcărilor de eliberare națională nu puteau face abstracție de necesitatea modernizării țărilor lor, ei „priveau spre Occident și se simțeau foarte atrași de progresul occidental”.

Mișcările anticoloniale de pînă la 1914 au fost ne semnificative. Doar Imperiul Britanic a avut de înfruntat probleme serioase în anumite regiuni. Pînă în 1914, Coroana Britanică cedase deja, acceptînd autonomia internă a coloniilor și a așezărilor de masă cunoscute, din 1907, sub numele *dominioane* (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud) și chiar o autonomie specială pentru Irlanda.

• Primul Război Mondial a zdruncinat din temelii colonialismul mondial, distrugînd Imperiul German, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman. În interiorul Imperiului Britanic au apărut mișcări care cereau independența totală a țărilor lor (de pildă, partidul Wafd, condus de Said Zaghlul din Egipt). Englezii au fost nevoiți să renunțe la protectoratul lor asupra Egiptului în favoarea semiautonomiei egiptene sub control britanic. Anglia a considerat că această formă de stăpînire este convenabilă și pentru alte zone din Asia, cu excepția Irakului și Cisiordaniei. Palestina era condusă de englezi direct, aceștia încercînd să-și onoreze promisiunile făcute în timpul războiului atît evreilor sioniști, în schimbul sprijinului împotriva Germaniei, cît și arabilor, în schimbul sprijinului împotriva Turciei.

Deosebit de greu le-a fost englezilor să stăpînească în liniște India, unde luase avînt mișcarea pentru obținerea autoconducerii (Swaraj), ideea fiind lansată pentru prima dată la Congresul Național Indian din 1906. După Primul Război Mondial, mișcarea s-a radicalizat, înaintînd cerința independenței totale a Indiei. În 1922, M.K. Gandhi a fost constrîns să anuleze campania de nesupunere civilă, sub motiv că au fost omorîți cîțiva polițiști.

Pentru conducerea Imperiului Britanic devenise clar că viitorul acestuia în India va depinde de succesul unei înțelegeri cu elita indiană. De acum încolo, sfîrșitul guvernării britanice în India era doar o chestiune de timp.

Confruntat cu probleme coloniale, guvernul Marii Britanii s-a preocupat de reorganizarea imperiului. Reforma politică a imperiului trebuia să aibă ca urmare concilierea dintre metropolă și acele dominioane care aveau interesul să rămînă în cadrul imperiului.

În 1921 a avut loc Conferința Imperială, în cadrul căreia au fost ascultate opiniile reprezentanților dominioanelor referitoare la modificarea statutului acestora.

În 1926, o nouă Conferință Imperială a pus o bază puternică transformării structurii constituțional-juridice a imperiului, începînd de la suprimarea termenului propriu-zis de „imperiu” și înlocuirea lui cu cel de *Commonwealth*.

În 1931, statutul de la Westminster a definitivat reforma Imperiului Britanic și a stabilit egalitatea juridică dintre metropolă și dominioane, independența acestora din urmă în promovarea politicii interne și a celei externe.

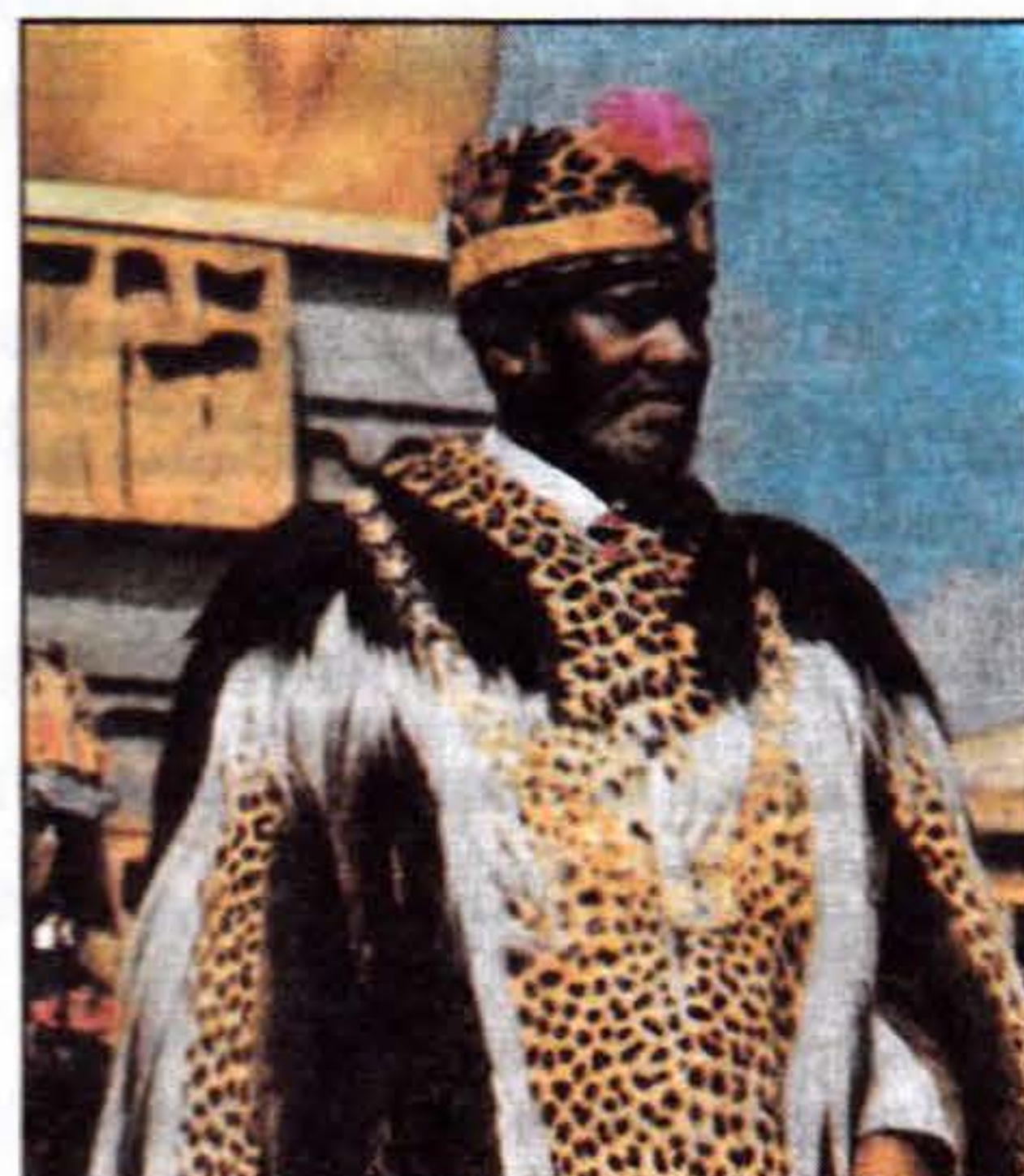
Lideri ai mișcărilor de eliberare națională

Kwame Nkrumah, Ghana
(1909–1972)

Leopold S. Senghor, Senegal
(1906–2001)

Jomo Kenyatta, Kenya
(1893–1978)

Imperiul Francez avea probleme cu întregirea teritorială a Marocului. În ansamblu însă, în imperiul colonial francez nu s-a dezvoltat o mișcare anticolonială de amploare (de modernizare sau de eliberare națională).

Către sfârșitul anilor '30, criza colonialismului se răspândise și în celelalte imperii.

• Al Doilea Război Mondial a fost catalizatorul destrămării sistemului colonial. Franța a suferit o înfrângere rușinoasă în iunie 1940. Ea și-a păstrat multe din coloniile sale datorită permisiunii din partea Germaniei și Italiei. Imperiul Britanic, de asemenea, trecea prin mari încercări: Japonia a ocupat posesiunile engleze în Oceanul Pacific; în nordul Africii, englezii cu greu au făcut față confruntărilor cu trupele italiene și cele germane. Războiul a demonstrat că vechile imperii anevoios își vor putea restabili pozițiile anterioare.

Franța nu ieșise încă din războiul antihitlerist când apăruse deja problema viitorului coloniilor ei. Sarcina oficialităților de la Paris era de a întări autoritatea știrbită a metropolei în colonii, precum și de a recunoaște și satisface revendicările popoarelor dominate. Lupta acestora împotriva fascismului și contribuția lor la victorie impuneau Franței să-și modifice caracterul politicii sale coloniale.

În 1944, la Brazzaville a fost convocată Conferința reprezentanților administrațiilor coloniale, la care s-a discutat problema viitoarei organizări a coloniilor. Administratorul principal al coloniilor, Delmas, a declarat: „Scopurile misiunii civilizatoare, realizate de Franța în colonii, exclud orice idee privitoare la autonomie, orice posibilitate de evoluție în afara blocului imperial francez”.

Nu a trecut mult timp și conducerea Franței a fost nevoită să promoveze prima serie de reforme (1946–1947) vizînd atît drepturile fundamentale ale popoarelor coloniale, cît și restructurarea imperiului colonial francez.

Constituția Republicii a IV-a franceze oferea coloniilor statutul de teritorii de peste mare, care, împreună cu metropola, alcătuiau Uniunea Franceză (UF). Toți cetățenii UF, indiferent de proveniență, obțineau drepturi egale.

În teritoriile de peste mare se formau organe electivă, denumite consilii generale. Ulterior ele au fost numite adunări teritoriale.

Experiența înfăptuirii acestor reforme a demonstrat caracterul lor contradictoriu. Dreptul de vot, acordat populației africane, devenea, practic, o ficțiune din cauza existenței unui sistem cenșitar complicat și a cîtorva colegii de alegători. De dreptul de vot s-au folosit doar grupurile sociale privilegiate. Organele electivă locale nu dispuneau de o putere reală și aveau doar funcții consultative pe lîngă administrațiile franceze.

Pe de altă parte însă, aceste prime reforme postbelice au avut și laturi pozitive. Lichidarea sistemului muncii forțate, lărgirea drepturilor populației băștinașe nu numai au îmbunătățit situația materială a acestora, ci și deschidea calea către constituirea unor organizații sociale, inclusiv a partidelor politice și studenților. Alegerile sistematice în diverse organe ale puterii, în ciuda încălcărilor comise, au devenit o bună școală politică, au ajutat liderilor mișcărilor de emancipare națională să acumuleze experiența necesară.

Un rol important în decolonizarea teritoriilor franceze l-a avut organizația politică de masă Uniunea Democratică Africană (Rassemblement Démocratique Africain/ RDA). Aria de activitate a RDA a fost întreaga Africă Ecuatorială Franceză. Autoritățile coloniale franceze au încercat

Constituția Republicii Algeriene Democratice și Populare

10 septembrie 1963

(Extras)

Preambul

În martie 1962, poporul algerian a ieșit învingător din lupta condusă de Frontul de Eliberare Națională timp de șapte ani și jumătate.

Restabilindu-și suveranitatea după o dominație colonială și un regim feudal de peste 132 de ani, Algeria a constituit instituții politice naționale noi.

Atingându-și scopul – independența națională, pe care Frontul de Eliberare Națională și l-a pus la 1 noiembrie 1954 –, poporul algerian continuă să meargă pe drumul revoluției democratice și populare.

Revoluția își găsește confirmarea în promovarea reformei agrare și în crearea economiei naționale (...), în promovarea politicii sociale în interesul masei (...), în promovarea politicii internaționale bazate pe independența națională, colaborarea internațională, lupta antiimperialistă și susținerea reală a mișcării popoarelor ce luptă pentru independență sau eliberarea țărilor lor...

Articolul 1. Algeria este Republică Democratică și Populară (...)

Articolul 10. Scopurile principale ale Republicii Algeriene Populare sînt:

- asigurarea independenței naționale, a integrității teritoriale și unității naționale;
- realizarea puterii poporului, a cărei avangardă o constituie fellahii (țăranii – *n.a.*), truditorii și intelectualitatea revoluționară;
- construirea democrației socialiste, lupta împotriva exploatarei omului de către om, sub orice formă s-ar manifesta ea (...)

• **Analizați documentul. Prezența situația Algeriei consfințită prin constituție.**

să anihileze activitatea RDA: mulți activiști ai acesteia au fost întemnițați, alții însă au colaborat cu autoritățile coloniale franceze, ceea ce a provocat o criză a acestei organizații politice.

Delimitarea curentului radical al mișcării de eliberare națională a popoarelor din Africa Ecuatorială de cel oportunist-moderat a stat la baza diverselor orientări politice și social-economice ale viitoarelor state independente din această parte a continentului.

Din 1956, autoritățile franceze au promovat o politică de fărîmîtare a Africii Ecuatoriale. Simptomele crizei sistemului colonial francez erau evidente: eșecul francezilor în Indochina (1954), începutul războiului de eliberare națională a algerienilor (1954), proclamarea independenței Marocului și Tunisiei (1954), insurecția militară în Camerun (1956).

Pe fondul acestor evenimente, conducerea Franței a efectuat al doilea set de reforme în teritoriile coloniale. Ele sînt cunoscute sub denumirea „Legea-cadru”. Reformele introduceau dreptul de vot direct, lărgeau împuternicirile adunărilor teritoriale și prevedeau constituirea unor consilii guvernamentale teritoriale, ca organe ale puterii executive.

„Legea-cadru” a lichidat federațiile Africa de Vest Franceză și Africa Ecuatorială Franceză, ceea ce făcea posibilă crearea în viitor a unor state africane independente.

În ciuda eforturilor reformatoare, depuse de autoritățile franceze, lupta de eliberare națională a coloniilor lua amploare. Diverse pături sociale, inclusiv salariații din colonii, s-au implicat activ în lupta pentru decolonizare.

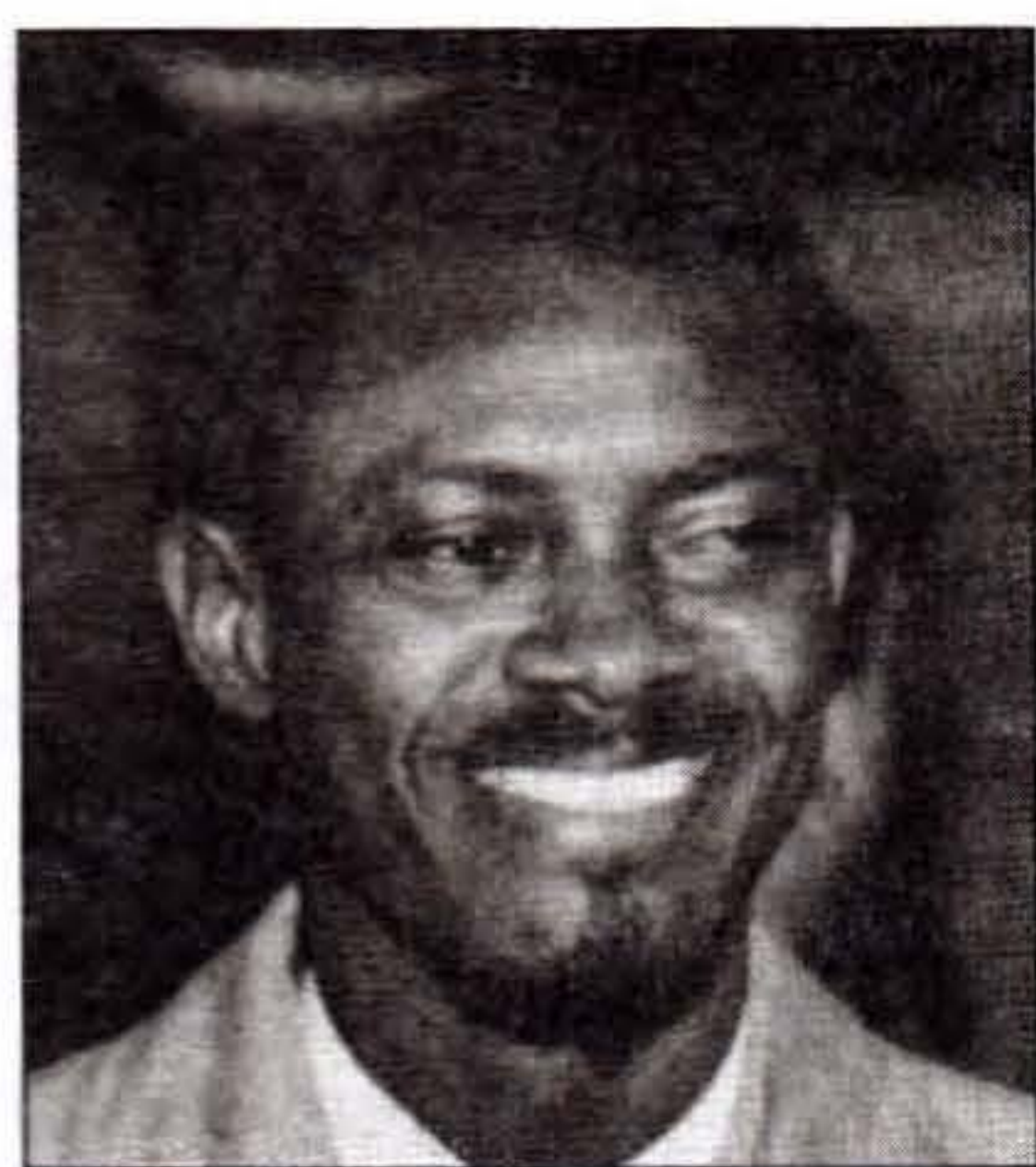
În mai 1958, Franța a fost cuprinsă de o profundă criză politică. Guvernul condus de Charles de Gaulle a propus administrațiilor teritoriale din Africa să constituie Comunitatea Franceză. Statelor coloniale, intrate în comunitate, Franța se obliga să le ofere independență.

Pe data de 28 septembrie 1958, în toate posesiunile franceze din Africa, cu excepția Algeriei, Camerunului și Togo, s-a desfășurat un referendum cu privire la constituirea Comunității Franceze. Din cele 13 state, în care s-a desfășurat referendumul, doar Guineea s-a pronunțat împotriva, dorind obținerea independenței.

În ciuda rezultatelor referendumului, ulterior, popoarele coloniale au cerut independență politică. În 1960, intrat în istorie ca „Anul Africii”, coloniile franceze, una după alta, și-au proclamat independența.

• O influență vădită asupra evenimentelor din Franța a avut-o războiul din Algeria, considerată o colonie deosebită în sistemul colonial francez, fiind numită „departamentul de peste mare” al Franței. Timp de zeci de ani, aici s-a constituit o pătură semnificativă de europeni (francezi); din cei 9 mil. de locuitori, cca 1 mil. erau europeni. Europeanii reprezentau, în 1954, 93% din cadrele cu studii superioare ale Algeriei, 86% din numărul funcționarilor, 82% din cel al tehnicienilor. Musulmanii constituiau 95% din numărul salariaților și 68% din forța de muncă necalificată. Francezii, care dominau în administrație și economie, nu recunoșteau națiunea algeriană, considerînd că „Algeria este Franța”, iar mișcarea de eliberare națională constituie o insurecție inspirată din afară.

Colonialiștii francezi au creat comitete ale salvării sociale, ca organe ale puterii locale, care nu se supuneau guvernului central. La 13 mai 1958, cînd Franța a fost afectată de o ordinară criză de guvern, ei au organizat demonstrații de masă, la care au aderat și conducătorii forțelor armate

Patrice Lumumba, Congo
(1925–1961)

Testamentul lui Patrice Lumumba

(Ultima scrisoare
trimisă soției Polin, 1961)
(Extras)

(...) Pe parcursul întregii mele lupte pentru independența țării noastre, eu niciodată n-am pus la îndoială victoria cauzei noastre sfinte, căreia eu și tovarășii mei ne-am consacrat viața. Singurul lucru pe care noi l-am dorit pentru țara noastră a fost dreptul la o viață decentă, (...) la libertate fără limite. Colonizatorii belgieni și aliații lor occidentali n-au vrut niciodată acest lucru; ei au găsit o susținere directă sau indirectă, deschisă sau mascată din partea unor funcționari sus-puși ai Națiunilor Unite, acel organ la care am sperat când ne-am adresat după ajutor.

(...) Viu sau mort, liber sau aruncat în temniță – problema nu constă în personalitatea mea. Principalul este Congo, poporul nostru nenorocit, a cărui independență este știrbită. De aceea, pe noi ne-au închis în temniță și ne țin departe de popor. Crezul meu însă rămîne neclintit!

Noi nu sîntem singuri. Africa, Asia și popoarele ce se eliberează din toate colțurile lumii întotdeauna vor fi alături cu milioanele de congolezi, care nu vor înceta lupta pînă cînd în țara noastră nu va rămîne nici un colonizator sau năimit al lui (...)

• Ce a stat la baza încrederii lui P. Lumumba în viitorul liber al țării sale?

franceze staționate în Algeria. Manifestanții au declarat că nu se vor supune guvernului pînă cînd la putere nu va veni generalul Charles de Gaulle.

Generalul Charles de Gaulle venise la putere fiind solicitat de colonizatorii francezi din Algeria. Aceștia considerau că preluarea puterii de către de Gaulle va grăbi victoria asupra mișcării de eliberare a Algeriei. O analiză obiectivă a problemei Algeriei, din punctul de vedere al perspectivelor Franței, demonstrează că, pentru timpul dat, această colonie devenise pentru Paris o frînă în calea dezvoltării economice. Interesele vitale ale Franței se concentraseră în Europa, unde aveau loc importante procese de cooperare economică. Războiul din Algeria devenise prea costisitor pentru Franța, de aceea o parte a conducerii franceze se pronunța pentru un compromis în această problemă complicată. Charles de Gaulle a împărtășit și el această opinie, declarînd în mod public, la 16 septembrie 1959, că Algeria este teritoriu algerian, și nu francez, și că are dreptul la autodeterminare.

După această declarație, adepții lui de Gaulle s-au considerat trădați de președintele Franței. Charles de Gaulle a dat dovadă de fermitate și problema algeriană a fost soluționată în favoarea algerienilor: în martie 1962, Franța a recunoscut independența politică a Algeriei.

Astfel, imperiul colonial francez din Africa a încetat să existe.

• Al Doilea Război Mondial a stimulat lupta de eliberare a coloniilor britanice. Sistemul colonial britanic a intrat în criză. În 1947, India a fost împărțită în două dominioane – Uniunea Indiană și Pakistan. Ceylonul (Sri Lanka) și-a cucerit dreptul de dominion. Marea Britanie a recunoscut independența națională a Birmaniei (1948). Irlanda, dominion englez din 1921, s-a proclamat republică (decembrie 1948). Sub presiunea reprezentanților dominioanelor, Londra a fost nevoită să se dezică de noțiunea de Comunitate Britanică de Națiuni și să accepte termenul *Commonwealth* (Comunitatea de Națiuni).

Singapore – „Gibraltarul Orientului” –, puternică bază navală engleză, fiind ocupat în anii războiului de japonezi, în 1959 obține dreptul de autoguvernare, iar în august 1965 devine republică independentă în cadrul *Commonwealth*.

După descompunerea sistemului său colonial, Marea Britanie a știut cum să se acomodeze la noile condiții. Ea a recunoscut că imperiul colonial s-a prăbușit: în 1962, postul de ministru al legăturilor cu *Commonwealth* a fost unit cu cel al ministrului în problemele coloniilor. Conducerea engleză considera că Imperiul Britanic a evoluat în *Commonwealth*, în care, la mijlocul anilor '60, intrau 21 de țări cu o populație de 750 mil. de oameni. Rămînînd „metropolă fără colonii”, Marea Britanie continua să controleze viața lor politică, economică și financiară. În 1968 a investit în fostele sale colonii 30 la sută din toate alocările în străinătate. Ajutorul financiar și tehnic acordat de Marea Britanie țărilor în curs de dezvoltare a sporit: în 1951–1958, suma cheltuielilor a constituit 18 mil. de lire sterline, în 1960–1961 – 151 mil., în 1969 – 211 mil. de lire sterline.

În 1949, Olanda recunoaște independența Indoneziei, care, în august 1950, se proclamă republică parlamentară.

Cu excepția Portugaliei, Franța și Marea Britanie au decis să acorde fostelor colonii independență formală, păstrînd subordonarea lor economică și culturală.

Crestomație

Poziția Canadei la Conferința Imperială din iunie 1921

La conferința primilor-miniștri s-a discutat amănunțit declarația reprezentantului Canadei, primul-ministru Arthur Meighen, despre drepturile dominioanelor la elaborarea politicii externe a imperiului. El a propus patru principii:

1. Guvernele dominioanelor trebuie să primească permanent informații amănunțite în problemele de politică externă care se referă nemijlocit la guvernul Marii Britanii, ca, de pildă, chestiuni ce apar în legătură cu Palestina, Mesopotamia, Orientul Mijlociu.

2. Guvernele dominioanelor trebuie consultate în problemele de politică externă ce se referă la imperiu în ansamblu.

3. Guvernul Marii Britanii nu trebuie să încheie tratate sau acorduri speciale fără a se consulta cu dominioanele și fără propunerile acestora. Toate tratatele de acest fel, după semnarea lor, urmează a fi aprobate de către parlamentele dominioanelor.

4. În toate problemele ce apar între Statele Unite ale Americii și Canada, propunerea guvernului dominionului este decisivă.

• **Citiți atent documentul. Argumentați de ce era necesar ca politica externă a Imperiului Britanic să fie coordonată cu guvernele dominioanelor.**

Deciziile Conferinței Imperiale din anul 1926

A. *Cu privire la statutul Angliei și al dominioanelor*

Ele (Anglia și dominioanele – *n.a.*) sînt în fapt comunități autonome (*comunities*) în cadrul Imperiului Britanic, egale între ele, în niciun fel subordonate una alteia în vreun aspect al afacerilor lor interne și externe, unite însă prin supunerea comună față de Coroană și asociate liber, ca membri ai Comunității Britanice de Națiuni.

B. *Despre statutul guvernatorilor generali*

În opinia noastră, o urmare importantă a egalității existente între membrii Comunității Britanice de Națiuni este teza că guvernatorul general al dominionului reprezintă Coroana, ocupînd în toate aspectele principale față de conducerea de stat a dominionului aceeași poziție pe care o ocupă Majestatea Sa regele Marii Britanii, și că el nu este reprezentantul sau agentul guvernului Majestății Sale în Marea Britanie sau al unui minister al acestui guvern.

• **Arătați ce modificări ale statutului dominioanelor sînt expuse în deciziile Conferinței Imperiale din anul 1926.**

Statutul de la Westminster (1931) (Extras)

1. În prezentul Act, noțiunea *dominion* înseamnă oricare din următoarele dominioane, adică dominionul Canada, Uniunea Australiană, dominionul Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, Statul Liber Irlanda și Newfoundland.

2.1. Actul cu privire la funcționarea legilor coloniale din anul 1865 nu se va aplica la orice lege adoptată de către parlamentul dominionului după intrarea în vigoare a prezentului Act.

2.2. După intrarea în vigoare a prezentului Act, nicio teză a legii adoptate de către parlamentul dominionului nu va fi considerată nevalabilă sau neavînd putere pe baza faptului că ea contravine legii Angliei sau tezelor oricărui Act ce funcționează în prezent sau va fi adoptat în viitor de Parlamentul Regatului Unit (...)

• **Găsiți tezele ce argumentează egalitatea juridică dintre metropolă și dominioane. Observați cum a evoluat situația juridică a membrilor Imperiului Britanic.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Prezentați și motivați interesul marilor puteri pentru colonii.

2. Stabiliți impactul stăpînirii coloniale asupra țărilor dependente.

3. Alcătuiți un plan de idei pentru caracterizarea mișcării anticoloniale a popoarelor subjugate.

4. Arătați influența Primului Război Mondial asupra sistemului colonial.

5. Comentați acțiunile întreprinse de Marea Britanie în scopul menținerii imperiului său colonial.

6. Reflectați: de ce criza colonialismului a afectat mai grav Imperiul Britanic.

7. Precizați modificările survenite în sistemul colonial din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Precizați importanța lor.

8. Comparați procesul de decolonizare a popoarelor din Imperiul Francez cu cel din Imperiul Britanic.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Swaraj – mișcare populară din India ce avea drept scop obținerea autoconducerii țării.

Decolonizare – proces social-economic de înlăturare a regimului colonial și de obținere a independenței statale.

Istoricul Alexandru V. Boldur despre formarea Imperiului Rus

(...) Condițiile geografice și evenimentele istorice au determinat caracterul cuceritor al statului moscovit velicorus. El a devenit un cuceritor prin excelență. Setea lui de cuceriri n-a fost satisfăcută niciodată. Din secol în secol s-au perpetuat achizițiile sale teritoriale, încât pofta de cucerire a devenit o particularitate esențială a caracterului velicorus.

...Faptul că Velicorusia nu avea cernoziom și suferea de lipsă de cereale aruncă o lumină vie asupra politicii ei de cucerire a teritoriilor vecine și ne dezleagă enigma de ce Moscova era nevoită la început să facă mereu cuceriri și de ce s-a născut propulsia velicorusă, pofta Moscovei de acaparare a popoarelor vecine. Factorul geografic a împins Moscova la întrebuițarea forței. Ea cucerea pentru a exploata. De aici a pornit și construirea căilor ferate și a magistrelor îndreptate spre popoarele subjugate. Însă dacă la început expansiunea avea ca substrat insuficiența calitativă a solului și nevoia de a folosi bogățiile altor popoare, ulterior cucerirea a devenit o obișnuință.

Alexandru V. Boldur, *Imperialismul sovietic și România*, București, 2000, p. 45-46

2. SPECIFICUL IMPERIULUI RUS ȘI AL CELUI SOVIETIC

• După centralizarea puterii politice, cnejii moscoviți au cucerit hanatele tătărești Kazan (1552) și Astrahan (1556), ceea ce le-a pus la dispoziție întregul fluviu Volga.

În 1581, un detașament de cazaci, în frunte cu Ermak, a trecut munții Ural și a ocupat în Siberia hanatul tătăresc Tobolsk. De aici, rușii au subjugat, rînd pe rînd, popoarele siberiene.

Secolul al XVII-lea a fost numit „secolul expansiunii velicoruse în Siberia”. În același timp, rușii pun stăpînire pe teritoriile ucrainene din stînga Niprului.

În secolele XVIII–XIX, rușii au cucerit teritorii din Nord și Vest, luptînd împotriva Suediei, țărilor baltice, Poloniei. Apoi expansiunea rusă s-a îndreptat spre Sud – au fost lovite Turcia și Persia.

Rusia a purtat opt războaie contra Turciei și a rupt de sub suzeranitatea ei o jumătate din Moldova (Basarabia), peninsula Crimeea și teritorii din Caucaz.

Rusia a pornit trei războaie împotriva Persiei și a ocupat teritorii persane din Caucaz (Azerbaidjanul de azi).

În teritoriile ocupate, Imperiul Rus promova o politică fățișă de rusificare și colonizare, exemplul Basarabiei fiind concludent în acest sens.

Imperiul Rus a fost singurul dintre imperiile vechi dinastice și religioase care a supraviețuit Primului Război Mondial. Teritoriile pe care bolșevicii le-au pierdut în anii Primului Război Mondial și în timpul revoluției din octombrie 1917 au fost recuperate între anii 1939 și 1945.

• Deși bolșevicii au proclamat dreptul popoarelor din imperiu la autodeterminare națională și despărțirea de imperiu, realitatea a demonstrat că această lozincă n-a fost altceva decît un truc propagandistic. Oferirea dreptului la separare, spuneau conducătorii sovietici, nu înseamnă și realizarea în practică a acestui drept. Dacă viitorul omenirii este comunismul și dacă orice națiune este sortită regimului comunist, atunci care era rostul separării lor de Rusia?

Popoarele incluse în cadrul imperiului sovietic au suportat efectele politicii bolșevicilor: au fost implicate în industrializarea rapidă a URSS; țărănimea a fost încadrată forțat în cooperative agricole; reprezentanți ai tuturor popoarelor au fost deportați în Siberia, Extremul Orient, Kazahstan etc.; în gulaguri. După cel de-al Doilea Război Mondial, în perioada liberalizării regimului bolșevic, propaganda comunistă a încercat să inoculeze în conștiința oamenilor ideea că s-ar fi constituit o nouă comunitate – „poporul sovietic”. În spatele acestor slogane se ascundea aceeași politică de rusificare și de subjugare economică a republicilor unionale.

După eșuarea reformelor economice inițiate de N.S. Hrușciov, în URSS a urmat o perioadă de stagnare, numită și brejnevistă, ce a durat aproape 20 de ani.

Muncitorii lucrau pe vechi, nu erau remunerați conform rezultatelor muncii și nici stimulați material, ceea ce influența calitatea produselor.

• Evidențiați cauzele expansionismului rus, evocate de Alexandru V. Boldur.

Așa vedeau caricaturiștii occidentali politica externă a URSS

L.I. Brejnev, secretar general al PCUC (1966–1982)

• **Stabiliți câte războaie a purtat Rusia pe teritoriul Principatelor Române și al României (secolele XVIII–XX).**

• **Folosind literatură istorică, examinați caracterul economiei Basarabiei, aflate în componența Imperiului Rus, analizați structura exportului și importului de mărfuri; trageți concluziile de rigoare.**

• **Interpretați și explicați afirmația:**

Imperiul Rus trebuia să fie distrus, dar nu pentru a asigura existența de sine stătătoare a naționalităților lui componente, ci pentru înaltul scop al construirii comunismului.

Alexandru V. Boldur

Articole necesare și de bună calitate lipseau, populația fiind nevoită să depună banii la casele de economii: la începutul anului 1988 la casele de economii se acumulaseră 260 miliarde de ruble. La producerea mărfurilor nu se ținea cont de cerințele populației. Sloganul „Totul pentru om, totul pentru binele lui” nu era altceva decât un truc propagandistic.

• În URSS erau în vogă ceremoniile de decorare. Însuși L. Brejnev, pe lângă cele șase Stele de Aur, fusese decorat cu Ordinul „Pobeda”, decernat în anii celui de-al Doilea Război Mondial unor celebri comandanți de oști. Decorarea lui Brejnev cu acest ordin a fost o adevărată insultă la adresa veteranilor de război.

În URSS, aparatul de stat și de partid – nomenclatura – se transformase într-o castă privilegiată, care dispunea de apartamente și vile luxoase, păzite de miliția plătită din impozitele contribuabililor, de limuzine folosite de către toți membrii familiei, de magazine speciale, cu mărfuri de cea mai bună calitate, vândute lor la prețuri simbolice.

În timpul lui L. Brejnev se creaseră condiții favorabile pentru criminalitatea organizată. Deosebit de pregnant s-a manifestat ea în Uzbekistan (așa-numitele „afaceri de bumbac”), la Moscova, Rostov pe Don, Odesa, în regiunile de sud ale URSS, inclusiv în Moldova Sovietică.

În perioada stagnării, pregătirea cadrelor de înaltă calificare se efectua formal. Astfel, în timpul unui control, realizat în 1988 într-un institut de medicină din Ural, s-a constatat că studenții absolvenți nu erau în stare să diagnosticheze cele mai cunoscute maladii, nici să efectueze cele mai simple operații.

În anii stagnării, birocrăția a înlăturat poporul de la rezolvarea multor probleme interne, dar mai ales externe. Politica externă a devenit sfera de activitate a unui cerc restrâns de oameni ieșiți complet de sub controlul opiniei publice, care se preocupau mai mult de interesele lor proprii decât de soluționarea problemelor externe. S-a ajuns până la aceea că în unele ambasade ale URSS niciun lucrător nu cunoștea limba țării gazdă. Deci nu e de mirare că politica externă sovietică în anii '70–'80 era inefficientă, incompetentă, ceea ce a avut repercusiuni deplorabile pentru statul sovietic. Astfel, sovieticii n-au putut formula soluții acceptabile pentru ameliorarea situației în Orientul Apropiat, n-au fost receptivi la propunerea de a lichida rachetele cu rază medie de acțiune din Europa, au intervenit în afacerile interne ale Afganistanului. Consecințele intervenției în Afganistan sînt deja cunoscute, prejudiciile morale aduse socialismului fiind incomensurabile.

• În aprilie 1985, în URSS a venit la putere o conducere reformatoare în frunte cu M. Gorbaciov. Politica promovată de noua administrație s-a numit „perestroika”, adică restructurare. De la bun început, liderii reformatori au constatat că socialismul a fost construit în URSS cu mari deformări, abateri de la „teoria leninistă” a noii societăți și că sarcina principală este de a „reconstrui” societatea.

În viziunea noii conduceri sovietice, socialismul introdus de I. Stalin în URSS în anii '30 s-a păstrat cu schimbări neesențiale pînă la mijlocul anilor '80. Obiectivul restructurării a fost distrugerea acestui socialism și realizarea concepției socialismului „cooperatorilor civilizați”.

Moscova. Parada tehnicii militare în ziua de 1 mai

Mă surprind adesea zăbovind asupra unui gând: cine ar fi crezut că, într-o clipă, totul se va prăbuși? Că în sistemul mondial al valorilor țara nu va fi pe locul meritat. Și iarăși va fi aruncată pe creasta torentului istoriei. Ca și acum șaptezeci de ani.

Acesta să fie, oare, destinul ei?

Sau este ispășirea marilor năpaste ce au căzut ca o enormă povară pe umerii tuturor generațiilor acestui pământ zbuciumat? El trebuie oare învinuit și blestemat?... Nu știu cine a avut parte de o soartă mai bună... Cei care au trăit visînd la binele omenirii?...

Trecutul meu. Îl cumpănesc cu atenție. Nu caut un răspuns la ceea ce voi face de acum încolo. Și parcă poți să-ți prevezi viitorul prin prisma trecutului? Există însă în acel trecut ceva care mă face puternic acum și îmi va da putere și pentru mîine...

Petru Lucinschi,
Ultimele zile ale URSS

• Care a fost rolul factorului subiectiv în dispariția URSS?

Transparența („glasnosti”), lichidarea cenzurii au permis să fie dezbătute probleme blocate sau nerezolvate de decenii (problema enclavei armenice Karabahul de Munte din Azerbaidjan, cea a tătarilor din Crimeea etc.). Statele baltice, anexate de URSS în 1940, și-au revendicat independența. În 1989–1991, URSS a fost cuprinsă de o criză profundă. În martie 1991, majoritatea republicilor unionale au votat pentru transformarea URSS într-o federație de republici egale în drepturi, cu numele de Uniunea Republicilor Sovietice Suverane.

În noiembrie 1990, Rusia a adoptat declarația de suveranitate, iar în urma alegerilor generale din iunie 1991, B. Elțin a fost ales prin vot universal președinte al Federației Ruse.

Forțele conservatoare ale PCUS, în august 1991, au organizat un puci împotriva președintelui URSS, M. Gorbaciov, dar această tentativă a eșuat, victoria fiind obținută de forțele reformatoare grupate în jurul lui B. Elțin. PCUS a fost interzis. Astfel a luat sfârșit activitatea unuia dintre cele mai numeroase partide comuniste din lume. Republicile unionale și-au proclamat independența de stat. În decembrie 1991, Rusia, Ucraina și Belarus decid crearea Comunității Statelor Independente (CSI), comunitate de state egale în drepturi, cu instituții coordonatoare. Actul constitutiv a fost semnat la Alma-Ata, la 21 decembrie 1991, de către 11 foste republici ale URSS, devenite între timp state independente. Atît Rusia, cît și alte state membre ale CSI au adoptat programe de tranziție la economia de piață, la democrația parlamentară, de privatizare a patrimoniului național.

• Cauzele ce au dus la destrămarea URSS au fost multiple. Principala cauză rezidă în incapacitatea sistemului comunist de a moderniza economia, birocratizarea excesivă, reglementarea minuțioasă a tuturor produselor sociale.

Lipsa libertăților democratice, atotputernicia unui singur partid în stat, cu o ideologie totalitară, cu poliție politică secretă etc. – n-au putut să nu ducă la surparea bazelor statului comunist.

Mihail Gorbaciov scria: „Cauza (crizei din URSS – *aut.*) era limpede: sistemul autoritar și birocratic, care înăbușea societatea strîngînd-o ca într-o menghină. Pusă în slujba ideologiei, trebuind să suporte înspăimîntătoarea povară a cursei înarmărilor, societatea ajunsese la limitele posibilului. Toate încercările de reforme parțiale (și au fost multe) s-au lovit pe rînd de eșec...”

Fiind un stat federal, URSS tolera inegalitatea republicilor în elaborarea și promovarea politicii externe, în problemele apărării, comerțului extern ș.a. Mișcările de eliberare națională au constituit un factor important în destrămarea imperiului sovietic.

Competiția cu lumea liberă a fost pierdută de URSS în toate domeniile – economic, militar, social etc.

Crestomație

Venitul național al țărilor europene membre ale CAER în 1976–1987 (în %)

Statele	1970–1975	1976–1980	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Bulgaria		7,0	6,0	6,5	5,7	3,0	4,3	3,0	4,6	1,8	5,5	5,1
Ungaria		3,6	4,0	1,5	0	1,8	2,0	0,5	3,0	-1,4	0,6	3,2
RDG		4,4	4,0	4,0	4,2	5,0	3,0	4,4	5,5	4,8	4,3	4,0
Polonia	6,4	1,8	3,0	-2,0	-4,0	-13,0	-8,0	5,0	5,6	3,0	5,0	2,0
România		8,0	7,8	6,2	2,5	2,1	2,6	3,4	7,7	5,9	7,3	4,8
URSS		4,6	4,0	2,0	3,8	3,2	3,5	3,1	2,6	3,1	4,1	2,3
Cehoslovacia		4,0	4,0	2,8	3,0	0,1	0	2,2	3,2	3,3	3,4	2,0
		în medie 4,1					în medie 3,3					

• **Examinați tabelul și explicați creșterea (sau descreșterea) economică a țărilor europene membre ale CAER.**

Politologul Andrei S. Graciov despre Mihail Gorbaciov (Fragment)

Orice s-ar spune, Mihail Gorbaciov a schimbat destinul planetei noastre. În șase ani și jumătate, cât s-a aflat la putere, a reușit, datorită curajului, tenacității și bunului-simț, să doboare bariere fizice și psihologice considerate indestructibile și să scoată lumea din lozinca confruntării, sursă a mii de pericole. Prin acțiunea sa, el a trasat perspectivele unei concepții radical diferite asupra politicii, în zorii secolului XXI.

Și totuși, pe 25 decembrie 1991, abandonând președinția unei URSS inexistente de-acum înainte, el a lăsat în urmă o țară fărâmițată, ruinată, sfîșiată de conflicte și îndoindu-se de viitorul ei. O țară a cărei dezbinare poate fi o sursă de amenințare pentru pacea mondială. Pe scurt, un fel de Cernobîl la scară planetară. O țară naufragiată.

Iar naufragiul URSS l-a determinat pe cel al președintelui. Demisia lui Gorbaciov înseamnă în același timp o înfrîngere și o tragedie: înfrîngerea unui om de stat obligat să părăsească puterea fără a-și fi terminat misiunea pe care considera că o are și tragedia unui reformator, obligat să renunțe la proiectul său înainte ca acesta să fi început a da roade.

În mod paradoxal, această plecare este un triumf. Gorbaciov a făcut totul pentru a distruge puterea pe care i-o încredințase o nomenclatură comunistă îmbătrînită și închistată cu obstinație în ideile unei alte epoci. Și a reușit. Sistemul partidului unic a dispărut, aproape fără ciocniri și violență, pentru a lăsa locul unei practici orientate spre principiile democrației. Demisia sa este un rezultat legitim și logic al acestei schimbări și, deci, semnul cel mai pregnant al reușitei modelului său politic (...)

• **Citiți fragmentul de mai sus. Cu care opinii ale autorului sînteți de acord, cu care nu? Argumentați-vă poziția.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Precizați etapele politicii expansioniste a Imperiului Rus.
2. Localizați pe hartă direcțiile expansiunii Imperiului Rus și motivele pentru care acesta le-a urmat.
3. Explicați semnificația expresiei „poporul sovietic”.
4. Care au fost consecințele stăpînirii sovietice asupra popoarelor neslave incluse în componența imperiului sovietic?
5. Stabiliți caracteristicile politicii economice ale URSS, comparați-le cu cele ale statelor occidentale.
6. Menționați consecințele creării unui numeros aparat de stat în URSS.
7. Caracterizați efectele perioadei de stagnare asupra tuturor sferelor vieții.

8. Redactați o comunicare despre politica externă promovată de URSS în perioada postbelică.

9. Realizați un dosar istoric cu materiale ce elucidează evenimentele desfășurate în anii '90 în:

- statele baltice, – Ucraina,
- Republica Moldova, – Belarus etc.

10. Prezentați personalitățile istorice: N. Hrușciov, L. Brejnev, M. Gorbaciov.

11. Reflectați: de ce URSS era supranumită „imperiul sovietic”? Argumentați-vă opinia.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Perioadă de stagnare – timp în care economia URSS n-a progresat („epoca brejnevistă”).

Glasnosti – noțiune ce a caracterizat politica de transparență, promovată de M. Gorbaciov.

Evaluare

1. Explicați termenii:

- decolonizare
- neocolonialism
- nealinere.

2. Definiți noțiunile:

- lumea a treia
- țări subdezvoltate.

3. Folosind literatură istorică, indicați etapele decolonizării țărilor din Asia și Africa.

1. ... – ... : Ethiopia, Siria, Iordania, Pakistan, India, Bangladesh, Birmania, Coreea de Sud, Coreea de Nord, Filipine, Indonezia, Noua Guinee, Sri Lanka.
2. ... – ... : Maroc, Ghana, Sudan, Libia, Tunisia, Vietnam, Cambodgia, Laos, Malaysia.
3. ... – ... : Mauritania, Senegal, Guineea, Mali, Coasta de Fildeș, Nigeria, Ciad, Camerun, Africa Centrală...
4. ... – ... : Botswana, Zimbabwe, Zambia, Tanzania, Kenya, Uganda, Ruanda, Algeria, Kuwait, Republica Arabă Yemen, Emiratele Arabe Unite...
5. după ... : Guineea-Bissau, Angola, Mozambic, Namibia, Republica Djibouti.

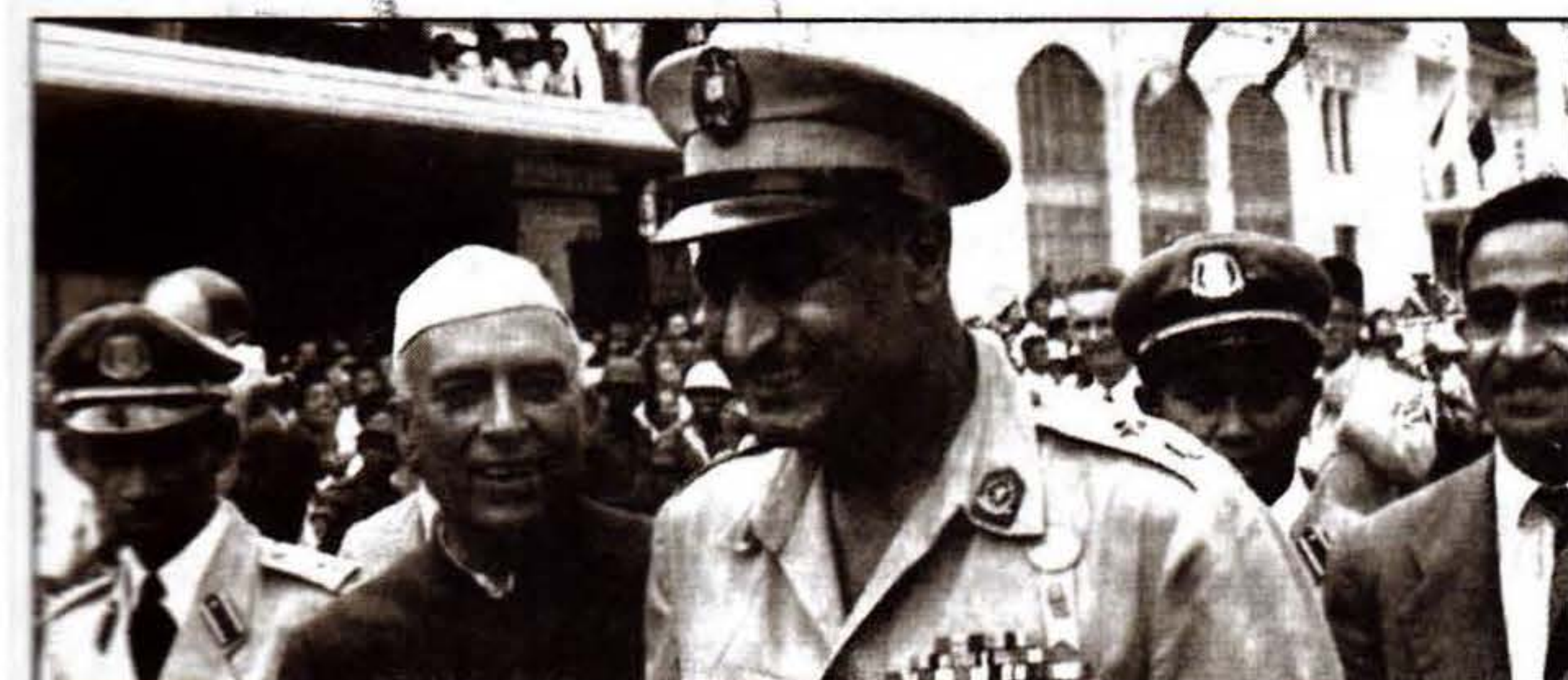
4. „[...] Conferința afro-asiatică deplînge politica și practica segregacionistă și de discriminare rasială ce formează baza sistemului politic și a raporturilor umane în vaste regiuni din Africa și în alte părți ale lumii. [...].

Luînd în considerație situația instabilă din Africa de Nord și refuzul persistent de a acorda popoarelor din Africa de Nord dreptul de a dispune de ele însele, Conferința afro-asiatică declară sprijinul pentru dreptul popoarelor din Algeria, Maroc și Tunisia la autodeterminare și la independență și solicită imperativ guvernului francez să găsească fără întârziere o soluție pașnică pentru această chestiune. [...]

Conferința este de acord:

1. să declare că colonialismul, în toate manifestările sale, reprezintă un rău căruia trebuie să i se pună capăt cît mai curînd;
2. să declare că problema popoarelor supuse stăpînirii străine, dominației și exploatării, constituie o negare fundamentală a drepturilor fundamentale ale omului, este contrară Cartei Națiunilor Unite și împiedică pacea și cooperarea mondială;
3. să sprijine cauza libertății și independenței acestor popoare;
4. să solicite puterilor interesate acordarea libertății și independenței acestor popoare [...]

Bandung, aprilie 1955

• Stabiliți, în baza documentului și a imaginii, de ce Conferința de la Bandung este considerată un eveniment foarte important pentru lumea întreagă.

• Găsiți trei argumente în susținerea afirmației date.

5. Enumerați:

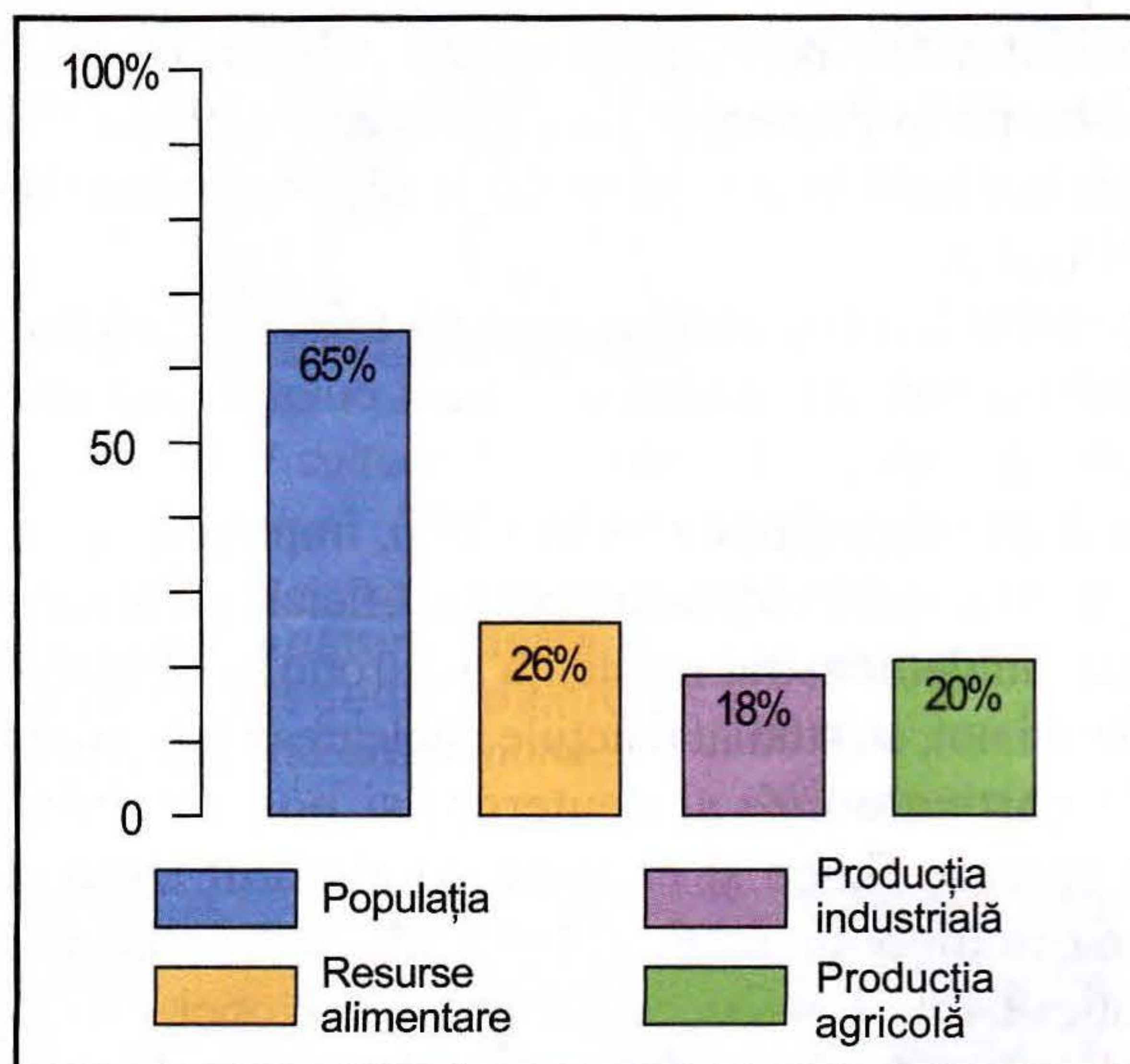
- 5 țări din lumea a treia.
- 3 factori ce au favorizat procesul de decolonizare.
- 5 țări ce făceau parte din mișcarea de nealiniere.
- 3 probleme ale țărilor decolonizate.

6. Potriveți fiecare nume din partea stângă cu descrierile din partea dreaptă.

Jawaharlal Nehru	– organizație ce reunește majoritatea statelor africane, creată în 1963, la Addis-Abeba.
Gamal Abdel Nasser	– conducătorul mișcării de emancipare a poporului indian.
OUA	– președintele egiptean care a naționalizat Canalul Suez.
Mahatma Gandhi	– întâiul prim-ministru al Indiei.

7. După obținerea independenței, fostele colonii au început să manifeste tot mai puternic semnele subdezvoltării: foamete, sărăcie, boli, analfabetism.

Situația țărilor subdezvoltate (1966)

• Prezentați într-un discurs problemele subdezvoltării economice a țărilor din lumea a treia.

8. Redactați comunicări cu una din temele:

- Rolul ONU în procesul decolonizării
- Personalități istorice care au contribuit la decolonizare
- Nașterea lumii a treia
- Lumea a treia: probleme și căi de a le depăși.

9. Marea Britanie a acordat independență coloniilor sale pe cale pașnică, excepție făcând cazul naționalizării Canalului Suez. Explicați de ce Marea Britanie a fost împotriva naționalizării acestuia. Ce avantaje obținea Egiptul?

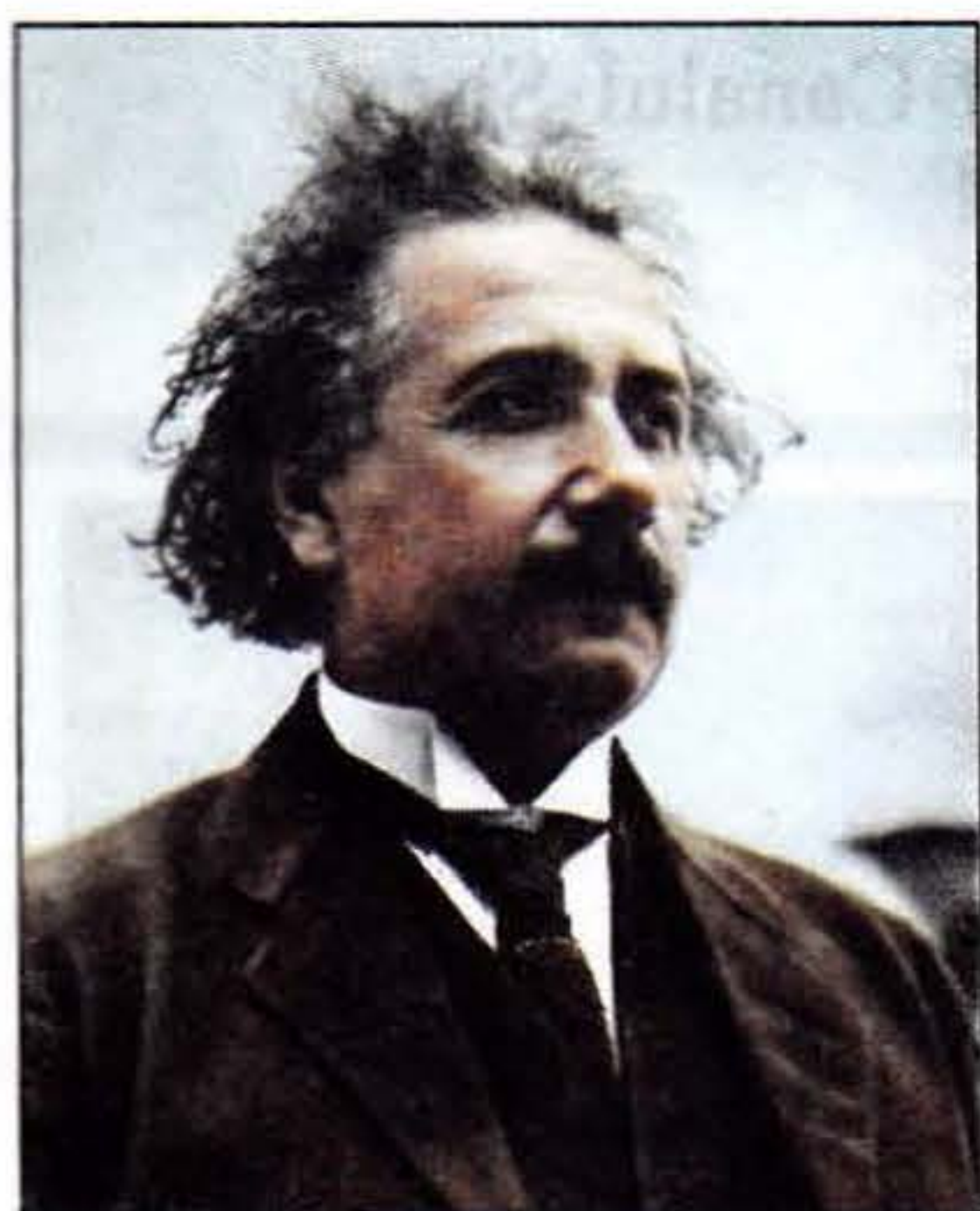
10. Arătați diferența dintre autonomie și independență.

- Caracterizați procesul de decolonizare urmărind:
 - originile;
 - formele;
 - consecințele (pentru noile state; pentru fostele colonii).
- Prezentați procesul de cooperare a țărilor lumii a treia.

IX

Știința și cultura în secolul XX: cele mai importante realizări

- SARCINI:**
- Observați cum au fost folosite descoperirile științifice enunțate în temă.
 - Determinați care au fost cele mai importante realizări în domeniul culturii.

Albert Einstein
(1879–1955)

Unul dintre iluștrii savanți ai secolului XX a fost fizicianul german Albert Einstein, laureat al Premiului Nobel în anul 1921. A. Einstein a expus într-o formă definitivă teoria relativității restrinse, care a rezolvat o serie de probleme dificile apărute în fizica clasică. Băzându-se pe principiul relativității și al constantei vitezei luminii, A. Einstein a demonstrat că noțiunea de simultaneitate este relativă, că intervalele de timp și de spațiu se modifică atunci când se modifică starea de mișcare a corpului, că masa depinde de viteză și se află într-o legătură reciprocă cu energia.

A. Einstein a formulat și teoria relativității generalizate – teoria spațiului, timpului și gravitației, care a răsturnat concepțiile clasice despre spațiu și timp ca mărimi absolute. De asemenea, a contribuit esențial la dezvoltarea mecanicii cuantice, la explicarea mișcării browniene și a statisticii cuantice.

1. REALIZĂRI ȘTIINȚIFICE. ÎNVĂȚĂMÎNT. LITERATURĂ. ARTĂ

• În perioada interbelică, gândirea științifică a evoluat spectaculos, înregistrând descoperiri care au indicat toate domeniile practicii sociale. Într-un chip decisiv, realizările științei au influențat modul de gândire și comportamentul oamenilor.

Dintre disciplinele exacte, cele mai impresionante descoperiri s-au făcut în fizică, în special în fizica nucleară. Italianul Enrico Fermi (1901–1954), de pildă, a elaborat așa-numita *statistică Fermi-Dirac* (1925), a creat teoria cantitativă a dezintegrării particulelor *béta* (1934), a patentat o serie de invenții importante în domeniul fizicii nucleare (1934–1938), primul a realizat reacția nucleară în lanț centrată (1942) și a studiat fizica particulelor de energii înalte.

Unul din creatorii mecanicii cuantice, austriacul Erwin Schrödinger (1887–1961), a formulat o metodă inedită de calcul cuanto-mecanic al unor probleme din fizica atomică.

Francezul Frédéric Jean Joliot-Curie (1900–1958), împreună cu soția sa Irène (1897–1956), au descoperit radioactivitatea artificială și emisiunea radioactivă pozitronică, au demonstrat existența neutronului, obținând o serie de izotopi radioactivi noi, au studiat reacțiile nucleare în lanț produse prin bombardarea cu particule *alfa* și deuteroni și posibilitățile de cercetare a diferitor procese fizice și chimice cu ajutorul izotopilor radioactivi prin metoda atomilor marcați. În 1935, lui Fr. J. Joliot-Curie și soției sale Irène Joliot-Curie li s-a decernat Premiul Nobel.

În 1922, Premiul Nobel i-a fost decernat fizicianului danez Niels Bohr (1885–1962), care a explicat spectrul hidrogenului și al heliului ionizat, a elaborat o teorie a sistemului periodic al elementelor. În 1927, el a formulat principiul complementarității proprietăților ondulatorii și al celor corpusculare, care au jucat un rol important în interpretarea mecanicii cuantice.

În prezent, energia nucleară este folosită pe larg în multiple domenii ale activității umane. Numeroși oameni de știință, bunăoară, Albert Einstein și Andrei Saharov, cunoscând bine efectele energiei atomice, au pledat deschis pentru utilizarea acesteia exclusiv în scopuri pașnice.

Progresele în fizică au determinat apariția unor discipline noi, inclusiv în domeniul electronicii. Radioul, televiziunea, radioghidajul și teleghidajul,

Premiul Nobel

Este cel mai prestigios premiu internațional, instituit printr-o dispoziție testamentară de Alfred Nobel (1833–1896), chimist și industriaș suedez, inventatorul dinamitei (1866). Se decernează anual, începând din 1901, pentru cele mai importante realizări din fizică, chimie, medicină, literatură și pentru politica de promovare a păcii. Din 1969, se acordă și pentru rezultate deosebite obținute în științele economice.

Dicționar enciclopedic ilustrat, Chișinău, 1999, p. 1559

- Completați o listă a deținătorilor Premiului Nobel în diferite domenii.

Alexander Fleming, descoperitor al culturii penicilinei

- Stabiliți legătura dintre explorarea spațiului cosmic și necesitățile de ordin militar.

O uzină de asamblare a autovehiculelor complet automatizată

Înlocuirea cinematografului mut cu cel sonor sînt numai o parte din aplicațiile electronicii. Microscopul electronic, inventat în 1937, a contribuit la importante descoperiri în domeniul biologiei și al medicinei.

Rezultate impresionante au fost obținute în microbiologie. Astfel, englezul Alexander Fleming (1881–1955) a cercetat proprietățile bactericide ale sîngelui, depistînd enzime cu proprietăți antibiotice (1922), lizozimele, iar în anul 1929 a descoperit penicilina. În 1945 i s-a conferit Premiul Nobel.

Medicul austriac, stabilit în SUA, Karl Landsteiner (1868–1943) a descoperit grupele sangvine ale sîngelui uman. În funcție de unele caractere antigenice ale globulelor roșii, K. Landsteiner a elaborat o clasificare a acestor grupe (M, N, MN și P). În 1940, împreună cu A.S. Wiener, a depistat în sînge *factorul Rhésus*. I s-a conferit Premiul Nobel în 1930.

Genetica, ramură a biologiei ce studiază fenomenele și legile eredității și ale variabilității organismelor, a înregistrat, de asemenea, succese importante. În perioada interbelică au fost aprofundate studiile referitoare la mutațiile genelor. În 1927, savanții geneticieni au demonstrat că se poate obține, cu ajutorul razelor X, o producție sporită de mutații cromozomiale. Observațiile respective, care atunci aveau un caracter pur științific sau prezentau interes pentru agronomie, au căpătat astăzi o importanță vitală pentru omenire, în situația în care radiațiile produse de bombele atomice sau de anumite instalații nucleare pot provoca asemenea mutații la plante, animale și oameni. De exemplu, un mare număr de astfel de mutații au fost înregistrate în Japonia după bombardamentele de la Hiroshima și Nagasaki (1945).

Realizările geneticii au fost aplicate, în special, în agricultură, selecționîndu-se anumite culturi rezistente la boli.

Pînă ce genetica s-a constituit într-o disciplină cu statut științific, în numele ei s-au lansat diverse speculații și pseudoteorii cu caracter reacționar. Astfel, în sec. XIX, anumiți autori occidentali au încercat să demonstreze că aristocrația, sub aspect biologic, intelectual sau moral, este superioară celorlalte pături sociale. Preluînd aceste idei rasiste, ideologii naziști susțineau, de asemenea, că rasa albă este superioară celor de culoare, iar nordicii (arieni) sînt superiori altor populații albe.

În ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, în URSS s-a declanșat o campanie ideologică violentă ce urmărea denigrarea geneticii ca știință. Ea a continuat și după război, avînd ca efect stagnarea acestui domeniu.

• După cel de-al Doilea Război Mondial a sporit vertiginos ritmul descoperirilor în domeniul geneticii, biologiei și ciberneticii – știință despre legile generale de obținere, păstrare și prelucrare a informațiilor. Elaborările ingineriei genetice au depășit cadrul laboratoarelor, fiind aplicate pe larg în agricultură.

La începutul anilor '60, statele occidentale au intrat în faza desăvîrșirii revoluției tehnico-științifice – cînd s-a accentuat corelarea științei cu producția; s-a

Franz Kafka
(1883–1924)

Franz Kafka a văzut lumina zilei la Praga, în familia unui comerciant evreu de origine germană. Încă din anii de școală, scrisul a căpătat o semnificație deosebită pentru singuraticul Franz, acesta devenind, chiar de la vârsta de 15 ani, autorul unor povestiri pe care, este adevărat, avea să le distrugă mai târziu. După trecerea examenului de bacalaureat, în anul 1901, Kafka a început studii de chimie, abandonate curînd însă în favoarea celor de germanistică și de istoria artei; în final, avea să le întrerupă și pe acestea, răspunzînd astfel dorinței părinților și orientîndu-se către studiul științelor juridice.

În 1902, Kafka face cunoștință cu scriitorul Max Brod, care îl introduce în cercurile literare pragheze și îi oferă prietenia sa pentru tot restul vieții. După obținerea titlului de doctor în drept, în 1906, Kafka a mai urmat o perioadă de practică juridică de un an. Alături de Brod, tînărul Kafka a întreprins lungi călătorii în străinătate (Paris, Weimar, Zürich). În cursul anului 1912, Kafka a cunoscut-o pe Felice Bauer, o secretară berlineză cu care avea să se logodească în două rînduri.

Kafka tratează în romanele și povestirile sale abandonul individului în fața unor forțe necunoscute și de nepătruns.

reduc simțitor intervalul de timp dintre descoperirea științifică sau invenția tehnică și punerea acesteia în practică. Printre recente supertehnologii se numără minicomputerele, internetul, poșta electronică, aviația supersonică, roboții industriali etc.

- Lansarea de către URSS (1957), apoi și de către SUA, a primilor sateliți artificiali ai Pămîntului, ieșirea în spațiul cosmic a primului cosmonaut, Iuri Gagarin (1961), au pus bazele cercetării științifice a cosmosului. În prezent, în spațiul cosmic circumterestru funcționează stații orbitale care permit studierea atît a fenomenelor cosmice, cît și a celor de pe Pămînt.

- Scriitorii din anii '20 au fost profund impresionați de ororile și efectele distrugătoare ale Primului Război Mondial, pe care au încercat să le transfigureze în opere artistice. În această perioadă se afirmă curentele de orientare *avangardistă* (dadaism, suprarealism, expresionism etc.), care promovau noutatea și experimentul în artă, afișînd atitudini critice față de existența ostilă individualității umane. În literatura franceză, un promotor important al esteticii avangardiste a fost André Gide (1869–1951). În romanul „Falsificatorii de bani”, publicat în 1926, reliefează contradicția, libertatea individului și convențiile morale, demontînd mecanismele care mutilează psihologia oamenilor. Mesajul autorului este că războiul distruge în om cele mai nobile calități, transformîndu-l într-un individ ipocrit, venal și calculat; la scară socială, are loc răspîndirea unor valori false în literatură, politică, afaceri și chiar în familie.

Un alt reprezentant notoriu al avangardismului a fost scriitorul ceh de limbă germană, evreu de origine, Franz Kafka. Personajele plătuite de Fr. Kafka, din operele sale postume – „Procesul” (1925), „Castelul” (1926), „America” (1927) ș.a. –, sînt indivizi mărunți, singuratici și apar ca niște simboluri menite să pună în lumină incapacitatea omului contemporan de a ține piept lumii absurde din jurul său. Kafka este printre primii care a anticipat artistic apariția statului totalitar.

Un novator avangardist în literatura britanică a fost James Joyce (1882–1941). În 1922, J. Joyce a publicat romanul „Ulyse”, capodoperă a literaturii britanice, care a revoluționat tehnica romanescă. La început, „Ulise” fusese interzis în Marea Britanie și SUA, pe motiv că ar fi „amoral”. Un procedeu insolit al acestei opere este lipsa aproape cu desăvîrșire a subiectului, în sensul consacrat de proza realistă; acțiunile, gîndurile și sentimentele eroilor sînt privite ca un neîntreput „flux al conștiinței”. Creația scriitorului este o împletire de real și de vis, supraîncărcată cu simboluri.

Scriitorul englez David Herbert Lawrence (1885–1930) se apropie de J. Joyce prin patosul cu care respinge conveniențele morale ipocrite. Fiind influențat puternic de psihanaliza lui S. Freud, D.H. Lawrence pleda pentru eliberarea sexualității, promovată la rangul de motor al tuturor acțiunilor umane. În romanul „Femei îndrăgostite” (1920) și, mai ales, în „Amantul doamnei Chatterley” (1928), el prezintă viața sexuală ca o forță vitală regeneratoare, ca un impuls triumfător al libertății umane care nu subminează nicidecum moralitatea.

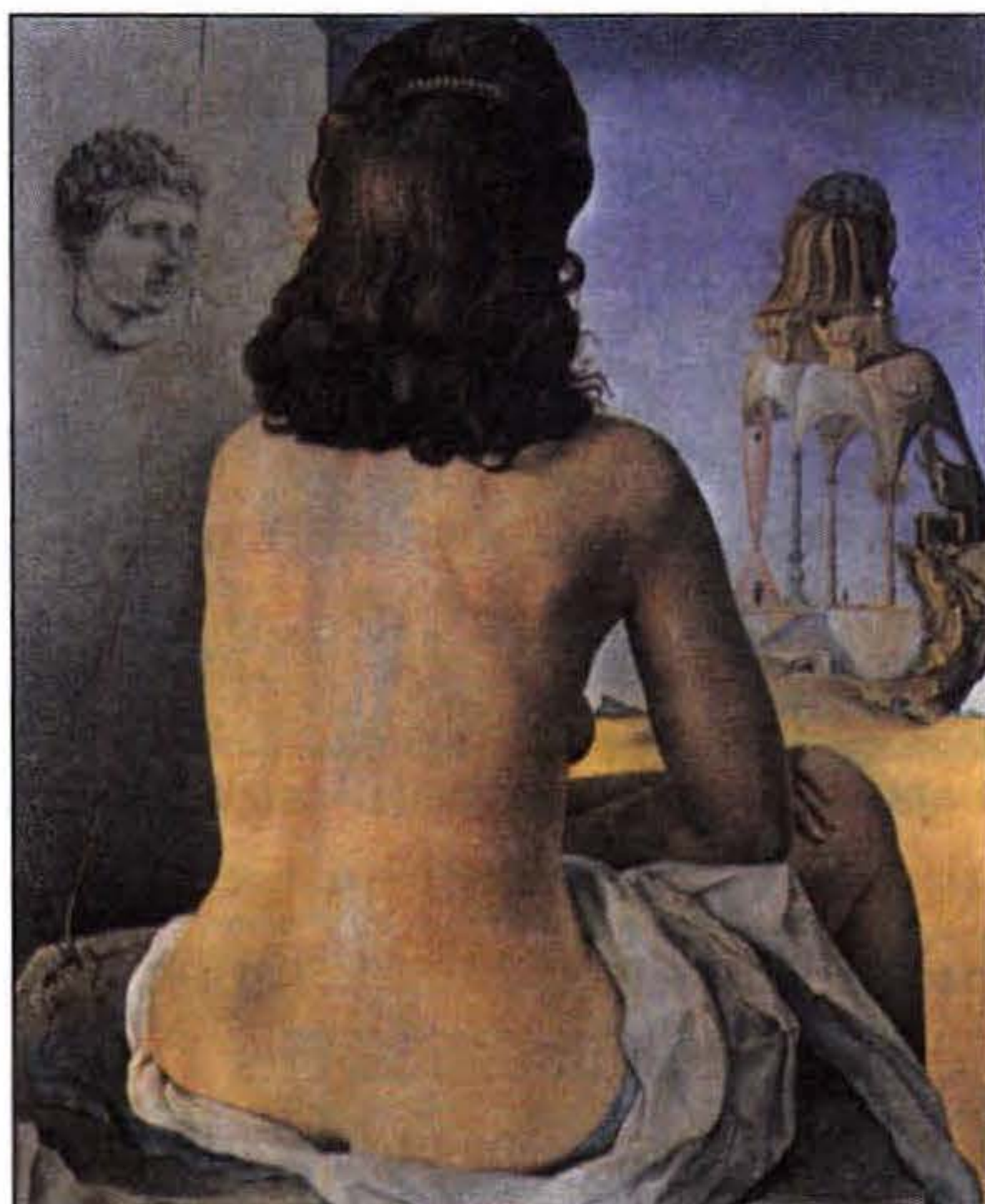
Un curent important în cadrul mișcării avangardiste a fost *expresionismul*, care urmărea o traducere imediată în limbaj a frămîntărilor

• În timpul liber, citiți unul din romanele lui Fr. Kafka. Rețineți capacitatea artistică a autorului de a arăta situația omului într-un regim totalitar.

Salvador Dali
(1904–1989)

Pictor, grafician și eseist spaniol. Unul dintre reprezentanții principali ai suprarealismului, cu o fantezie înclinată către viziuni de coșmar, halucinante („Sîngele mai dulce decît mierea”, „Girafa în flăcări”, „Hristos al Sfîntului Ioan al Crucii”). A executat ilustrații de carte, costume și decoruri pentru balet și filme. Participă la realizarea filmelor lui Buñuel („Cîinele Adaluz” și „Vîrsta de aur”). Creează metoda „paranoic-critică” de realizare și apreciere a artei. A scris autobiografia „Viața secretă a lui Salvador Dali” și „Jurnalul unui geniu”.

Soția mea dezbrăcată privește propriul ei corp (Salvador Dali, 1945)

sufletului, acumulînd deformarea cuvintelor prin recurgerea la acumularea de consoane, prin gustul pronunțat pentru oribil. În literatura germană, principalii exponenți ai acestui curent au fost Fr. Wedekind (1864–1918), R. Schickele (1883–1940), G. Benn (1886–1956), B. Brecht (1898–1956). În viziunea lui B. Brecht, teatrul este locul privilegiat de exprimare a ideilor moral-politice. Piesele prin care dramaturgul s-a afirmat reprezintă perioada sa de creație „anarhistă”: „Baal” (1922), „Opera de trei parale” (1928) și „Mahagonny” (1929). Pentru B. Brecht, teatrul este un instrument didactic, piesa trebuind să învețe, nu să distragă, iar spectatorul să participe din plin la creație, învățînd și integrînd un mesaj, ca și în „Mutter Courage” (1938).

Din expresionism s-a desprins un alt grup, care a refuzat orice referire la datul real, la semnificativ, artistul trebuind să redea în opera sa absurditatea lumii, conținută în vocabula copilărească „dada” (fr.: „căluț - jucărie”). De aici și numele acestui curent – *dadaism*. Reprezentantul de seamă al acestui curent a fost francezul de origine română Tristan Tzara (1896–1963), ale cărui opere principale sînt: „Omul aproximativ” (1931), „Șapte manifeste dada”, „Suprarealismul și epoca postbelică” (1947).

Dadaismului i-a succedat *mișcarea suprarealistă*, care punea accentul pe spontaneitatea imaginației și pe exploatarea iraționalului. Suprarealiștii erau inspirați de ideea că lumea vizibilă nu este de fapt decît o infimă parte a unei realități superioare, mult mai vastă și mai profundă.

Cei mai importanți scriitori și poeți suprarealiști s-au grupat în jurul lui André Breton, Louis Aragon și René Char. Influențați de freudism, ei doresc să depășească tradiționala opoziție dintre vis și realitate, folosind procedee ce merg de la hipnoză la nebunie, de la semiconștiență la viziuni. Ei cred că neînțelesul este, în fapt, purtător de sens și el poate fi relevat prin metoda „dicteului automat”, visînd cu ochii deschiși.

În pictură s-a impus *cubismul*, mișcare artistică inițiată încă de la începutul secolului XX de Pablo Picasso și Georges Braque. Cubiștii recompuneau obiectele din realitate în volume și planuri geometrice, încercînd să exprime existența obiectului dintr-o multitudine de unghiuri de vedere, pentru a-l reda ca o totalitate, cu toate fețele, liniile și punctele sale.

Anul apariției cubismului este considerat 1907, cînd Picasso și-a expus celebrul tablou „Domnișoarele din Avignon”.

După 1925, cubismul dispare ca un curent distinctiv, adoptînd tot mai mult tehnicile suprarealiste.

În pictură, suprarealismul a fost reprezentat nu de o grupare omogenă, ci de puternice individualități artistice: germanul Max Ernst, italianul Giorgio de Chirico, spaniolii Salvador Dali și Joan Miro, francezii André Masson și Eduard Pignon.

Scopul estetic al pictorilor suprarealiști a fost de a dezvălui în straturile adînci ale subconștientului misterele profunzimii umane, folosind pentru aceasta stările de beție sau de transă provocată.

Salvador Dali, cunoscut prin imaginația sa onirică halucinantă, a realizat o pictură savantă și laborioasă, pe care a moștenit-o în parte de la maeștrii Renașterii. El și-a pus arta în slujba unei înalte concepții asupra lumii, pentru

...Majoritatea distracțiilor populare și comerciale din perioada interbelică rămâneau în multe privințe sub dominația clasei de mijloc sau erau aduse sub umbrela sa. Industria de cinema hollywoodiană clasică era, mai mult decât orice, *respectable*; idealul său social era versiunea americană a „valorilor familiale”, ideologia sa era retorismul patriotic. Atunci când s-a descoperit un gen incompatibil cu universul moral al celor cincisprezece filme „Andy Hardy” (1937–1947), care au câștigat Premiul Academiei Americane de Film pentru „oglundirea modului de viață american” – filmele cu gangsteri, care riscau să idealizeze delicvenții –, ordinea morală a fost rapid restabilită, dacă nu cumva era deja pe mâinile sigure ale Codului de producție de la Hollywood (1934–1966), care limita timpul permis pentru sărutul pe ecran (cu gura închisă) la maximum treizeci de secunde.

E. Hobsbawm, *O istorie a secolului XX...*, p. 346

Un zgîrie-nori clasic: clădirea Seagram din New York, proiectată de Mies Von der Rohe și Philip Johnson (1958)

a atinge dragostea sublimă (de ex.: tabloul „Leda”) sau pentru a denunța atrocitățile războiului (tabloul „Prevestirea războiului civil”, 1936).

- Cinematografia a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, fiind invenția fraților Louis și Auguste Lumière, care au construit, în 1895, primul aparat de filmat, numit „cinematograf”. În același an, ei au realizat prima proiecție cinematografică a unor secvențe care redau ieșirea muncitorilor din uzinele Renault de la Billancourt. În scurt timp, cinematografia devine purtătoare de actualitate: în 1894 a fost înregistrat primul film-reportaj, cu ocazia încoronării țarului Nikolae al II-lea. Treptat, cinematografia devine a șaptea artă, suportînd și ea influențele principalelor curente, în special ale expresionismului german. În plan cinematografic, expresionismul s-a impus prin „fuga” de realitate, prin recurgerea la elementul irațional, fantastic.

Arta cinematografică americană din anii '20 reflecta societatea timpului, făcea publicitate noilor modele de automobile, haine etc. Alți regizori prezentau realitatea în manieră realistă, filmele lor fiind pătrunse de simpatie pentru omul simplu, bunăoară, „A Woman of Paris” („Pariziana”) de Charles Chaplin și „The Gold Rush” („Goana după aur”, 1925).

Filmele sonore au deschis o epocă nouă în arta cinematografică. La început erau ecranizate în special piesele teatrale.

- Odată cu apariția și răspîndirea mijloacelor de comunicare în masă – radiodifuziunea, cinematograful, televiziunea, presa – s-a dezvoltat și o întreagă industrie de „mărfuri spirituale”, transformată într-o ramură a economiei – „cultura de masă”.

„Cultura de masă” include o întreagă garnitură de standarde spirituale destinate omului de rînd, „de masă”. Este vorba, cu deosebire, de cinematograful comercial, oferind savurarea naturalistă a violenței și sexului, de comicsuri, literatura erotică, spectacolele de televiziune și de estradă lipsite de gust, precum și de alte numeroase genuri de subcultură, care îi transmite spectatorului și cititorului o idee primitivă, în fond denaturată, despre lume și care propagă cultul forței brute și al cruzimii.

- În perioada postbelică și-a continuat activitatea literară Ernest Hemingway (în 1954 i-a fost acordat Premiul Nobel pentru Literatură). În Germania Federală au devenit deosebit de populare operele lui Heinrich Böll (1917–1985), printre care „Unde ai fost, Adame?”, „Casa văduvelor”, „Opiniile unui clovn” etc. În 1972, H. Böll devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

În arta plastică postbelică s-a impus curentul postmodernist, cu cele două școli celebre – newyorkeză (J. Pollock ș.a.) și europeană (P. Picasso, R. Guttuso etc.).

În arhitectura anilor '70–'80, postmodernismul s-a impus prin reorientarea gândirii arhitecturale: au fost înălțate diverse edificii ce se distingeau prin formele lor libere.

Cinematografia din SUA, unde Hollywood rămîne simbolul industriei cinematografice, a avut o influență definitorie asupra filmului mondial. Cineaștii americani au turnat atît filme antimilitariste (de ex., împotriva războiului din Vietnam), cît și filme de distracție, fantastice etc. De la sfârșitul anilor '70 s-a mărit considerabil producția casetelor video, al căror repertoriu numără zeci de mii de filme. SUA au devenit principalul furnizor al producției culturii de masă.

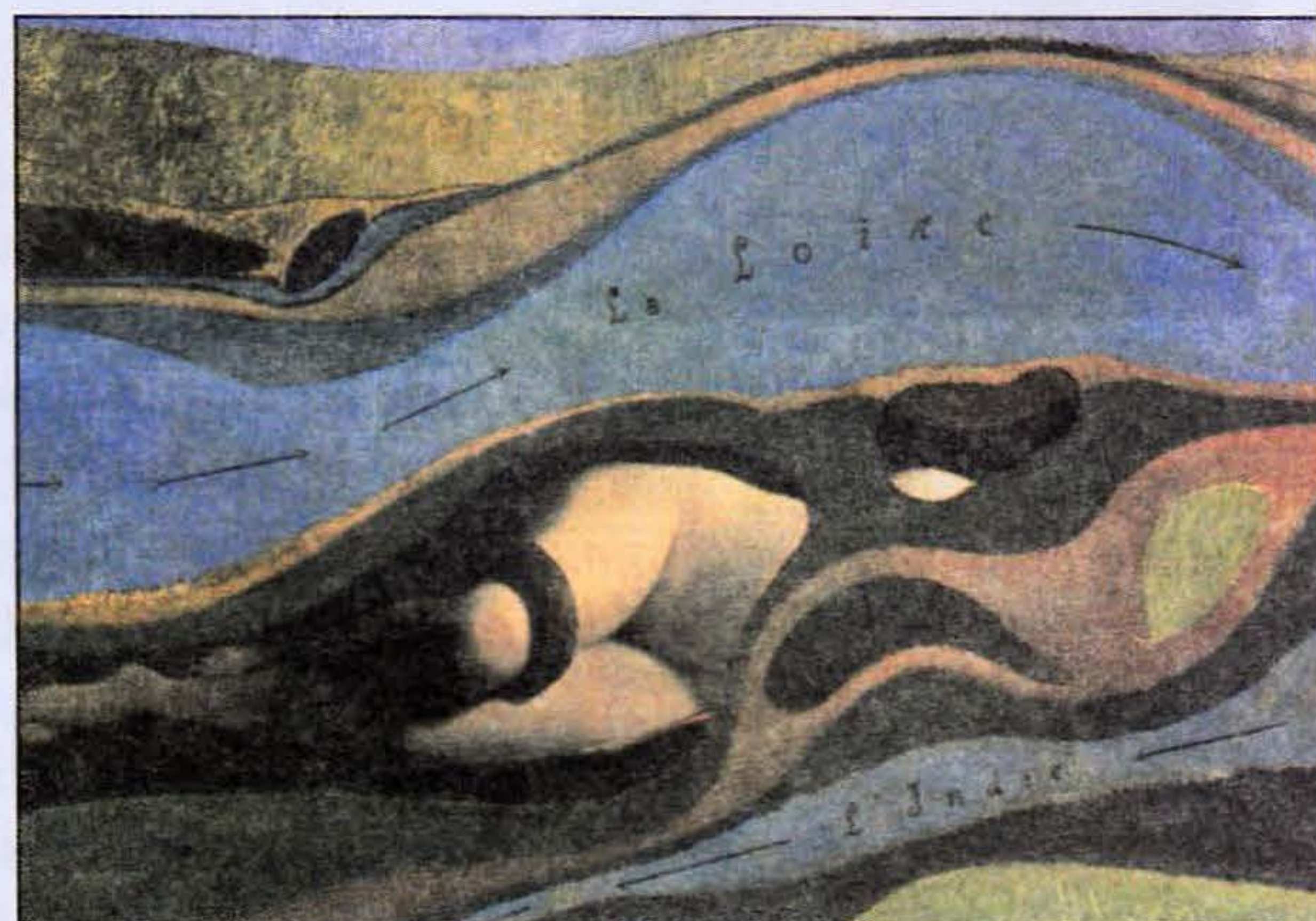
Crestomație

Cîteva direcții contemporane

De pe la mijlocul anilor '70, arta americană a cunoscut modificări esențiale ale perspectivei estetice și stilistice. Expresionismul abstract și direcțiile afine cu el (numite, în ansamblu, „artă a plictisului”) au continuat să creeze opere, cîteodată șocante, întotdeauna paradoxale; dar era limpede că ele nu mai aveau forța să influențeze în chip hotărîtor formele culturii.

Reacția împotriva „transformării artei într-o valoare metafizică, necomunicabilă” se manifestă acum pe două căi principale. Cea dintîi se desfășoară în direcția unei întoarceri spre „obiectul în sine”; „impulsul metafizic” însă, așa cum o demonstrează clar operele create de curentele care urmează această tendință, nu se poate rezolva prin renunțarea la valorile estetice, la transfigurarea lumii reale, la afirmarea ideii filozofice. Hiperrealismul (care a apărut cam în același timp cu „arta neonului”) visează, precum declară fondatorul ei, Philip Pearlstein, să introducă trupul omenesc în categoria „naturii moarte”. Cu atitudini nepăsătoare, nu o dată impudice, nudurile lui Pearlstein au ceva din senzualitatea calculată și lipsită de umor a reclamelor pentru filmele cotate „X”, cele la care e interzis accesul persoanelor sub 21 de ani.

Dan Grigorescu. *Istoria artei americane*, București, 1997, p. 329

Grădina Franței (Max Ernst, 1962)

Max Ernst (1891–1976), pictor german, stabilit în SUA apoi în Franța. A traversat experiența dadaistă (pînza *Laocoon*) și a creat o operă reprezentativă pentru suprarealism. În SUA a adoptat elemente ale cubismului și artei abstracte.

- Definiți termenul „hiperrealism”.
- Evidențiați caracteristicile hiperrealismului.

- Citiți literatură referitoare la pictura contemporană. Redactați un eseu despre pînzele pictorului Max Ernst.

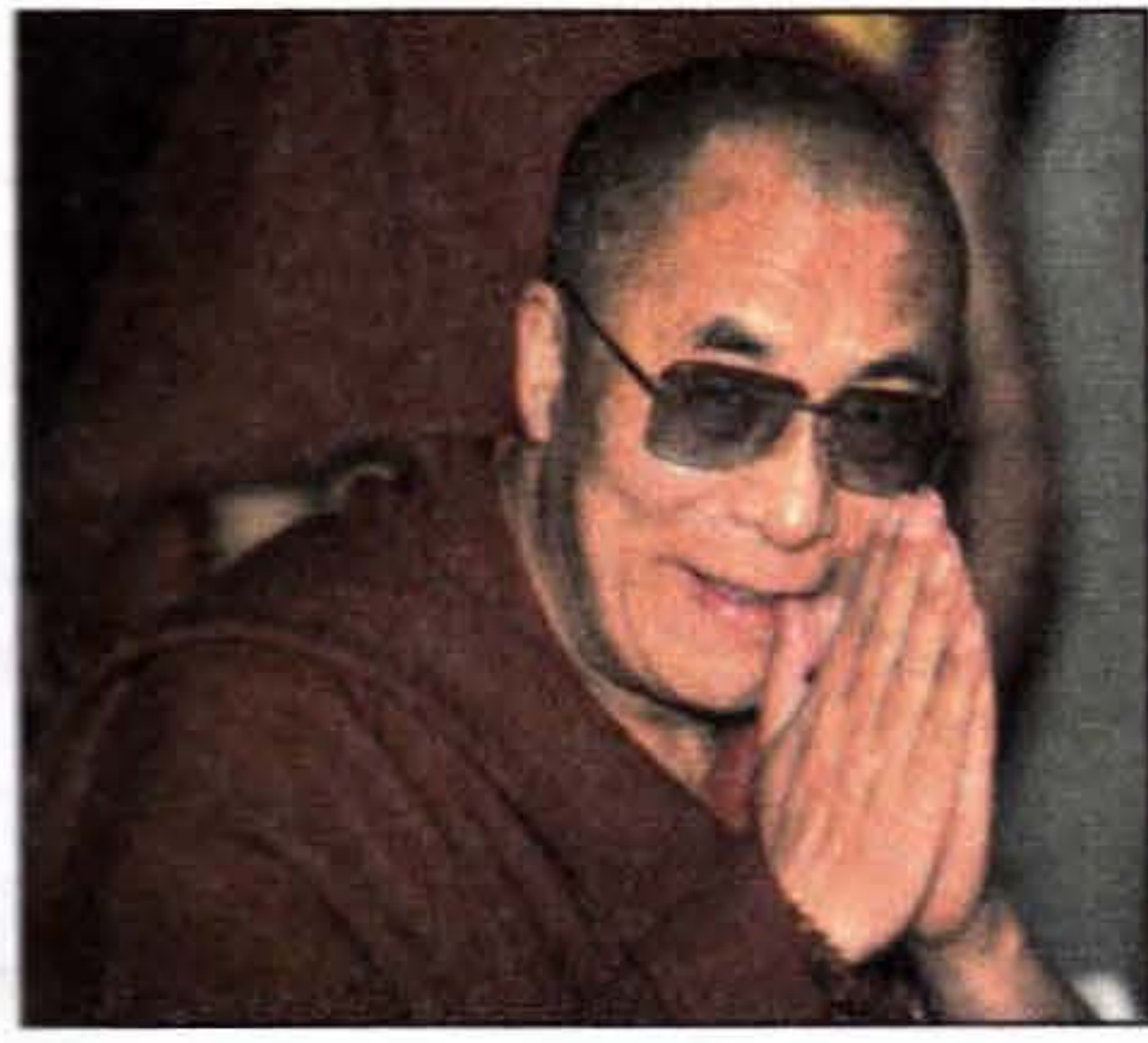
Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. Determinați și caracterizați direcțiile principale ale dezvoltării culturii în perioada interbelică și cea postbelică.
2. Întocmiți un dosar cu materiale ce se referă la evoluția cinematografului.
3. Evidențiați controversile din cultura secolului XX.
4. Alcătuiți o comunicare cu tema „Arhitectura secolului XX”.
5. Motivați transformările produse în evoluția literaturii pe parcursul sec. XX.
6. Demonstrați influența descoperirilor din domeniul fizicii asupra evoluției societății.
7. Comparați dezvoltarea științei în perioada interbelică și cea postbelică.
8. Formulați, într-o comunicare, consecințele descoperirilor științifice.
9. Caracterizați suprarealismul, pornind de la pictura lui Salvador Dali.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

- Avangardism** – 1) mișcare intelectuală apărută la începutul sec. XX, caracterizată prin căutarea unor soluții radicale și prin ruperea de trecut și de tradiție; 2) curent literar-artistic care luptă împotriva formelor și a tradițiilor consacrate, recurgînd adesea la formule îndrăznețe sau excentrice.
- Dadaism** – curent literar și artistic apărut în 1916 în Europa, caracterizat prin negarea oricărui raport între gîndire și expresia artistică, prin ridicarea hazardului la rangul de principiu de creație.
- Suprarealism** – curent literar și artistic apărut în prima jumătate a sec. XX, care pune accentul pe activitatea spontană a imaginației și pe exploatarea zonelor iraționalului în creația artistică.
- Expresionism** – curent artistic și literar apărut în Germania la începutul sec. XX, care pune accentul pe intensitatea expresiei.

Dalai-lama, liderul spiritual al budiștilor din Tibet (în traducere – „marele dintre cei mai mari”). Numele actualului Dalai-lama este Tenzin Gyatso, născut la 6 iulie 1935. Laureat al Premiului Nobel pentru Pace (1989)

Există două orientări principale în problema originii creștinismului:

- a) adepții primei orientări consideră că creștinismul a fost întemeiat de Dumnezeu-om Iisus Hristos, care a trăit pe Pământ, în Palestina, în timpul domniei împăraților romani August și Tiberiu (începutul secolului I d.Hr.);
- b) susținătorii celui de-al doilea curent consideră că toate figurile zeilor și eroilor sînt personificări astro-mitologice, ceea ce se referă și la Iisus Hristos – el este considerat zeul solar.

• **Argumentați-vă propria opinie în această problemă.**

2. DIVERSITATEA RELIGIILOR. RELIGIA ȘI ARTA. RELIGIA ȘI POLITICA

Pe parcursul istoriei multimilenare, oamenii au împărtășit diverse religii. Spre deosebire de religiile tribale sau național-statale, ca un fenomen relativ nou, s-au constituit religii numite „mondiale”. Este vorba de budism, creștinism și islamism. Aceste religii sînt considerate „mondiale”, pentru că ele asigură o legătură confesională între oameni, diferită de legăturile etnice, lingvistice sau politice.

Budismul reprezintă cea mai timpurie religie „mondială”. Originile lui se regăsesc în inscripțiile regelui Asoka (secolul al III î.Hr.) din India.

Baza concepției budiste o constituie așa-numitele patru „adevăruri supreme”: teoria suferinței, a cauzelor suferinței, a curmării suferințelor și a căilor de curmare a suferințelor.

Pe parcursul secolelor, budismul inițial a suferit modificări și adaptări locale (în Tibet, Mongolia etc.). În Tibet, care este o regiune autonomă a Chinei, religia se asociază cu sentimentul național, de aceea după 1951 statul chinez a manifestat ostilitate față de budism. Cu toate acestea, religia rămîne profund ancorată în mentalități.

Creștinismul este cea de-a doua – în ordinea apariției – religie „mondială”. În știința istorică există divergențe referitoare la originile creștinismului.

După cel de-al Doilea Război Mondial, creștinismul s-a confruntat cu mari dificultăți. În Europa de Vest și, într-o măsură mai mică, în America de Nord s-a înregistrat o diminuare a practicilor religioase, dificultăți legate de recrutarea preoților și a pastorilor și o diminuare a influenței Bisericii în societate. Același lucru s-a întîmplat și în Europa de Est și URSS, unde regimurile comuniste, ostile religiei, au persecutat preoți, au închis biserici și alte lăcașe sfînte sau le-au transformat în depozite agricole, în săli de dans, iar în unele cazuri – în muzee de ateism. În Africa, creștinismul a fost legat prea tare de colonizatori, de aceea, odată cu amplificarea mișcărilor de eliberare națională, își pierde influența în favoarea altor religii, în special a islamului.

Pentru Biserica catolică criza s-a datorat, înainte de toate, decalajului dintre tradiționalismul Bisericii și evoluția rapidă a societății și moravurilor.

Papa Ioan al XXIII-lea (1958–1963) a depus mari eforturi pentru a adapta Biserica lumii contemporane. La inițiativa lui a fost convocat Conciliul II Vatican, care a pus bazele reînnoirii. Conciliul și-a încheiat lucrările pe timpul pontificatului Papei Paul al VI-lea (1963–1978), în 1965. Conciliul II Vatican a luat cîteva decizii importante: fără a repune în discuție infailibilitatea pontificală, el a extins puterile și responsabilitățile episcopilor; au fost evidențiate îndatoririle creștinilor față de marile probleme ale lumii contemporane (probleme sociale, pacea mondială, arma atomică). Vaticanul s-a orientat spre respectul față de necatolici și s-a pronunțat pentru apropierea de creștinii

Conciliul II Vatican

Un grup de krishnaiți

Carta drepturilor familiei

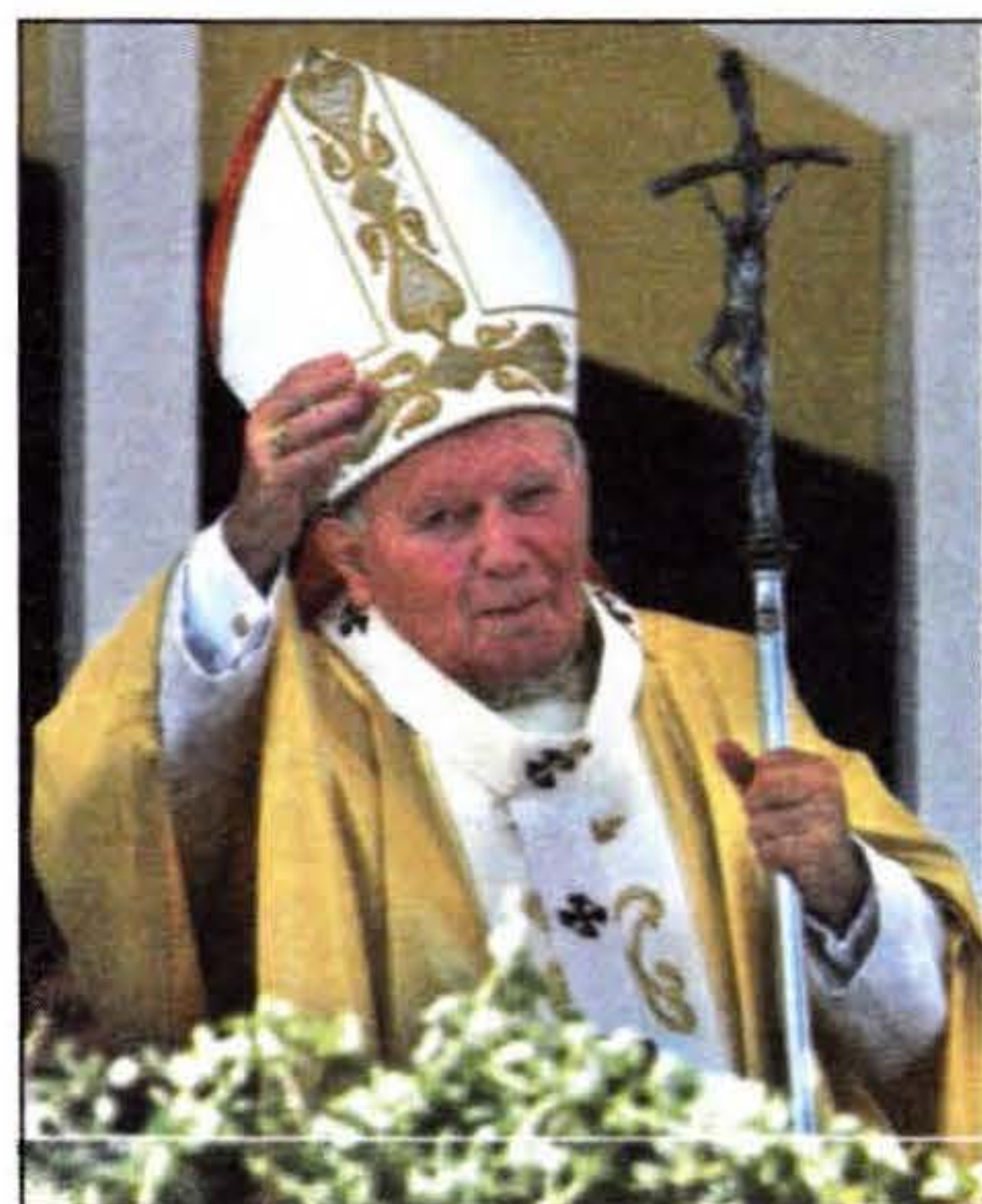
(Extras)

...Biserica apără deschis și cu tărie dreptul familiei împotriva uzurpărilor intolerabile ale societății și ale statului. Părinții sinodali au reamintit următoarele drepturi ale familiei:

- dreptul de a exista și progresa ca familie, adică dreptul fiecărui om, mai ales al celui sărac, de a întemeia o familie și de a avea mijloacele necesare pentru a susține familia;
- dreptul stabilității și instituției familiale (matrimoniale);
- dreptul de a crede și de a profesa credința proprie și de a o apăra;
- dreptul la securitate fizică, socială, politică și economică, mai ales pentru cei săraci și infirmi...

Familiaris Consortio,
lași, 1994, p. 61–62

• Comentați poziția Bisericii față de familie.

Papa Ioan Paul al II-lea
(1978–2005)

ortodocși. A fost modernizată liturghia, introducându-se, de pildă, folosirea limbilor naționale în locul limbii latine.

După Conciliul II Vatican, Biserica catolică a stabilit legături strânse cu Consiliul Ecumenic – for, creat în 1948, care reunește majoritatea bisericilor protestante și Biserica ortodoxă rusă. S-a încercat o apropiere între bisericile creștine, fapt materializat într-o oarecare măsură. Totuși, religia catolică nu-și poate recuceri fostele poziții. Se observă o extindere a sectelor de origine orientală, ca, de pildă, Asociația Internațională a Conștiinței lui Krishna („krishnaiți”), creată în 1966 în SUA.

În anii '80–'90, Papa Ioan Paul al II-lea, de origine polonez, a făcut numeroase vizite în lumea întreagă: în țări catolice – cu scopul restabilirii ordinii în Biserică; în țări necatolice – cu scopul apropierei între religii.

După prăbușirea comunismului, în țările din Europa de Est se constată o renaștere a credințelor, religia acoperind golul ideologic și spiritual al cetățenilor.

Cea de-a treia religie „mondială” este *islamismul* sau religia musulmană. Ea este una dintre cele mai răspândite religii în Africa de Nord, Asia de Sud-Vest, de Sud și de Sud-Est. Popoarele de limbă arabă sînt musulmane aproape în totalitatea lor, cele care vorbesc limbile turcice și iraniene – în marea lor majoritate. În nordul Indiei, în Indonezia sînt numeroși musulmani.

Islamismul a luat naștere în secolul al XII-lea, în Arabia. Potrivit tradiției musulmane, fondatorul islamismului a fost Mahomed, un arab din Mecca. Principala carte sfîntă a musulmanilor este *Coranul*, împărțit în 114 capitole.

Dogmatica islamismului este simplă: musulmanii trebuie să creadă ferm că nu există decît un singur Dumnezeu – Allah; Mahomed a fost trimisul și profetul său; el este mai presus decît alți profeți; sînt îngeri și spirite rele (djiuni); în cea din urmă zi a lumii, morții vor învia și toți își vor primi răsplata după faptele lor: cei ce s-au închinat lui Dumnezeu se vor desfăta în rai, cei păcătoși vor arde în focul gheenei. Cea mai importantă cerință dogmatică și morală este supunerea deplină și necondiționată a omului față de voința lui Allah.

Una din prescripțiile religiei musulmane propagă războiul sfînt în numele credinței (jihad). Specialiștii consideră că mișcarea musulmană însăși s-a născut din nevoia arabilor de unificare și de cucerire de noi pămînturi. Coranul indică: timp de opt luni ale anului să se poarte război împotriva necredincioșilor, aceștia să fie exterminați, averea lor să fie luată ca pradă. Cartea sfîntă a mahomedanilor reflectă fanatismul și intoleranța față de cei de altă credință, trăsătură mai pronunțată decît la celelalte religii. Teologii musulmani și savanții laici dau interpretări diferite poruncii privitoare la jihad.

După cel de-al Doilea Război Mondial, islamismul s-a extins în noi teritorii, în special în Africa. Pe acest continent el a cîștigat în fața creștinismului nu numai de aceea că se prezenta ca o religie a mișcărilor de eliberare națională, ci și pentru că a știut să se adapteze tradițiilor locale. Islamismul se extinde în Europa, în Balcani, în special. Regimul comunist din Albania, de pildă, a interzis religia. După victoria forțelor democratice în această țară, populația revine la religia tradițională.

În urma revoluției islamice din Iran, la 1 aprilie 1979, Consiliul Revoluționar Islamic, în frunte cu ayatollahul Ruhollah Khomeyni,

Ayatollahul Ruhollah Khomeyni
(1900–1989)

Se naște într-o familie în care există mai mulți clerici favorabili integrismului musulman. În anii '30 predă teologia la Qom, oraș sfânt al Islamului šiit. Începînd din 1963, s-a opus reformelor șahului Mohammed Reza Pahlavi, în special politicii acestuia de occidentalizare a obiceiurilor și de modernizare economică. Trimis în exil, se refugiază, în cele din urmă, în 1978, în Franța. În numele său se adună manifestanții care îl constring pe șah să plece (ianuarie 1979). Revenit la Teheran, Khomeyni instaurează o republică islamică întemeiată pe legea *Coranului*. Noua Constituție este adoptată cu 99% din voturi. Ghid suprem al revoluției, Khomeyni denunță Satana, care, după părerea sa, nu este altcineva decît America, Occidentul cu moravurile sale corupte. El cheamă la uciderea tuturor dușmanilor Islamului, reintroduce vechi pedepse barbare etc.

• Analizați datele din tabel. Comparați evoluția adeptilor religiilor lumii pe parcursul secolului XX.

proclamă țara republică islamică. Prin aprobarea noii Constituții, Iranul a fost transformat într-un stat confesional islamic, condus de clerul musulman la toate nivelurile societății, după preceptele tradiționale ale *Coranului*. Regimul islamic respinge categoric valorile civilizației europene sau americane. Instaurarea regimului islamic fundamentalist în Iran constituie cea mai importantă revoluție social-politică survenită în lume după sfîrșitul epocii decolonizării. Prin preluarea lozincilor de luptă ale lumii a treia împotriva marilor puteri capitaliste, autoritățile de la Teheran trezesc un puternic ecou în lumea musulmană.

Ca exemplu poate servi Afganistanul, unde în 1996 detașamentele talibanilor fundamentalisti (studenți islamici de origine pashtună, reveniți din Pakistan) ocupă orașul Kabul, controlul lor extinzîndu-se aproape asupra întregului teritoriu al țării. La 26 octombrie 1997, noua putere a proclamat Emiratul Islamic Afganistan, recunoscut de Pakistan, Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite. Noua putere a introdus și a aplicat legile islamice tradiționale.

Algeria este o altă țară în care forțele fundamentaliste islamice tind să vină la putere. Aici s-a constituit un partid islamist – Frontul Islamic al Salvării, interzis de oficialități în 1991. Ca răspuns, au fost formate grupări armate care au declanșat acțiuni de gherilă împotriva statului algerian.

Religiile în lume (milioane de oameni)

	1900	1970	1986	2000 (previziuni)
Creștini:				
- catolici	226	672	887	1 133
- protestanți	143	354	450	589
- ortodocși	116	143	171	200
Mozaici	12	15	18	20
Musulmani	200	550	837	1 201
Hinduși	203	466	661	859
Budiști	127	232	300	359
Sikhi	3	11	16	23
Animiști	106	88	91	101
Religii noi	6	76	109	138

Anne Carol, Jean Garrigues, Martin Ivernel, *Dicționar de istorie a secolului XX*, București, 2000, p. 384

Crestomație

Papa Ioan Paul al II-lea despre religie și cultură

Individul și societatea au nevoie de artă, pentru interpretarea lumii și a vieții, pentru clarificarea evenimentelor epocale, pentru a surprinde mărimea și profunzimea existenței. Au nevoie de artă, pentru a depăși sfera utilului și abia în acest mod omul să fie în stare să se privească pe sine însuși. Au nevoie de literatură și poezie: de cuvinte blânde, dar și de slova proorocitoare și amenințătoare, care deseori se maturizează mai bine în singurătate și suferință.

Biserica are nevoie de artă, nu numai pentru a-și împlini misiunea și în acest mod în a-și realiza slujirea, ci în primul rând pentru a ajunge la profunda cunoaștere a condiției umane, a măreției și mizeriei umane. Biserica are nevoie de artă pentru a ști mai bine ce se ascunde în om: în omul căruia trebuie să-i propovăduiască Evanghelia.

Noblețea și mărimea fiecărei cunoașteri provin din adevărul pe care îl exprimă. Cultura, și în mod deosebit știința, își păstrează libertatea numai datorită respectării dezinteresate a adevărului – întrucât numai așa se poate apăra în fața oricărei încercări de manipulare din partea ideologiei și a puterii.

„Adevărul vă va face slobozi” – aceste cuvinte din Evanghelie rămân continuu actuale și aruncă o lumină dumnezeiască asupra muncii învățatului, care subordonează angajarea și investigațiile sale în exclusivitate adevărului.

Omul poate deveni realmente om numai prin cultura sa, folosindu-și toate capacitățile pe calea dezvoltării libere și integrale.

Dialogul dintre Biserică și cultură are o importanță uriașă pentru ziua de mâine a omenirii.

Evanghelia în sine este într-un anumit grad un act de cultură, căci vine în întâmpinarea omului în modul său de a gândi, de a se comporta, de a munci, de a se odihni, deci în sfera sa de cultură.

Presa, cinematograful, teatrul, radioul, televiziunea au trecut printr-o evoluție istorică și nu întotdeauna s-au dovedit a fi locul propice al întâlnirii dintre credință și cultură. Cultura vremurilor noastre pare a fi în mod deosebit dominată și formată de cele mai noi și mai puternice dintre mijloacele de comunicare în masă, de radio și – în mod deosebit – de televiziune, atât de mult încât, uneori, se poate crede că acestea sînt scopuri în sine, și nu simple mijloace, datorită și cerințelor organizatorice și structurale de azi.

• **Prezentați, în baza informațiilor de mai sus, corelația dintre religie și cultură.**

• **Meditați asupra rolului religiei în propagarea și dezvoltarea culturii.**

Politica talibanilor

...În noaptea de 26 septembrie 1996, talibanii au ocupat Kabulul. Una din primele măsuri pe care le-au luat a fost ocuparea televiziunii naționale și interzicerea programelor. Patru ani mai târziu, talibanii controlau 90% din teritoriul Afganistanului! Unicul post de radio nu mai difuzează decât emisiuni religioase. Femeilor li se interzice accesul la școală și sînt acoperite din cap pînă în picioare. Bărbații trebuie să poarte bărbi suficient de lungi. În întreaga țară au mai rămas doar 10 publicații, controlate de guvernul taliban. Ziariștii care s-au opus regimului au fost suprimați.

M. Balint, R. Cornea, *Primul război al mileniului*, Timișoara, 2001, p. 44

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. **Consultați literatură suplimentară și aflați statele unde domină catolicismul și cele unde domină ortodoxia.**

2. **Faceți o cronologie a vizitelor Papei Ioan Paul al II-lea în țările ortodoxe.**

3. **Comentați aceste vizite.**

4. **Formulați și comentați 3 idei pe marginea problemei originii religiilor.**

5. **Caracterizați situația creștinismului în epoca contemporană.**

6. **Explicați esența crizei Bisericii catolice.**

7. **Redactați comunicări cu tema: „Locul religiei în viața omului”.**

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Sectă (religioasă) – comunitate religioasă desprinsă de Biserica oficială respectivă.

Jihad – cuvînt arab care înseamnă „efort suprem”, „efort spre un scop determinat (subînțelegîndu-se Dumnezeu). *Jihad* înseamnă efortul musulmanului de a-și învinge pasiunile; dar are și sensul de război sfînt pentru apărarea și propagarea islamismului. El constituie o obligație religioasă. Luptătorul este numit în acest caz „mujahediu”.

Talibani – studenți la teologie (musulmani), adepți ai fundamentalismului islamic.

THE BEATLES

Romeo Vanica, membru al formației „Mondial” (București): „Ne-a influențat «THE BEATLES», «ROLLING STONES» și foarte mult relaxarea cultural-artistică de la mijlocul anilor '60, când au revăzut lumina tiparului Blaga, Minulescu, Bacovia, Goga – a fost o adevărată revoluție culturală.

Mircea Drăgan, membru al formației „Mondial” (București): „După ce a apărut THE BEATLES... noi, muzicienii, am căutat să ascultăm cât mai multă muzică din Vest – a fost o căutare permanentă, pentru a ști cum să aplicăm noile stiluri de muzică, aranjamente, formule de instrumentație, noi sonorități în muzica noastră, care să fie cu ecou atît pentru tineri, cît și pentru alte vîrste.”

Alexandru Cazacu, membru al formației „Noroc” (Chișinău): „Apăream ca o tînăra formație în 1967, cînd THE BEATLES erau în apogeu. Discuri nu se găseau și ascultam...«Vocea Americii». Ne influența nu numai maniera interpretativă – le copiam vestimentația, freza, purtam pantofi ascuțiți ca ei... chiar începusem a învăța engleza pentru a-i înțelege... Concertînd de la Tisa la Sahalin, ne confundau cu Vestul după... aranjament și stil interpretativ, știind că „Beatlesomania” bîntuia în toată Uniunea, aveam și piese în stil THE BEATLES și chiar de-ale lor în limba engleză; deși în program nu figurau, acționam la noroc și aveam succes. În Uniunea Sovietică eram considerați „Beatles”-ii moldovenești.

• Colectați informații despre membrii formației „The Beatles” și structurați-le într-un dosar.

Influența artistică și socială a talentatului cvartet britanic a marcat o întreagă epocă și întregi generații, lăsînd ca fenomenul generat de activitatea sa să fie recunoscut în plan universal.

La apariția grupului, a formării stilului, orientării și imaginii au contribuit un șir de factori și evoluții în lumea muzicii pe parcursul a cîteva decenii anterioare, iar dinamismul și amploarea multiplă a diverselor evenimente globale din anii '60 ai secolului trecut și-au spus și ele decizia. Influențele au fost însă reciproce.

Dacă la începutul sec. XX, una din cele mai populare forme de muzică era opera, în perioada interbelică se impune muzica de jaz, rezultată din fuziunea tradițiilor europene și africane în sudul SUA, or. New Orleans. Radioul, discurile de gramafon și filmele hollywoodiene l-au răspîndit și în Europa. După al Doilea Război Mondial, negrii din SUA îl renasc ca rythm and blues, intrat în moda anilor '50. Toate aceste influențe au fost generate, adaptate și perfectate de „The Beatles”. Avînd diverse componente la început, treptat o capătă pe cea clasică, celebră și bine cunoscută, ce i-a consacrat și făcut nemuritori, în formula instrumentală trei chitare plus baterie.

În octombrie 1962, „The Beatles” a lansat primul lor disc, „Love Me Do”. Recent, experții revistei „The Economist” au declarat aniversarea a 40-a a acestei apariții unul din cele mai mari evenimente ale anului 2002.

În 1963 apare hitul „She loves you”, ce a fost nr. 1 timp de 4 săptămîni, vînzîndu-se mai mult de 1 mil. de copii și creînd Beatlemania; urmează nenumărate albume LP, ce invadează piața internațională. Tinerii fani exaltați își manifestau pretutindeni freneticul entuziasm. Astfel, cînd formația a mers pînă la London Palladium pentru a se filma într-un show TV, aceștia au aglomerat traficul, întîrziind din această cauză chiar și mașina prim-ministrului. Pe de altă parte, însăși regina i-a decorat cu cel mai înalt ordin britanic pe „cei patru”. S-a recunoscut că și economia țării a progresat datorită lor.

Mari succese a înregistrat activitatea comercială a grupului „The Beatles” în SUA, angajată la moment în războiul din Indochina. Zeci de mii de tineri asediau Pentagonul ori protestau energic în incinta universităților. În contextul evenimentelor, cvartetul achiziționează un pronunțat mesaj antirăzboinic.

Ultimul album al formației a fost „Let it Be” – „Fie așa”. În 1971, după niște neînțelegeri, grupul se destramă. Prima pierdere a fost asasinarea, la 9 decembrie 1980, a lui John Lennon, împușcat mortal de Mark Chapman în fața blocului de apartamente newyorkez, unde locuia împreună cu soția sa Joko Ono. Motivul asasinatului rămîne un mister. Iar în decembrie 2001 a decedat „tăcutul Beatles”, George Harrison. La dispariția sa, premierul englez Tony Blair declara că „The Beatles” sînt parte componentă a istoriei Marii Britanii.

Grupul THE BEATLES

X

Problemele globale

1. POLUAREA ATMOSFEREI. SITUAȚIA DEMOGRAFICĂ. TERORISMUL

- SARCINI:**
- Stabiliți cauzele ce au provocat problemele globale. Cum se răsfrâng aceste probleme asupra populației din Republica Moldova?
 - Cum credeți, va fi oare în stare lumea să supraviețuiască?

Rezultatul unor „ploi acide”

- **Formulați esența problemei ecologice.**

• La începutul anilor '70, omenirea s-a confruntat cu o serie de probleme ale condițiilor de viață. Curînd aceste probleme au început să fie denumite „globale”, deoarece au un caracter planetar, ating interesele vitale ale tuturor popoarelor; ele amenință întreaga omenire în cazul în care nu vor fi găsite căi reale pentru soluționarea lor. Iar aceasta este posibil doar prin conjugarea eforturilor tuturor popoarelor.

Istoria civilizației este istoria relațiilor reciproce ale oamenilor cu natura înconjurătoare; este istoria dezvoltării omului însuși ca personalitate, este istoria progresului social-economic, politic, cultural al societății, este – în sfîrșit – istoria relațiilor dintre popoare și state.

• Crize ecologice au existat și în trecut. În zilele noastre însă, rădăcinile crizelor ecologice trebuie căutate în activitatea economică a oamenilor, activitate ce a sporit enorm.

Poluarea atmosferei, rîurilor, mărilor, pămîntului a luat proporții catastrofale. În 1970, de pildă, volumul deșeurilor ce au poluat mediul ambiant a fost de 40 miliarde de tone; către anul 2000 acest volum a devenit de peste 1000 miliarde de tone, adică a sporit de 2,5 ori.

Pînă în anii '70, poluarea, în majoritatea cazurilor, avea un caracter local. Astăzi, poluarea cu substanțe nocive a devenit o primejdie nu numai pentru sănătatea oamenilor și animalelor din țările în care sînt produse aceste substanțe, ci și pentru țările limitrofe sau chiar aflate la mari distanțe. Poluarea atmosferei nu cunoaște hotare.

Cele mai nocive substanțe ce provoacă îmbolnăviri grave ale oamenilor și animalelor, ducînd la malformații etc., sînt materialele (deșeurile) radioactive. Catastrofa de la stația atomoelectrică de la Cernobîl (Ucraina) a demonstrat cît de periculoase sînt tehnologiile moderne, dacă nu sînt utilizate de profesioniști.

Deșeurile uzinelor chimice provoacă așa-numitele „ploi acide”, care distrug vegetația, solurile.

Deosebit de acută este problema păstrării spațiilor verzi – pădurile, livezile, parcurile etc. Cu regret, tăierea pădurilor au luat proporții nemaivăzute.

Situația extrem de gravă a sistemelor ecologice din toate țările lumii a dus la apariția mișcărilor și partidelor ecologice (de ocrotire a naturii), numite partidele „verzilor”. Acestea au înregistrat succese în luptele politice, în special în RFG, unde „verzii” au deputații lor în Bundestag.

Colectarea petrolului scurs în mare

• Consultați buletinele elaborate de Departamentul pentru Statistică al Republicii Moldova și stabiliți, pe ani, datoriile externe ale patriei noastre. Enumerați ramurile economice în care s-au făcut aceste investiții.

• Cum credeți, de ce organizațiile financiare mondiale au sistat acordarea creditelor Republicii Moldova în anul 2000? Cum va putea populația Republicii Moldova să achite datoriile externe?

• La începutul anilor '70, lumea a fost cuprinsă de o criză economică, la baza căreia se afla problema energetică. Reducerea exporturilor de petrol de către Iran și Irak, cuprinse de un război fratricid, a dus la ridicarea prețurilor la petrol, ceea ce s-a răsfrânt negativ asupra statelor lumii.

Administrația SUA, condusă de președintele J. Carter, a afirmat că soluționarea crizei energetice va constitui sarcina ei prioritară.

Congresul SUA a aprobat integral programul energetic înaintat de J. Carter. El prevedea lichidarea pe etape a controlului de stat asupra prețurilor la petrol și gaze; stabilirea impozitelor pentru veniturile suplimentare; mărirea volumului de extracție a cărbunelui și implementarea masivă a tehnologiilor economicoase în întreprinderi, transporturi, case de locuit etc. Au fost alocate sume considerabile Corporației de combustibil sintetic, în scopul depistării de surse noi și variate de combustibil. Astfel, administrația condusă de președintele J. Carter a contribuit substanțial la elaborarea unui complex de măsuri pentru adaptarea bazei energetice a țării la noile realități ale economiei mondiale.

Și celelalte state occidentale au introdus tehnologii economicoase de materii prime și carburanți.

Statele comuniste dispuneau de un mare potențial: conform calculelor specialiștilor, 40% din rezervele subpământene de carburanți de pe glob se aflau în aceste țări. Cu toate acestea, și țările ex-socialiste au fost cuprinse de criza energetică, care avea unele trăsături specifice. Factorii ce au cauzat problema energetică în țările comuniste au fost:

- a) repartizarea neuniformă a resurselor energetice;
- b) limitarea rezervelor de carburanți;
- c) sporirea permanentă a cheltuielilor pentru extracția acestora.

Statele comuniste n-au fost capabile să introducă tehnologii economicoase. Ele au încercat să instituie un sistem riguros de evidență a resurselor energetice, să promoveze o atitudine chibzuită în folosirea deșeurilor industriale. RDG a fost un model în acest sens.

Țările socialiste au depus eforturi sporite în vederea valorificării resurselor energetice, conlucrând în domeniul extragerii și transportării lor. Autoritățile comuniste au investit speranțe mari în energia atomică: către 1990 se prevedea ca stațiile atomice să satisfacă 20% din necesitățile lor în energia electrică (în Bulgaria – până la 40%). Oribilul dezastru de la stația atomoelectrică de la Cernobîl a temperat elanul constructorilor comunismului.

Deci, în anii '70 ai secolului XX, omenirea s-a confruntat cu problema energetică și cea a epuizării resurselor subpământene. În esență, aceasta este problema folosirii eficace a acestor resurse în activitatea de producție, a aplicării lor mai raționale în procesele tehnologice.

• Pe parcursul ultimelor secole, sporul natural al populației a fost în continuă creștere. Astfel, în primul sfert al secolului al XIX-lea, populația Pământului constituia 1 miliard de persoane; peste circa 110 ani, la sfârșitul anilor '30 ai secolului XX, ea constituia deja 2 miliarde de oameni; peste 32 de ani, la sfârșitul anilor '60, era de 3 miliarde; în 1974, adică peste 14 ani, populația de pe glob atinsese cifra de 4 miliarde de oameni, în 1987 (peste 13 ani) – 5 miliarde. La finele anului 1999, secretarul general al ONU, Kofi Annan, a declarat că populația de pe glob a depășit cifra de 6 000 000 000.

Copiii au nevoie de un mediu înconjurător propice pentru viață

În Republica Moldova, pe parcursul ultimilor 40 de ani, numărul speciilor de plante și animale, aflate pe cale de dispariție, a crescut de 6 ori.

Anual, sînt tăiați, ilicit, arbori cu masa lemnoasă de peste 7 milioane de metri cubi.

Pe parcursul ultimilor 40 de ani au fost serios afectate toate ecosistemele din Republica Moldova. Astfel, ecosistemele de stepă s-au redus cu aproximativ 70 la sută și ocupă doar 65 mii de hectare, ceea ce constituie 1,92 la sută din suprafața totală a țării. Din cele 394,4 mii de hectare de păduri, aproximativ 290 mii de hectare sînt degradate. Volumul masei lemnoase, colectate anual, este de aproximativ 0,37 milioane de metri cubi, dintre care 87 la sută revine lemnului de foc, comercializat populației.

În ultimii ani au luat amploare și tăierile ilicite de arbori. Dacă în 1988 au fost tăiați ilicit copaci cu masa lemnoasă de mai puțin de 1 000 000 de metri cubi, apoi în 1998 – de peste 7 000 000 de metri cubi.

Acest fenomen, la rîndul său, a afectat speciile de animale și plante din aceste ecosisteme. În primul Raport național cu privire la diversitatea biologică se arată că 43 la sută din speciile de mamifere care trăiesc pe teritoriul republicii, 57 la sută din speciile de reptile, 24 la sută din speciile de păsări și 20 la sută din cele de pești devin tot mai rare și chiar sînt pe cale de dispariție. Dacă în 1962 în Cartea Roșie erau incluse 35 de specii de animale, apoi în 2000 – 215 specii de animale și 269 specii de plante.

Alexandru Gîscă, *Jurnal național*,
15 august 2000

- **Examinați informațiile de mai sus.**
- **Apreciați consecințele fenomenelor descrise.**
- **Propuneți măsuri de depășire a problemelor enunțate.**

Peste 90 la sută din sporul populației, care la mijlocul anilor '80 alcătuia 80 mil. de oameni pe an (în comparație cu 53 mil. în anii '50), le revine țărilor lumii a treia.

Populația de pe glob este repartizată neuniform: 17 țări au o populație de peste 50 mil. de locuitori; 152 de state au o populație ce nu depășește 10 mil. de locuitori, iar 38 de state – nu mai mult de 100 000 de oameni. Repartizarea neuniformă a populației provoacă serioase probleme în domeniile angajării în cîmpul muncii, asigurării cu hrană și medicamente etc.

Țările lumii a treia, cu cel mai înalt spor al populației, dorind să-și modernizeze economiile, au contractat datorii enorme. Pe lîngă cei trei mari debitori internaționali – Brazilia, Mexic, Argentina –, care au între 60 și 110 miliarde de dolari datorie, există 28 de state ce datorează peste 10 miliarde de dolari și foarte multe țări cu o datorie externă de 1–2 miliarde de dolari.

În 1990, douăzeci și patru de țări, inclusiv cele din zona subsahariană a Africii, aveau de plătit sume care întreceau cu mult volumul venitului național. Cele mai mari datorii le aveau Mozambicul, Tanzania, Somalia, Zambia, Congo. Problema respectivă s-a agravat în anii '90, cînd economia capitalistă mondială a sistat investițiile într-o bună parte a lumii a treia.

În legătură strînsă cu explozia demografică se află problema subnutriției, cauzată de insuficiența produselor alimentare. Circa 0,5 miliarde de oameni suferă în prezent de foame.

În ultima treime a secolului XX, în foarte multe state ale lumii țărănimea, care de-a lungul istoriei constituia majoritatea populației, a dispărut ca pătură socială. Foștii țărani (fermieri) au fost nevoiți să deprindă alte meserii. În țările lumii a treia, chiar dacă economia acestora a fost integrată parțial în procesul de globalizare, agricultura a rămas o ramură înapoiată, care nu asigură decît nivelul de subzistență.

În perioada examinată, una din cele mai importante probleme globale a fost cea a dezarmării. Prin dezarmare se subînțelegea un sistem de măsuri îndreptate spre lichidarea sau reducerea parțială a stocurilor de armament. Ideea unei dezarmări generale și totale prevede lichidarea tuturor tipurilor de armament în toate statele.

În perioada confruntării Est–Vest au fost înregistrate anumite succese în domeniul dezarmării, prin adoptarea de măsuri ce prevedeau stoparea cursei înarmărilor, evitarea pericolului unui război nuclear etc. De pildă, au fost semnate acorduri privind interzicerea și lichidarea armelor chimice, reducerea forțelor armate și a armamentelor, neamplasarea armei nucleare în cosmos și pe fundul mărilor; SUA și URSS s-au angajat să nu aplice primele arma nucleară etc.

În deceniile 7–8 ale secolului XX au fost încheiate peste 20 de acorduri internaționale privind limitarea cursei înarmărilor și dezarmarea – între acestea, bunăoară, Tratatul de interzicere a experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, spațiul cosmic și sub apă (1963), Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (1970) etc.

• Una dintre problemele dureroase ale secolului XX a fost cea a terorismului. Într-un fel, acest secol a început cu un act terorist: la 28 iunie 1914, arhiducele Franz Ferdinand a fost asasinat în Sarajevo, pre-text pentru începerea Primului Război Mondial.

Osama Ben Laden

Osama Ben Laden, spre care s-au îndreptat toate acuzațiile după cele mai sângeroase atentate din istoria Americii, este considerat de mai mulți ani inamicul numărul unu al Statelor Unite, dar rămâne un erou pentru lumea musulmană. Acest miliardar, născut în 1957 în Arabia Saudită și refugiat în Afganistan din 1996, era deja căutat de justiția americană pentru atentatele din 1998 împotriva ambasadelor americane din Nairobi și Dar-es-Salaam, care s-au soldat cu 224 de morți și câteva mii de răniți. SUA au oferit o recompensă de cinci milioane de dolari pentru orice informație care ar conduce la arestarea acestuia.

Ben Laden s-a născut la Jeddah și este al 12-lea copil, din cei 58, ai unui magnat al construcțiilor, fost ministru al familiei regale saudite. Ben Laden, cu figura sa crudă, subliniată de turbanul care îi acoperă fruntea și barba sa răsfirată, a promis în numeroase rânduri că va lovi cât va putea de mult. Plasat de FBI pe lista celor mai căutate 10 persoane, miliardarul fundamentalist are un mare număr de susținători printre tinerii din statele islamice. După declanșarea Războiului din Golf în 1991, el a declarat „războiul sfânt” împotriva Statelor Unite, acuzate de a-i fi ocupat pământul natal, prin desfășurarea trupelor în Arabia Saudită. Supărat pe SUA și familia regală saudită, el și-a pierdut cetățenia saudită și a revenit în Afganistan în plin război civil.

• Redactați o scurtă comunicare despre consecințele acțiunilor lui Osama bin Laden.

În perioada interbelică au fost comise numeroase acte teroriste, între ele, asasinarea ministrului Afacerilor Externe al Franței, L. Barthou, și a regelui Iugoslaviei, Alexandru I Karagheorghević (octombrie 1934).

În cea de-a doua jumătate a secolului XX, terorismul devine mijloc de luptă pentru mai multe organizații și mișcări politice, ale căror acțiuni teroriste fac numeroase jertfe în rândul populației civile. La 22 noiembrie 1963, J.F. Kennedy, președintele SUA, a devenit ținta unui asasinat acoperit de mister până astăzi. La 5 iunie 1968, aflat în campanie electorală, la Los Angeles, în fața ziariștilor, a fost asasinat cu sînge rece Robert Kennedy, fratele președintelui J.F. Kennedy.

În anii '70, Italia a fost cuprinsă de un șir de acte teroriste. În primăvara anului 1978, de pildă, membrii organizației de extremă stîngă „Brigăzile roșii” l-au răpit pe președintele Partidului Democrat Creștin, Aldo Moro, și, la 9 mai 1978, l-au asasinat. Acest act banditesc a stîrnit protestele violente ale opiniei publice italiene, care a cerut pedepsirea teroriștilor.

Secolul XXI a debutat cu atacuri teroriste fără precedent în trecut. La 11 septembrie 2001, un avion cu 92 de pasageri la bord, fiind răpit de teroriști sinucigași, a lovit partea superioară a Centrului Mondial Comercial (World Trade Center (WTC)), din New York. La doar câteva minute, un alt avion „Boeing-767”, cu 64 de pasageri, a lovit turnul de sud al WTC, provocînd o puternică explozie și prăbușirea ambelor edificii. Al treilea avion, cu 65 de pasageri la bord, a lovit clădirea Pentagonului (Ministerul Apărării al SUA), pricinuind un incendiu devastator.

• Specialiștii în domeniu indică existența unui șir de organizații teroriste, susținute de anumite state. Astfel, în Liban activează organizația Hezbollah („Partidul lui Dumnezeu”), înființată în 1982 și ajutată financiar de Iran și Siria. Organizația este responsabilă de mai multe atacuri împotriva unor obiective americane; după 1990, țintele Hezbollah-ului sînt căutate în Israel.

• În Egipt, grupările „Al Gama” și „Al Islamiya”, ce activează din 1970, au comis un șir de acte teroriste, iar gruparea „Al-Jihad” are drept scop instaurarea unui stat islamic în Egipt, deseori folosind metode teroriste.

• Precum afirma președintele SUA, G. Bush, Irakul, condus de regimul lui Saddam Hussein, stimulează terorismul musulman.

• În Liban se află sediul grupării radicale de stînga „Armata roșie japoneză”, implicată în mai multe deturnări de avioane și atacuri împotriva unor ambasade occidentale.

• Conducerea Republicii Islamice Iran este profund antioccidentală, împărtășește și susține unul din versetele controversate ale *Coranului*, cel referitor la jihad („războiul sfânt”), și proclamă SUA „dușmanul de moarte” al lumii musulmane.

• În Israel activează curente ultranaționaliste, care se opun categoric dialogului cu lumea arabă. Cele mai cunoscute sînt Kah și Kahane Hai, responsabile de masacre antimusulmane.

• Cel mai periculos terorist din lume, responsabil de circa 100 de atentate și de uciderea a cel puțin 300 de oameni, este considerat Abu Nidal, aflat sub protecția lui Saddam Hussein, conform serviciilor secrete americane și israeliene.

11 septembrie 2001. Cronică

Blocurile World Trade Center din New York lovit de avioanele capturate de teroriști sinucigași

- 8:45. Un avion de pasageri a lovit partea superioară a turnului de nord al World Trade Center (WTC) din New York. Avionul „Boeing-767”, care aparținea companiei „American Airlines”, a decolat de la Boston și a fost deturnat. La bordul avionului se aflau 92 de pasageri. La etajele superioare ale turnului s-a declanșat un incendiu.

- 9:03. Un al doilea avion a lovit turnul de sud al WTC, provocând o explozie foarte puternică. Un „Boeing-767” decolase, cu 64 de pasageri, de la Dallas (statul Virginia) și ținea calea spre Los-Angeles.

- 9:18. Toate aeroporturile din SUA au fost închise.

- 9:21. Autoritățile de la New York au interzis deplasările pe poduri, tuneluri și alte mari construcții ingineresti din urbe.

- 9:30. Președintele american, George W. Bush, a afirmat că operațiunea asupra turnurilor World Trade Center din New York este un atac terorist.

- 9:40. Administrația Aeriană Federală a SUA interzice decolarea avioanelor din orice aeroport american și ordonă ca aparatele aeriene aflate în zbor să aterizeze în cele mai apropiate aeroporturi.

- 9:45. Alt avion al companiei „United Airlines” lovește Pentagonul din Washington, provocând un incendiu în clădire. Pe ruta Boston–Los-Angeles zburau 65 de pasageri.

- 10:00. Se prăbușește turnul de sud al WTC (înălțimea 441 m, cel mai mare complex comercial din lume, care găzduia 450 de companii din 30 de țări ale lumii).

- 10:05. Administrația SUA anunță evacuarea Casei Albe.

- 10:10. Se prăbușește o parte din clădirea Pentagonului. În același timp, se prăbușește și un avion la 120 de km distanță de orașul Pittsburgh (statul Pennsylvania).

- 10:29. Se prăbușește turnul de nord al WTC.

- 11:04. Începe evacuarea sediului central al ONU. Cele 51 de puncte de trecere a frontierei între SUA și Mexic au fost închise. Cetățenii americani sînt totuși lăsați să se întoarcă în țară.

- 11:18. Compania americană Airlines anunță oficial despre prăbușirea a două avioane cu 150 de pasageri la bord.

- 11:45. Încă un avion al companiei „United Airlines” a căzut la circa 120 de km de orașul Pittsburgh. La bord se aflau 45 de persoane.

- 11:59. Despre prăbușirea a două avioane anunță și compania „United Airlines”.

- 13:27. La Washington este declarată stare excepțională.

Comunicat de presă al șeicului Osama Ben Laden, referitor la atentatul din SUA

În numele lui Allah cel milostiv și iertător. În urma exploziilor produse în Statele Unite ale Americii, numeroase degete incriminatoare s-au ațintit asupra mea și m-au acuzat de producerea acestora. SUA s-au obișnuit să mă desemneze vinovat de cîte ori le lovesc inamicii lor, care nu sînt puțini. Cu această ocazie, declar categoric că nu sînt responsabil de această acțiune și că cei care au făcut-o au urmărit interese personale. Eu trăiesc în Afganistan și sînt adeptul mollahului Omar, liderul suprem al talibanilor, căruia îi datorez respect și obediență și care nu îmi permite producerea acestui gen de activități din Afganistan.

M. Balint, R. Cornea, *Primul război al mileniului*,
Timișoara, 2001, p. 98–99

• **Apreciați evenimentele din 11 septembrie 2001 din SUA. Argumentați-vă opinia proprie despre acțiunile teroriste.**

• **Comentați declarația lui Osama Ben Laden.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

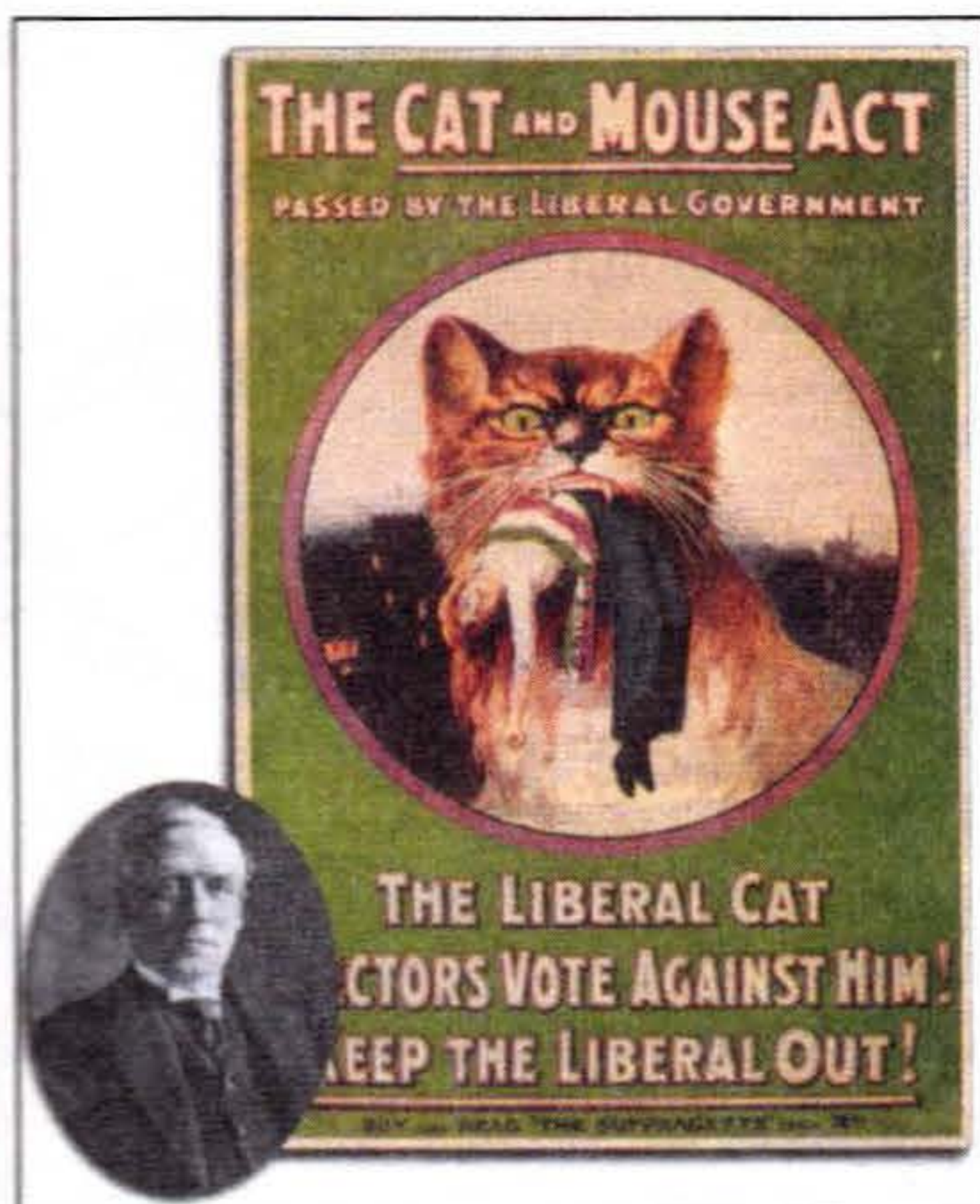
1. Numiți problemele globale ale secolului XX.
2. Enumerați cauzele fiecărei probleme globale.
3. Stabiliți zonele suprapopulate ale globului și consecințele acestui fenomen.
4. Comentați corelația dintre „explozia” demografică și subnutriție.
5. Elaborați comunicări cu una din temele: „Soluționarea problemei ecologice”, „Efectele terorismului”.

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Terorism – specialiștii consideră terorismul drept strategie și un act izolat. Scopul terorismului este de a destabiliza un stat sau de a dezechilibra un regim politic prin mijloace violente (atentate, asasinat, luări de ostatici).

World Trade Center – cele două clădiri, supranumite „gemenii”, centru mondial de afaceri, erau „atracția și mîndria New Yorkului”, distruse de teroriști la 11 septembrie 2001.

- În baza obiectivelor mișcării feministe, justificați necesitatea acestei mișcări.

Afiș al sufragetelor. Guvernul liberal, condus de Herbert Asquith (în medalion), se opunea oferirii dreptului de vot femeilor

- Selectați din text și comentați revendicările mișcării feministe.

1903

Emmeline Pankhurst înființează Uniunea Politică și Socială a Femeilor.

1914–1918

Sufragetele își suspendă temporar lupta.

1918

Femeile britanice cu vârsta de peste 30 ani primesc drept de vot.

1920

Fiecare femeie britanică (peste 21 ani) primește drept de vot.

1965

În Statele Unite, Betty Friedan creează prima grupare „Women's Lib” („Mișcarea de eliberare a femeilor”).

• Pe parcursul istoriei, femeile au fost considerate inferioare față de bărbați. Perspectiva drepturilor garantate de lege și a afirmării pe plan social s-a deschis în fața lor abia în secolul al XIX-lea. În final, ele au obținut și drept de vot, dar acest succes a însemnat începutul unor noi lupte.

În civilizațiile trecute, situația femeilor era foarte diferită. În unele culturi nu erau considerate decât proprietatea privată a soțului sau a tatălui, în altele au primit o libertate destul de mare și drepturi legale, dar chiar și în aceste civilizații, bărbații, considerați sex superior, aveau mai multe drepturi.

• Cerința egalității în drepturi a femeilor și bărbaților a apărut prima dată la sfârșitul secolului al XIX-lea, când progresul economic, creșterea bunăstării generale au creat posibilitatea ca unele femei să se cultive și astfel unele dintre ele au devenit scriitoare sau artiste. Sub influența Revoluției Franceze din 1789, în toată Europa s-au răspândit idei cu caracter liberal-democrat. În Anglia (în 1792), Mary Wollstonecraft și-a terminat lucrarea, considerată azi clasică, – „În apărarea drepturilor femeilor”. Cu toate că guvernul englez, care avea o atitudine dușmănoasă față de Revoluția Franceză, s-a opus acțiunilor de emancipare, mișcarea feministă din secolul al XIX-lea, pe fondul radicalismului politic, și-a atins multe scopuri.

Însă egalitatea sexelor în drepturi politice nu făcea parte din aceste scopuri, deoarece, după concepția epocii victoriene, femeia era „zîna cea bună” a bărbatului, care avea rolul natural de a fi soție, mamă și păstrătoare a căminului familial.

Sfidînd această concepție mărginită, cîteva femei au început să-și ceară drepturile. Perseverența lor a fost încununată cu succes – s-au adoptat legi care garantau fiecărei femei dreptul atît la propriii copii, cît și la proprietăți. Deoarece ușile universităților Oxford și Cambridge rămîneau închise în fața lor cu încăpăținare, ele au creat școli superioare pentru femei. În alte domenii, femeile, luptînd solidar și prin eforturi eroice, au obținut succese profesionale, deci trebuia să fie recunoscute. Astfel, americanca Elizabeth Blackwell și englezoaica Elizabeth Garrett Anderson, învingînd toate greutățile, au obținut diplome în medicină, iar Florence Nightingale, în timpul Războiului din Crimeea, îngrijind cu abnegație răniții, a ridicat la rang de profesie munca surorilor medicale. Dar pînă ca aceste personalități să obțină dreptul la muncă (ca mijloc suprem de obținere a libertății, a independenței și a respectului de sine), miile de femei sărace făceau munci silnice, în condiții inumane, în mine și fabrici, pentru a-și asigura subzistența.

Atît pentru femeile reformatoare, cît și pentru bărbații simpatizanți cu mișcarea lor, a devenit tot mai evident faptul că cel mai important drept pentru femei este sufragiul. Lupta pentru recunoașterea dreptului de vot al femeilor a luat amploare la mijlocul secolului al XIX-lea, în Marea Britanie și în SUA. Mișcarea a avut mulți adepți, dar aceștia au reușit

- Redactați un eseu pe tema „Evoluția mișcării feministe”, utilizînd datele de mai sus.

O sufragetă din SUA cerînd drepturi cetățenești pentru femei

Lady Diana Frances Spencer

S-a născut la 1 iulie 1961. În 1981 s-a căsătorit cu prințul Charles. Diana, numită în popor Lady Di, s-a afirmat ca etalon al eleganței vestimentare, al discreției și modestiei. A fost o luptătoare consecventă împotriva SIDA, a ajutat copiii din lumea a treia. S-a bucurat de o imensă popularitate și simpatie în întreaga lume, viața sa particulară fiind în centrul atenției mass-media. La 31 august 1997 a murit într-un tragic accident rutier.

cu mari dificultăți să învingă mentalitatea tradițională. În Marea Britanie, principalul oponent al acestei aspirații a fost chiar o femeie, regina Victoria. În cîteva state (Noua Zeelandă, Australia, Finlanda și Norvegia), femeile au obținut dreptul de vot pînă la Primul Război Mondial. În alte țări, lupta a fost de lungă durată, dar nicăieri nu s-a desfășurat atît de dramatic ca în Anglia. În 1903, în fruntea celei mai dîrze aripi a mișcării pentru obținerea dreptului de vot a ajuns Emmeline Pankhurs. Luptătoarele din această mișcare, numite sufragete (de la *sufrage* (engl.) – dreptul de vot), au întrerupt scandalos mersul unor adunări politice, s-au legat de garduri cu lanțuri, încercînd astfel obținerea revendicărilor. După ce n-au fost de acord cu plata amenzilor, au ajuns la închisoare, unde au intrat în greva foamei, fiind alimentate apoi prin metode artificiale brutale.

Cînd a izbucnit Primul Război Mondial, majoritatea sufragetelor și-au suspendat lupta imediat, iar cele care s-au angajat la uzine în locul bărbaților plecați pe front au reușit să-și atingă scopurile. Ele au zdruncinat majoritatea pseudoargumentelor aduse împotriva luptei lor pentru egalitatea politică. Guvernul britanic a preferat să acorde drept de vot femeilor, temîndu-se de revigorarea mișcării. În perioada de după război, atît Statele Unite, cît și multe state europene au introdus reforme asemănătoare. În anii următori, deși tot mai multe meserii au devenit accesibile pentru femei, salariul lor era mai mic. Totuși, li se interzicea să practice multe meserii „bărbătești” și reprezentau o minoritate nesemnificativă în cercurile conducătoare politice și economice.

Aceste cauze au generat, în 1960, Mișcarea de Eliberare a Femeilor din Statele Unite (Women's Lib), care apoi s-a extins și în Europa. Concepția acestei mișcări a fost denumită în special cu termenul „feminism”. Militantele din cadrul mișcării feministe revendicau egalitatea femeilor cu bărbații în toate domeniile și au abordat probleme mai puțin discutate anterior, ca violul, hărțuirea sexuală și avortul. Ca urmare a acțiunilor de protest ale feministelor, au fost validate mai multe legi favorabile femeilor, mai ales în sfera egalității în drepturi și a salarizării. Aplicarea acestor legi era deseori foarte anevoioasă, chiar și atunci cînd pentru executarea lor au fost create corporații executive și de control. În multe părți ale lumii, femeile sînt lipsite și azi de cele mai elementare libertăți, neavînd nici dreptul de a-și alege viitorul soț.

- La sfîrșitul secolului XX, în Marea Britanie și peste hotarele ei a devenit deosebit de populară prințesa Diana, care nu s-a putut acomoda rigorilor desuete ale impersonalității publice la care o obliga eticheta regală. În 1982 s-a născut primul copil al lui Charles și Diana, prințul William, urmat, în 1984, de prințul Henry. Diana a întruchipat perfect rolul mamei ultradevotate.

În noiembrie 1995, Lady Di a oferit un interviu emisiunii televizate „Panorama”. Ea a spus, cu durere în suflet, despre căsătoria sa pe care o considera ca fiind din legende. „L-am iubit pe soțul meu, spunea prințesa Diana, și consideram că sîntem o echipă... Dar în căsătoria noastră am fost trei, de aceea a devenit cam strîmt” (aluzie la amanta prințului Charles, Camila Parker).

Crestomație

Rezoluția adoptată de către Adunarea Generală a ONU pe marginea raportului Comitetului al treilea (A/48/629)

20 decembrie 1993

Articolul 1

În termenii prezentei Declarații, expresia „violență față de femei” vizează orice act de violență comis pe bază de sex, care provoacă sau poate provoca prejudicii fizice, sexuale ori psihologice, precum și amenințările cu astfel de acte, privațiunea de libertate forțată sau spontană, atât în viața socială, cât și în cea particulară.

Articolul 2

Violența împotriva femeilor, după cum se subînțelege, include următoarele cazuri, dar nu se limitează numai la ele:

a) violența fizică, sexuală și psihologică în familie, inclusiv bătăile, forțarea sexuală a fetelor în familie, violența cauzată de zestre, violarea soției de către soț, mutilarea genitală și alte practici legate de tradițiile ce dăunează femeii, violența extraconjugală, precum și violența legată de exploatare;

b) violența fizică, sexuală și psihologică în societate, inclusiv violul, hărțuirea sexuală și intimidarea la serviciu, în instituțiile de învățământ și în alte locuri publice, traficul de femei și prostituția forțată;

c) violența fizică, sexuală și psihologică din partea statului sau tolerată de către stat, indiferent de locul unde a fost comisă.

exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau orice alt domeniu.

Articolul 2

Statele părți condamnă discriminarea față de femei sub toate formele sale, convin să ducă prin toate mijloacele adecvate și fără întârziere o politică vizînd să elimine discriminarea față de femei și, în acest scop, se angajează:

a) să înscrie în Constituția lor națională sau în alte dispoziții legislative corespunzătoare principiul egalității bărbaților și femeilor, în măsura în care acest lucru nu a fost deja efectuat, și să asigure, pe cale legislativă sau pe alte căi adecvate, aplicarea efectivă a acestui principiu;

b) să adopte măsuri legislative și alte măsuri corespunzătoare, inclusiv sancțiuni în caz de nevoie, care să interzică orice discriminare față de femei;

c) să instituie o protecție pe cale jurisdicțională a drepturilor femeilor pe bază de egalitate cu bărbații și să garanteze prin intermediul tribunalelor naționale competente și al altor instituții publice protecția efectivă a femeilor împotriva oricărui act discriminatoriu;

d) să se abțină de la orice act sau practică discriminatorie față de femei și să asigure ca autoritățile și instituțiile publice să se conformeze acestei obligații;

e) să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femei de către o persoană, o organizație sau o întreprindere, oricare ar fi aceasta;

f) să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv prin dispoziții legislative, pentru modificarea sau abrogarea oricărei legi, dispoziții, cutume sau practici care constituie o discriminare față de femei;

g) să abroge toate dispozițiile penale care constituie o discriminare față de femei.

Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei

Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/80 din 18 decembrie 1979. Intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, conform dispozițiilor art. 27(1).

Articolul 1

În termenii prezentei Convenții, expresia „discriminare față de femei” vizează orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și

• **Comentați documentele citate. Redactați un eseu pe tema „Respectarea drepturilor femeilor”.**

Sarcini

SINTETIZAȚI INFORMAȚIILE

1. **Arătați factorii ce au favorizat constituirea mișcării feministe.**

2. **Enumerați personalitățile care s-au plasat în fruntea mișcării feministe.**

3. **Comentați obiectivele luptei femeilor pe parcursul istoriei contemporane.**

4. **Motivați suspendarea luptei femeilor în timpul Primului Război Mondial.**

5. **Comparați mișcarea feministă de la începutul sec. XX cu cea de la sfîrșitul sec. XX. Precizați deosebiri.**

MEMORIZAȚI NOȚIUNILE

Feminism – mișcare socială care pledează pentru egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în toate sferele de activitate.

Trafic de femei – acțiunile prin care femeile sînt vîndute în casele de toleranță, baruri de noapte etc.

SIDA – sindromul imuno-difictar, boală contagioasă care a căpătat o răspîndire deosebită în secolul XX.

Evaluare

1. Enumerați:

- a) descoperiri în domeniul.
 - fizicii
 - microbiologiei
 - geneticii.
- b) curente artistice.

2. Explicați noțiunile:

- cultură de masă
- cubism
- suprarealism
- avangardism.

3. Expuneți în 7–9 propoziții importanța cuceririi spațiului cosmic pentru omenire.

4. Stabiliți legătura dintre freudism și evenimentele menționate.

1900 – *Interpretarea viselor* de S. Freud: actul nașterii psihanalizei.

1905 – *Trei eseuri asupra teoriei sexualității* de S. Freud.

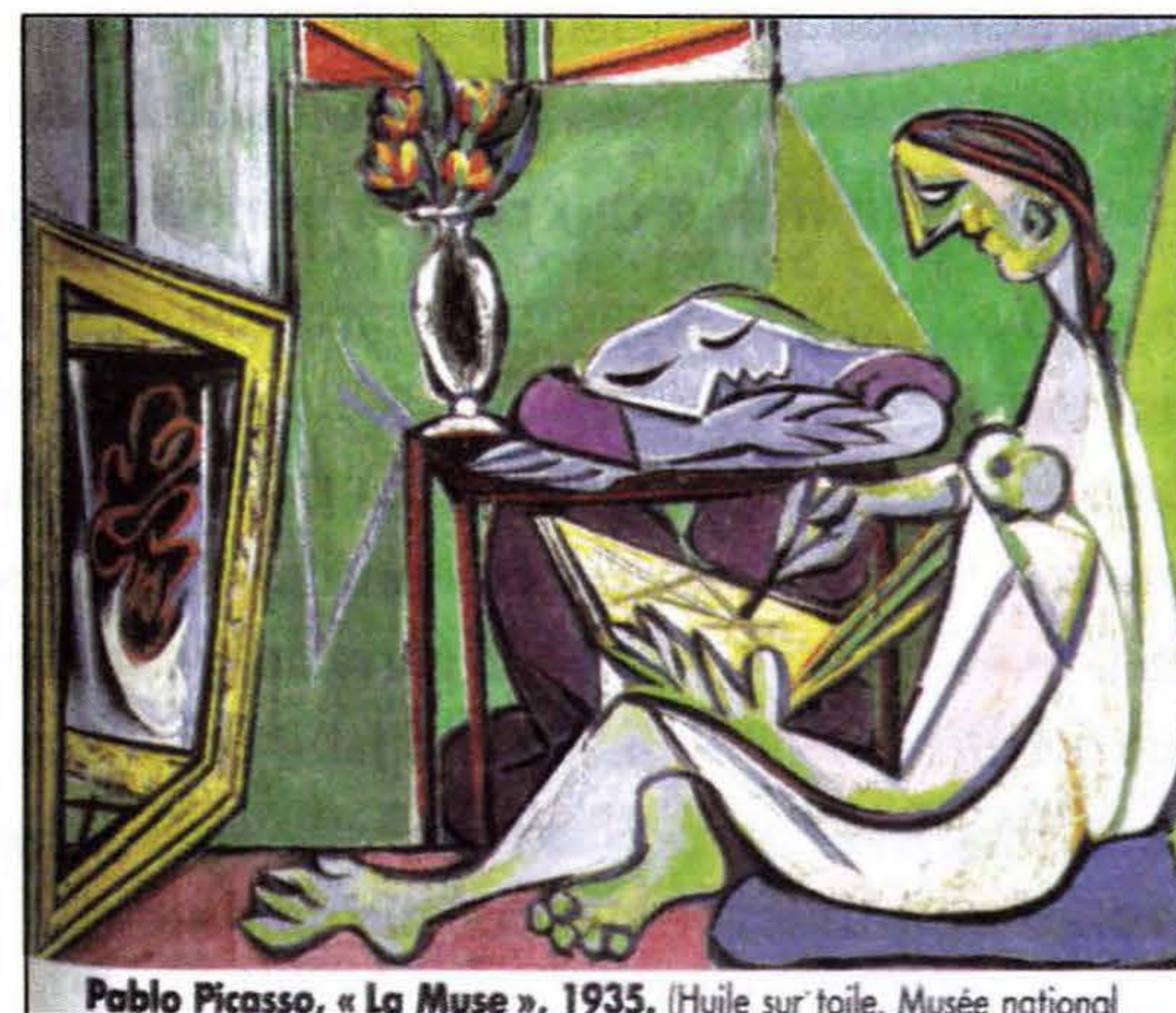
- Explicați termenul *freudism*.

5. Comentați legătura dintre progresul științei și societate.

6. Evidențiați câteva trăsături ale arhitecturii din sec. XX, utilizând expresiile:

- building,
- beton armat,
- oraș industrial,
- artă nonfigurativă,
- construcție funcțională.

7. Amintiți-vă ce curent literar urmărea o traducere imediată în limbaj a frământărilor sufletului, punând accentul pe irațional și grotesc, descriind o lume absurdă și ostilă din care omul nu poate evada și este strivit de aceasta.

Pablo Picasso, « La Muse », 1935. (Huile sur toile, Musée national)

- În ce curent artistic se încadrează tablourile de mai sus? Argumentați opiniile.

8. [...] „America Latină este regiunea cu cel mai mare import de programe de televiziune din lume”, spune Rafael Rancagliolo, directorul Centrului de Studii pentru Cultură Transnațională din Lima. „Circa 60% dintre programe sînt importate, iar 80% dintre acestea provin din Statele Unite!”

„Tuaregii, cel mai mare trib de nomazi din Sahara, și-au amînat pe zece zile migrația anuală din 1983, pentru a putea urmări ultimul episod din «Dallas».”

„[...] În India există 100 de milioane de potențiali telespectatori. În China există aproximativ 100 de milioane de aparate TV, audiența estimată fiind de 600 de milioane de telespectatori. Încă din 1986, în orașele Beijing și Shanghai exista un televizor la două familii, după cum indică *World Press Review* [...]”

• Alcătuiți un eseu despre ascensiunea rolului televiziunii în lume.

9. Interpretați remarca lui Simion Mehedinți:

„După cum frunza are două fețe – una strălucită, spre soare, alta mai întunecată, întoarsă spre pămînt (dar foarte însumată, fiindcă prin ea respiră și se hrănește zilnic), tot așa viața omenirii are două aspecte: unul tehnic – civilizația, adică tehnica materială; altul ceresc – cultura sau suma tuturor produselor sufletești, prin care omul caută să intre în echilibru cît mai deplin cu restul creațiunii, adică cu mediul social și, în genere, cu universul moral care îl cuprinde. Amîndouă aspectele acestea sînt inseparabile și simultane.”

13. Potrivii fiecare nume din partea stîngă cu descrierile din partea dreaptă.

A. Einstein	– savant austriac; a descoperit grupele sangvine ale sîngelui uman.
Fr. Nietzsche	– fizician; a elaborat teoria cantitativă a dezintegrării particulelor beta.
P. Picasso	– pictor francez, reprezentant al suprarealismului.
E. Pignon	– fizician german; a expus într-o formă definitivă teoria relativității restrînse.
E. Fermi	– filozof german care propovăduia individualismul „supraomului”.
K. Landsteiner	– pictor, inițiator al cubismului.

14. Redactați comunicări cu una din temele:

• Realizările științei: efecte pozitive și negative	• Contribuția ONU la soluționarea problemelor globale
• Religia în secolul XX	• Colaborarea internațională și problemele globale

10. Determinați problemele globale enunțate în citatele de mai jos:

„Pentru prima dată în istorie, noi modificăm chiar și structura atmosferei terestre, distrugînd stratul de ozon care ne protejează de radiațiile ultraviolete, și provocăm acumularea «gazelor de seră».”

Lester Brown

„Puține tragedii din istoria umanității au captat atenția în asemenea măsură ca SIDA.”

Iori Heise

„Terorismul înseamnă o strategie, și nu un act izolat. Scopul său este de a destabiliza un stat sau de a dezechilibra un regim politic prin mijloace violente. El urmărește totdeauna un impact psihologic.”

Din *Dicționar al lumii moderne*

11. Enumerați problemele globale cu care se confruntă omenirea.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
- ...

12. Formulați cîteva căi de soluționare a problemelor globale.

Sinteză finală

Lumea în secolul XX

La începutul secolului XX continentul european era cuprins de antagonisme profunde, care s-au manifestat în diverse moduri. Conducerea Franței dorea să obțină o influență mai mare în Maroc, intrând astfel în conflict de interese cu Germania. Antagonismul celor două mari puteri europene a provocat cunoscutele crize marocane (1905, 1911). Totodată, Franța dorea să redobândească Alsacia și Lorena – provincii pe care le-a pierdut în urma războiului franco-prusian din 1870–1871.

Fiind în plină ascensiune economică, Germania își consolida flota militară. Însă Germania nu avea colonii – piețe pentru desfacerea mărfurilor sale și surse de materii prime.

Privirile altor două mari imperii – Austro-Ungar și Rus – erau ațintite spre Balcani, unde Imperiul Otoman pierdea treptat influența.

În politica europeană, secolul XX a debutat cu afirmarea a două blocuri politico-militare rivale – Tripla Alianță (constituită în 1882 și renovată în 1912) și Antanta (întregită în 1907).

Asasinarea prințului moștenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand de Habsburg, la 28 iunie 1914, a servit drept pretext pentru declanșarea războiului împotriva Serbiei. Conflictul s-a transformat repede în război mondial – fenomen specific secolului XX.

Pierderile umane ale părților beligerante au fost deosebit de grele – peste 10 milioane de morți și peste 20 milioane de invalizi. Războiul a pricinuit enorme pagube financiare și materiale. El a schimbat corelația de forțe în lume: Europa și-a pierdut supremația, iar SUA și Japonia și-au consolidat pozițiile. SUA devin creditorul continentului european.

La începutul secolului XX, pe continentul european s-au produs schimbări însemnate: Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat și pe ruinele lui s-au format un șir de state noi. Imperiul German a cedat locul Republicii de la Weimar, slăbită și ruinată de război. În afara hotarelor de stat ale Germaniei au rămas teritorii populate compact de germani.

În Rusia, bolșevicii cuceresc puterea printr-o lovitură de stat și stabilesc un regim totalitar fără precedent în istoria universală.

Imperiul Otoman la fel s-a destrămat, constituindu-se Turcia republicană – stat laic și modern.

Noua corelație de forțe a fost legitimată printr-un șir de tratate internaționale, numite sistemul Versailles–Washington.

Perioada interbelică a fost favorabilă dezvoltării unor noi ramuri economice în țările avansate, în special în SUA. Au apărut industrii prospere, cum ar fi construcția de automobile, de avioane, producția mărfurilor de larg consum.

Situația SUA s-a schimbat: ponderea economiei americane în lume a sporit considerabil, de ea depindea economia altor state. Fenomenul economic și politic american din anii '20–'30 merită o atenție deosebită: anii prosperității au fost urmați de cea mai acută criză economică din lume. Sorgintea acestui grav fenomen social trebuie căutată în politica promovată de administrația SUA, care împărtășea doctrina liberală conform căreia statul (guvernul federal) nu avea dreptul să se implice în sfera afacerilor.

Neamestecul administrației de stat în economie, în condițiile în care aceasta beneficia de noi tehnologii și de o nouă organizare a proceselor de producție, a dus la declanșarea crizei de supraproducție, care a afectat profund economia mondială. Președintele SUA F.D. Roosevelt, a inițiat „Cursul nou”, a cărui esență consta în implicarea statului în soluționarea problemelor economice. Datorită măsurilor energice luate de administrația democratică criza a fost depășită.

Secolul XX a fost cel al regimurilor totalitare neîntâlnite în trecut; acestea au fost (sînt) produse societății moderne, industrializate. Datorită posibilităților tehnice, oferite de civilizația modernă, dictatorii și-au impus voința unor popoare întregi, au declanșat războaie distrugătoare. Pentru regimurile totalitare sînt caracteristice existența unui singur partid strict ierarhizat, a unei ideologii, impuse societății prin metode coercitive, puterea nelimitată a conducătorului, cultul personalității. Istoria a demonstrat că regimurile totalitare au pierdut în confruntarea directă cu societățile democratice și au supraviețuit doar în câteva țări (Coreea de Nord, Cuba ș.a.) numai datorită autoizolării cvasitotale de lumea civilizată.

În ciuda eforturilor depuse de diplomația țărilor garante ale sistemului de tratate Versailles–Washington, de unele organizații speciale (Liga Națiunilor), lumea a lunecat în dezastrul celui de-al Doilea Război Mondial – mai sângeros și mai devastator decât primul. Bilanțul lui a fost cutremurător: circa 50 de milioane de oameni și-au găsit moartea. Victimele în rândul civililor au fost mai numeroase decât în cel al militarilor. Pierderile materiale au fost cu mult mai mari decât în Primul Război Mondial.

În februarie 1947 au fost semnate tratatele de pace cu foștii aliați ai Germaniei naziste. Ele consfințeau schimbările teritoriale, intervenite după război, sancționau economic statele înfrânate în război, impuneau unele restricții de ordin militar.

Schimbările teritoriale au afectat Polonia: ea ceda teritorii la est și căpăta, în schimb, altele în vest. Japonia a cedat URSS cîteva insule (Kurile ș.a.). SUA au pus stăpînire pe mai multe arhipelaguri controlate în trecut de Japonia. Manciuria a revenit Chinei. În Africa, un șir de colonii italiene își proclamă independența.

Curînd după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, lumea s-a pomenit cuprinsă de o nouă confruntare politico-ideologică, fără precedent în trecut – războiul rece. SUA și aliatele lor, pe de o parte, URSS și aliatele ei, pe de alta, s-au confruntat pe motive politice, constituind blocuri militare și stimulînd cursa înarmărilor, inclusiv în domeniul armelor atomice. Odată cu dispariția regimurilor comuniste, inclusiv a celui sovietic, a încetat și războiul rece.

Pentru secolul XX a fost specific fenomenul destrămării marilor imperii coloniale. După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, lupta popoarelor din colonii a continuat. În ciuda eforturilor depuse, Franța a fost nevoită să recunoască independența de stat a

coloniilor sale. După ce Algeria și-a proclamat independența, Imperiul Francez a încetat să mai existe.

Marea Britanie a recunoscut descompunerea imperiului și a depus eforturi sporite pentru a constitui Commonwealth (Comunitatea).

În 1991 s-a destrămat imperiul sovietic: statele baltice și-au proclamat independența și ruperea totală de Rusia, celelalte foste republici sovietice au constituit Comunitatea Statelor Independente.

Fostele colonii din Asia, Africa și America Latină se confruntă cu grave probleme economice și sociale. Numite în presa de specialitate „lumea a treia”, aceste țări își mobilizează toate resursele în vederea depășirii înapoierii.

Un rol însemnat în rezolvarea marilor probleme cu care se confruntă omenirea îl au organizațiile mondiale, regionale, subregionale etc. Este vorba, în primul rînd, de Organizația Națiunilor Unite (ONU) și instituțiile ei specializate – FAD, UNESCO, PNUD etc. Programele elaborate în cadrul acestor și altor organizații internaționale au contribuit esențial la rezolvarea multor probleme economice, ecologice, eradicarea maladiilor etc.

În secolul XX, oamenii de știință au realizat descoperiri tehnice și performanțe epocale: cucerirea spațiului cosmic, folosirea lui în scopuri pașnice; întrebuintarea puterii atomului etc. În țările occidentale, știința s-a transformat într-o ramură a economiei.

La sfîrșitul secolului XX, omenirea s-a confruntat cu un șir de probleme numite globale, între acestea fiind degradarea mediului înconjurător, reducerea surselor energetice, ridicarea temperaturii globale, extinderea terorismului ș.a.

Numai prin eforturile comune ale tuturor țărilor și popoarelor omenirea va putea face față noilor realități din secolul XXI.

Evaluare finală

I. Explicați noțiunile:

- criză economică
- miracol economic
- război rece
- destindere
- decolonizare
- totalitarism

II. Numiți fenomenul ce corespunde următoarei definiții:

- _____ rezultat al trecerii de la o fază de stabilitate structurală a sistemului politic propriu unei societăți la o fază de instabilitate extremă;
- _____ termen utilizat pentru a desemna tragedia trăită de populația evreiască supusă exterminării în lagărele special construite de naziști;
- _____ formă de organizare și funcționare a societății în care statul controlează toate aspectele vieții sociale și individuale;
- _____ mișcare politică a unor state în diferite regiuni ale globului care nu aderă la blocurile politice și militare, constituite după al Doilea Război Mondial, și nu participă la confruntările dintre ele;
- _____ politică a statelor dezvoltate vizînd instituirea sub forme noi a dominației economice asupra fostelor colonii, devenite state independente, sau asupra unor țări subdezvoltate.

III. Enumerați:

- 3 caracteristici ale regimurilor totalitare
- 3 state-agresoare din perioada interbelică
- etapele războiului rece
- 3 caracteristici ale statelor industriale în perioada postbelică
- 3 cauze ale crizei sistemului totalitar comunist

IV. Ordonați cronologic evenimentele:

- _____ Instaurarea regimului nazist în Germania
- _____ Victoria Frontului Popular în Franța
- _____ Instaurarea fascismului în Italia

- _____ Constituirea Pactului Anticomintern
- _____ Semnarea armistițiului de la Campien
- _____ Convocarea Conferinței de la Potsdam

- _____ Constituirea Blocului Atlanticului de Nord
- _____ Crearea Organizației Tratatului de la Varșovia
- _____ Constituirea ONU

- _____ Semnarea Actului final de la Helsinki
- _____ Revoluția din Cuba
- _____ Începutul restructurării

- _____ Constituirea Ligii Națiunilor
- _____ Constituirea Comunității Statelor Independente
- _____ Constituirea Consiliului Europei

V. Identificați:

- Ce organizație internațională are drept obiectiv apărarea drepturilor omului?
- Cînd a fost ea constituită?
- Care sînt cele mai importante organe executive ale acesteia?
- Caracterizați, în 7–8 fraze, activitatea acestei organizații.

Harta politică a lumii

19	Guinea Ecuatorială	28	Letonia
20	Guyana Franceză	29	Liban
21	Insulele Virgine Britanice	30	Liechtenstein
22	Insulele Virgine Americane	31	Lituania
23	Iordania	32	Luxemburg
24	Israel	33	Macedonia
25	Iugoslavia	34	Martinica (fr)
26	Kirgîzstan	35	Moldova
27	Lesotho	36	Monaco

37	Montserrat (brit.)	45	Slovacia
38	Olanda	46	Slovenia
39	Ruanda	47	Elveția
40	Rusia	48	Swaziland
41	St. Kitts și Nevis	49	Tadjikistan
42	Saint Lucia	50	Turks și Caicos (brit.)
43	Saint Vincent	51	Ungaria
44	San Marino	52	Vatican

B

- om politic sovietic. Secretar general al PCUS (1985–1991)

- om politic american care s-a afirmat ca partizan al alianței antifasciste în timpul celui de-al Doilea Război Mondial

- general și om politic chinez, dictator, conducător al regimului antipopular de la Nankin (1927–1949) (Gomindang)

- liderul sindicatului liber „Solidaritatea”, devenit în 1990 președintele Poloniei

- prima femeie din Europa, devenită șef de guvern

VIII. Redactați un eseu cu una din temele:

- Rolul noii mentalități politice în schimbarea situației internaționale la mijlocul anilor '80
- Particularitățile miracolului economic în RFG, Japonia, Italia
- Consecințele celui de-al Doilea Război Mondial
- Cauzele eșecurilor regimurilor dictatoriale
- Caracteristicile relațiilor internaționale în perioada postbelică

IX. Apreciați dacă partea a doua explică prima parte. În cazul în care o explică, încercuiți DA; în caz contrar, încercuiți NU.

DA. NU. După al Doilea Război Mondial, lumea s-a scindat în două tabere, deoarece URSS și SUA promovau o politică de extindere a influenței, ostilă una față de alta.

DA. NU. În perioada postbelică au fost create blocurile militaro-politice, deoarece era nevoie de ameliorarea situației internaționale.

DA. NU. Soluționarea pe cale pașnică a problemelor relațiilor internaționale a fost posibilă în anii '70 datorită stabilirii echilibrului militaro-strategic între URSS și SUA.

DA. NU. Situația internațională s-a agravat deosebit de mult, deoarece în 1979 URSS și-a sporit prezența nucleară în partea de vest a continentului european.

DA. NU. Organizația Tratatului de la Varșovia s-a dizolvat, deoarece țările Europei de Răsărit au declarat că vor pleda pentru integrare în NATO.

X. Enumerați și descrieți principalele caracteristici ale relațiilor internaționale în perioada postbelică.

XI. Formulați 3 concluzii generale cu privire la istoria secolului XX.

XII. Notați cu A (adevărat) sau F (fals) la începutul fiecărei afirmații:

1. După al Doilea Război Mondial, URSS contribuie la reconstrucția Germaniei de Vest.
2. În anul 1956, președintele Egiptului, Gamal Abdel Nasser, a proclamat naționalizarea Canalului Suez.
3. Planul Marshall a prevăzut acordarea unui ajutor economic în vederea refacerii statelor occidentale după al Doilea Război Mondial.
4. Forțele militare americane au sprijinit Coreea de Nord.
5. Un obiectiv al politicii externe a Franței a fost ieșirea de sub tutela SUA.
6. Una din cauzele miracolului economic vest-german a fost ajutorul financiar acordat de SUA.
7. Marea Britanie a reușit să-și păstreze sistemul colonial după război.
8. Italia face parte din grupul statelor industriale ale lumii.

XIII. Comentați maximele.

„Întreaga istorie universală este lupta mereu repetată a lăcomiei cu libertatea.”

F. Schiller

„Istoria omenirii ne înfățișează lupta necontenită a dreptului în contra tiraniei...”

Nicolae Bălcescu

„Istoria lumii este tribunalul lumii.”

F. Schiller

„După priveliștile lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte decât ISTORIA.”

Mihail Kogălniceanu

TABEL CRONOLOGIC

1914–1918	–	Primul Război Mondial
1919–1943	–	Internaționala Comunistă
1920	–	Formarea Ligii Națiunilor
1920–1921	–	Războiul Rusiei Sovietice împotriva Poloniei
1921–1922	–	Conferința de la Washington
1922	–	Formarea URSS
	–	Venirea la putere a fasciștilor în Italia
1933	–	Numirea lui Hitler în funcția de cancelar. În Germania vine la putere fascismul
	–	Începutul „noului curs” al lui F. Roosevelt în SUA
1936	–	Pactul Anticomintern al Germaniei și Japoniei
1936–1939	–	Rebeliunea fascistă și războiul civil în Spania
1937	–	Aderarea Italiei la Pactul Anticomintern
1938	–	Cucerirea Austriei de către Germania nazistă
1939	–	Semnarea tratatelor sovieto-germane
1939–1945	–	Al Doilea Război Mondial
1942–1943	–	Bătălia de la Stalingrad
1943	–	Capitularea Italiei
	–	Conferința conducătorilor celor trei mari puteri de la Teheran
1945	–	Conferința de la Ialta
	–	Capitularea necondiționată a Germaniei
	–	Conferința conducătorilor celor trei mari puteri de la Berlin
	–	Bombardarea atomică de către SUA asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki
	–	Capitularea Japoniei
1945–1946	–	Procesul de la Nürnberg asupra criminalilor naziști
1946	–	Conferința de Pace de la Paris
1946–1949	–	Războiul civil din China
1947	–	Semnarea tratatelor de pace cu foștii aliați ai Germaniei naziste
	–	Doctrina Truman. Planul Marshall
1948	–	Formarea statului Israel
1949	–	Formarea NATO
1950–1953	–	Războiul din Coreea
1958	–	Republica a V-a în Franța
1960	–	„Anul Africii”
1962	–	Criza din Marea Caraibilor
1978	–	Este ales papă Ioan Paul al II-lea
1980–1988	–	Războiul irakiano-iranian
1989	–	Scoaterea armatelor sovietice din Afganistan
1989–1991	–	Revoluții anticomuniste în statele din Europa Centrală și de Sud-Est
1991	–	Încheierea războiului rece
	–	Destrămarea Iugoslaviei
1993	–	Dezmembrarea Cehoslovaciei în Cehia și Slovacia
1999	–	Intrarea Ungariei, Poloniei și Cehiei în NATO
2001	–	Distrugerea de către teroriști a Centrului Mondial Comercial din New York
2002	–	Introducerea monedei unice <i>euro</i> în statele Europei Occidentale
2003	–	Războiul SUA și aliaților lor împotriva regimului lui Saadam Husein din Irak
2004	–	Extinderea Uniunii Europene cu zece noi state membri: Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Slovenia, Letonia, Estonia, Lituania, Malta, Cipru, Bulgaria, România. Ceremonia specială de arborare a steagurilor noilor state membre a avut loc la 1 mai în fața Palatului Prezidențial din Dublin, capitala Irlandei, care la acel moment deținea președinția Uniunii Europene.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. *Istoria universală contemporană*. Vol. II, 1939–1945, București, 1979.
2. *Marea conflagrație a secolului XX. Al Doilea Război Mondial*, București, 1974.
3. De Launay J., *Mari decizii ale celui de-al Doilea Război Mondial. 1939–1945*. Vol. I–II, București, 1988.
4. Idem., *Ultimele zile ale fascismului în Europa*, București, 1985.
5. Lord Walter, *Pearl Harbor*, București, 1970.
6. Loghin L., *Mari conferințe internaționale (1939–1945)*, București, 1988.
7. Turlea S., Constantin D., *America celor trei asasinate*, Cluj-Napoca, 1982.
8. Mureșan C., *Imperiul Britanic. Scurtă istorie*, București, 1967.
9. Daniel J., *Religiile unui președinte*, București, 1991.
10. Petrencu A., *Istoria universală. Epoca contemporană. Prelegeri*, Chișinău, 1996.
11. Hobsbawm E., *O istorie a secolului XX*, Chișinău, 1999.
12. Châtelet F., Pisier É., *Conceptiile politice ale secolului XX*, București, 1994.
13. Matei H.C., Neguț S., Nicolae I., Radu C., *Enciclopedia statelor lumii*. Ed. a VII-a, București, 2000.
14. Soulet J.F., *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, 1998.
15. Calvocoressi P., *Rupeți rîndurile! Al Doilea Război Mondial și configurarea Europei postbelice*, Iași, 2000.
16. McCauley M., *Rusia, America și războiul rece. 1949–1991*, Iași, 1999.
17. Holloway D., *Stalin și bomba atomică*, Iași, 1998.
18. Micu D., *Literatura română în secolul al XX-lea*, București, 2000.
19. Carol A., Garrigues J., Ivernel M., *Dicționar de istorie a secolului XX*, București, 2000.
20. Layton G., *Germania: Al Treilea Reich. 1933–1945*, București, 1999.
21. Pipes R., *Scurtă istorie a revoluției ruse*, București, 1998.
22. Michel H., *Al Doilea Război Mondial*, București, 2001.
23. Marie J.J., *Gulagul*, București, 2001.
24. Berender J., *Istoria Austriei*, București, 1999.
25. Droz J., *Istoria Germaniei*, București, 2000.
26. Guetta B., *Geopolitica. Rațiune de stat*, București, 2000.
27. Stacate J.L., *Un dicționar al lumii moderne*, București, 2000.
28. Григорьева И.В., *Источниковедение новой и новейшей истории стран Европы и Америки*, Moscova, 1984.
29. Александров В.В., *Новейшая история стран Европы и Америки. 1945–1986 гг.*, Moscova, 1988.
30. *История Франции*. Том 3, Moscova, 1989.
31. Антюхина-Московченко В., *Шарль де Голль и Советский Союз*, Moscova, 1990.
32. Борисов Ю.В., *Новейшая история Франции. 1917–1964*, Moscova, 1966.
33. Молчанов Н. Н., *Генерал де Голль*, Moscova, 1972.
34. Ратиани Г.М., *Франция. Судьба двух республик*, Moscova, 1980.
35. Браун А., *Консерваторы у власти в 1951–1962 гг.*, Moscova, 1964.
36. Бромхед Н., *Эволюция британской империи*, Moscova, 1978.
37. Городецкая И.Е., *Великобритания: избиратели, выборы, партии. 1945–1970 гг.*, Moscova, 1974.
38. Жигалов И.И., *Современная история Великобритании. 1945–1975*, Moscova, 1978.
39. Трухановский В.Г., *Уинстон Черчилль*, Moscova, 1968.
40. Трухановский В.Г., *Английское ядерное оружие. Историко-политический аспект*, Moscova, 1965.

41. *История США*. Том 3, 1918–1945, Moscova, 1985; том 4, 1945–1980, Moscova, 1987.
42. Сивачев Н.В., Язьков Е.Ф., *Новейшая история США*, Moscova, 1980.
43. Болховитинов Н.Н., *США: проблемы истории и современная историография*, Moscova, 1980.
44. Иванян Э.А., *Рональд Рейган. Хроника жизни и времени*, Moscova, 1991.
45. Лан В.И., *США в военные и послевоенные годы*, Moscova, 1978.
46. Маныкин А.С., *История двухпартийной системы США*, Moscova, 1981.
47. Мельников Ю.М., *Внешнеполитические доктрины США: Происхождение и сущность программы «новых рубежей» президента Кеннеди*, Moscova, 1970.
48. *Современная внешняя политика США*. Том 1–2, Moscova, 1984.
49. Иванов Р.Ф., *Дуайт Эйзенхауэр*, Moscova, 1991.
50. Комолова Н.П., *Новейшая история Италии*, Moscova, 1970.
51. Григорьева И.В., *Проблемы новой и новейшей истории в итальянской историографии после второй мировой войны*, Sverdlovsk, 1987.
52. Данилевич И.В., *Испытание властью. Испанская социалистическая рабочая партия в 80-е годы*, Moscova, 1975.
53. *Испания: 1918–1972*, Moscova, 1975.
54. *Современная Испания*, Moscova, 1983.
55. *История Швеции*, Moscova, 1974.
56. *История Норвегии*, Moscova, 1980.
57. Похлебкин В.В., *СССР–Финляндия: 260 лет отношений*, Moscova, 1975.
58. Кан А.С., *Новейшая история Швеции*, Moscova, 1964.
59. Ревуненков В.Г., *История стран Латинской Америки в новейшее время*, Moscova, 1968.
60. Гонионский С.А., *Очерки новейшей истории стран Латинской Америки*, Moscova, 1964.
61. *США и Латинская Америка*, Moscova, 1974.
62. *Очерки истории Аргентины*, Moscova, 1961.
63. *Очерки новой и новейшей истории Мексики*, Moscova, 1960.
64. Глинкин А.Н., *Современная Бразилия*, Moscova, 1980.
65. Черчилль У., *Вторая мировая война*, кн.1–3, Moscova, 1991.
66. Жилин П.А., *О войне и военной истории*, Moscova, 1984.
67. *Вторая мировая война. Итоги и уроки*, Moscova, 1985.
68. *Вторая мировая война в воспоминаниях У.Черчилля, Ш. де Голля, К. Хэлла, У. Леги, Д. Эйзенхауэра*, Moscova, 1990.
69. Баратынский С., *Дипломатия в период второй мировой войны. Международные конференции. 1941–1945*, Moscova, 1959.
70. Безыменский Л.А., *Тайный фронт против второго фронта*, Moscova, 1987.
71. Бережков В.М., *Рождение коалиции*, Moscova, 1975.
72. Борисов А.Ю., *СССР и США: союзники в годы войны. 1941–1945 гг.*, Moscova, 1983.
73. Исраэлян В.Л., *Антигитлеровская коалиция. 1941–1945*, Moscova, 1964.
74. *Движение Сопротивления в Западной Европе. 1939–1945*. Том 1–2, Moscova, 1990–1992.

Cuprins

Introducere

Capitolul I. Progresul economic și cel tehnico-științific în secolul XX

1. Evoluția economică a principalelor state ale lumii în prima jumătate a sec. XX
 2. Crizele economice și depășirea lor. Marea depresiune (1929–1933)
 3. Economia în perioada postbelică. Centrele de putere economică și noile politici la sfârșitul secolului XX
- Lecție de sinteză:** Noile politici economice la sfârșitul sec. XX–începutul sec. XXI

Capitolul II. Țări democratice și regimuri totalitare

1. Societățile democratice și trăsăturile lor distinctive. Asigurarea libertăților democratice și a drepturilor omului
 2. Regimurile totalitare din Europa: fascismul italian, social-nazismul german, comunismul sovietic
 3. Regimurile dictatoriale în perioada interbelică (Ungaria, Polonia, Portugalia)
 4. Regimurile dictatoriale din perioada postbelică
- Lecție de sinteză:** Fascism și comunism: practici politice
- Studiu de caz:** Represiuni politice în regimurile dictatoriale
- Lecție de sinteză:** Societăți democratice. Democrații parlamentare

Capitolul III. Relațiile sociale. Modul de viață

1. Societățile postindustriale. Modul de viață
 2. Țări bogate și țări sărace. Problema depășirii decalajului „Nord–Sud”
 3. **Problemele sociale ale statelor postcomuniste. Explozia demografică**
- Lecție de sinteză:** Politici sociale, consumul de masă (modelul elvețian)
- Evaluare

Capitolul IV. Relațiile internaționale în prima jumătate a secolului XX

1. Sistemul de la Versailles. Diplomația în perioada interbelică. Societatea Națiunilor ..
 2. Activitatea diplomatică în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Conferința de pace de la Paris. Tratatul de pace
- Lecție de sinteză:** Pactul Molotov–Ribbentrop

Capitolul V. Războaiele ca fenomen al secolului XX

1. Primul Război Mondial (1914–1918)	82
2. Al Doilea Război Mondial (1939–1945). Ofensiva statelor agresoare	87
3. Al Doilea Război Mondial (1939–1945). Ofensiva coaliției antihitleriste	92
4. Focare de război în a doua jumătate a secolului XX	97
Lecție de sinteză: Războaiele și soluționarea pașnică a conflictelor militare	102
Evaluare	103

Capitolul VI. Relațiile internaționale în a doua jumătate a secolului XX

1. Noua hartă politică. Războiul rece	105
2. Relațiile internaționale în anii 1970–2001	110

Capitolul VII. Organizațiile internaționale și rolul lor în lume

1. Organizația Națiunilor Unite și organele sale principale	115
2. Rolul ONU în soluționarea litigiilor internaționale și a problemelor globale	119
3. Alte organizații internaționale	123
Lecție de sinteză: Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei: activitatea de fiecare zi	128
Evaluare	130

Capitolul VIII. Destrămarea sistemului colonial. Problemele țărilor decolonizate

1. Marile imperii coloniale în prima jumătate a secolului XX. Al Doilea Război Mondial și începutul destrămării imperiilor coloniale	132
2. Specificul Imperiului Rus și al celui sovietic	138
Evaluare	142

Capitolul IX. Știința și cultura în secolul XX: cele mai importante realizări

1. Realizări științifice. Învățământ. Literatură. Artă	144
2. Diversitatea religiilor. Religia și arta. Religia și politica	150
Studiu de caz: The Beatles	154

Capitolul X. Problemele globale

1. Poluarea atmosferei. Situația demografică. Terorismul	155
Lecție de sinteză: Femeia în secolul XX	160
Evaluare	163
Sinteză finală	165
Evaluare finală	167
Tabel cronologic	172
Bibliografie selectivă	173

ОЗНАКОМЛЕНИЕ С ДОПОЛНИТЕЛЬНЫМ ПРОТОКОЛОМ

При подписании Договора о ненападении между Германией и Советским Союзом Социалистическим Республикам вменялось на себя обязательство обоим сторонам обсуждать в случае возникновения вопроса о взаимных интересах в Восточной Европе. Это обязательство привело к следующему результату:

1. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Прибалтийских государств (Литвы, Латвии, Эстонии, Финляндии), советская граница Литвы должна была являться границей для интересов Германии и СССР. Этот вопрос интересам по отношению к Балтийскому побережью решен обоими сторонами.

2. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Польского Государства, граница для интересов Германии и СССР будет предложена по предложению Литвы, Латвии и Эстонии.

3. Германия является на взаимных интересах исключительно с Польским Государством. Границы будут решены этим государством, могут быть изменены в любое время в течение длительного политического развития.

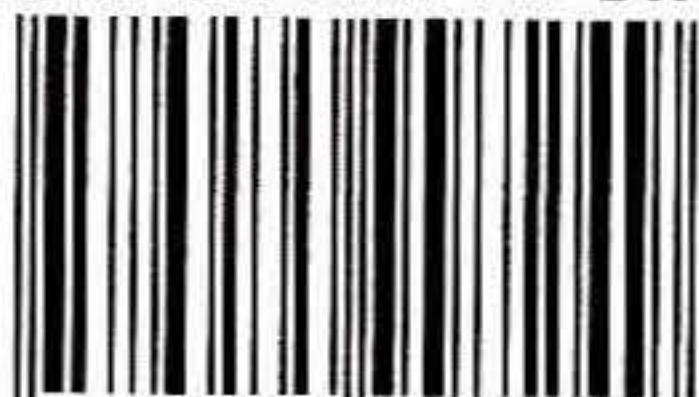
4. Всякое изменение Польского Государства будет решено в пользу польского населения этого государства.

5. Независимо от системы Восточной Европы с обязательством Германии беречься интересов СССР в Восточной Европе. Германия соглашается с ее полной политической независимости в этих областях.

6. Этот протокол будет подписан в Берлине 23 августа 1939 года.

Edizioni
PRUT INTERNATIONAL

ISBN 978-9975-997-249

9 789975 997249